A HAZATÉRT FELVIDÉK

III. MUNKÁCS, UNGVÁR, BEREGSZÁSZ

M. MUNKÁSMOZGALMI INTÉZET KÖNYVTÁRA

SZANTHÓ MÁRIA: ZRINYI ILONA

ÉLJENEK A HONVÉDEK! A FÜLEKI BEVONULÁSRÓL

KÉPES VASÁRNAP

RAB LELKEK

IRTA: BENDA JENŐ

Nem. Soha, soha az életben nem felejtem el és nem bocsátom meg nekik, hogy 1920 tavaszán hogyan juthattam el halálosan beteg édesapám betegágyához, Beregszászba. Amikor a hivó sürgönyt megkaptam, hiába kértem, könyörögtem a budapesti cseh követségen. Az angol misszió közbenjárása, az egyik missziós tiszt fölháborodása és személyes közbenjárása kellett ahhoz, hogy nagynehezen beutazási engedélyt kapjak, kétnapi ott tartózkodásra. A második napon szegény apám marasztalt. Maradtam volna, ha lehet. A zsupánságon azonban ridegen elutasitottak. Nem lehet meghosszabbitani a tartózkodási engedélyt! Tessék rögtön hazautazni!

Egy hónap mulva, amikor a temetésre utaztam, ugyanez a lelketlen komédia. Összetört, gyászbaborult édesanyámat idegen, ellenséges környezetben, egyedül kellett otthagynom a temetés másnapján. Azután már csak még egyszer jártam Beregszászban: amikor az anyámat összepakkoltam és elutaztattam. Miért is mentem volna oda? Idegen lett ez a város a számomra. Szivet dermesztően idegen.

A szintiszta magyar város szláv felirással elcsunyitott utcáin ugy lopakodtam végig, mintha besurranó ellenség lettem volna, aki sohasem tudhatja, mikor csap le a vállára egy nehéz kéz: „A törvény nevében letartóztatom!" Valljuk meg: az ő számukra igazán ez voltam: besurranó ellenség. Ha a sima homlok mögött viharzó gondolatokat meg lehetett volna fogni, az ő törvényeik szerint az én gondolataimért bátran kijárhatott a legszigorubb börtön. Nagyon sok rokonom, nagyon sok barátom lakott és lakik még ma is a megszállott területeken. Tudom, állandóan abban a lelkiállapotban élnek, mint én akkor Beregszászban. Tudják magukról, hiába törvény, hiába rendelet, hiába megszálló sereg, szigoru hatóság, örökösen szimatoló rendőrség: a lelkük töretlenül magyar lélek. A megszállók szempontjából nézve tehát: hazaáruló lélek. S a megszállók ezt tudják. Bemégy egy hivatalba, ahol szerencsétlenségedre valami dolgod van. Például Beregszászban a zsupánságra, a régi vármegyeházára. Amikor a magyar időkből való szép, sulyos oszlopokkal diszitett nemesstilusu épületet messziről meglátod, az első gondolatod ez: „Kétfarkos cseh oroszlán, idegen cimer a kapu felett, ott, ahol valamikor a mi cimerünk állott. Országtolvajok! Bánjon el veletek az Uristen ugy, ahogyan megérdemlitek!" A kapu alatt: „Hová lettek a mi régi szép, zsinóros atillákba öltöztetett hajduink! Tányérsapkás cseh katonák kerültek a helyükre. Valamikor, amikor idejöttem, a vármegyei hajdu összecsapta előttem a csizmája sarkát és keményen, feszesen szalutált. Ez a cseh himpellér számba sem vesz, a nyelvemet sem érti, meg sem tudja mondani, hol keressem azt az istenverte zsupánt, akivel dolgom van. Vinne vissza az ördög mindannyiotokat Prágába, aztán süllyedne el az a Prága veletek együtt!" A zsupánnál: „Nini, hiszen ez a volt alispán, Gulácsy Pista bácsi szobája. Legutoljára, pár esztendővel ezelőtt az apámmal együtt jártam nála. Ott ültünk azokban a kényelmes barna bőrfotelekben. Gulácsy Pista a szerető, jó nagybácsi kedvességével kérdezősködött életem folyása felől. És most ugy állok itt, ugyanebben a szobában, mint a kérvényező koldus. Pista bácsi helyén ez a mogorva, pufókarcu cselák, azt mondják, végzettsége sincsen, irnok, vagy ügynök, vagy az ördög tudja, mi volt a maga hazájában addig, amig ide nem tették legfelsőbb hatalomnak. Szegény magyar tisztviselőket szétkergették, azok most vagonlakók Budapesten, vagy az ég tudja, hol nyomorognak. A cseh bitorlók hirtelenében nem is találnak elég megfelelő hivatalnokot a helyükbe. Azt mondják, ez a senki, aki a mi vármegyénkben mint a magyar főispánok utóda basáskodik, szemérmetlen panamista, máris egy kis vagyont harácsolt össze magának. S engem meg sem lát, üléssel nem kinál, hagyja, hogy álljak az ajtója mellett, amig a maga kellemetlen, recsegő nyelvén rámförmed, mit akarok? Nyers, goromba, szivtelen gazember, undok pióca!"

Mindezt persze csak gondolom. A beszédem udvarias, hiszen ugy fordult a dolog, hogy kérnem kell tőle, azt kérem, hogy egy nappal tovább maradhassak az apám halálos ágya mellett. Ő azonban tudja, hogy az udvarias szavak mögött mi a gondolatom, mert zordonul, ellenséges indulattal néz rám és szinte kéjes örömmel tagadja meg tőlem a kérésem teljesitését.

Megszállók és megszállottak igy olvasnak egymás gondolatában. És ezért örök és áthidalhatatlan közöttük az ellentét. A magyar mély-

séges megalázásnak érzi, amikor az élet ezer apró kényszerüsége odahajtja, rákényszeriti, hogy a hatalom bitorlói előtt ugy jelenjék meg, mint a szavait udvariasan megválogató kérvényező. Szörnyen szégyenkezik emiatt. És ezért is az idegen bitorlót gyülöli. Az idegen bitorló pedig hiába hallgatja az udvarias, sőt sokszor alázatos szavakat, olvasni tud a földresütött szem parázslásából, acélos felvillanásából, az arc elborulásából, a hang fátyolos fojtottságából. Tudja, hogy gyülölik. Tudja, hogy megvetik. És lesi az alkalmat, mikor foghatja meg a sima, hideg homlok mögött bujkáló izzó gondolatot, mikor talál ürügyet és alkalmat, hogy rácsapjon a magyarra, hogy megbirságolja, érdekeiben megkárositsa, bebörtönözze. Az idegen bitorló azt sajnálja, hogy a dacos magyart nem lehet röviduton fölakasztatni. A magyar pedig azt sajnálja, hogy ezeknek a hatalmi gőgjükben pöffeszkedő senkiknek nem vághatja az arcukba a véleményét, hogy ki nem botozhatja őket arról a földről, amelyhez sohasem volt közük és ami a számukra mindig idegen és ellenséges föld marad.

Ime: ez az elnyomó hatalom és a rab magyar lélek egymáshoz való viszonya. Származhatik ebből valaha is megnyugvás, békés és nyugodt együttműködés?

Beregszászban egy magyar urat ismertem, aki mégis személyes jóviszonyban volt a cseh hatalmasságokkal. Nyugalmazott katonatiszt, kedves, nevetős, mindig jókedélyü, hatalmas szép szál ember, nekem egyébként távoli atyámfia. A cseh urakkal való barátsága csak arra volt jó, hogy töméntelen szivességet tegyen a szorongatott és meggyötört magyaroknak, nem egynek az ügyét intézte el sok szerencsével. Egyszer telefonon fölhivott itt Budapesten. Együtt töltöttük az estét. Elmondta, éjnek idején hason csuszkálva lopózkodott át a határon. Vastag irattáskában hozta magával mindazokat az adatokat, amelyek a magyar irredenta vezéreit érdekelhették. Ő az, aki nekünk kémkedik. Ő az, aki a cseh katonaság lovait tömegesen megmérgezi. Ő az, aki a cseh hadsereg kazlakba rakott takarmánykészleteit fölgyujtatja. Ő az, aki a kisebb- és nagyobbrangu cseh hatósági közegek életét az ügyesen megszervezett, titkosan folytatott guerillaharc minden eszközével pokollá teszi. Akkor este, a vallomások idején láttam ezt az atyámfiát utoljára. Alig egy pár héttel később öngyilkos lett. Miért? Sohasem tudtam meg pontosan. Romantikus életének végére romantikus és misztikus pontot tett a halál.

Az volt az az idő, amikor még a csehek maguk is várták, nem jön-e a nagy fordulat, nem kell-e eszeveszetten visszafutniok a hazájukba? Egy éjszaka például hire ment Beregszászban, hogy a magyar katonák átlépték a határt, legyilkolnak minden csehet. A magyarok természetesen hallgattak, ha a hirt hallották, titokban némán örvendeztek. A csehek voltak azok, akik a hirt terjesztették. Egész éjjel pakkoltak, volt közülök, aki nem is törődött a holmijával, ugy elszaladt, hogy Ungvárig meg sem állt. Akkoriban a Csonka-Magyarországról érkező rokont, barátot félrevonták az emberek és suttogva megkérdezték: „Mondd, mi készül odaát? Mikor jönnek a magyar katonák?"

Mondják, később, azokban az években, amikor én nem jártam arrafelé, megváltozott a helyzet. A csehek azt hitték, szilárdan ülnek a nyeregben, visszakapták a biztonságukat, a nyugodt fölényüket. A magyarok pedig, miután annyiszor hiába jósolták meg a magyar katonák bevonulását, elfásultak, reményüket vesztették. Lényegében azonban ez nem változtatott az idegen urak és az elnyomott magyarok kölcsönös viszonyán. Nem változtatott a rab magyarok lelkiállapotán sem. Ennek a lelkiállapotnak az alapja az örök lelkifurdalás. Igen, mert ott, a trianoni határ másik oldalán örökös nyugtalanság és lelkiismeretfurdalás jár ki azért, ami a határ innenső oldalán érdem, becsület és dicsőség. Minél jobb és csökönyösebb magyar valaki, annál több oka van a nyugtalanságra, annál több kilátása van arra, hogy egy napon eljön érte a csendőr, a rendőr vagy a katona és elviszi magával, be a börtönbe. Abban az időben, amikor én Beregszászban jártam, a megszállás első évében, ugy beszéltek a magyar urak a dutyiról, mint más, rendes országban a legelvetemedettebb betörők és zsebtolvajok. „Emlékszel rá, amikor együtt voltunk Illaván?" — kérdezték egymástól. És volt közöttük, aki már akkor többször is megjárta Illavát. Először a magyar kommunisták vitték oda. Másodszor a csehek. Sohasem felejtem el azt a napot, amikor késő este megzörgették házunk egyik udvari ablakát és a kinyitott előszobaajtóban megláttunk egy tányérsapkás cseh katonát. A társaságnak ajkára fagyott a szó — a szó, amellyel annyit lehet bűnözni! —, mindenki nyugtalanul nézett a másik szemébe. Mi lesz? Kiért jön a cseh fegyveres hatalom? Nem volt semmi baj A cseh fegyveres hatalom csak ezt és ezt a cseh hivatalnokot kereste. Eltévesztette a házat. Továbbment és nálunk fölharsant a jóizü, fölszabadult kacagás.

Itt a csonka hazában nem tudja senki sem, mit jelent az, hogy az embernek nem kell az ijedelemtől összerázkódni, hirtelen lelkiismeretvizsgálatot tartani, ha késő este egy erős kéz megkocogtatja az ablakot!

A legkisebb falukban is virágesővel, diadalkapuval fogadták a bevonuló Honvédeket.

PIPITYKE

(ANDRÁSSY GÉZA GRÓF EMLÉKEZETÉRE) — IRTA: HEGEDÜS LORÁNT

Most három esztendeje a gépkocsi, melyet Betlér ura, *gróf Andrássy Manó* vezetett, elhagyta a kassai határt s a gyönyörü Anjou-templom tornya messziről intette felénk a magyar történelmet. A száguldó kocsi egyszer csak megállott a Szoroskő tetején. Az eltünő nap vörös-lila fénysávja alatt kitárult előttünk Gömör bájos tája. Lent a lábunk alatt, mintha külön kupra telepedett volna, *Krasznahorka* büszke vára, az Andrássyak ősi fészke ülte meg a sziklát. Lejjebb a Sajó kigyózó csikja rajzolódott be a térképbe s legtávolabb, Rozsnyó felé — ez a Rozsnyó ugy van oda ledobva a másik völgybe, mintha kalapot hajitott volna le egy láthatatlan kéz az égből — hatalmasra emelkedtek a hegyek, zöld erdőkoronáját emelte a *Szlátva*, az *Ökörhegy* és fölöttük, mint pompás kupola, mely már az eget veri, a *Pipityke:* ma, három év mulva, a második bécsi béke után, Magyarország legmagasabb hegye.

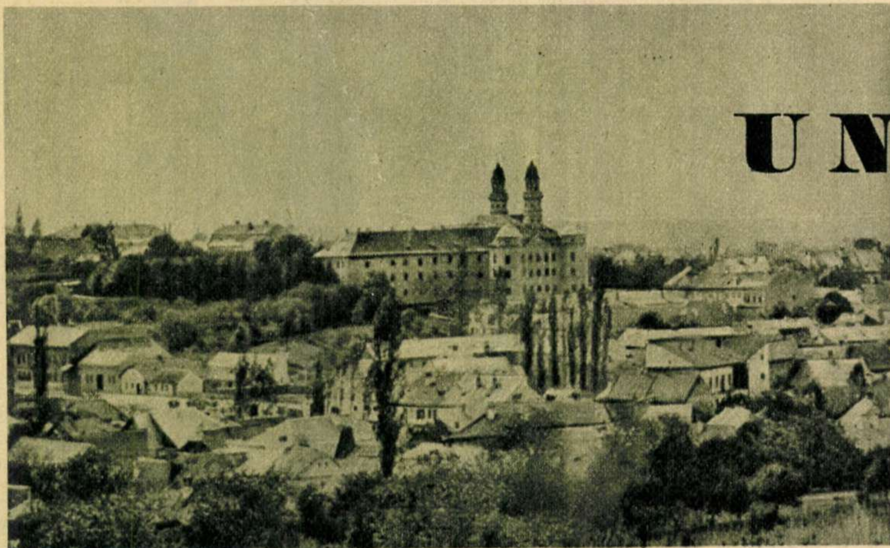
Gróf Andrássy Géza, az a grand-seigneur, aki mellettem ült s ki az idén behunyta szemét, mielőtt ősvárát, családi kriptáját élő szemmel ujra láthatta volna, ő magyarázta nekem Gömör csodáit és a hozzájuk füződő nagyszerü történeti hagyományokat, melyek olyan erősek már, hogy valahányszor hozzájuk nyul bármely utód, élő erőkké változnak. Az a Krasznahorka *Bebekvár* volt, mig Andrássy Péter, a nagy székely, birtokba nem vette az Urnak 1585. esztendejében. Attól kezdve merész kapuzatát őrzi a Krokodilus-ágyu, benne döng a lépés a földalatti börtönök fölött, balra a sarokbástya, majd a darabontok kaszárnyája következik. A déli oldalon kevés orgona- és vadrózsabokor törekszik a várfalakig; ábrándos kertnek készült szép asszonyszemélyek számára. Mert sok regénynek van innen eredete: a lőcsei fehér asszonyénak is. A nagy udvarházat Rákóczi fejedelem lakta, mély kriptájában az alapitó Andrássy Péter emlékével szemben *Serédy Zsófia* üvegkoporsója, amely ma is mindig a zarándokok célja. A legcsodálatosabb a lőportorony a dobogóbástyán s a várnak sziklábavésett kutja, melyet a foglyok ástak ki 87 méter mélységben. Muzeum is van itt, a Franciska-muzeum, melyet néhai való Andrássy Dénes rendezett be, ki még egy óriási kriptát épitett odébb magának s feleségének. Kevés hely van a világon, talán egy sincs hazánkban, mely a történelemnek lehelletét annyira magába szivta volna s oly csodálatosan árasztaná szét mindenkiben, aki közelébe ér, mint Krasznahorka.

Mindezt a nagy gróf, a grand-seigneur, Andrássy Géza magyarázta nekem. Mikor elindult a gépkocsi a betléri parkban, kézenfogott, hogy megmutassa ősei különös és csodálatos elgondolásait a betléri park tiszafái, fenyvesgesztjei és vörös bükkjei között. Valaha versaillesi fanyiratos kerti szinháznak készült ez a park s még ma is megvannak benne a rokokó ház romjai, pásztorjátékok szenvelgő szinfalmalmai. Közöttük megállt a gróf velem s felmutatott: a park kellős közepén cseh tüzérszázad megfigyelő állomása volt felállitva. Géza gróf körülnézett, megrázta dacos fejét, aztán karjával mintha végigsimogatta volna a láthatárt s ennyit mondott:

— Hatvanezer hold Andrássy-birtokot vettek el tőlem a csehek.

Most, hogy Pipityke visszatért, hogy hazánk egyik legnagyobb hegye legyen, emlékszem erre a nagy magyarra és magyar nagyurra. Aki először látja meg a bevonulók közül a Pipityke hegyet, akik most fedezik majd fel a hozzánk visszajött magyar erdők csodáit, akik utánuk jönnek s a mi történetünkön át megtanulják Krasznahorka, Gömör, Kassa s a magyar Felvidék kőbe, ércbe, csontba és vérbe átment nagy hagyományait, mindezek menjenek el Krasznahorkára és tegyenek le egy virágot annak a nagyurnak sirjára, aki visszaálmodta az ő gömöri hegyeit, az ő várát és Kassát.

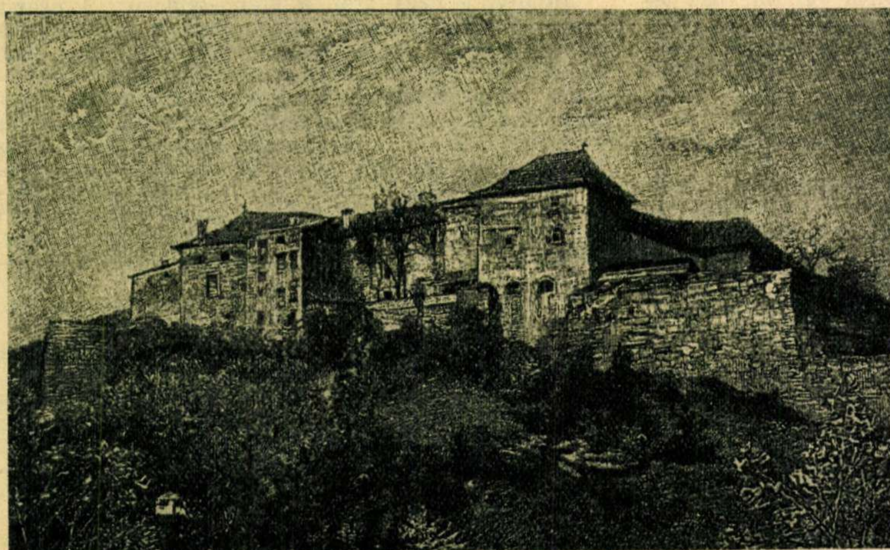
UNGVÁR

Ungvár látképe.

Árpád vezér pajzsraemelése Ungvárott.

Az ungvári vár.

Amikor november 10-én, alkonyattájban a magyar honvédség csapatai bevonultak Ungvárra, egy nyomasztó álomból riadt város boldog ébredésének voltak tanui. A sötét varázslat véget ért... A várost megszálló eltakarodó cseh csapatokba még valósággal beleütköztek a bevonuló honvédek. De az utolsó, futólépésben távozó cseh bakákkal együtt a soknapos nyomasztó rémület is eltakarodott a városból. Tegnap még riasztó puskalövések durrogtak az éjszakában, hét órakor már vak sötétség feküdt a városon. Most a fényesen kivilágitott kávéházban a *Rákóczi-indulót* huzza a cigánybanda.

A Rákóczi-indulót!

Rákóczi országában, a Fejedelem legszükebb hazájában husz éven át tilos volt ez a nóta. De benne hallgatott minden hegedüben, nemcsak minden szivben. S most egyszerre felzendült a hosszu hallgatás után.

Hej Rákóczi, Bercsényi, magyarok vezéri! A ti lelketek bujdosott itt a husz esztendő tilalmai közt is. És honszerző Árpád vezérnek, Álmos fiának legendás emlékezete ragyogott a sötét napokon át.

*

A vereckei ut hires állomása volt Ungvár. A munkácsi táborozás után először Ungvár alatt ütötték tábort a honfoglaló magyarok. A várat *Zalán* fejedelem kapitánya, *Laborc* herceg tartotta. A helytartó azonban látva a hatalmas sereget, titkon megszökött és az erősebb Zemplén várába akart menekülni. Az üldöző magyarok azonban elfogták és egy folyam partján felakasztották. „Neveztetik pedig ez a folyam azóta is Laborca vizének."

Ungvár került tehát először a hódító magyar hadak birtokába. Ősi szokás szerint hatalmas áldomást tartottak a

meghóditott várban. Négy álló napig folyt az ünneplés. Árpádot vezértársai itt emelték maguk fölé fejedelemnek.

*

Ung örökös főispánjai a *Drugethok* voltak négy évszázadon keresztül. 1308-ban kapta ajándékul Róbert Károlytól a királlyal együtt Nápolyból Magyarországba költözött *Drugeth Fülöp* és *János* több uradalmakkal együtt Ungvárt is. A királyi család leghűségesebb alattvalói voltak a Drugethok. Egész 1684-ig birták az ungvári birtokot. Ekkor Thököly Imre csapatai elfoglalták a várat s a vár urát, Drugeth Zsigmondot Kassán lefejeztette. Ez a Drugeth Zsigmond volt az utolsó férfisarja a családnak, halálával a nemzetségnek magva szakadt. A király azonban a hűséges alattvaló leányát különös kegyelemképpen fiui joggal a vár urává tette. Igy lett Ungvár főispánjává az örökös Drugeth Krisztina férje: gróf Bercsényi Miklós.

A görögkatolikus püspöki palota.

Maga a vár épitészeti szempontból nem tartozik a műremekek közé. Hadászati szempontból is a jelentéktelenebb erősségek közé számitott. Inkább csak lakókastély volt, mint hadi erődités. A mostani várat a Drugethok épitették. Az a vár, melyről a krónika regél, melyből Laborc, Zalán helytartója kimenekült, teljesen elenyészett. A Verecke felől érkező tatárok földig pusztitották a helységet. Nem is pontosan a régi vár helyén épült fel a XIV. században az ujabb vár. Az egyik várkapu belső boltozatán olvasható „*1658*" évszám-feliratból a város egyik első történetirója, *Mészáros Károly* arra következtet, hogy a mai épületek legnagyobb részét a XVII. században emelték.

Thököly Imre igyekezett komolyabb erősséggé kiépiteni a várat, uj falakkal vétette körül és ujabb őrtornyokat is emeltetett. Bercsényi Miklós uralma alatt is nagyszabásu eröditésépitkezések folytak. „Az uradalom kormányzójának, ugyszintén a megye közönségének megparancsoltaték, miszerint az ungvári vár kijavitására, melyet a császári hadak nagyon megrongáltak, munkásokat állitsanak ki." 1706. és 1708. években folytak ezek a javitási munkák. Ungvár a kuruc szabadságharc egyik erős bástyájává lett. „*Nagy Bercsényi Miklós*", Rákóczi főtábornoka és a szabadságharcnak Rákóczi mellett legnagyobb alakja birta a várat és uradalmát. Fejedelmi gazdagsággal rendezte be otthonát. Ő épittette a vár lakókastélyát, mely most a görögkatolikus papnövendékek otthona.

Rákóczi csillagának lehanyatlása után a Bercsényi-birtokokat elkobozták és a vár a kincstár tulajdonába ment át. A szatmári béke után katonaság tanyázott a várban 1775-ig, amikor *Mária Terézia* a Munkácsról Ungvárra áthelyezett *görögkatolikus püspökségnek* adományozta a várat.

Ungvár kulturális jelentősége erősen emelkedett a püspökségnek idehelyezése által. Ungvár földrajzi helyzete folytán szinte természettől előirt fővárosa Ung megyének. A magyar- és lengyelországi kereskedői forgalom fontos középpontja, iskoláival és püspökségével ekkor szellemi fővárosává is Ungvár lett a vidéknek.

*

Nem csoda, ha a csehek is ezt a várost emelték tartományi fővárosi rangra. Hatalmas modern palotákat épitettek az uj városnegyedben, *Galagón*. A cseh hivatalnokok szép, modern villái sorakoznak egymás mellé az egyenes, tiszta utcákon. Itt épültek fel a hatalmas állami hivatalok épületei, azon a téren, melyet azóta már *Horthy Miklós-térnek* neveznek a hazatért Ungvár magyar polgárai. *(sz.)*

Ősz a Felvidéken

Szélhajtó ősz, fékezd kissé
Szilaj paripáid'
Ne tapossák le még a rét
Ezernyi virágit.

Hallod, hallod, hogy' száll s harsog
Víg katona-ének —
Sok virágra van szüksége
Lányok seregének.

Szőnyeg kell a honvédeknek
Az utcákon végig,
S bokrétát is kell kötözni
Halomszámra nékik.

Nyalka vitéz a bokrétát
Mosolyogva várja,
Fel is tüzi megdobbanó
Szive tájékára.

... Ne hajszoljad te irigy ősz
Gyors szél-paripáid' —
Szedjék bőven a leányok
A mező virágit.

Szász Károly.

A MAGYAR MUNKÁCS

A munkácsi belső várudvaron, egyik régi börtönablak előtt ősi hársfa van. Valamikor a világégés előtt, az öreg „várőr“ mindenkinek elmondotta a hárs legendáját.

Kazinczy Ferenc régi börtöncellája előtt áll a fa, amelyet *szabadságfának* hivtak az összeomlás előtti magyar világban.

Kazinczy rabságának utolsó éveiben, néhanapján látogatókat is fogadhatott s megengedték neki, hogy azokkal a várudvaron elbeszélgethessen. Egyik látogatója, amikor a vár felé utban volt, egy hársfaágat tört s magával vitte. Tudta, hogy Kazinczy beszélgetés közben a homokba szeret rajzolgatni s ezért vitte magával a hárságat.

Felhős volt aznap a lelke Kazinczynak s beszélgetés közben, egyre a magyar sorson tépelődött. Bucsuzás előtt a hárságat a földbe szurta s azt mondotta volna keserüen:

— *Akkor lesz magyar szabadság, amikor ez a bot kivirágzik.*

Ugy mondja a szép legenda, hogy a faágat otthagyták akkor a földben s követő tavasszal kirügyezett, másikon lombját bontotta, végül fa lett belőle. Kikelet idején telisteli édesillatu hársvirággal.

Husz esztendőn át a munkácsi magyarok sokszor gondoltak az öreg hársfára. Biztatójuk volt s visszahozója régi, megszakadt álmoknak. A vérző lélek hisz a legendákban, a rab örül legigazabban a napsugárnak.

Mi azt mondjuk, hogy kibontakozott az igazság. Munkácson a nagy gondolathoz hozzáadják a szabadságfának, az ősi hársnak legendáját.

A mohácsi tragédia után a vár Szapolyai Jánosnak került kezére, aki korszerüen megerősittette. Valószinüleg az ő idejéből maradt fenn a kapufalazat három kőtáblája, amelyek közül egynek még olvasható volt disztikhonban szerkesztett feirata:

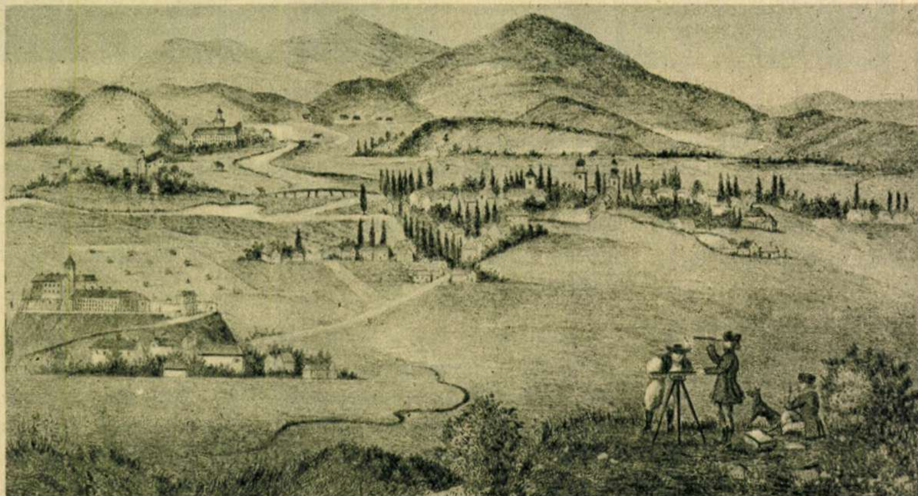
„Ars Natura, Deus, non his — tormenta verebor,
Aenea si faveant astra perennis ero.“

(Nem a tudástól az erőtől és Istentől, csak az árulástól félek. Ha az ércfényü csillagok kedveznek, örökkévaló leszek.) Ez lehet az értelme szabad forditásban.

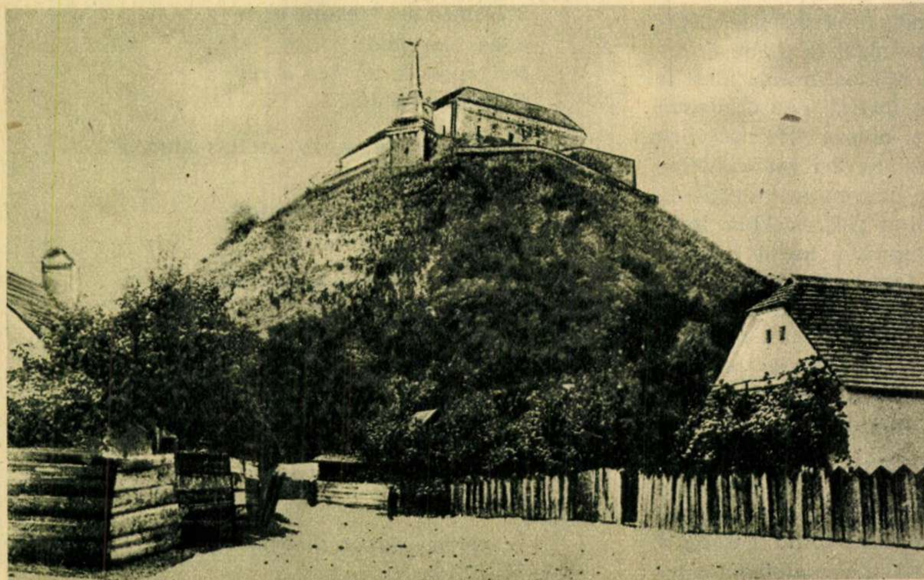
A felirásnak igaza volt. A császáriaknak többször véres fejjel kellett innen elvonulniok s Munkács várát árulás játszotta át, Zrinyi Ilonának, a legdicsőségesebb magyar asszonynak védelme után a császár kezére.

Az erdélyi fejedelmeknek: Bethlen Gábornak, I. Rákóczi Györgynek országlása idejéből mindannyian ismerjük Munkács erejét és dicsőségét. A kuruc csillagok lobogó tündöklésében is tudjuk nem avuló históriáját.

Az ősi sasfészekből később börtön lett, bár mint minden várnak, megelőzőleg Munkácsnak is volt már régebben is ilyen vonatkozása. I. Rákóczi György, három évig itt tartotta fogva az őt megsértő *Taraszovics Bazil* püspököt, *Báthory Zsófia* pedig, ura halála után, a Rákóczi birtokok református papjait vetette itt rabságra. 1706-ban itt tartotta fogva II. Rákóczi Ferenc Forgách Simon generálist is, amikor Esztergom várának elvesztését neki tulajdonitotta. Itt töltötte fogságát gróf *Koháry István* is s itt irta istenes, szomoru verseit. Munkácsi rab volt

Munkács városa és környéke. 1861-ben készült kőrajz után. Hátul a Kárpátok hegylánca. A háttérben látható Bazilita kolostor mellett folyik a Latorca vize. A Latorcahidtól jobbra fekszik Munkács városa, balra Oroszvég község. A szorosan a város mellé épült község régóta azon reménykedett, hogy egyszer Munkácshoz csatolják s igy városi rangra emelkedik. A mostani uj demarkációs vonal elvágta Munkácstól Oroszvéget. Munkács magyar terület, Oroszvég Csehország birtoka maradt.

Régi fényképfelvétel a munkácsi várról. A várfalon még fennáll az ezeréves emlékmű azóta ledöntött turulmadara.

A munkácsi vár udvara.

Kazinczy Ferenc, a Martinovics összeesküvésben való részvétele miatt. *Ipsilanti Sándor* moldovai fejedelem is foglya volt rövid ideig a munkácsi várnak.

Mintegy három hónapig a magyar Szent Koronát is őrizték a munkácsi várban. Amikor Napoleon győzelmei a bécsi udvart menekülésre kényszeritették, báró *Splényi József* és *Almássy Pál* koronaőrök, a munkácsi várban rejtették el Szent István koronáját s 1805 november 12-től 1806 március 9-ig itt őrizték.

1834 julius 27-én nagy tűzkatasztrófa érte a munkácsi várat. Munkács akkori krónikása szerint „titkok fátyola alatt lappangó okból támadt a tűz". A vár lőporraktára is felrobbant s nagy rombolást végzett a falépitményekben is. Báró *Lederer Ignác*, országos hadi kormányzó, a várat ujjá épittette, de hat tornyát nem állittatta helyre. Ezeket egyenlőre csonkittatta a várbástyákkal. A vártemplom pompás ékességü miseruhái is akkor égtek el, köztük a Rákócziak fejedelmi palástjából készült miseruha is.

Nemcsak mint váras erősségnek, de mint iparos- és kalmár-helynek is nagy neve volt Munkácsnak. A tizenkilencedik század elején, akkori méretekben egyik első gyárvárosa volt az országnak. 1800-ban állitották fel *Dercsényi János* kir. tanácsos és *Esztner* apát a hires munkácsi timsógyárat, amelynek a beregi hegyek szolgáltatták nyersanyagát. Ebben az időben Európában még csak egyetlenegy ilyen gyár volt, a Róma melletti *Tolfaitban*. A munkácsi timsógyárnak akkor olyan kivitele volt, hogy mellette Kovászón és Kerepecen is, másik két gyárat kellett felállitani.

Ugyancsak hires volt abban az időben a *munkácsi* posztó. Galiciába, Bukovinába is hordták az áruját, de ahogy *Balajthy András*, Munkács históriküsa 1836-ban megirja: „kedvetlen körülmények miatt a gyár kerekei megszüntek mozogni".

Vashámorai is voltak Munkácsnak. Ezeket a műveket a dobsinai *Szontághok* bérelték. Vaskályhákat, üstöket, fazekakat, lábasokat s gazdasági eszközöket gyártottak s a debreceni „nagy kirakóra" szekérsorok vitték a munkácsi vasportékát.

1848—49-ben itt volt a honvédség ágyucsőfurója. Papirmalma, üvegfuvói, hamuzsirfőzői és festékgyára is volt Munkácsnak, amelyek azonban a külföldi ipar szervezettsége és előretörése mellett sorra elpusztultak.

Hires volt a maga idejében a *munkácsi* hid. „Ily roppant fahid édes magyar hazánkban, még a nagyobb folyókon is alig van. A königsbergi Neumann Godofréd épittette. Hossza 84 öl, szélessége 5 és fél öl s a hid 56.000 bécsi forintba került összesen s 7400 font vas vagyon benne." Igy ir a hidról Balajthy András uram.

A galiciai postautnak is *Munkács* volt utolsó és igen fontos postamesteri helye a régi világban. Mint érdekességet emlithetjük, hogy Bereg, Ung, Ugocsa és Máramaros postásszolgálatát, a Munkács melletti *Nagylucska* falu lakói látták el. Szilágyi Erzsébetnek voltak szabadosai s tőle nyerték ezt a kiváltságot.

Balajthy uram megörökitése szerint, ezelőtt száz esztendővel 780 háza volt Munkácsnak, ebből tizenöt volt emeletes. 310 lakóház pedig szalmatetős volt. A magyar világban, földrajzi adottsága rohamosan vitte előre, ugy kulturában, mint gazdasági tekintetben. A régi világot a váron kivül csak a kuruc világból maradt „Fehér ház" s nevével az ország egyik legrégibb vendégfogadója, a „*Csillag*", meg az „*Utolsó Fillér*" nevet viselő, ősi borozó hely emlékeztetik, ha ugyan az utóbbi el nem enyészett a prágai szabaditás husz esztendejében. Hiszen nagyon az *utolsó fillérre* ment a „cseh paradicsom". A „Csillag" megmaradt s a felhők közül előjött *az igazi csillag is.* Munkácsra is rátündöklött a magyarok csillaga. A várbástyáról elpusztitották a kibontott szárnyu ércmadarat, de a Beszkidek szélében mégis benne maradt, benne suhogott a Turul szárnyereje. Kihessegette a bitorlókat onnan, ahol nem volt mit keresniök *s amelynek még a közelében sem maradhatnak.*

Keéky István.

Egyet

Egyet várunk,
Egytől félünk,
Egyért halunk,
Egyért élünk.
Egyek voltunk,
Egyek leszünk,
Erre most mi esküt teszünk:
Isten minket ugy segéljen,
Amen!

Igy akarjuk,
Igy reméljük,
Igy a hazát
Együtt védjük!
Országunkat
Visszavesszük
És az esküt együtt tesszük:
Isten minket ugy segéljen,
Amen!

Egy a husunk,
Egy a vérünk,
Sok bár a nyelv,
Egy a lelkünk.
Együtt érzünk,
Együtt vérzünk,
Magyar esküt együtt teszünk:
Isten minket ugy segéljen,
Amen!

Bethlen Margit.

BEREGSZÁSZ

A történelem kezdetei mindig ködösek kissé. Nincsenek pontos adataink egy-egy város születéséről. A városok nem ugy születnek, mint az emberek, nem egy bizonyos év meghatározott napján kezdődik el egy város élete. Előbb néhány telepes, néhány pásztorember üt tanyát a vidéken. A jó forrásviz, vagy a jobb legelő kedvéért. A vidék többi pásztora aztán a középen fekvő tanyán találkozik össze, vagy a forrásnál s igy a tanyák valamelyike központi jelentőségüvé emelkedik a sok között. A fontosabb tanyáknál a messzebb vidékek vándorai is megállnak egy-egy pihenőre. A kereskedők is erre veszik utjukat, hogy a vidék lakosaival valami üzletet köthessenek. S igy, alig észrevehetően gyarapszik, nő a lakóhely. Veszély esetén az egész vidék összeszalad és egyesült erővel néznek szembe a támadásokkal, fosztogatókkal. Az első ilyen csatát már inkább följegyzi a történelem. Az első településeket még alig.

A legelső kezdet tehát ködbevész. A legendás képzelet aztán ezt a ködöt szivesen szinezi, szivesen fűz hozzá érdekes mondákat. Beregszász városa keletkezéséről is van egy érdekes monda. *Tompa Mihály* irta meg versben a szép regét.

A vidék pásztornépe elszórtan élt a rengeteg erdők és gazdag legelők távoli területein. Egy *Szász* nevü csordapásztor két egymásnak rontó, öklelődő bikát akart szétválasztani egymástól, s mikor végre sikerült szétverni őket, a nagy dulakodás helyén hatalmas gödröt vágtak a bikák. A gödör fenekén egy hordó aranyat vett észre a csodálkozó pásztor. Odahivta társait, tovább ásták a gödröt és még hat kád aranyat találtak a földben. Azon a helyen aztán gyönyörü templomot épitettek a buzgó pásztorok és a templom körül megalapitották *Beregszász* városát. A beregszászi római katolikus templom falában ma is látható két régi kőfaragás. Az egyik egy szakállas férfifejet ábrázol, a másik egy bika vagy kutya fejét. Ezt a két régi, ide beépitett támkövet ezzel a mondával hozza kapcsolatba a hagyomány.

Ásatások és régészeti kutatások tanusága szerint Beregszász már a magyar honfoglalás előtt is lakott hely volt. A hagyomány szerint egy *Peregrinum*-nak nevezett római gyarmatos-telep is virágzott már itt. 1845-ben, mikor a *Vérke* vizén hidat épitettek, a pillérek ásásánál napfényre került több sirhely, kardokkal, tőrökkel és más felszerelési tárgyakkal együtt. Ez kétségtelen bizonysága annak, hogy ősi telephely volt Beregszász. Az Árpádok korában azonban nem volt fontosabb szerepe e helynek.

A vidéket határtalan erdőségek boritották. Bölények és szarvasok tenyésztek a rengetegben, s a fejedelmeknek mindig kedvelt vadászterülete volt Bereg: *forestae sanctorum regum.*

A kunok és más kalandor népek gyakori betörésekkel pusztitották a vidéket, s az elnéptelenedett helyre II. Gejza idejében telepitették be a Rajna áradása miatt hazátlanná vált szász népnek egy csoportját. Azért nevezik Szász bereknek a várost. Az itt hazát talált németek szorgalmas bányászok voltak és a Nagyhegy aranytartalmu érceit szakszerüen bányászták és kidolgozták. Ők honositották meg a vidéken a szöllőt is.

A tatárok feldulták ezt a telepet is. IV. Bélának uj telepesekkel kellett benépesitenie e kihalt vidéket. Különös kiváltságokat kaptak a királytól az ide költöző uj lakosok. Szabadon költözködhettek és a király „kedves vendégeinek“ nevezte őket. A község lakosai nyelv és nemzetiségük különbsége nélkül egyenlő szabadságokat élveztek (Lehoczky Tivadar Bereg vármegye monografiájában részletesen ismerteti a sok szabadalmat, amit az akkor még *Lambertszász*-nak nevezett Beregszász lakosai élveztek.) Hamarosan Beregszász lett e vidék legvirágzóbb városa és a megye gyüléseit is gyakran itt tartották. Nagy Lajos Visegrádon kelt kiváltságlevelében különösen kiemelte, hogy „mivel e *szabad királyi város (libera civitas nostra)* Oroszország közelében a határszélen fekszik, megérdemli, hogy különös kegyelemben részesüljön“ s teljes pallosjoggal ruházta fel s birósága a határban elfogott nemes és nem nemes felett egyaránt itélkezhetett. Nagy Lajos édesanyja, Erzsébet, udvart is tartott Beregszászon.

A városra sok megpróbáltatás várt még. Zsarnok földesurak erőszakoskodása csorbitotta kiváltságos jogaikat s lassan az egész polgárság közönséges jobbágysorba süllyedt.

II. Rákóczi György alatt, 1657-ben a lengyelek dulták fel a várost. A munkácsi vár ostroma alatt Beregszászba német és labanc katonaság volt beszállásolva. 1686 junius 8-án a munkácsi várból *Radics Antal* kuruc csapata rajtaütött a beregszászi németeken s a templomba menekültekre rágyujtotta a templomot. A sokat szenvedett, leégett, elszegényedett városból sokan elköltöztek, üresen hagyva jószágaikat. Az 1690. évben fölvett urbéri összeirás jellegzetes latin méltóságu

Baloldali kép: Beregszász főtere.

barokk magyarsággal igy emlékezik meg pusztulásról: „Noha ezen Beregszász városa némely méltóságos fejedelmek idejében kiváltképpen boldog emlékezetü Lorántffi Zsuzsanna fejedelemasszony őnagysága uralkodásáig igen szép dispositio és gubernium alatt tartatott, ugy hogy akkori méltóságos földesurak grátiája édesitette inkább az embereket ide, mintsem idegenitette, erre nézve a városnak minden rendtartási, valamelyek a régi conscriptiok szerint annotáltattak a város javára, hasznára, mindazok e feljebb notált időkben nem vivláltattak, sőt inkább a városnak minden rendbeli lakósi az ő régen bevett és usuált állapotjokban megtartattak.

Interveniálván pedig a fatalis esztendők, melyek a sokféle elviselhetetlen pusztitó nyomoruságokkal teljesek voltak, melyek kiváltképpen kezdetőtlenek circiter ab anno 1660. és még azokban meglölt keserves szorongató inséget meleg könnyben habzó szemekkel nézheti és emlegetheti ezen város lakosainak nagyobb része, melyre elég bizonyság a szépen rakott utcákból mezőre változott régi puszta telkek.“

A sok megpróbáltatás között mégis ujra meg ujra talpraállt a város.

A kuruc szabadságharc idején II. Rákóczi Ferenc is többször megfordult a városban. Szabadságharcának elbukása után Beregszász is, a munkácsi uradalommal együtt a Schönborn grófoknak adományoztatott.

1731-ben épült fel Beregszászon az első megyeház, 1779-ben pedig a most is fennálló emeletes megyeházépület. Azóta egyre gyarapodott, fejlődött a város, a beregmegyei magyarság életének központjává lett.

Megmaradt magyar városnak a cseh megszállás ideje alatt is.

Beregszász hazatérésének ünnepe.

Most uj, boldogabb és magyar idők következnek a felszabadult városra. A *Nagyhegy, Kerekhegy, Sarokhegy* szőllőiben ujra magyar nóta mellett fognak szüretelni a beregszásziak. A régi hires szüretek emléke még elevenen él, s az emlékekből most ujra valóság lesz. A szarkahegyi pincesor borházaiban ezentul nemcsak titokban fognak magyarul összecsendülni a szivek, hanem ujra hangos és szabad nótaszóval.

(—i)

RUSZINSZKÓNAK GAZDASÁGI OKOKBÓL IS MAGYARORSZÁGHOZ KELL TARTOZNIA

Nem tudjuk, hogy Ruszinszkó lakosságának el nem fojtható mozgalma már most diadallal fejeződik-e be és Magyarországhoz való csatlakozása haladéktalanul megtörténik. De idők multán ki kell tünnie, hogy önmagában, Magyarországtól való különállásban nem maradhat meg.

Azok a termékeny területek, amelyek Magyarországhoz visszakerültek, nélkülözhetetlenek Kárpátalja számára, nemcsak azért, mert innen tudta magát ugy ahogy élelmezni, hanem azért is, mert csak ezen a területen keresztül vezetnek közlekedési vonalai, amelyek által a külső világgal érintkezést tarthat fenn.

Ruszinszkónak eddig éreznie kellett, hogy a Nagy Magyar Alföldtől el van zárva és csak rövid utat tehet lefelé a sík területek irányában, a régi magyar határig. Most azonban egyszerüen be van zárva.

Sem pénzügyileg, sem műszakilag nem lehet Ruszinszkó számára olyan közlekedési hálózatot épiteni, amely Magyarországtól független életlehetőséget biztositana neki.

Ruszinszkó hegyláncolatának völgyei, ahol élet van, mind Magyarország felé nyilnak meg és ezeken a völgyeken keresztül az utak keleti irányba csak a hegygerinceken keresztül vezethetők. Képzeljük el, hogy a kocsinak vagy akármilyen jármünek fel kellene mennie a hegycsucsra, onnan leereszkedni az ezer méter mély völgybe, innen ismét fel az 1200 méter magas hegyhátra és igy tovább, hogy csak egy kis utat tegyen meg, egyéb akadályról nem is beszélve.

Olyan müszaki feladat ez, olyan hatalmas tőkével kellene hozzányulni a megvalósitásához, hogy egész Ruszinszkó föld-, erdő- és egyéb értéke elenyésző kicsiny ehhez képest. Soha meg nem csinálja ezt a hálózatot senki, mert ezt ajándékba kellene elvégezni, mert Kárpátalja gazdasági élete semmiféle törlesztést vagy kamatot vállalni nem tudna.

Ruszinszkó nyilvánvalóan azért folytat szenvedelmes harcot önállósága mellett, hogy Magyarországhoz csatlakozhassék és ezzel minden közlekedési problémája egy csapással megoldódjék.

A Magyarországnak juttatott ruszinszkói terület alig nagyobb ugyan, mint ezer négyszögkilométer, de Ungvár, Munkács és Beregszász birtokával, kezünkre jutott a vonzó erőt érvényesitő városi tömörülés, ugyhogy Szlovenszkó számára is igen sulyos közlekedési és gazdasági feladat volna Ruszinszkó megtartása, ha maga Szlovenszkó is nem keresne szoros kapcsolatot Magyarországgal.

Ruszinszkó, a maga mezőgazdasági termékeit ebbe a három városba vitte értékesités végett. Egyuttal a görög katolikus ruszinoknak szellemi és vallási metropólisa volt Ungvár, a pravoszláv ruszinok egyházfejedelme pedig Munkácson székel, ezekben a városokban képezték ki papjaikat és tanitóikat, ugyhogy az elszakadás nemcsak sulyos, anyagi válságot idéz fel a szegény ruszin földön, de az intelligencia nevelésének intézményeit is elveszti, amelyeknek megteremtése meghaladja a ruszin nép erejét.

Hogy erre a szegény vidékre milyen gazdasági sors vár, ha nem csatlakozhat Magyarországhoz, világosan megmutatkozik máris abban, hogy élelmiszerkészleteik fogytán vannak, olyan drágulás következett be ugrásszerüen, hogy a szegény nép valósággal éhezik és valóban elemi erővel tör ki benne a vágyakozás, hogy Magyarország felé szabad levegőhöz jusson.

Ha tehát diplomáciai uton késnék is a megoldás, mely Kárpátalja sorsáról az egyetlen helyes irányban dönt, az állandó ruszinszkói nyugtalanság kényszeritené a hatalmakat, hogy sürgősen keressék a rendezést a természet törvényeitől diktált uton.

Cs. J.

KAZINCZY FERENC RABSÁGA A MUNKÁCSI VÁRBAN

Kazinczy Ferenc, a fenkölt lelkü költő és nagy nyelvujitó is szenvedett a *munkácsi* várban. 1794-ben elfogták mint *Martinovics* büntársát és *Budán* bebörtönözték. Kazinczy *Sulyovszky* utján kapta *Szentmarjaytól* a *Hajnóczy* küldötte kátét, amit később elégetett, de barátait feladni elmulasztotta. Bár felfogása nem mindenben egyezett a káté elveivel, az emberi felszabadulásért rajongó és Hajnóczyt bámuló Kazinczy le is irta a kátét és terjesztését vállalta. Ezért itélték előbb halálra, majd *Martinovics* és társai fővétele után bizonytalan idejü börtönre. Fogságának utolsó szakaszát töltötte a munkácsi vár tömlöcében: 1800 augusztus 25-től 1801 junius 28-ig raboskodott a vár 4. számu cellájában.

A nagy költő-esztéta szabadulása után összeállitotta a *Fogságom naplója* cimü emlékiratát, amelyet a Magyar Tudományos Akadémia *Toldy Ferenc* másolatában őriz. Előbb 1848-ban, majd a 60 és 70-es években részletek jelentek meg a naplóból, halála százados fordulóján pedig az egész napló napvilágot látott, a közönség szélesebb rétegei azonban ma sem ismerik Kazinczy e művét.

Kazinczy a *Fogságom naplójában* megirja munkácsi raboskodását is. 1800 junius 30-án inditották el rabtársaival Kufsteinből Magyarország felé. Hajójuk julius 26-án kötött ki Pozsony alatt. „Kilépvén a hajóból, térdre estem, megcsókolám ujjam hegyét, s a magyar földre nyomám a csókot — irja Kazinczy —. Ölellek, áldott föld! Te bird hamvaimat egykor." Komáromban, majd Vácott és aztán a Margitszigeten kötött ki a politikai foglyok hajója. Itt találkozott egyik rabtársának bájos hugával, *Hirgeist Ninonnal* és e találkozásról irta „Margitszigeten" cimü szép versét. A magyar nép közhangulata a politikai foglyok mellett nyilatkozott meg, magyar földön valósággal ünnepelték őket. *Beregszászon* is igy történt. „Gyültek a vásárra az emberek — beszéli el a költő följegyzése — s megtudván kik vagyunk, tolakodék minden hozzánk, s hozá ajándékát: kosár körtvélyt, szilvát, diót, főtt vagy sült

kukoricát. — De micsoda nép ez a Magyar? — kérdé Chipault (az egyik francia fogoly), hiszen ez voyage de triomphe."

Augusztus 25-én értek Munkácsra. A költő a következő sorokban eleveniti meg a keserü órát, amikor az utazás után ismét elnyeli őket a börtön.

„... *Éjjel tizenkét óra felé beértünk.* — *Gát* óta Munkácsig szárazon lobogott az ég tüze, sérelem nélkül, de ijesztgetve bennünket. Accepto Augurium! kiáltám, de borzadva. *Magunk előtt látni a lyukat,* hova elzárattatunk, annyi mint az échaffaudra vitetni... August 25 d. tehát éjfél tájban felérénk a várba. *Az országlás foglyainak külön épületjek van, három sor ablakkal. Mindenik sorban két szoba...* Utolsónak én maradék... A folyosón semmi strázsa... A Major felkisére szobámba, s nagyon szivemre kötötte, vigyáznék, hogy a falfestések kárt ne szenvedjenek s követe, hogy nekem kedvezést nem fog nyujthatni. — Öt esztendeje, mondám, hogy szenvedek; tudom, hogy a kedvezés a Felvigyázóra veszélyt von, s igy örömeket nem kérek, hanem lopok; azt fogom itt is. Nézzen keresztül ujjain."

A költő följegyzései során ismerteti tömlöcét és a fogoly életét a munkácsi várban.

„A falakon öt kép vala festve egy Banco-csinálásért itt szenvedő fogoly által — irja Kazinczy. — Az vizet önte vas kemenczéjére, s annak rozsdájával dolgozá e képeket. Ecsete a seprőből tört vessző vala. Wenczelnek képe is ezek közt lévén, ugy gyanitom, vagy cseh volt, vagy a Wenczel keresztnevet viselé. Ha az nekem megengedtetett volna, Madonnáját kivétetém vala a falból, mikor eleresztettem. Az uj helyre által vitt fogoly egy ideig meg nem szólal, mint az uj kalitkába zárt madár. Irtóztató dolog emberek társaságából kikapattatni s elevenen eltemettetni. Végre tudni akarám, ki a szomszédom észak felé. Nro. 5."

A rabok kopogtatás segitségével beszélgetnek egymással. Évek során megtanulta ezt a fogoly költő is és most igy ismerkedett.

„Quis es? kérdém a falat kopogtatva. Felelet: *Riedele;* et tu quis? — megnevezem magam . . ." a kopogtatások párbeszédével megtudta, hogy a többi fogoly is, mint *Riedele,* a republikánus elvekért és a Káté miatt került ide osztrák földről. Fogolytársa intette, hogy csak latin szavakat kopogtassanak, mert kihallgathatják kopogtatásaikat és a tisztek közül egy sem tud latinul.

Naplója megemlékezik az utközben kapott betegségéről. „Én, Uza, Szmethanovics (Kazinczy fogolytársai) a hosszu utban, Julius elsője óta Augusztus 25-dikéig, egy kis becsületes rühöt kapánk; szerencsénkre a szárazt, nem a csorgót. *Uza* és *Szmethanovics* hamar kitisztulának, de engem fördettek a szombámban, kenőcsöket adtak, és mindent egyebet, és még sem tisztulhaték ki. Orvost kelle hozatnom *Ungvárról.* — Sem az orvosnak nem mondák meg a nevemet, sem nekem az orvosét, de *Dr. Molnár* rám ismért, emlékeztete, hogy Patvarista koromban eljártam a napához, feleségéhez, s eltölte hirekkel *Kazinczy András* és veje, *Kárner László* felől. Meghagyta, mit csináljak s ki hagyá nyittatni ablakom üvegtábláját, külső ajtómat, és a belsőnek fiókját, hogy szobámban tisztább levegő legyen, s Fő Strázsamester Fritschner Urral ment."

Izgalmas börtönkalandokat beszél el ezután a költő: „Alig értek ők le a grádics aljához, midőn én asztalomat a belső ajtó fiókjához vonám, s lesém, kimehetnék-e a valvulán, melyen a Profósz italunkat szokta beadni, mikor az ajtót megnyitni restelkedék. *A lyuk szük volt s magasan álla a küszöb felett. Ha rosszul esem ki rajta, nyakamat szeghetem, vagy karomat törhetem.* — De aki nem mer, nem nyer. *Vállam ki nem fére a lyukon. Ingre vetkezém, s kifére. De el is akadék a csipőmön.* Egyiket ott diagonális intézetben feljebb emelém s *fejjel esém ki a küszöbön sérelem nélkül.* Sorba járám társaimat, de némán és lábhegyen... Nehezen és veszedelemmel másztam ki, igen könnyen és minden veszedelem nélkül be; mert az ajtón egy deszkapánt vala keresztül vetve, mellyen a lábam nagy úját megvethetném, s asztalomon elnyulhaték."

Harmadik nap este Riedele kopogtatására a kökövetkezőket mondja: *„Felmásztam asztalomra, székemre, s onnan néztem a lemenő napot, s az Ujhelyi, Regmeczi, Mikóházi hegyeket, hol anyám lakik. (A Hallgató nevü hegy Munkácsra igen jól kilátszott, mint az Ujhelyiek is)...*"

Egyszer aztán rajtavesztett: „addig jár a vizre a korsó, mig eltörik... Junius 26-án 1801. szörnyü zápor esék, s én jelt adék Dr. Menznek, hogy bujni akarok. Az felele, hogy várja a vártát s én kibuvék, s kiosztám alamizsnáimat. A zápor ekkor kezde ömleni egész sebességgel, s az eszterhéról nagy zajjal ömle. Menz jelt ada, hogy jőnek, de a csorgás miatt én nem hallám a jeladást. Elrémülék, midőn a Riedele ajtaja előtt fel látám lépni Kieserwetter Prófoszt s azon pillanatban utána a Commendánst a grádicsról a folyosóra. Mint a mókus, beugrám lyukamba s asztalom, midőn ajtómhoz érének, már helyen volt. — *Gróf Pálffy Ferenc,* a Regni Báró Leopold ifja itt és Kufsteinban *botokat szenvede,* s én meglátván a Profószt és a Commendánst, nem vártam jobbat magamra."

Mégis észrevették és Kazinczy ekkor tudta meg, hogy a *császár aláirta a megkegyelmezést.* „Uram, mondá a Commendáns, ha jelentést teszek, hogy az ur kinn volt, a parancs hiába jön."A költő térdre borult előtte. *„Nem szégyenlem megvallani, hogy térdre estem a Főstrázsamester előtt, s ugy kértem, hallgassa el, senki nem tudja a dolgot, csak ők ketten."* Végül is becsületszavát vették, hogy titokban tartja szabadon bocsátásának hirét. Napokig rettegett, végre junius 28-án szabadult.

„Magyar mentémbe öltözve menék táncolva le a grádicson, repülve végig az udvarkán, futva fel a felsőbb vár felé. Vasárnap volt, a nép gyüle misére: — Melly öröm nekem, melly öröm nekik... *Mint az istállóból kiszabadult csikó, ugy futottam be a réteket, mellyek a vár alatt nyugotra fekszenek...*"

Tamás Ernő.

ZRINYI ILONA NEM ADJA A FIÁT

I.

Géczy István csüggedten nézett a fejedelemre. Egy órája érkezett váltott lovakon Sátán Ibrahim budai szerdár táborából. Fáradt volt s rossz hireket hozott:

— Alázattal szólván, nagyságos uram, hiábavalóság számitanunk a törökre.

Thököly bosszusan szólt:

— Ezt már mondta kegyelmed. Meg is értettem. De ha már ott járt a szerdár táborában, hát csak talán kiexplorálta, honnan fú a szél. Tavasszal még fűt-fát igért a porta...

Géczy zavarodottan nézett maga elé. Mondja meg az igazat? Nem talál majd ura megharagudni érte? A fejedelemasszony, aki eddig szótlanul himzett a kis asztal mellett s csak néha-néha emelte férjére meleg, fekete szemét, türelmetlenül szólalt meg:

— Beszéljen hát nyiltan, kegyelmed! Mi sosem féltünk szemébe nézni az igazságnak.

De Thökölybe bár belenyilalt egy rossz sejtelem:

— Talán megtudták, hogy... — kérdezte csendesebben.

Géczy bólintott:

— Meg.

Nem kellett magyarázni, mi az, amit a török megtudott. A fejedelemasszony is ismerte férje minden lépését. Zrinyi Péter leánya gyermekkora óta az országos politika kérdései közt nőtt fel s ugy eligazodott azok közt, akár a saját háztartásában.

Thököly haragosan felugrott a székről:

— Ki volt a delátor, aki elárult?

Felesége szemeiben sötét tüzek gyultak ki:

— Hát Bécs! Bécs maga... Még kérdezed?

Zrinyi Ilona előtt nem volt kétes, hogy Bécs minden aljasságra kész. Bécs, amely megölte apját, tébolyba juttatta anyját, kegyetlenül lecsukatta ártatlan öccsét s valószinüleg bűnös a nagybátyja, Miklós bán halálában is, Bécs aligha átallta elárulni a töröknek, hogy Thököly közeledni próbált Ausztriához. Most aztán persze a szultán bizalmát is elveszitették.

— Beste... — tört ki a fejedelem szájából s összeszoritotta fogát, hogy visszatartsa a káromkodást. Ugyanolyan keserüen, ugyanolyan szilaj lángolással gyülölte Bécset, mint a felesége. Hátratett kézzel felalájárt néhány percig. A teremben csend volt. Zrinyi Ilona az ezüst fonalat, amellyel dolgozott, letette maga elé a kis asztalkára és csüggedten ölébe ejtette kezét. Ha nem kapnak segitséget, Bécs megfojtja őket. S milyen segitségre számithatnak a török elpártolása után? Az északi protestáns fejedelmek messze vannak s nem sokat törődnek velük. Igen, ez a bukás, a halál...

Thököly odament a követhez s vállára tette kezét:

— Hát köszönöm, Géczy uram — mondta csendesen. — Most elmehet kegyelmed. Pihenjen le végre.

— Ha még egyéb questiója volna nagyságos uramnak, akármikor parancsolatjára vagyok — mondta Géczy és mélyen a fejedelem szemébe nézett.

Távozása után szomoru csend maradt a szobában. Thököly az ablaknál állt s lefelé bámult, a Latorca vizére. De csakhamar összeszedte magát:

— Körülnézek kissé a várban. Kiadom a parancsokat holnapra — mondta s megcsókolva feleségét, lassan kifelé lépdelt.

II.

A fejedelem hallgatag volt az estebéd alatt. Imént ujból beszélt Géczy urammal, ezuttal négyszemközt s azóta egészen rosszkedvü. Eltünődve nézte mostohagyermekeit: Juliát s a nyolcéves kis Rákóczi Ferencet. Az asztalnál a deák és a patikárius versenyezve próbálták tréfáikkal felderiteni, de ő egy kényszeredett mosolyra sem volt kapható. Felesége egyre aggodalmasabban figyelte.

Étkezés után Thököly egyszerre odafordult a fejedelemasszonyhoz:

— Nem volna kedved egyet járni odakint?

Zrinyi Ilona boldogan mondott igent. Amint elindultak a termeken s az udvaron át a várbástyák felé, érett, magas, szép alakja szerelmesen simult férjéhez. Tiz-tizenöt évvel idősebb volt Thökölynél, de csak éjfekete fürtjeiben megcsillanó néhány fehér hajszála árulta el, hogy a negyven körül jár... Künn már sötétedett. A Latorca fehéren vonult lenn a völgyben, mintha tej folyna benne. A szemközti hegy fölött néhány csillag reszketett. A völgyben egy katona tárogatózott. A fejedelemasszony felismerte a dalt s halkan dudolta hozzá a szöveget:

Rab vagyok, rab vagyok,
talpig vasban vagyok,
az török udvarban
talpig vasban vagyok.

De hamar elhallgatott, mert észrevette, hogy férje arca még komorabbá válik. Most karját gyengéden a férfi dereka köré fonta:

— Édes szivem, miért olyan szomoru?

Thököly mintha sértésnek vette volna a jelzőt, amely némileg vitézi töretlenségének kétségbevonását jelentette:

— Nem vagyok szomoru — felelt kurtán.

— Hát? — kérdezte tovább, szinte esdekelve az asszony.

— Hiszen tudod.

Az asszony vigasztaló gyengédséggel simogatta férje kezefejét. Szótlanul sétáltak egy darabig, majd megint Zrinyi Ilona szólalt meg:

— Azt hiszi, hogy minden elveszett?

— Nem, azt éppen nem...

Most végre beszélni kezdett. Kifejtette, hogy helyzetük egyáltalán nem reménytelen, mihelyt a két versengő szomszédos hatalom közül meg tudják nyerni az egyik bizalmát és támogatását. Ez, szerinte, inkább sikerülhet a töröknél, mint az osztráknál; Bécs gonosz és álnok... Szeretett és tudott szónokolni, mint általában a kurucok; könnyed és sima bőséggel ömlött szájáról a szó.

— Igaza van — felelt Zrinyi Ilona, majd egy kis hallgatás után — de hát hogyan békiti ki a portát?

— Biz ez nagyon difficilis...

— Pénzzel?

— Már nem elég.

— Hát? — kérdezte meglepetve a nagyasszony.

— Kezest kellene küldenünk... olyan kezest, akiről tudják, hogy annyi nekem, mintha magamat adtam volna a kezükbe.

— Engem? — kérdezte nyugtalanul Zrinyi Ilona. — Szivesen megyek... ha azt hiszi, hogy ez...

— Nem, nem, terád szükség van itt.

— Hát akkor? — s a kérdés mélyén mintha egy be nem vallott félelem remegett volna.

Most Thököly megállt. Felesége is. Szembenálltak egymással, de az egyre sürüsödő homályban már jóformán csak egymás körvonalait és szemük tüzét láthatták. A férfi markába fogta az asszony forró kezét. Aztán jobbjával szeliden megsimogatta Zrinyi Ilona arcát. Most nem kerülgette tovább a választ, hirtelen kimondta:

— Ferkót küldeném.

Felesége ajkán egy ijedt „ah!" röppent ki, majd rémült kérleléssel:

— Nem, nem...

Tovább indultak és séta közben Thököly elmagyarázta, miért volna a nyolcéves félárva fiucska elküldése a leghatásosabb lépés e pillanatban. Az ismert Rákóczi-névnek a török szemében is varázsa van s Ferkó öröklött óriási vagyonát biztositékul tekintenék arra, hogy nagyértékü tuszt tartanak kezükben. Ferkónak hajaszála sem görbül meg Sztambulban. Miért is bántana bárki egy ártatlan és oly kedves kisfiut? A törökök különben sem rossz emberek s azonkivül érdekükben is áll, hogy aggódva vigyázzanak a fontos

tusz életére. Ő, Thököly is szereti aranyos kis mostohafiát s nem egyezne bele az elküldésébe, ha a legcsekélyebb kétsége is lenne ebben a tekintetben.

— De hát muszáj ezt? Nem lehetne valami mást? — könyörgött az asszony.

— Magad is tudod, hogy elveszünk a török nélkül — felelt Thököly s rámutatott, hogy még a magyar rendek is nagyobb készséggel támogatják majd ügyüket, ha látják Zrinyi Ilona személyes áldozatát. Végeredményben Ferkó semmit sem veszit a dolgon, de megnyerhet mindent: birtokait, egész vagyona biztonságát és csak igy nyerheti meg. — Ez csak világos?

— Lehet s mégis... nem, nem... ne haragudjon, szivem — mondta könnyes hangon Zrinyi Ilona.

A férfi sértődötten, hidegen kivonta karját felesége karjából:

— Jó, hát pusztuljunk el egy asszonyi szeszély miatt. Persze a gyerekek is velünk... — Majd keserü tüzzel: — Bukj el, magyar szabadság csillaga... Eh, gyerünk haza!

Az asszony hirtelen belekapaszkodott Thökölybe, mintha most meg ennek elvesztésétől félne:

— Nem, nem... legyen, ahogy akarja! Biztosan jobban tudja nálam...

Már csak egy kérése volt: hogy Ferkót a kamarásán és nevelőjén kivül régi szolgái is elkisérhessék, köztük Borbála, az öreg szakácsnő, aki ismeri a kedvenc ételeit. A patikáriust is vele akarta küldeni, de belátta, hogy ez felesleges, a töröknek kitünő arab és zsidó orvosai vannak. Mégis megrőkönyödött, mikor megtudta, hogy férje már másnap reggel vinni akarja Ferkót Budára.

— Kiadjuk a parancsokat — mondta Thököly jókedvüen, hogy sikerült tervét elfogadtatnia — s tudom, egy óra sem telik belé s ti már elkészültök mindennel.

Megcsókolta felesége arcát, akinek testét mintha fojtott zokogás remegtette volna. Ferkó azonban örült, mikor meghallotta, hogy másnap Budára, onnan pedig Sztambulba viszik; még jobban annak, hogy vele lesz Sólyom nevü lova is és sokat fog lovagolni rajta. Egy negyedóra mulva fáklya- és mécsvilág mellett megindult a készülődés. Az emberek ide-oda sürögtek a várban. Zrinyi Ilona maga szedte össze s rakta nagy ládákba fia holmijait. Későn került ágyba.

III.

Mégsem tudott elaludni. Teste forró volt, a szive erősen lüktetett. Ugy tetszett neki, órákig hánykolódik a párnákon. Szempillája égett, feje zakatolt. A férje esze biztosan igazat mond, de viszont az ő szive sem téved... Künn már régen minden elcsendesedett, csak az őrségen hallatszott néha egy-egy „berdó"-kiáltás. Hajnal felé mégis sikerült végre elaludnia. Nyomasztó rossz álma volt, reggel zavarosan emlékezett rá, hogy beszélt halott első férjével, I. Rákóczi Ferenccel s Sztambulban is járt és látta Ferkót, amint egy janicsár ostorozza. Párnája reggel nedves volt az álmában elsirt könnyektől... Azon tünődött, hogy mondja meg férjének a dolgot? Bizonyosan nagyon haragudni fog érte. Anyai tulzás, asszonyi értetlenség, fogja mondani. A hiábavaló tegnapi nagy készülés miatt meg ki fogják őket nevetni a várbeliek. Szive összefacsarodott, mikor férje arcára gondolt, mely ridegen, komoran tekint majd rá. Valóban lehanyatlik igy a magyar szabadság csillaga?... Öltözés közben vette észre, hogy meglátszik rajta a rossz éjszaka, mély karikák vannak a szeme alatt.

Mikor kiment a hálóteremből, férjét már ott találta a várudvaron, szekerek s a Ferkó kiséretére kijelölt kiséret között, Géczy urammal beszélgetve. Épp hozzá akartak fogni a ládák felrakásához. Thököly vidáman ment a fejedelemasszony elé, megcsókolta, majd aggódva kérdezte:

— Talán rosszul aludtál az éjszaka, édes szivem?

Zrinyi Ilona némán bólintott.

— Csak nem Ferkó miatt? — kérdezte a férfi, enyelgést erőltető hangon, mintha olyan dologról lenne szó, amelyet nem is lehet egészen komolyan venni.

— De éppen miatta... S ne haragudjék kegyelmed — s ahogy most szomoruan, könyörögve és mégis elszántan a fejedelemre nézett, ez megértette a változást, mely éjjel végbement benne.

Thököly homloka elvörösödött.

— Ez az utolsó szavad?

Zrinyi Ilona némán bólintott.

A férfi ökölbeszoritotta kezét. Felesége könnyes szemekkel állt, két kezét esdeklőn téve össze. Thököly sem szólt egy szót sem, ugy nézett a fejedelemaszszonyra. Majd ökle lassan megoldódott s arca haragos kifejezése szomoruságba csapott át. Egy paripa állt mellette. Felpattant a hátára s bucsuszó nélkül kivágtatott a vár kapuján.

Zrinyi Ilona ráborult kisfiára és sirva csókolta össze ennek kerek, puha arcát. A kis Rákóczi Ferenc az imént ébredt, s szeme vidáman ragyogott. Mintha csillag szikrázott volna benne. Talán épp a felkelő magyar szabadság csillaga...

Gerecze György.

A Honvédség bevonulása Pelsőcre.

A RUTÉNEKRŐL

Itt voltak-e a ruszinok már a honfoglalás előtt is vagy pedig Árpáddal együtt jöttek be a Vereckei hágón? Ha Ruszinföld multjáról és népéről, a magyarsággal való kapcsolataikról akarunk beszélni, ez a kérdés ma már közömbös. A kérdést már nem is lehet eldönteni, de nem is szükséges, mert fölöslegessé teszi az a tény, hogy ezer éve élnek együtt a Kárpátok bércei alatt a magyarok és a ruszinok vagy — mint ők magyarul nevezik magukat — rutének. Sorsuk közös, egyenlően osztoznak jóban, rosszban és ezer éve szeretettel ragaszkodnak is egymáshoz.

Kétségtelen, hogy a honfoglalás idején Pannonia földjén különböző szláv törzsek éltek. Ezek közül egyesek már keresztények voltak. A ruszinok azt állitják, hogy ezek a már akkor keresztény szláv törzsek az ő őseik voltak. Más történeti kutatások szerint viszont a honfoglaló magyarok hét törzséhez Lebediában egy nyolcadik törzs is csatlakozott, a *kabarok*. Együtt jöttek át Árpáddal a Vereckei hágón és ezeknek a kabaroknak utódai azok a ruszinok, akiknek ősei nem is mentek messzire, hanem ott telepedtek le a Beszkidek bércei alatt.

*

A honfoglaló Árpád seregeivel ott pihent meg, ahol ma Munkács vára áll. Negyvennapi pihenés után a hét törzs tovább ment, hogy a Duna vidékén, a Kárpátok karéjától védetten alapitsanak hont. A ruszinok ott maradtak barmaikkal, otthont igyekeztek teremteni maguknak a hegyek között és békességben éltek, mert a járhatatlan Kárpátok felől nem fenyegették portyázó seregek.

Amikor a pogány magyarok felvették a kereszténységet és a külföldről jött papok térítették a népet, a ruszinok, akik magukat már régebben keresztényeknek vallották, sok üldöztetésnek voltak kitéve. Ők északról a görög szertartású keresztény vallást hozták magukkal, a Szent István által behivott papok és téritők viszont őket is pogányoknak tekintették és nem ismerték el kereszténységüket. A ruszinok egy része inkább odahagyta otthonát, mindenét, ismét vándorutra kelt, de nem változtatta meg vallását. Nagy tömegekben szivárogtak ki az országból, mind északabbra mentek és Litvániában telepedtek le, ahol kitünő legelőket találtak.

Az északi vármegyék, Ugocsa, Bereg, Ung, Máramaros elnéptelenedtek az Árpádházi királyok idején. Nagy Lajos azután 1360-ban visszahivta az egykor kivándorolt ruszinok utódait. *Korjatovics Tódor* litván herceg vezérlete alatt vissza is jöttek Litvániából, de nem valamennyien. Egyes feljegyzések szerint *Korjatovics* népe asszonyok és gyermekek nélkül negyvenezer főnyi volt, mások viszont hatvanezerre teszik. Őket telepitette le Nagy Lajos a megritkult népességü vidékre. *Korjatovics* herceg, aki Nagy Lajostól háromszáz faluból álló birtokot kapott, Munkácson ütött szállást és onnan irányitotta népének sorsát.

Rutén fatemplom.
Alsó kép: rutén parasztház.

*

A magyarokhoz ezer esztendőn keresztül példás testvéri hűséget mutató felvidéki rutén nép önállóságot is a magyaroktól kapott. 1918-ban elismerte Magyarország a Mármaros, Ung, Bereg és Ugocsa megyék ruténlakta területének autonómiáját, külön országgyüléssel, kormányzóval és rutén miniszterrel. Budapesten gyülést is tartottak akkor a rutén nép hivatott vezetői, amelyen ugy határoztak, hogy önállósághoz jutott területüket *Ruszka-Krajna*-nak fogják hivni. Arról is döntöttek azonban, hogy Magyarország kebelében maradnak meg. Ezeket a határozatokat az összeomlást követő megszállás miatt nem tudták érvényre juttatni. A megszálló csehek fölbérelt rutén ügynökei ugyanis magukat a nép képviselőinek adva ki, 1919 január 7-én Eperjesen, majd 1919 május 8-án Ungváron — mindkét helyen cseh szuronyok fedezete mellett — a megalakitandó cseh államhoz való csatlakozás mellett foglalt állást.

A csehek azt igérték, hogy ők is elismerik a Ruténföld, illetve akkor már Ruszka-Krajna autonómiáját, erre különben kötelezte is őket később a békeszerződés. Ahogyan azonban Prága adós maradt más igéreteivel, ugyanugy puszta igéret maradt a rutének önállóságának el-

ismerése is. Szörnyü elnyomás következett ezen a területen, amelynek még a nevét is megváltoztatták — természetesen a nép meghallgatása nélkül. Ruszka-Krajnából előbb *Ruszinszko* lett, majd *Podkarpatszkij Ruszj* (Magyarul — ujabban — *Kárpátalja*).

Ez ellen a huszéves elnyomás ellen mozdult meg azután a Felvidék általános rendezése nyomán az egész Ruténföld, a magyarsággal ezer éve testvériséget tartó felvidéki rutén nép.

Történészek vitája az is, hogy ezek a ruszinok, akik kétségtelenül a szláv nyelv egyikét beszélik, melyik népcsaládhoz tartoznak. A ruszinok vagy rutének saját történetiróikon keresztül is azt vallják, hogy ők tiszta magyar érzelmüek, tiltakoznak az orosz fajuság ellen és felfogásuk megerősitésére érveik is vannak. Mindenekelőtt vitába szállnak azzal az állitással, hogy a nyelv egymagában döntő bizonyiték volna, mert kizárólag a nyelv alapján lehet őket az oroszok egyik törzsének tekinteni. A kabarok közül szakadtak ki — mondják — a szláv ajku kazarok, ezek voltak ők régebben és csak később nevezték el őket ruténeknek.

— A szláv nyelv, amelyet ez a nép beszél, kabar eredete és faja ellen mit sem bizonyit — irja a rutének történetének egyik lelkes kutatója, *Lengyel Constantin Mihály* —, ha egyszer századokon át egy szláv néppel érintkezett szélesebb körben. Hány tiszta magyarajku szülőnek a gyermeke, ha az hasonlólag a szláv- vagy német- stb. más ajku nemzet között él, inkább lesz szláv- vagy németajku, mint magyar. Oka legyen-e a szülő annak, ha gyermeke az idegen nyelvü nép között nagyobb körben mozogva, többet hall más nyelven beszélni, mint sajátján. A rutén nép csak azért, mert rutén nyelven beszél, mingyárt orosz legyen?! Ez sem vág össze. Ami rutén, az nem orosz és ami orosz, az nem rutén. Ahol van alkalma, ott beszél magyar nyelven és pedig igen szépen, például Bodrogközön, Hajdudorogon stb.

*

A rutének és a magyarok történelmi kapcsolatai ezer éven keresztül zavartalanok voltak. A rutének résztvettek a magyarság minden megmozdulásában, ennek a nemzetnek minden dicsőségében és balsorsában. *II. Rákóczi Ferenc* szabadságharcában, *Esze Tamás* mezitlábas hadseregében, ők éppen olyan hős kurucok voltak, éppen ugy küzdöttek a magyar nép szabadságáért, mint a beregi, ugocsai, máramarosi vagy ungvidéki magyarok.

Nem alap nélkül mondotta a ruszin nép egyik vezére, *Fencik István* az elmult napokban a budapesti rádióban, hogy „Rákóczi és Korjatovics népe mindig gens fidelissima volt és az is fog maradni". Pedig nem volt könnyü dolog ennek a szorgalmas, csöndes népnek évszázadokon keresztül magyar érzelműnek, a magyarsághoz ragaszkodónak maradni. A hatalmas Oroszország százötven évvel ezelőtt vetette már ki hálóját a Kárpátokon tul élő rutén népre. A XVIII. század végén és a XIX. század elején érkeztek meg a máramarosi hegyek közé Moszkvából azok az orosz pópák, akiknek az volt a feladatuk, hogy téritsék meg ezt a szerintük testvérnépet a pravoszlav hitre.

A „térités" eredménye alig érte meg a fáradságot, pedig az egyszerü népet minden formában igyekeztek megkörnyékezni, levenni a lábáról. A mult század második felében azután arannyal próbálták elérni azt, amit a kenetteljes szép szóval nem tudtak. Gurultak a rubelek Moszkvából Galicián keresztül a rutén nép közé. Már nemcsak orosz pópák, hanem orosz agitátorok, titkos ügynökök is dolgoztak azon, hogy kiszakitsák a rutén nép lelkéből az őseiktől öröklött magyar érzést. Ennek az áldozatoktól vissza nem riadó orosz propagandának a következményei emlékezetes politikai pörök lettek, amelyek hosszu időn át tartották izgalomban az európai közvéleményt.

*

A rutén nép nem orosz és nem is kisorosz. Ez kétségtelen. A rutének ennek a feltevése ellen is mindig tiltakoztak. Nyelvüket tekintve, a szláv nyelvcsaládban viszont sokkal messzebb vannak a csehektől, mint a csehek a szlovákoktól. Egyik történetirójuk azt állitja, hogy a rutének már a honfoglalás előtt is itt voltak és ha talán nem is elfogadható, de nagyon szellemes érvet hoz fel ennek a bizonyitására. Nem állit kevesebbet, mint azt, hogy Pannonia földje rutén föld, mint ahogy a Pannonia szó is rutén. Panno-ni-ja rutén nyelven: ur, de nem én.

A megjegyzés szellemes és annyi belőle ma is az igazság, hogy a ruszin nép sohasem volt ur, hanem mindig megmaradt szegénynek, nagyon-nagyon szegénynek. A kárpáti hegyek között, vagy az Ung, Latorca vidékének szegényes falvaiban laktak évszázadokon keresztül és laknak ma is. Életükben alig volt valami változatosság. Legeltették barmaikat, irtották a kincstári erdőket, művelték kis, alig valamit termő földjeiket, ha pedig megduzzadtak a hegyi patakok, megkezdődött a kitermelt farönkök usztatása és volt munka, volt kereset. Ez teljesen betöltötte a rutén nép igényeit.

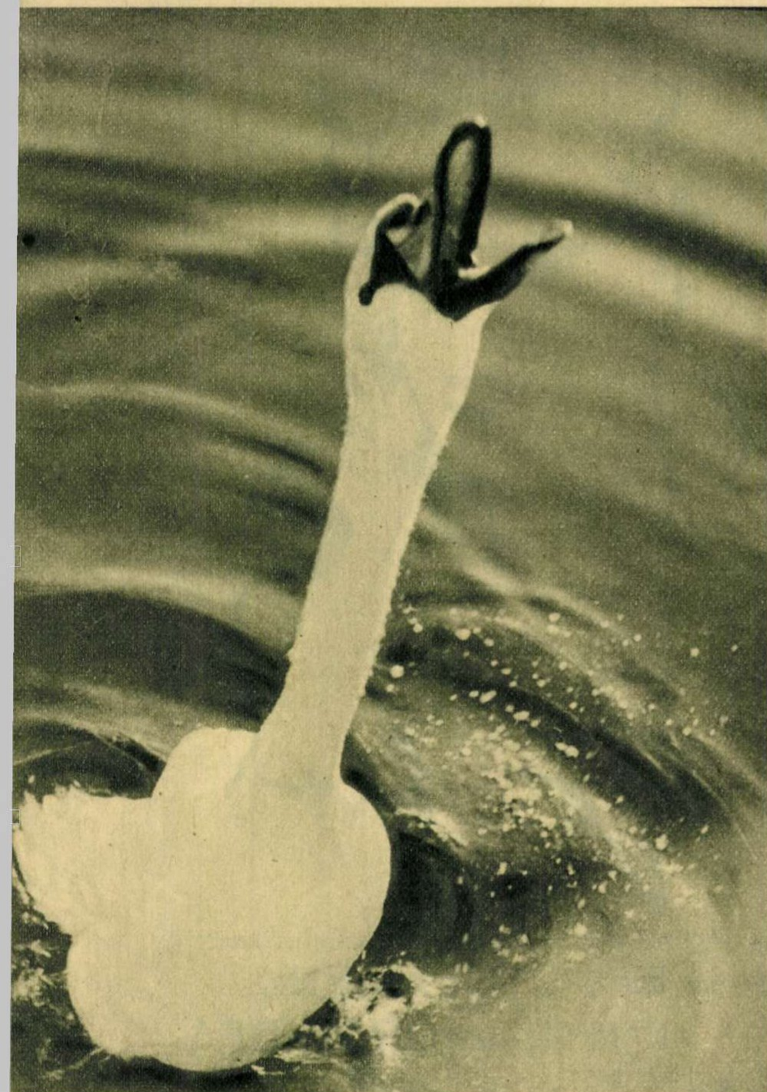
A ruszinok mélabús kedélyhangulata elkülönitette őket az alföldi vigabb kedélyü néptől. Amikor katonai szolgálatra vitték el a fiatalokat, a katonaságtól visszatértek már más embereknek mutatkoztak, elszoktak a zárkózottságtól, igényesebbek lettek, de az évek múlásával, visszazökkentek a régi kedélyállapotba és folytatták elődjeik egyhangu életét.

... hallottad kedvesem, hogy uj ajakruzs-szin érkezett !?

Ma már ESTE CYCLAMEN-,
NAPPAL *pedig* ORCHIDEA-
szinü
Durdilly
ajakruzst használok. Ára P 2.—

Forgalomba hozza FISCHER ÉS LUKÁCS BUDAPEST, FERENC JÓZSEF-TÉR 5—6.

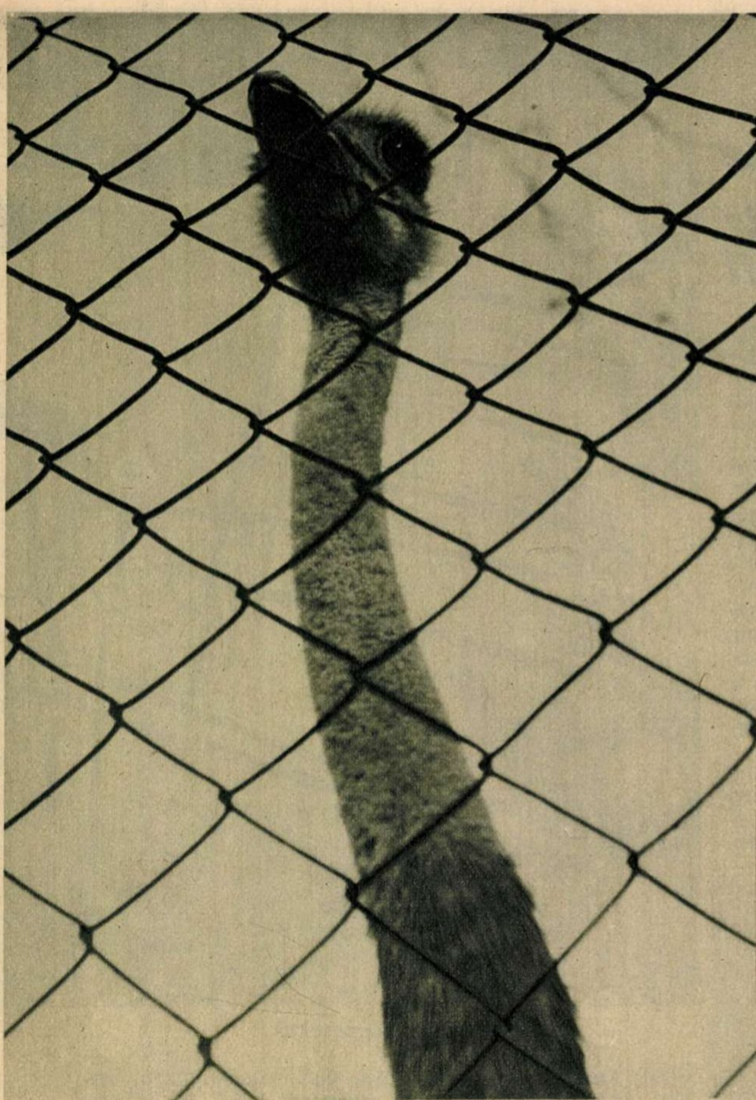
Kéregető állatok

A háziállatokat megtanitotta az ember a kérésre. Nem volt különösebben nehéz dolog. Az éhes állat ott ólálkodott az ember körül, kitől az eleséget várta. S gazdájának kedvteléseihez tartozott, hogy az állat jellegzetes kéregető mozdulatokat tegyen. Különösen a kutyák tanulták meg az illedelmes kérést, hátsó lábukra emelkednek, mellső lábaikat felemelik s fejüket mulatságosan oldalt hajtják. Gyakran ugrándozniok is kell s a levegőbe ugrani a falatért.

A vadállatok nem ismerik a létfenntartásnak ezt a furcsa és emberi módját. Nekik soha nem segit senki, tökéletes önellátásra rendezkedtek be. A kérést, minden nemességével és nyomoruságával együtt, az ember találta ki. A vadállatok keményen harcolnak és dolgoznak minden falatért. S ha igy nem sikerül élelemhez jutniok, egyszerüen és lázadozás nélkül elpusztulnak. Az ember a természet e kegyetlen törvényét érvényteleniteni akarja s megtanult segiteni és kérni. De a társadalom, talán igazságtalanul, talán egy mélyen gyökerező életelv értelmében, sujtja azokat, akik egész életüket kéréssel, ezzel az aránylag könnyü munkával, akarják fenntartani, megveti azt, aki nagyon alázatosan, gyakran és sokat kér. A megvetést szánalommal keveri s legtöbbször be sem vallja. Másrészt az emberi lélek szinte preparálódott arra, hogy a kérést, a koldulást, a könyörgést kinosnak és megalázónak érezze s aki lélekben ezen tulteszi magát, már le is süllyedt embertársai szemében a kéregetők osztályába. Az állat természetesen sohasem járja a züllés e szomoru utját. Sokszor hisszük, hogy sorsa irigylésreméltóbb, mint a mienk. Meg tud halni a kellő pillanatban, nem hősiesen ugyan, de nem is szánalmasan.

De még a vadállatnak is kijut valami az emberi sors keserüségéből, ha az ember közelébe kerül. Az ember, kit rendkivül érdekel az állatok világa, összefogdos egy-két példányt a föld minden táján lakó állatokból s állatkertekben gyüjti össze. Nem szeliditi őket s nem idomitja, csak éppen szemlélgeti, tanulmányozza vagy mulat rajtuk. Az állatok környezetükből kiszakitva, nem folytathatják szokott életmódjukat, létfeltételeikből csak annyit kapnak meg, amennyi elengedhetet-

lenül szükséges, de teljesen hiányzik életükből az, ami talán egyedül megnemesiti: a létért való küzdelem. Ellátják őket mindennel. S ez gyökeresen megváltoztatja lelki életüket, már amilyen nekik van. Egy eddig ismeretlen viszonyba kerülnek az emberrel, különösképpen kezelőjükkel, kitől az eleséget kapják. Lassanként megtanulják, milyen viselkedéssel birhatják rá leghamarabb e kényurt arra, hogy enni adjon nekik. Jellegzetes „kifejező mozgásokat" gyakorolnak be. S minél különösebbek és mulatságosabbak ezek, annál inkább kivánja meg tőlük az ápoló és a szemlélő. A vadállatok megtanulják szájukat tátogatni, pofájukat a ketrec rácsai közé dugni, mancsaikkal beszédesen integetni, ugrándozni. Magatartásuk idővel igazi kéréssé, koldulássá emberiesedik. Állatkerti látogatások alkalmával elnézegetjük a kéregető állatokat, inkább szórakozva, mint szomoruan ráébredve arra, hogy az ember viselkedései közül éppen e szánalmas játékot tanulták meg. De ha mégis eszünkbe jut ilyesmi, azzal vigasztaljuk magunkat, hogy az állatok nem éreznek semmit sem bizonyos emberi magatartás nyomoruságából. A kéregetés játéka célravezetőnek bizonyult ujszerü és megváltozhatatlan helyzetükben, s ez egyedül mérvadó számukra.

Különösen szomoruan és emberien kérnek a szelid növényevő állatok, a kecskék, az őzek, a szarvasok. Arckifejezésük és szemük annyira könyörgő, hogy majdnem zavarba jövünk. Pofájukat a rács közé szoritják s szenvedve néznek ránk. Meginditóak. A ragadozó állatok nem tudnak ennyire megalázkodni. Szájukat tátják s szörnyü és remek fogaikat vicsoritják. Nem büszkék, de azért követelnek, fellépésük kicsit kihivó, mintha hangsulyoznák, hogy ők jobb sorsra érdemesek s engednék csak őket szabadon, majd megmutatnák, hogy nincs szükségük a könyörületre. Más állatok groteszkek és furák, mikor kérnek. A strucc nyakát nyujtogatja, szeme közben szigoru és nevetséges. Hasonlit a multjára büszke, letört énekesnőre, akin háta mögött nevetnek. Mulatságos a medve is, aki esetlen és bohóckodik, de közben fogait villogtatja, mutatja, hogy tud ragadozó is lenni, bár most szánalmas helyzetben van. Nevetségesen kérnek az uszó madarak is, a kacsák és libák. Csőrüket nagyratátják, nyakukat nyujtogatják s kicsit a vándorénekesekre emlékeztetnek, akik udvarokban mutatják be művészetüket s fillérekért érzelmes dalokat énekelnek a szerelemről s a boldogság még sok más regényes kellékéről, melyből nekik maguknak oly kevés jutott. Az emberi élet változatos szerepeiből egyet-egyet magukra vállalnak ezek az állatok s kissé torzan eljátsszák nekünk. Az állatkertben, ha nagyon figyelmesek vagyunk, karikaturában és torzképben, megláthatjuk az embert is.

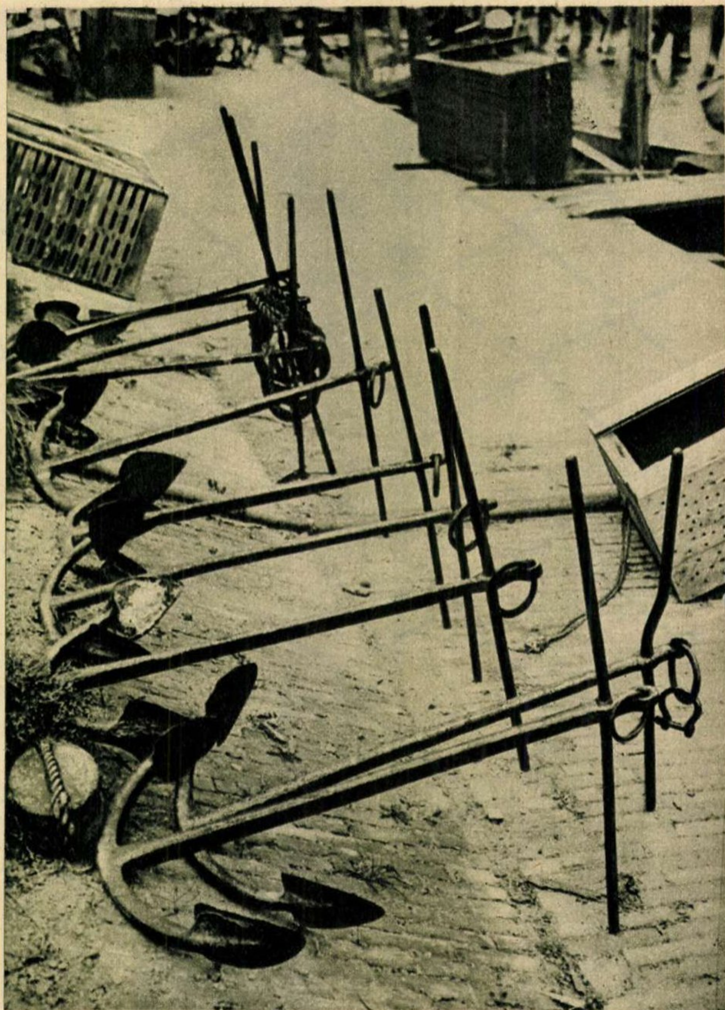
Pusztulás fenyegeti az egykori Zuiderzee világhires holland halászfaluit

Az amerikai turistának, aki New Yorkban vagy Los Angelesben Hollandia felé váltotta meg hajójegyét, az amerikai utazási irodában *négy* tanácsot adnak. Nézze meg Hágában az aranykocsit! Mesebeli jármű ez, minden része, lépcsője, sárhányója, kereke — szinarany. *Vilma királynő* évente egyszer, csak a kétkamarás parlament ünnepélyes megnyitásakor használja ezt a vagyontérő díszkocsit. Töltsön egy délelőttöt a jenki turista — hangzik a *második* utasitás — az amsterdami Rembrandt-muzeumban! Annyi érték van itt összehalmozva, hogy nincs ennyi kincse egy-egy kisebb országnak sem. Azután sétáljon Haarlem környékén, a virágmezőkön! — ajánlják az amerikai utazási irodában. A virágmezők látképe valóban felejthetetlen emlékkel szolgál. A *negyedik* tanács: keresse fel a turista a fapapucsos, harmónikanadrágos holland halászt a halálraitélt Zuiderzee egyik halászfalujában, hogy megismerkedhessen Európa legérdekesebb folklórisztikájával.

Valóban, a fapapucsos, harmónikanadrágos holland halász nemcsak a legérdekesebb európai halásztipust képviseli, de egyébként is — *rendkivül különös egyéniség.* Már a külseje is feltűnő. Kalapot, kabátot nem visel. Furcsa szabású sapkája van, télen-nyáron, őszszel és tavasszal gyapju szwettert hord és sokszor nem lehet megállapitani róla, hogy *szoknyában vagy nadrágban jár-e?* Lábán meglepően vastag pamutharisnya, cipő helyett — fapapucs. Örökké pipázik, örökké jókedvü. Azaz... mióta a hollandok beltengerét, a Zuiderzeet halálraitélték, a fapapucsos holland halász ajkáról elszállt a jellegzetes mosoly. Sőt, ujabban panaszkodik is. Ha a hires Scheveningen partján idegennel beszél, hamarosan panaszkodás tör elő az ajkán:

— Uram, baj van, nagy baj — mondja. — Kevesebb lesz évről évre a tenger sós vizében a hal és közben mind gorombábban viselkedik a — tenger, éppen ezért sokkal fárasztóbbá és veszedelmesebbé válik a halász-mesterség!

A holland héringnek, vagy miként ők hivják: a „háringnak“ nagy keletje van tul a holland határokon is. Azonban az Északi tengerben rohamos kihalásnak indultak a héringek. A nagy héringcsoportok megelégelték már a halászok munkáját: az örökös pusztitást és mindig beljebb, beljebb huznak a véghetetlennek tetsző vizek felé, mindinkább eltávolodnak a partoktól. A halászbárkáknak messze kell hajóznia. Néha heteken át távol van a kikötőtől. Sokszor nagy vihar éri és az öreg alkotmány az utóbbi évek kérlelhetetlen, szinte mindent elsöprő viharaival szemben mindig tehetetlenebb lesz. Folyvást több és több halász esik áldozatul mesterségének. Vihar esetén nagy is az aggodalom a holland halászfalukban! Megfujják a vihartrombitát, meggyujtják a veszedelmet hirdető tüzeket és reggeltől másnap reggelig ott áll a parton a falu apraja, nagyja — éhesen, szomjasan, álmosan, várja-lesi, hogy a már-már elveszettnek vélt öreg halászbárka a maga derék halászaival vajjon visszatér-e a nagy viharból? Ilyenkor lélekbemarkoló jelenetek követik egymást a kis halászfalu kikötőjében.

Rozsdás vasmacskák.

A Zuiderzee fapapucsos halászai.
Alsó kép: A kihaló halászfalu.

Az egykor oly hires holland beltenger: *a Zuiderzee partján pedig már el sem indulnak a halászbárkák.* Ugyan hová, merre hajóznának? A nagy beltengerből ugyanis a holland tudás, akarat, pénz, erő és technika — alig egykét év alatt — partokkal körbehatárolt tavat csinált! Az IJsselmeer (igy hivják ma már a hires Zuiderzeet) vizében még kevesebb a hal, mint a szabad tengerben. A régi tengeri sós viz évek óta összekeveredik a folyók édes vizével és igy az IJsselmeer hullámai között a halállomány is kétféle. A haltenyésztés és halászat még nem tudott rendet teremteni a sósvizü tengerből lett édesvizü tóban!

Nem is olyan régen, a holland halászfaluk nagyon gazdagok voltak. A férfiak jellegzetes fekete szinü ruháján hétköznap is vertaranyból készült gombok ragyogtak. A nők aranyfejkendőt viseltek. Ha egy-egy szerencsétlenül járt holland halász hátramaradottai javára megindult a gyüjtés, a legkisebb holland halászfaluban — akár félóra alatt is — öt vagy tizezer pengőnek megfelelő holland forintot össze lehetett gyüjteni. Ma — az egykori Zuiderzee partján a halászfalu kikötőjében a már-már kiszáradt, elkorhadt testü halászbárkák százai tétlenül, elrozsdásodott vasmacskákkal pihennek.

A Zuiderzee halászainak nagy része már uj foglalkozásba kezdett. Még mind a régi fapapucsos, harmónikanadrágos halászruhát viseli, rendszeresen találkoznak is a halászbárkák mellett, de az egyiknek már kisebb gazdasága van és háziállatokat nevel, a másik gyárba jár dolgozni, a harmadik ipari műhelyt rendezett be magának. A negyedik viszont vándorbotot szerzett és elindult... harmónikázni. A harmónikázó holland halász a nyugateurópai városok utcáinak legérdekesebb alakja. Megáll az utca szélén és meglepő művészettel játssza a járda közönsége előtt a leghiresebb operákat is. Hull a kalapjába a cent és a pfennig, sőt a forint, a frank, a márka és a dollár is. Százan állják körül s sokszor észre sem veszik, hogy a fapapucsos, harmónikázó holland halász szemében könnycsepp fénylik. Ilyenkor régi halászfalujára gondol, a Zuiderzee melletti hires halásztanyákra, a fapapucsos, harmónikanadrágosok kihalásra, pusztulásra itélt romantikájára.

Kelemen Ernő.

Tisztogatják a bárkát, kijavitják a hálót.

Baloldali kép: Munka után.

A „FEHÉR GENERÁLIS"

IRTA: PIERRE MALLET

Kiang-Jin városának egyetlen, európai fogalmak szerint szállodának alig nevezhető fogadójában elhagyatottan, elkeseredetten állt az ablaknál Langeron Denys. Borzalmas meglepetés érte. Amikor néhány hét előtt Párizsban megkapta apja levelét, amelyben a betegágyához hivta, nem sejtette, hogy mi vár rá. Langeron Hugó tiz év előtt jött Kinába, ahova egy francia érdekeltség ültetvényeinek vezetésére küldték ki és tiz év alatt tekintélyes vagyonra tett szert. Felesége halála óta a lányát nevelőintézetben tartotta, mert a Kinában folyton megujuló harcok eshetőségeinek nem akarta kitenni és mindig az volt a terve, hogy vagyonának mozgósitható részével visszatér hazájába. De amikor a mocsaras vidékeken fekvő ültetvényeken maláriába esett és az állapota egyre sulyosabbra fordult, leküzdhetetlen vágy fogta el, hogy a gyermekét viszontlássa.

Denys azonnal utnak indult, de mire Kiang-Jinbe megérkezett, a francia konzul azzal a szomoru hirrel fogadta, hogy atyja egy héttel előbb meghalt, vagyonát pedig a *„fehér generális"*, az összes kinai szárazföldi kalózseregek legkegyetlenebb hordájának rettegett vezére, elpusztitotta. Az ültetvényeket a gát felrobbantásával árterületté változtatta, az épületeket felégette, a Fuchan-i bankban levő pénzét pedig elrabolta. Igy Denys, miután az apja csak annyi pénzt küldött neki, amennyi az odautazáshoz kellett, teljesen kifosztottan és tanácstalanul állt a kinai forradalmak láng- és vértengerének forgatagában.

— Nincs Sanghai-ban rokona, vagy barátja, akihez segitségért fordulhatna? — kérdezte a konzul, aki nagy szeretettel karólta fel az ügyét.

Denys szomoruan mosolygott:

— Apám gőgös természetü ember volt, nem nagyon szerették a rokonai. Kinában pedig tudtommal senki sincs a családunkból.

Azt elhallgatta, hogy van egy... egyetlen... ismerőse Kinában, akihez azonban semmiesetre se fordulna. Sanghai-ban megismerkedett Manegat George-zsal. A folyamhajó, amellyel Kiang-Jinbe kellett jönnie, néhány napig a folyam mentén fellobbant csatározások miatt nem indult el és Denys a szállodában ismerkedett meg Manegat George-zsal, aki ugyanannak a nagy francia érdekeltségnek a szolgálatában állt, mint Denys apja. Manegat nagyon figyelmes volt hozzá, állandóan mellette volt, sőt rábeszélte, hogy együtt menjenek el a francia kolónia klubjába.

— Ha nem mozdul ki a szobájából, amig el nem utazhatik, olyan idegessé válik, hogy az apjának nem sok öröme lesz a viszontlátásban — intette a lányt és Denys, aki valóban az őrüléshez közel volt a türelmetlenségtől, engedett.

Minél idegesebbek vagyunk, annál inkább hajlunk gyors hangulatváltozásokra. Denys-nek nagyon jól esett, hogy a jómodoru és szellemes Manegat George állandó kisérőjéül szegődött. Arról sejtelme sem volt, hogy apja utolsó óráit éli, mert a levélben nem árulta el, hogy az állapota válságos. Amikor George — a pokoli hőséggel indokolva — belediktált egy-két pohár jégbe hütött pezsgőt, még arra is rábeszéltette magát, hogy George-zsal táncolt. A hőségtől, idegfeszültségtől és pezsgőtől mámorosan hallgatta, ahogy George szenvedélyesen szerelmet vallott neki.

Érezte, hogy George tullépte a *„barátság"* határát és amikor végre a hajója elindult, bucsu nélkül szökött meg Sanghaiból. Most, éppen amikor a konzultól visszajövet a szállodába belépett, a kapuban találkozott George-zsal, aki nagy örömmel üdvözölte:

— Milyen csodás véletlen — mondta —, nekem is Kiang-Jinben van dolgom, mert az igazgatóságom a károkról jelentést kért, hogy diplomáciai uton kártéritést követeljen.

Beültek az üres olvasószobába és Denys elmondta a legutóbbi találkozásuk óta történteket. George nyugodtan végighallgatta, még csak nem is tett szemrehányást, hogy bucsuzás nélkül ugyszólván megszökött előle. De amikor Denys elmondott mindent és azzal végezte, hogy most Sanghai-ban igyekezni fog állást vagy munkát keresni, amig annyi pénzt takarithat meg, hogy Európába visszatérhet, igy szólt:

— Denys, be kell vallanom, hogy menyasszonyom van. De még jó ideig nem gondolhatok nősülésre. A menyasszonyom Párizsban él. Az esküvőre csak akkor kerülhet a sor, ha áthelyeznek Párizsba, de erről egyelőre nem lehet szó.

Denys visszahuzta a kezét, mert megértette a zavaros mondatban félig sejtetett, félig elhallgatott gondolatot. Csak ennyit mondott, szomoruan:

— Miért nem emlitette ezt előbb, George?

— Képtelen voltam megmondani. Érzem, hogy nem tudnám elviselni, ha maga most kiesnék az életemből. De amikor láttam, hogy ilyen elhagyatott, nem hallgathattam el, mert aljasság lett volna, ha nem tárom fel őszintén a helyzetet. Arra kérem, hogy fogadja el a baráti támogatásomat, enélkül a mai felfordult világban huszonnégy óráig sem tud megállni és engem boldoggá tesz, ha a sorsát reám bizza... szeretjük egymást és...

Denys tiltakozó mozdulattal emelte fel a kezét:

— George, maga tudja, hogy szeretem, azt se mondhatnám, hogy sokat törődném az ugynevezett közvéleménnyel, de babonásan ragaszkodom ahhoz, hogy a saját becsülésemet el ne veszitsem. Nem tudom megmagyarázni, maguk férfiak talán nem is értik meg teljesen a nő lelkét... de, ha azok után, amit nekem elmondott, elfogadnám a barátságát, magát is boldogtalanná tenném. Ismerem magamat... Higyje el, jobb, ha az utjaink elválnak.

Azzal sarkon fordult és mielőtt George megállithatta volna, felrohant a szobájába.

Nem tudta George-ot elitélni, mert érezte, hogy a szerelem minden más iránt szinvakká tette. Denys lelkét a becsület fogalma olyan megközelithetetlenül, olyan tisztaságban uralta, hogy ez minden más érzést legyőzött. Érezte, hogy hirtelen ujra eltünt az életéből a leghalványabb reménysugár is. Még azon is töprengett, vajjon nem ő-e a hibás és azért nem tudta George-ot megérteni, mert még nagyon fiatal ahhoz, hogy a szerelemnek ezt a minden felett álló hatalmát el tudja hinni.

Egy kulival kivitette az utitáskáját a kis pályaudvarra. Ott állt a vonat, a forró nap ellen védő, lebocsátott faredőnyeivel. A francia konzul fiatal kinai szolgája várt reá és bevezette az egyik női szakaszba, ahol egy hely volt számára fenntartva.

— Nem volna jobb, ha dohányzó-szakaszba szállok be? — kérdezte Denys — ott az ember nincs annyira elhagyatva.

— Sok katona utazik a vonaton, szép, fiatal hölgyeknek nem ajánlatos közéjük ülni — felelte a kinai fiu udvariasan vigyorogva.

Közvetlenül a vonat indulása előtt egy hölgy szállt be a fülkébe, a kuli egy csomó poggyászt rakott fel a hálóba. Denyst annyira elfoglalták a szomoru gondolatai, hogy alig vett az utitársnőjéről tudomást. Amikor

azután a vonat már jó negyedóra óta robogott, az idegen nő megszólitotta:

— Szintén Fuchanban akar hajóra átszállni?

— Igen, már a jegyem is megvan — felelte Denys.

— Nem sokan utaznak ma, a hajó is bizonyára üres lesz, ha ugyan egyáltalában indul — jegyezte meg az utitársnő. Nem volt már fiatal, de elegáns utiruhájában és a kissé feltünő kozmetikai segitséggel még határozottan szép asszony volt.

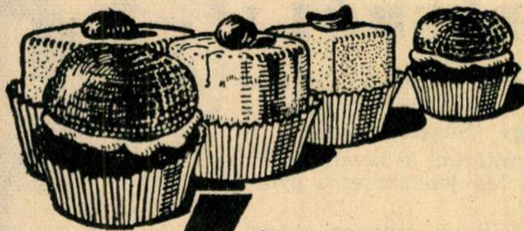
— Igazán?... — mondta Denys, mert nem volt kedve a beszélgetésre, de hirtelen felfigyelt, amikor az idegen hölgy igy folytatta:

— Megeshetik, hogy a vonat nem is mehet Fuchan-ig, mert a *„fehér generális“* rablócsapatai táboroznak a vonal közelében és lehet, hogy a kikötőt is megszállták. De reméljük, hogy addig a kormánycsapatok, amelyek most vonulnak fel ellene, leverik és felakasztják azt a véreskezü gyilkost.

— Ki ez a rabló, akit „fehér generális“-nak neveznek?

— Európai ember, aki kiképző tiszt volt a kinai hadseregben. Valamelyik forradalomban a rettenthetlen bátorságával és kegyetlenségével nagy népszerüségre tett szert, körülötte csoportosult egy csomó fegyveres kinai és ezekkel valóságos hadsereget szervezett magának. Állitólag művelt ember és szép, mint valami Apollo-szobor.

(Vége a következő számban.)

APRÓ HIREK A NAGYVILÁGBÓL

Az omnibusz története. Manapság, a gépek korszakában szinte nehéz elhinni, hogy Párizsban 1550-ben mindössze három bérkocsis működött. Csak mintegy száz esztendővel később terjedt el jobban a mai értelemben vett bérkocsi. Az omnibusz még ujabb keletü. XIV. Lajos egyik rendelete 1662-ben engedélyezte a társasjáratok alapitását. Az engedély alapján „carosses a cinq sous“-t, vagyis ötgarasos kocsikat járattak, amelyeknek használata azonban az előkelő osztályok kiváltsága lett. Királyi rendelet mondotta ki, hogy ezeket a járműveket nem vehetik igénybe „katonák, apródok, lakájok és más szolgaszemélyek, kézművesek és munkások“. Amikor később a magasabb rétegek megunták az omnibuszt, az alacsonyabb néposztály akkor sem élt vele és csak 1823-ban kezdtek ismét omnibuszt járatni Párizsban. A társaskocsi azután hamarosan bevonult más nagyvárosokba is: 1825-ben Berlinbe, 1830-ban New Yorkba és 1839-ben Amsterdamba.

A tenger kivetette a rossz verseket. Eregli közelében, a Fekete tenger partra sodort egy palackot. A hatóságok közreműködésével bontották fel az üveget, amelyről azt hitték, hogy valamely rég elsüllyedt hajó sorsáról fog hirt adni. Ehelyett az üvegben egy török egyetemi hallgató versei voltak. A költő azt is közölte, hogy a műveit rosszaknak találta és elkeseredésében a tengerbe dobja. Most egy török lap közli ezeket a költeményeket, azzal az indokolással, hogy a végzet juttatta vissza azokat a tenger mélyéből, nyilván azért, hogy nyilvánosságra kerüljenek.

A világ legjámborabb városa. Ausztrália kormánya körülbelül negyedszázaddal ezelőtt határozta el, hogy uj fővárost épit magának és igy született meg Canberra. A szándék az volt, hogy a legmodernebb világváros legyen belőle, de hiába telepitették oda a közintézményeket, nem tudott sehogyan sem megnőni és még ma is csak 9000 lakosa van. Egy tekintetben mégis első helyen áll Canberra az egész világon: fennállása óta nem történt falai között sulyos bűncselekmény. Ebben a mintavárosban a birák unatkoznak és szinte boldogok, ha közlekedési kihágásért alkalmuk van elitélni valakit. Éppen ugy a rendőrségi statisztika is rekorddal dicsekszik, ha egy napon kettőnél több részeget sikerült előállitani.

Makacs adós — makacs hitelező. *Oslóban* a rendőrbiróság elé kerültek egy 14 koronás adósság behajtása körül támadt bonyodalmak. Egy asszony már régebben tartozik ezzel az összeggel a közeli kiskereskedőnek. *Három hónap óta a kereskedő minden reggel pontosan 6 órakor bezörget a lakásba, de a pénzt nem kapja meg.* Az asszony a rendőrség segitségét kérte és a tárgyaláson a szomszédok is megjelentek, akiket minden reggel felzavarnak. A rendőrtisztviselő nem hozott itéletet, csak tanácsot adott mindkét félnek. Az asszonynak azt, hogy fizessen; a kereskedőnek, hogy egy órával később jelentkezzék reggelente a pénzéért.

Párizs, London és Amerika luxushölgyeit egy uj kozmetikus-csoda, Count *Bompiani* dirigálja. *„Count Bompiani Beauty Preperation“* nevü gyártmányai felülmulják az összes eddig használt kozmetikai szereket. A női szépség legujabb, amerikai diktátora hihetetlenül rövid idő alatt lett világhires. Készitményei korszakalkotó ujdonságok. Arcot átregeneráló krémjei, tüneményesen szép szinü arc- és ajakrougejai között feltünnek a most oly divatos cyklamen- és orchidea-szinek.

MŰVÉSZNŐK: EGYRŐL-MÁSRÓL!

Ez az „Egyről-másról" nagyon divatos rovatcim volt valamikor. Ugyis nevezték: „Forgácsok". Azt is olvastuk, hogy „Szikrák", vagy „Sugarak".

Akkor „Sugarak" volt a gyüjtőcime a kiváló elmék és szivek megnyilatkozásának. Ma jobbára ez a gyüjtőcim: Felhők.

Ötvenkét évvel ezelőtt szólaltatta meg az akkori „ujdondász" a nagy magyar szinésznőket. Érdekesek, értékesek e nyilatkozatok kétféle szempontból. Először is: kik mondják, másodszor mit mondanak? Az ember elámul, mennyi nagy művészünk volt akkor és elámul azon is, milyen igaz, friss minden szavuk.

Kezdjük azzal a két művésznővel, akik ma is itt mosolyognak köztünk. Az egyik: *Márkus Emilia*, a másik *Pálmai Ilka.*

Márkus Emilia a szinpadról mond pár friss örök életigazságot:

„Szinpadon a közönség tetszését könnyebb megnyerni, mint megtartani.

Az igazat eltalálni könnyebb, mint megtalálni.

Könnyebb nagyszerünek lenni, mint egyszerünek... de szerepünkben akkép feledni el saját egyéniségünket, hogy szemünk játék közben is mindig magunkra legyen forditva... ez a legnehezebb!"

Pálmai Ilka, akit „Aranyos Ilus"-nak becéztek, az operett királynője rövid versét közöljük. E kis vers olyan, mint egy kedves, finom operettszöveg:

Ott lenn az erdő mélyén
Hol az árny oly sötét,
Hová a sugár rejtve jut,
Hol nem látszik az ég,

Ketten vagyunk csak ott,
Egy vadgalamb és én —
Egyik kacag, a másik sir,
Az erdő legmélyén...

*

Szerdahelyiné Prielle Cornélia azt mondja: „Amiként a művész a világhoz szól, aszerint hirdeti a teremtésben az isteni lehelletnek egy látszatos parányát."

„Annak, aki művészpályát betölteni óhajt, élete szakadatlan munkálkodás legyen, mert *az* a művészet törvénye és feladata."

*

A „Nemzet Csalogánya", *Blaha Lujza* óvatos volt. Nem felelt az ujdondász kérdésére, nehogy baj legyen belőle. De milyen édesen, milyen bájosan — nem felelt. Ime, igy tagadta meg a választ, amely egyuttal válasz arra is, hogy az igazi, nagy művészek is „drukkolnak"-e az édes-tövises művészpályán?

...„Ugy is eleget ki vagyok téve a kritikának, valahányszor egy premiéren keresztül esem, remegve várom a másnapot: hogy lesz, mint lesz? Kikapok-e, amiért tegnap jól kifáradtam... és önök még azt akarják, hogy azért is szurkoljak, amit irtam? Nem, édes szerkesztő-uraim, ettől megkimélem magamat... és azt mondom, amit a „Parasztkisasszony", hogy most — nincs „ándungom" az iráshoz!"

*

Jászai Mari is óvatos volt az intervjuval szemben. Nem szólt egy szót sem a jelenről. A multról beszélt. Érdekes, pompás tollal megirt rövid irásának ezt a cimet adta: „Legelső emlékem".

„Nem voltam egészen három esztendős, falunk széles utcáján tipegtem keresztül, hogy az öreg kisasszonyoknak, kik a tulsó oldalon laktak, bemutassam uj pompámat: egy bronz homlokszoritót, amit édesanyám a „bognárék Juliskája", csudálatos izlésénél fogva akkor hozott nekem Győr városából.

Fényes kincsem fejemen csillogott és megerősitettem néha kezeimmel, meztelen lábacskáim pedig mélyen süppedtek a puha, meleg porba. A nap ragyogott — olyan boldog voltam.

...Valahányszor Antigone sima homlokszoritóját felkötöm, mindig eszembe jut ez a legelső emlékem!"

*

A nagyszerü *Csillag Teréz* megállapitása:

„A világ azt tartja, hogy a szeretetreméltó hibák többet érnek, mint a rideg erények."

*

Álljon itt végül két nyilatkozat ugyancsak a szinművészekről. Megható, igaz és őszinte mind a kettő. Az egyik *Szacsvayné Boér Emma* megállapitása:

„Nem jól mondják azt, hogy a szinész „játszik" a szinpadon. Igaz ugyan, hogy legtöbbször csak „betanulja" szerepét, de vannak esetek, mikor ettől a „játéktól" a szive is vérzik. Akkor ugyanis, ha — saját magát kénytelen játszani."

Helvey Laura finoman és okosan magyarázza meg: miért érzékenyebb a szinész a „gáncs iránt", mint más művész: „Azért, mert alkotásai nem szállanak az utókorra...! Övé csak a „jelen" és az igazságos itélet ellen nem hivatkozhatik a jövő igazságosságára. Bocsássuk meg hát a szinész érzékenységét — nem annyira hiuságából fakad az, mint inkább a helyzetéből!"

Farkas Imre.

Kellemetlen szőrszálak ellen
DULMIN
szőrtelenítő krém
Mindenütt kapható!
Kis tubus P 1.20, nagy tubus P 3.—

KIS KÉPES VASÁRNAP

Varjunóta

Elmult a nyár,
kár érte, kár.
Sárgul a táj,
kár érte, kár.

Repülni kél
nagyszárnyu szél,
messzire száll
e csúf madár.

A hegy mögül
felhő röpül —
meg-megered,
már csepereg.

Őszi eső,
fát verdeső —
fázik a táj,
kár érte, kár.

Sz. Z.

Igy sem jó — úgy sem jó.

Lőcs Gergely nem termett katonának. Mert ha annak született volna, rajta lett volna a katonaruha. A mi Lőcs Gergelyünk iparos ember volt, no meg házaló. Jól megélt ebből. Eladta a portékáit labancnak, kurucnak... neki pénz kellett. Mit törődött azzal, kinek adja el a holmiját.

Szedett is össze valamit. Jól ment az üzlet. Házikót épitett. Kis kert is volt a ház mellett. Büszke is volt ám erre. Ha pihenője volt és a kis kertben ült, boldogan mondogatta:

— Van itt ész. Labanchoz, kuruchoz járok. Itt is eladok valamit, ott is...

— No, no — mondta a szomszédja —, majd megjárja egyszer kend!

— Én? — vágta ki büszkén Lőcs Gergely. — Engemet ugyan rá nem szednek. Hizelgek a labancnak, a kurucnak... nekem mindegy... a fő, hogy eladjam a portékámat.

A szomszéd az ujjával fenyegette Lőcs Gergelyt:

— Vigyázzon kelmed, mert prüszkölnek a labancok is, meg a kurucok is...

— Semmi — mondta félvállról Lőcs Gergely —, ha a labancokhoz kerülök, azt mondom, labanc vagyok, ha a kurucokhoz kerülök, azt mondom, kuruc vagyok... Bizony, szomszéd uram, ne féltsen engemet. Ha eddig megálltam a helyemet, ezentul is meg fogom azt állni.

— Hát csak állja meg a helyét — mondta csendesen a szomszéd —, de alighanem baj lesz... mert amint hallom, kémek járnak erre, arra, és a kémeket eldöngetik... Megtörténhetik, hogy kendet kémnek nézik.

— Engemet? — csodálkozott Lőcs Gergely — hiszen ismernek mind a két táborban... Hogy megmutassam kendnek a bátorságomat, tudja meg, holnap a labancokhoz megyek... ott csak azt mondom: labanc vagyok, és szivesen látnak...

— És a kurucoknál? — vetette közbe a szomszéd.

— Ott meg kuruc vagyok.

— Hát csak menjen...

El is ment Lőcs Gergely. A hátán cipelte a portékát. Görnyedten ért a táborhoz. Este volt, igy nem tudhatta, kik táboroznak ott, kurucok-e avagy labancok?

Az orrára bizta magát. Mivel jó szagok ütötték meg az orrát, azt vélte, csak labancok táborozhatnak ott. Nyugodtan ment, sőt örömmel. Gondolta, nem csak tulad portékáján, hanem finom pörköltet is eszik...

Egyszerre csak dörmögő hang üti meg fülét:

— Ki vagy? Mi vagy?

— Lőcs Gergely vagyok.

— Labanc-e, avagy kuruc?

— Labanc...

Még ki sem mondta, már is megragadták a vitézek és csuful elpáholták... nesze labanc...

Szegény Lőcs Gergely ugyancsak megjárta! Kék foltokat vásárolt és nem adott el semmit...

— Tudd meg — hallotta —, hogy erre mindenütt kurucok vannak... Lőcs Gergely elbicegett a kuruc táborból (amelyet labancnak hitt) és kevés idő mulva uj táborra lett figyelmes.

— Többet be nem csaptok — mondta magában —, ha majd kérdezik, ki vagyok, büszkén fogom kiáltani: kuruc...

Még a kezét is megdörgölte örömében. Szaporázta is a lépteit, hogy minél előbb odaérjen. Ebből a táborból is finom sült szaga érkezett az orrához.

— Ki vagy? Mi vagy? — kiáltották.

— Kuruc — vágta ki büszkén Lőcs Gergely.

Még be sem fejezte, már is csihi-puhi, páholták szegény Lőcsöt. Óbégatott is... de mindhiába...

Amikor elverték rajta a port, kidobták a táborból. Nem ment sem erre, sem arra Lőcs Gergely, nem is adott el több portékát. Nem volt ő ezentul sem kuruc, sem labanc...

Avar Gyula.

Medvenóta

Brum-brum, vetve már az ágyam,
brum-brum, aludni megyek,
addig alszom, mig fölébreszt
napsugaras kikelet.

Nem járok én hóban, fagyban,
nem szeretem a telet,
róka, farkas, ha kedvük van,
állják csak a hideget.

Dideregjen őz és szarvas,
amig én azt álmodom:
édes málnát eszegetek
a nyári hegyoldalon...

Ilyen szépet álmodok majd
a csúf, hosszu télen át,
brum-brum, vetve már az ágyam,
brum-brum, szép jóéjszakát!

B. I.

Pöttönpötty mindent tudni akart, amit a nagy anyukák és apukák tudnak. Anyuka egyszer virágot öntözött. Pöttönpötty megkérdezte:

— Mit csinál, anyuka?

Anyuka azt felelte:

— Inni adok a virágnak vizet.

Pöttönpötty örült, hogy a virág inni kap, mert ő is nagyon szerette a vizecskét. Csak az nem fért a buksijába, hogy miért nem adnak enni is neki, szegénynek. Ki hallott már ilyet! Csak vizet adnak a virágnak, pedig bizonyosan szereti a kenyeret is, meg a narancsot, meg a csokoládét.

Anyuka kiment a konyhába dolgozni, Pöttönpötty is dolgozott a szobában. Anyuka ebédet főzött, de mit dolgozott Pöttönpötty?

Másnap reggel anyuka megint öntözni akarta a virágokat. Ejnye, de furcsa magja van ennek a virágnak! Közelebb hajol, hát a virágnak egy nagy kenyérmorzsa volt a magja. A másik virágban egy darabka csokoládé csücsült. Anyuka nem tudta, mi történt a virágaival. Behivta a szakácsnénit, hogy talán odaszórta véletlenül az ételmaradékot az abroszról? De bizony a szakácsnéni azt mondta, hogy ő ilyet sohase tett, nem is tenne. Az abroszt szépen leseperte és a morzsát a szemétládába szórta, nem a virágokra.

Tip-top, kip-kop, ki kopog?
Pöttönpötty is betotyog,
Pici cipő de kopog!

Anyuka most jobban megnézte a narancsszeletet, amelyik egy szép nagy piros virág közepébe bujt. Látta, hogy a magot valaki gondosan kiszedte belőle. Ejnye, ejnye, ki csinálhatta?

De már akkor ott tipegett, topogott, totyogott körülötte az ő Pöttye, felágaskodott a virágokhoz és fejét csóválva mondta:

— Nem éhes. Nem ette meg. Vegyük ki.

És szépen kiszedegette a virágból az ennivalót, minden cseppet vigyázva, ügyesen belerakosgatta a maga szájába. Gondolta, igy is jó.

Anyuka pedig bement a másik szobába nevetni. Ti is csöndesen nevessetek, mert Pöttönpötty megharagszik, ha kinevetik az ő sok-sok tudományát.

Tip-top, kip-kop, ki kopog?
Pöttönpötty is betotyog,
Pici cipő de kopog!

Beke Margit.

A SZIVÁRVÁNY MESÉJE

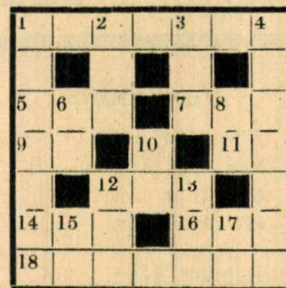
Élt egyszer egy kisleány. Egyszerü libapásztorleányka volt. Egyik nap, amint kint üldögélt a mezőn, egyszer csak odajött hozzá egy csodaszép leány. Aranyszőke haja a vállára omlott. Bokáig érő hófehér ruhája volt. Erzsikének nagyon tetszett a szép leány. Már éppen szólni akart neki, mikor a tündér (mert bizony az volt) megszólalt lágyan csengő hangon: „Erzsike, gyere velem, elvezetlek a szivárvány országába. Megmutatom neked, ugyis tudom, hogy minden gyermek vágya az, hogy a szivárványt egész közelről láthassa." Mire Erzsike körülnézett, már egy gyönyörüszép hintóban ült, melyet apró, szebbnél-szebb lepkék huztak. Megindultak. Szálltak mindig feljebb és feljebb, mikor egy szép hidhoz értek. Ez volt a szivárvány. Igy közelről sokkal szebb és sokkal tündöklőbb, mint amilyennek az emberek látják. Megszólalt ekkor a tündér: „Látod, Erzsike, ez a szivárvány. Ezen mennek keresztül az emberi lelkek a halál után. Mindenki más sávon. Azok, akik mindig jók és szelidek voltak, a fehér sávon. Akik szerették embertársaikat, azok a piroson. Akik minden baj és szenvedés után is tudtak reménykedni, azok a zöld sávon. Az irigyek, akiknek fájt, ha embertársaikat megsegitette a jó Isten, azok a sárga sávon. Akik a piros, fehér vagy zöld sávon mennek, azoknak utja a mennyországba, a többi a tisztitótüzbe vezet. Mivel a piros, a fehér és a zöld az a három szin, mely a halála után átsegiti a jó embert a szivárványon, azért engedte meg a jó Isten, hogy a magyarok ezeket válasszák nemzeti szinnek."

Igy fejezte be szavait a tündér. Erzsike meg akarta köszönni jóságát, de a tündér eltünt. Erzsike pedig felébredt. Ott találta magát a mezőn. Közben besötétedett és igy hazafelé indult.

Miklós Borbála.

Gyermekrejtvények

Kis keresztrejtvény

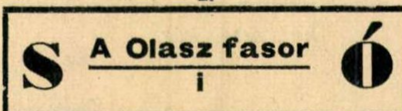
Beküldendő: vizsz. 1, 18 és függ. 1, 4.

Vizszintes: 1. Állitás ellentéte. 5. Óv. 7. ....-farag. 9. Asztal része. 11. Jog mássalhangzói. 12. Német óh! 14. Japán pénz. 16. Állat része. 18. Állat lakóhelye.

Függőleges: 1. Mult évi. 2. Dunamenti üdülőhely. 3. Bika teszi a szarvával. 4. Ilyen a fák lombja ősszel. 6. Kötőszó. 8. Régi ellentéte. 10. Uccu fele. 12. Kantár része. 13. Hálálkodás része. 15. Este kezdete. 17. Azonos mássalhangzók.

Betürejtvények

1.

2.

p muszka paripa

3.

Sok sok tócsa

KI IRTA?

Melyik költő melyik verséből valók e sorok:

1.

BÁRHOVÁ VISZ SZERENCSÉTEK,
EZT A HAZÁT SZERESSÉTEK!

2.

S MERRE ZUGNAK HABJAI
TISZÁNAK, DUNÁNAK.

Megfejtések

az 1938 november 6-i számból:

Kis keresztrejtvény. Vizszintes: 1. Biboros. 5. Ég. 6. Ló. 7. Kar. 9. Hir. É. 10. Ibi. O. 11. Süt. 12. Npm. 15 Egk. 16. Táp. 17. Nyaraló.

Betürejtvények: 1. Tanszerek. 2. Aligazgató.

Keresd: Az „u" betü.

A rejtvénymegfejtéseket csütörtök (december 1.) délig kell beküldeni. A megfejtéseket a két hét mulva (dec. 11.) megjelenő Képes Vasárnapban fogjuk közölni a nyertesek nevével együtt. Cim: KÉPES VASÁRNAP GYERMEKREJTVÉNYEI, Budapest, V., Vilmos császár-ut 78. szám.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Köteles tapintat. Természetesen. Annak a boldogtalan anyának, aki annyira restelli leánya könnyelmü életmódját, soha még emlitenie sem szabad, hogy tud leánya létezéséről. Igaz, hogy megkönnyitené környezete helyzetét, ha ő maga tenne rá célzást, mert akkor meg lehetne vele érteni, hogy ő, az édesanya, mennyire nem felelős ezért s mennyire nem tehet — ebben az esetben — önmagának szemrehányást. Mert itt azután az alma valóban igen messze esett a fájától... De hát ez a kimagyarázkodás valóban nem indulhat meg Levélirónk részéről. Várni kell, amig a boldogtalan asszony elsőnek kezdi meg a bizalmas beszélgetést... a sebzettség föltárását. Igen, igen, tapintatos eljárását, kiméletes fölfogását csak helyeselhetjük.

Egyszeri királyfi. *Hopp, a szerelem körül, a „királyfi" részéről, egy kis baj van. Aki három felé szerelmes — az egyáltalán nem az. Mert — mikép irja — „az érett asszonyban megtalálja az érett szőlőfürt szüreti édességét. Az ilyen asszony szava forróbb, csókja bölcsebb, az élet tudatossá, de kora már hűségessé és alázatossá tette. A fényüző életre nevelt, nagyuri lányban megtalálja a kor erotikus szellemét. A tánc, a könnyed élet, a könnyü flört, a tartós-hullámos és vörösre lakkozott szépség, az uri formákat betartó cinizmus és minden mélység gondos elkerülése: ez a második számu „szerelem", amely szintén sok ingerrel bir. Végül a harmadik afféle Hamupipőke-dolog, szól egy lenszőke, árvácskaszemü masamódkisasszonynak, aki még nem látja modernül az életet, hanem tisztaéletü, érzelmes és hisz az egyszeri királyfiakban..." Szó sincs róla, a gyüjteményt jól összeválogatta és hogy a biztos hóditás ilyen jó helyeken sikerült, ez erősen szól donjuáni varázsereje mellett. Csak azt ne képzelje, hogy ilyen körülmények között valóban szerelmes. Mert nem az. A szerelem az egy, egynek szól, elhallgattat mindenféle másfelé hivó szólamot. Ellenben életművész és életbűvész, aki a legérzékenyebb hangszereken játszik és önmaga andalitására elbűvölő melódiákat szólaltat meg. Királyi játék, de csak játék és nem tarthat soká, csak addig, mig saját, töretlen ifjusága.*

Nem nőnek a fák az égig. De nem ám! Senkinek sincs oly kivételes sorsa, hogy csak nőhet, gyarapodhat, minden korlát nélkül, szabályok és törvények figyelmenkivül hagyásával. Ezért is ne nézze tulbecsülő — hogy ne mondjuk, irigykedő szemmel volt osztálytársnője szerencséjét. Nem lehet ő sem oly vasárnapi gyermek, hogy neki is ne akadnának csalódásai, lemondásai, korlátozásai, hiábavaló igyekezetei. Legfeljebb oly ügyes és szinészkedő természet, hogy ezeket gondosan elmaszkirozza és letagadja... Ami pedig „főnyeremény-házasságát" illeti, ott azután erős gyanakvással fogadjuk a „paradicsomi boldogságot" jelző jelentéseket. Hogy a férj nagyon gazdag, az még nem azonos azzal is, hogy jó, hogy kiméletes, hogy hű, hogy megértő, hogy hasonlóan finom és érzékeny lélek, mint szegénysorból elvett felesége... Nem, nem... Sőt, a gyakorlat igen gyakran az ellenkezőre tanit. Qui vivra, verra, tartja a francia közmondás, amit szabadon igy ültethetnénk át: várjuk meg a tizenkettedik órát. Talán lesz idő, amikor Levélirónk mosolyogva meg fogja állapitani, hogy a „világért sem cserélne" barátnője vasárnapi szerencséjével, hanem megelégedetten óvja-ápolja a maga kis „tucatboldogságát", szerényen nyugodalmas életét.

Habozás. Ha már egyszer „megjárta" a házassággal és elvált feleségével nem volt boldog — ez még nem jelenti azt, hogy adódható második házassága is okvetlenül szerencsétlen kell legyen. Lehet, hogy először — tulfiatal fejjel — rosszul választott, de valószinü, hogy harminchat éves korában és „tapasztalatokban gazdagon": már óvatosabban választja meg szerelme tárgyát. Természetesen, ezt nem ugy értjük, hogy idősebb fejjel már az észszerüség dönti el, kibe legyünk szerelmesek. Ellenben, igenis, az észszerüség vezet már rendszerint abban, hogy kiknek a társaságát keressük, kikkel töltsük szabadidőnket, kikkel lépjünk érintkezési kapcsolatba — hogy netán alkalom nyilnék baráti körünk valamelyik tagjába beleszeretnünk. Ha pedig másodszor is a puszta véletlen vezetné közelünkbe azt a valakit, aki számunkra sorsdöntő lehetne, érettebb korban bizonyára volna annyi energiánk, hogy ne lépjünk házasságra azzal, akit nem tartunk „magunkhoz valónak", hanem meg fogjuk tudni kerülni az örök kapcsolatot. Hiszen ott a tapasztalat, amely kegyetlen emlékével óva int, hogy ne legyünk tulbizakodóak, de fontoljuk meg belső értéke szerint is ezt a számunkra mégis csak legfontosabb ügyet... „Habozó" levélirónk esetében azonban — előadása alapján — ezuttal nem látunk „fenyegető" körülményeket. Sőt, a levelében érzékeltetett fiatal özvegyasszony minden rokonszenvünket és bizalmunkat kiérdemli, olyannyira, hogy az a meggyőződésünk: egyénisége szerint most találkozott az igazival, akivel a lehetőség határáig boldog lesz. Amit szivből kivánunk.

Kesztyüs kézzel... Nem átvitt értelmü érdeklődésére azt felelhetjük, hogy kesztyüs kézzel sokak szerint valóban nem illik kezetfogni. Művelt népeknél és néposztályoknál régtől fogva szokás, hogy amenynyiben kezet nyujt az ember bárkinek, ezt csak kesztyütlen kézzel teheti. Viszont a nyugati illemkódexek erősen le is fokozzák azok létszámát, akikkel feltétlenül fogjunk kezet; a nyugatiak hamar beérik a fejbiccentéssel és a szóbeli köszöntéssel, a „kézzel fogható" barátkozás helyett. Ahogy a kézcsók és a baráti csók sem divik nyugaton: vagyis fölösnek, soknak tartják a mélyebb okon kivüli testi érintkezést. De jogosan és bizonyos sullyal kezet nyujtani, mégis olymódon, hogy csak svéd- vagy disznóbőrt érintünk puszta tenyér helyett: ez majdnem sértés azokban a kifinomultan nevelt társasági körökben, legalább is: tapintatlanság.

az Ön arca, ha fiatalos üdeséggel néz a világba. Használja a Khasana arcpirt és ajakpirt és bámulatos vonzóerőt nyer szépsége

Árai:
Ajakpir: 1.20, 2.90. Arcpir: 1.80, 3.50.
Minden szaküzlet készséggel bemutatja.

A népek mosolya

Hollywood.

— Hallottam, hogy a kedves leánya Hollywoodba szerződött. Hogy megy a sora?

— Ó, kitünően! Egyik jó házasságot a másik után köti!

(Aftenposten.)

*

Állatkerti elmélkedés.

— Borzasztó lehet, ha a zsiráfnak torokgyulladása van...

— Azt hiszem, az se utolsó dolog, ha az elefánt lesz náthás!

— Ez mind semmi ahhoz képest, ha a százlábunak tyukszeme támad!

(Dagens Nyheter.)

*

Dilemma.

Péter egy autóbalesetnél szerencsétlenül járt, a karja eltörött. Egy hónap mulva találkozik vele a barátja. Péternek még mindig fel van kötve a karja. Megkérdezi.

— Mi történt veled? Hiszen ilyenkor már régen le kell venni a kötést a törött karról!

— Az orvosom is azt mondta, de az ügyvédem ragaszkodik a kötés fenntartásához. (Marianne.)

Hangversenyen.

— Mama, a néni a bluzába dugta a rádióhangszórót?

Az idő pénz.

— A feleségem a világ legelfoglaltabb asszonya. Naponta 24 órát dolgozik — dicsekszik a férj.

— Ugyan, ne mondd, az lehetetlen!

— De igen. Kora hajnaltól délelőttig egy déli lap szerkesztőségében dolgozik, este hat órától kezdve egy kávéházban felirónő, éjszaka pedig egy bárban zongorázik hajnalig. Akkor kezdi elölről.

— De eszerint délben mégis alszik, este hatig.

— Igen, de egy kirakatban, mint hálóköntös-reklám.

(Newyorker.)

*

Takarékosság.

A háziasszony bemegy a kereskedésbe és kér egy ivótálat a kutyája számára.

— Itt van egy megfelelő, ezt tessék megvenni, még bele is van irva, hogy a kutya számára.

— A beirás teljesen felesleges, annyival kevesebbet számitsanak érte. A férjem sohasem iszik vizet, a kutya pedig nem tud olvasni.

(Vart Hem.)

Jámbor állat.

Külső felvételen van a filmegyüttes s a művésznőnek lóra kell ülnie a szerepe szerint. Az egyik parasztgazdánál lovat néznek:

— Aztán mondja, bácsi, jámbor-e ez a ló? — kérdi kissé aggódva a művésznő.

— Meghiszem azt, a minap négyen tartottuk vissza, mégis bement a templomba.

Klubtagok figyelmébe.

A klubszolga:

— Hallom, művész ur, meg tetszett nősülni, felvegyem önt a listára?

— Miféle listára?

— Azoknak a listájára, akik nincsenek itt, ha a feleségük telefonon keresi őket.

Angol rendőrség.

A neves magyar iró művei angolnyelvü kiadása tárgyában Londonban járt. Vele történt, hogy elveszettnek hitt pénztárcáját utóbb a szállodájában megtalálta és sietett a rendőrségre visszavonni a panaszát, mert az erszény megkerült.

— Későn jött, uram, — mondta szigoruan a rendőrkapitány — tegnap este már megtaláltuk a tolvajt.

ASSZONYOKNAK

Divat-apróságok

Mindannyian örülünk annak, hogy ujra nőiesek, sőt nagyon nőiesek lehetünk. Az öltözködés idén sok gondot fordit a ruha díszitésére. Többet, mint az elmult évek bármelyikén. Nyár végén éreztük már az uj kalapok s az uj magasra fésült hajviselet megjelenésénél, hogy *a divat felhagyott azzal a törekvésével, hogy egyszerüsit. Díszíteni akar idén!* Talán kell is ezt cselekednie, mert a felfésült haj szabadon hagyja a nyakat, amelyet eddig takart, tehát a nyakat valamivel ékesiteni kell. A legtöbb kalap parányi, mert a szép, gyürükbe fésült hajat szabadon kell hagyni, hogy jól érvényesüljön, tehát az arcnak is szüksége lett valami keretre. Ezért a nyak körül magasan álló prémgallér éppoly kedvelt, mint a kalapról aláhulló különféle nagyságu és hosszuságu fátyol. Figyeljük csak egy kicsit meg, milyen sokféle apróság áll rendelkezésünkre!

A magas nyak kedvelt nappali viselet. Az 1-es számu rajzon látható az ugynevezett pullover-nyak. *A nyak széle és a bluz eleje rojtszerüen felvágott bársonnyal van díszitve.*

Az uj frizurát nem oly egyszerü szépen megtartani. A gyürüket, loknikat oda kell erősiteni a fejhez, még igy is többször kell fodrászhoz járni, mint a régi lógó hajviselettel. *Fésük, csatok, hajtűk, különösen esti öltözködéshez divatosak lettek.* A 2-es számu rajz egy egészen egyszerü fésűt, a 6-os rajz csillogós hajtűt, a 8-as gyönggyel kirakott fésűt, a 19-es hajtűt gömb véggel, a 20-as görögös fésűt, a 22-es pedig egészen modern vonalu fésűt mutat be.

Az idei sima ruhák elmaradhatatlan elegáns kelléke a soksoros gyöngy. JOLIE DIVATÉKSZER BOLTJA (Kigyó-utca 4—6.) fantasztikus választékot tart ugy tenyésztett, mint finom francia teklagyöngyökből.

A kalapot is jobban díszitik idén, mint az elmult években. *Fátyolt még a legegyszerübb filckalapra is lehet tenni,* ami tavaly még elképzelhetetlen lett volna. *A toll, különösen a strucctoll, a szalag, a virág és a díszes kalaptű egyformán helyet kaphat az idei kalapon. (5, 15, 17.)*

Az ékszer viselete fontos diszitőeleme az öltözéknek. Nagyon hasznos, mert a tavalyi ruhát ugy fel tudja frissiteni egy szép ékszer, hogy egészen ujnak hat. *Akinek nincsen sok ruhája, az ügyesen csereberélje az ékszereit ugyanazon a ruhán* s a ruha minden esetben másnak és másnak fog hatni. Például a 3-as számu sürüsoros gyöngynyakék egy ruhát egészen mássá tesz, mint a háromsoros, lazán nyakba hulló aranygyöngynyakdísz. (13-as sz.) Ha csináltatunk magunknak anyagra himezve gyöngygallért, 9-es szám, viselhetjük azt is ugyanazon az egy fekete ruhánkon. Az ilyen gallérokat néha magára a ruhára himzik, igy is szép, de kevésbé hasznos. Igen kedvelt, főleg szövetruhán viselik, a fémnyakéket és fémövet. (23-as szám.)

A különféle sálviselet is divatos. Főleg a fémsálakat szeretik idén. (4-es szám.)

Érdekesek a táskák is és nagyon változatos a formájuk. (16., 18.)

Díszitik gyönggyel, strasszal vagy más csillogó kővel a selyemcipőket is, különösen esti alkalmakra. (21-es szám.)

Az övek általában keskenyebbek, mint régebben voltak, igen sokféle formában láthatók. *A 10-es számu bőröv kétféle szinben készült,* a legdivatosabb csukással.

A hócipő is többnyire kétféle anyagból lesz látható az idén. Igy érdekesebb, vidámabb. A 11-es rajzon látható hócipő kockás szövetbarakással van díszitve.

Aranyos és egyik legnőiesebb tartozéka a divatnak a táskamuff.

MAGYAR DIVAT

Rimóci menyecske kabátja után készült himzett városi kabátka.

Sárközi menyecske ruhájából stilizált modern estélyi ruha.

Capavo

Örökéletü klöplifüggöny, ágyteritő, asztalteritő a legujabb divat, házilag mosható. Gyártja: **VORSTEHER, BUDAPEST, ANKERKÖZ 1—3**

Minden szaküzletben kapható.

Csak a piros Capavo pecséttel valódi!

PESTI PIRI PÁRIZSBAN

1. Pesti Piri boldogan és angol stilusu öltözékben kél utra a világ fővárosa felé — Párizsba.

2. Az első párizsi séta után kétségbeesett szemlét tart tökéletesnek vélt garderobja felett.

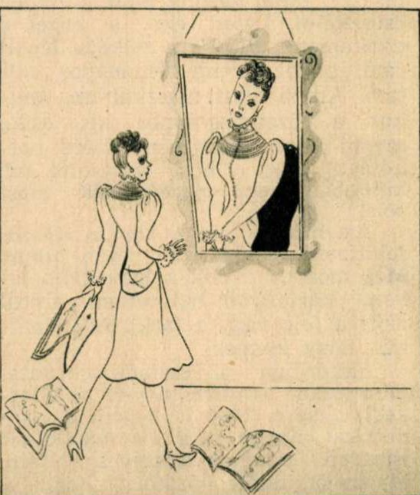
3. Alkalmazkodni kell a párizsi levegőhöz. Tetőtől talpig. Először a „tető" alkalmazkodják!

4. Az uj frizurához, természetesen, az uj kalap is nélkülözhetetlen.

5. Micsoda ruha ez? Ehhez a kalaphoz más kell!...

6. És Pesti Piri két nap alatt igazi párizsi hölggyé változott.

Perzsa bunda.

Gyönyörü, választékosan szép bundamodellek

BREITFELD

SZÜCSNÉL

VÁCI-UTCA 14.

Kiváló minőségü breitschwanz, perzsa és szines mókus-bundák nagy választékban, olcsó, szabott árakon.

A TIGRISSZELIDITŐ

IRTA: DHAN GOPAL MUKERDZSI

Mielőtt havazni kezdett, elhagytuk Ladakh közelében fekvő házunkat s elindultunk Srinagar felé. Srinagar igen szép város. A kasmiri völgy ezen a helyen a szépség kelyhe. Nem is csoda, hogy a költő Kasmir fővárosát „a szépség városá"-nak nevezi.

Éppen dazahara, illetve ujév után érkeztünk oda. Meg kell magyaráznom, honnan van az, hogy mi hinduk *több ujévet* ünneplünk. Ezek az ujévek mind hathónapi távolságra vannak egymástól. Pontosan véve India *négy* ujesztendőt ünnepel. Az egyik a keresztény naptár, mely tél közepén kezdődik. Azután a mohamedánoknak is külön ujévük van; ezenkivül még két időszámitást követnek a hinduk: *saká*-t és *szambat*-ot, az egyiknél tavasszal, a másiknál ősszel kezdődik az év. Mi hinduk annyira szeretjük az ünnepeket, hogy nemcsak a saját két ujévnapunkat, hanem a keresztényekét és a mohamedánokét is megünnepeljük.

Őszi ujévünk után érkeztünk Srinagarba, éppen kellő időben, hogy a tiz nap mulva kezdődő dipavali-ünnepségen résztvehessünk.

Mindenki tudja, hogy Kasmir fővárosában az utcák fele vízből van, s kocsik helyett bárkák és csónakok közlekednek. A Dal tó partjától egész a város szivéig áramlik a viz ide-oda ezüst csikokban, ott vész el a fabódék és nagy kőházak között.

Képzeljétek el, a város divapali ünnepén kétszeres fényben csillog! A takácsok nem szövik a sálakat, az elefántcsontfaragók becsukták műhelyeiket, még a házalók is hiányoztak az utcákról. Ellentétben Indiának legtöbb mohamedánoktól lakott vidékével, itt fátyol nélkül járhattak a hindu asszonyok társaságba. A város az egész napot semmittevéssel és szórakozással töltötte el. Mielőtt a nap leáldozott, a királyi palotából menet indult el, nagy sereg elefánt kiséretében. A lilaszinü szürkületben arany koszorukkal diszitett ivek alatt haladtak előre, ormányukkal a balkonok felé köszöntve, ahonnan a férfiak és asszonyok piros, sárga, türkiszkék, sáfrányszinü, fehér, bíborvörös és borostyánsárga ruhákban köszöntek vissza. Az utca mindkét oldalán turbános alakok tolongtak, mozlimok zöldben és fehérben, hinduk levendula-, sárga, lila és okkersárga szinekben. Egyszerre csak jött az elefánt, mely a kasmiri maharadzsát hordja a hátán. Arany hüvelybe foglalt szemfogai csillogtak, feje gyöngyökkel boritva, háta és oldalai arany takaróba burkolva csillogott az esti félhomályban. Fehér lovak és lovasok fehér öltözékben követték a menetet. Amint elhaladtak és mielőtt teljesen besötétedett volna, a tömeg a viz irányában haladt tovább. Ott művirágokkal és zászlókkal diszitett bárkák és csónakok várták őket. Amikor a bárkák tulajdonosai helyüket elfoglalták, akkor minden bárka kievezett a sötét vizekre, meggyujtották lámpásaikat és az evezősök énekelni kezdtek. A mi evezőseink nemcsak énekeltek, hanem az evező körül kötelekre kis harangokat erősitettek s ezek minden evezőcsapásnál csilingeltek. Igy töltöttünk el órákat a csillagos ég alatt.

Másnap a város egyik nyilvános terén láttuk azt a cirkuszt, melyet hat héttel azelőtt Delhiben hagytunk.

Mikor az előadásnak vége volt, a tigrisszeliditőt, régi ismerősünket meghivtuk egy csónaksétára. Érdekes fordulata volt ez életemnek, bár ebben a percben még nem is tudtam róla. A csónakban elmesélte nekünk az állatszeliditő élettörténetét. Hosszu lóarca volt s bármiről is beszélt, arckifejezését sosem változtatta. Szépnek nem volt mondható, csak a szemei voltak szépek és szomoruak, ebben is egy lóhoz hasonlitott. Valahogy mingyárt gyanitotta, hogy figyelem őt és jellemét találgatom. Nagy zavarba hozott, mikor megszólalt:

— Fiatal vizsgáló barátom, tudod-e azt, hogy ha az ember évekig foglalkozik állatokkal, akkor lassan hasonlitani is kezd rájuk? Kisgyerek korom óta lovak, tevék, párducok és tigrisek közt éltem. Atyám Santal-törzsfő volt s a radzsa nagyon szerette. Ezért gyakran hagyta nálunk a dzsungelben még be nem lovagolt lovait, hogy belovagoljuk és idomitsuk őket. Azt hiszem, előbb tanultam meg Ritának, az arab kancának hasa alatt mászni, mint házunk előtt a földön csuszkálni. Látod ezt a heget a nyakamon? Rita kis csikója lépett rám, mikor tizennyolcnapos voltam. Anyja alatt mászkáltam, amikor a tizennégynapos kis csikó szopni akart tőle. Szerencsére patkójával csak a bőrt szakitotta fel, különben nem mesélhetnék most róla.

Azt hiszem, mikor anyám először felültetett, akkor Rita hátán ültem. Még most is elülök a legvadabb lovon, bármilyen helyzetben, arccal akár a feje vagy a farka felé, anélkül, hogy leesnék.

Akkoriban a családunk fiatal párducokat fogott és nevelt az állatkert részére. Ugy ismertem a párducokat, ahogy te a kis macskákat ismered. Amikor huszéves voltam, atyám elküldött házától, ahogy a madarak kieresztik kicsinyeiket. Két medvével, melyeket én fogtam és tanitottam ki, a legközelebbi város felé indultam. Táncoltattam a medvéket az emberek előtt: *„Thomook. thomook, nahre bhakul — táncolj, táncolj, medvém."* A városban a cirkusz fogadott fel. Egy évre rá meghalt a tigrisszeliditőnk. Az ő állataival és az enyéimmel külön számokban kellett ezután fellépnem. Később eladtam medvéimet s már csak macskákkal dolgoztam. Most közel husz éve vagyok már együtt ezekkel a macskákkal. Öregek már és nagyon ingerlékenyek.

Mikor elhallgatott, kis idő mulva megkérdeztem tőle:

— Rátámadnak-e még néha most is a tigrisei, mint ahogy Delhiben történt, mikor láttuk őt?

— Olyan emlékezőképességed van, mint egy uzsorásnak, fiam — mondta gunyolódva. — Hogy igazat mondjak: meg kell köszönnöm neked tanácsodat, hogy szabaduljak meg ettől a félelemtől. Mikor figyelmeztettél, megtettem azt, amit már régen meg kellett volna tennem: nem ittam többet és kimostam a tigris szemeit.

— Nem tudjuk követni! — kiáltott fel néném.

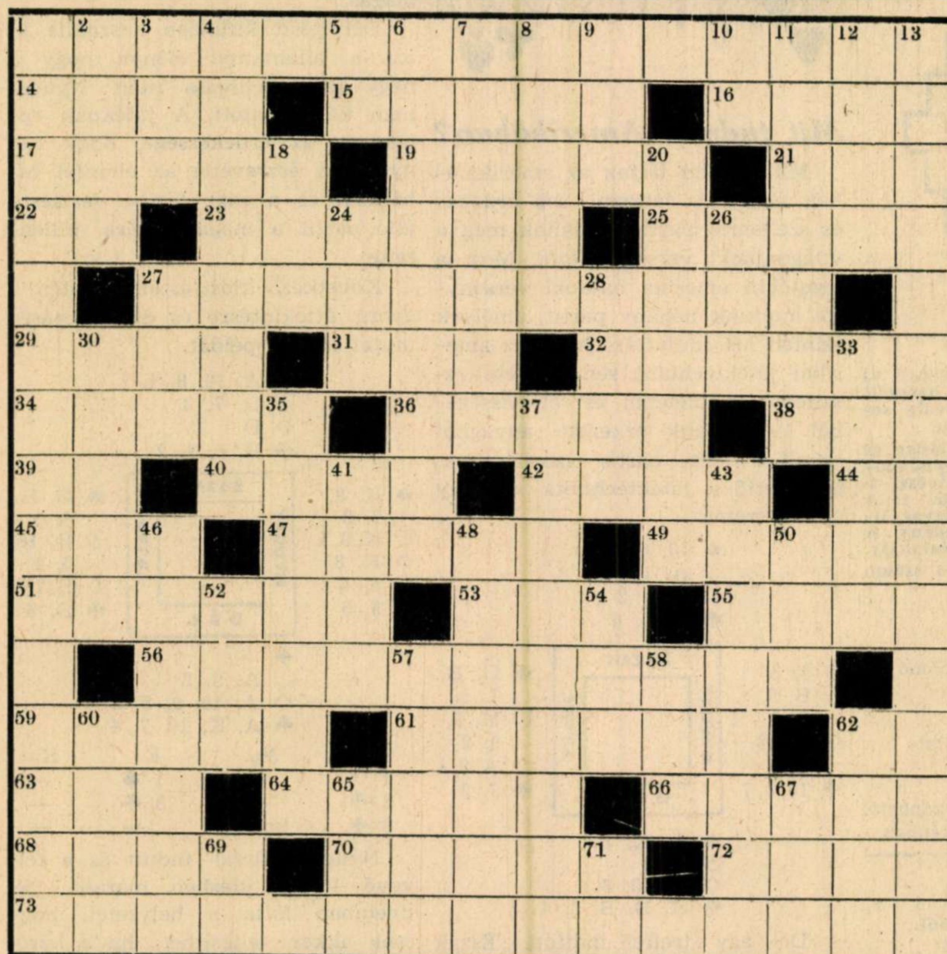
— Tigriseim azért gyűlöltek, mert ivásra adtam magam. A grog szaga izgatta őket. Félni kezdtem tőlük. Minél jobban féltem, annál többet ittam. Mikor először láttál engem, szinte alkoholból éltem. De amikor figyelmeztettél, nem ittam többet. Azt mondtam, beteg vagyok. Egy hónapra elmentem az állatokkal hozzátartozóimhoz az erdőségbe. Ott felfedeztük, hogy az egyik tigris közel áll a megvakuláshoz. Szemei, ha világosságba nézett, szörnyen fájtak. Szegény, ezért gyűlölte az előadásokat, akár éjjel, akár nappal voltak, izgatták a fények. Kerestük és megtaláltuk az erdőben azt a füvet, melynek főzete az emberek és állatok szeméről lemossa a hályogot és a fájdalmakat. Tizennégy nap alatt megszabadult fájdalmaitól és nem morgott mindenkire, aki a közelébe jött. *Fital barátom, miért nem lettél te állatszeliditő?* — kérdezte nyiltan. Kérdése meglepett. — Te ismered az állatokat. Élj közöttük és szeressed őket! A mi néma barátaink arra kényszerülnek, hogy bolondokkal vagy kegyetlen emberekkel éljenek együtt. Gyere, csatlakozz te is az állatvédők kicsiny csoportjához — mondta végül.

Mielőtt elbucsuztunk tőle, megadta állandó cimét nekünk:

— Talán egyszer kedved kerekedik és beállsz közénk! Tedd el a cimet! — A parton kilépett csónakunkból és eltünt Srinagar városában.

Titokban már akkor elhatároztam, hogy állatszeliditő leszek.

AZ ELME SPORTJA

KERESZTREJTVÉNY

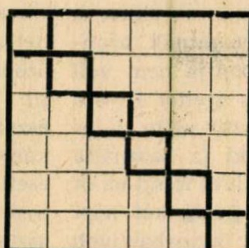
Vizszintes sorok: 1 A villamos áram és a mágneses mezők erőhatásainak tana. **14.** Csiszolt felületü. **15.** A szerelmi lira görög muzsája. **16.** Szedi a lábát. **17.** Bizánci császárné; Kisfaludy Károly szomorujátékának cime. **19.** A klasszikus Madonna-képek gyermek Jézusánk müvészi neve. **21.** Ban ...ol. **22.** Kicsinyitő képző. **23.** Liszt Ferenc leányának, Wagner feleségének neve. **25.** A szindarab betanulása. **27.** Mozdonyvezetők. **29.** Tüzet éleszt. **31.** Isten szabad ... alatt. **32.** A magyar labdarugás kimagasló tehetsége. **34.** Nem idegen előtte, vidékiesen. **36.** Hármas válogató mérkőzés. **38.** A lithium és a fluor vegyjelei. **39.** Kicsinyitő képző. **40.** ....sult. **42.** Német kártyajáték. **44.** Visszafelé: megszólitás. **45.** Vak . . . ak. **47.** Francia festő, a modern impresszionizmus uttörője. **49.** Fémtisztitószer. **51.** Visszahat. **53.** A felsőfok képzője. **55.** Tengerszoros Svédország és Dánia között. **56.** Igy hivták a hirhedt Básta császári zsoldosvezért. **59.** Hajószoba. **61.** Az indiai Asszam és szomszédos tartományainak hegylakó népe. **62.** Nem valami udvarias megszólitás **63.** Angol világos sör, ékezettel. **64.** A növény része, névelővel. **66.** A tárgyra, latinul. **68.** Sebes paripa-név. **70.** Igy nevezték a görögök a zenei tempót, ma is használt zenekifejezés. **72.** Francia folyó. **73.** Nagy budapesti pénzintézet.

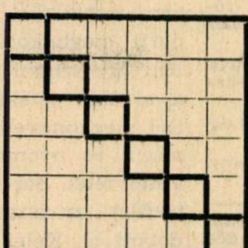
Függőleges sorok: 1. Hires magyar szabadságdal egyik sora. **2.** Csillagkép és pénz. **3.** Mutatónévmás. **4.** Lovas nomád népek itala, ebből készül a tatár kumisz. **5.** Király, olaszul. **6.** Nagyfajtáju sárgásbarna tollu angol tenyészbaromfi. **7.** Hires francia karikaturista és festő a mult században. **8.** Felöntött a garatra. **9.** Angol tagadó szó. **10.** Személyes-névmás. **11.** Okát adja valaminek. **12** A kálium, az arany és a bór vegyjelei. **13.** A természetben tiszta állapotban elő nem forduló fémcsoport, ide tartozik a legritkább és egyben legdrágább sugárzó fém is. **18.** A rózsaujju hajnal istennője a görög mondában. **20.** Állampolgárság megszerzése az elszakitott területeken születettek számára. **24.** Német személyes-névmás. **26.** Bo . . . os-tér. **27.** 1999. **28.** Hires magyar válogatott labdarugó kapuvédő a 33-asok hajdani csapatában. **30.** Akinek nincs pénze. üres a ..... **33.** A Tróját ostromló görögök egyik ravasz harcosa, a faló az ő eszméje volt. **35.** Olasz tartomány. **37.** A budai hegyvidék egyik magaslata. **41.** Száraz ág. **43.** Szabolcs vármegyei nagyközség a Tisza mentén. **46.** 1848-ban a pesti hidon meggyilkolt osztrák tábornok. **48.** Elszáguld. **50.** Kettő, latinul. **52.** A-val a végén: a görög mithoszban az anyaföld megtestesitője **54.** Lóösztökélés. **57.** Balatoni fürdőhely. **58.** ...boldogság felé, hires háboruutáni film. **60.** Népvándorlás korabeli germán nép. **62.** A hélium, a kén és a nitrogén vegyjelei. **65.** Harangszó. **67.** Női név. **69.** Azonos magánhangzók. **71.** É. A.

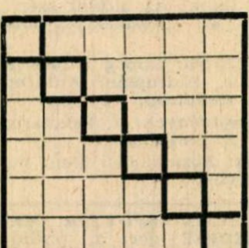
Megfejtésül beküldendők a vizszintes 1. és 73., valamint a függőleges 1. és 13. számu szavak.

HADVEZÉREK

S	U	L	F	I	D
K	O	N	T	R	A
C	S	I	P	K	E
J	O	F	É	L	E
M	O	D	R	U	S
J	O	R	D	A	N

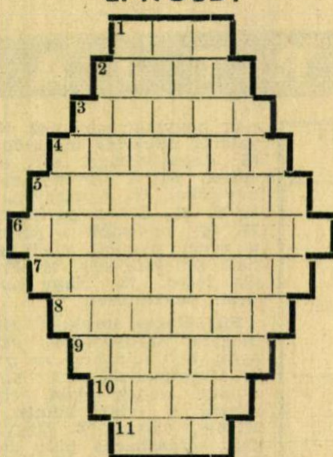

Az első négyzetben levő szavakat más-más sorrendben elhelyezve, a másik három négyzetben a bal felső sarokból kiinduló átlókba kerülő betük felülről lefelé olvasva a század három kimagasló hadvezérének nevét adják.

Természetesen minden szó csak egyszer szerepelhet az egyes átlós négyzetekben és mindig más-más sorrendben.

Beküldendő a három rejtett hadvezér neve.

ÉPITŐSDI

Minden következő sorban egy-egy uj betüt veszünk az előző sorban használt betükhöz, a középtől kezdve pedig soronként egy-egy betüt elveszünk.

MEGHATÁROZÁSOK: 1. Háziállat és csillagkép. 2. A szeretet megnyilvánulása és egyben magyar festőművész. 3. Szarkaféle madár. 4. Vizijármű. 5. A bűntárs. 6. Debrecen nagy magyar lirikusa. 7. Fésületlenül. 8. Vizesedény. 9. Kezecske. 10. Szőlőbajusz. 11. Mézraktár.

Beküldendők a 4, 5, 6, 7 és 8 számu szavak.

KAS-LÉPCSŐ

KAS . . . . . . Hosszulábu, hálófonó háziállat.
. **KAS** . . . . . Humor.
. . **KAS** . . . . Szaporodik.
. . . **KAS** . . . Jack London állatregénye.
. . . . **KAS** . . Jegyet kezel.
. . . . . **KAS** . Két pengőért 25 kapható.
. . . . . . **KAS** Csikorog az orkánban.

MEGFEJTÉSEK

az 1938 november 6-i számból:

```
TORNASZEREK KIK
EDA LEON TIROLI
JAKAB GÉC TOL T
 RETEK HÉBEHOBA
FAKANÁL VOLAPÜK
EK PIPERIDIN VA
K VIZIGQTOK BŐR
EPER TAMAR SOLO
TUR KÁLOMISTA D
EC MILILITER PI
EKRAZIT NÁLATOK
M URASÁG SÁPIT
BEHIV SUB DABAS
ELÁSAT BONO UDO
RÉZ RODODENDRON
```

Epitősdi: 3. Oszlop. 4. Posztol. 5. Porzsolt. 6. Sportol. 7. Spórol.

Rejtett sorok: 1. Petőfi: Én magyar nemes vagyok. 2. Kiss: Kacag a gróf: Nyertem! 3. Petőfi: Itt születtem én ezen a tájon, Az alföldi szép nagy rónaságon. 4. Vörösmarty: Gondold meg és igyál!

Rop lépcső: Ropog a nád, Pro patria, Akropolis, Hidroplán, Anthropos, Páneurópa, Heliotrop.

Betürejtvények: 1. Feketerigó. 2. Légcsavar. 3. Csigabiga.

Rejtett közmondás: Nem mind arany, ami fénylik.

AZ ELME SPORTJA MEGFEJTÉSI HATÁRIDEJE dec. 1. (csütörtök) dél. A megfejtéseket és a nyertesek nevét a két hét mulva (dec. 11.) megjelenő Képes Vasárnapban közöljük. Megfejtések beküldhetők levelezőlapon is. **EGY HELYES MEGFEJTÉSSEL is lehet pályázni. Cim: Képes Vasárnap Elmesportja, Budapest, V., Vilmos császár-ut 78. szám.**

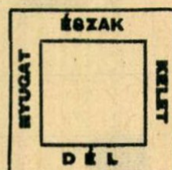

Mit tudnak Amerikában?

Mult évben láttuk az amerikaiakat nálunk is játszani, sok érdekes és szellemes partit csodáltak meg a világbajnoki verseny nézői. Most a legutóbbi amerika bajnoki versenyről kaptunk néhány partit, amelyek szintén azt mutatják, hogy az amerikai játéktechnika semmit sem veszitett lendületéből és ötletességéből. A hozzánk érkezett anyagból egyelőre két partit ismertetünk, mindkettő a játéktechnika egy-egy gyöngyszeme.

♠ 10, 6, 4, 2
♡ A, 10, 3
♢ 9, 6, 2
♣ A, 9, 6

♠ 9, 3
♡ B, 7, 5, 4
♢ K, B, 7, 5
♣ 10, 8, 7

♠ D, B, 7, 5
♡ K, 9, 6, 2
♢ A, 8, 4
♣ 3, 2

♠ A, K, 8
♡ D, 8
♢ D, 10, 3
♣ K, D, B, 5, 4

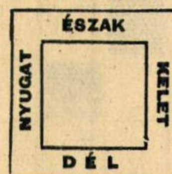
Dél egy treffel inditott, Észak két treffet mondott, Dél két szant és Észak három szant licitált. Az ellenfél végig passzolt. Nyugat kis káróval indult, Kelet az ásszal ütött és visszahivta a kárót. Erre Dél dámája villába került és Nyugat lejátszhatta a káróit. Észak és Dél egy-egy pikket, Kelet pedig kis kőrt dobott a negyedik káróba. Itt az ellenjáték részéről hiba történt. Ha ugyanis Kelet a kőr 9-est dobja, ezzel felhivja partnere figyelmét arra, hogy kőrt bontson és akkor a parti megbukott. Nyugatnak azonban igy semmi támpontja nem volt a további játékra és treffet hivott. Dél megkönnyebbüléssel vette tudomásul és nyomban ki is használta a helyzetet. Sorra lehivta mind az öt treffjét, az asztalról pedig két kőrt dobott el. Kelet nagy zavarban volt és végül megtartotta a két pikk figuráját és a védett kőr királyt. Azonban már ez sem segitett rajta, mert Dél lejátszotta a pikk királyászt, a kőr ásszal átment az asztalra és a harmadik pikkje magas volt. Ha Kelet három pikket és a magányos kőr királyt tartotta volna meg, akkor Dél kőr dámája lett volna magas.

Dél tehát kitünően használta ki azt a pillanatnyi előnyt, hogy a négy ütés lehivása után Nyugat nem kőrt bontott. A játéknak éppen az az érdekessége, hogy Dél nyomban észrevette az ellenfél hibázását és a már biztos vesztésre álló partit a maga javára billentette.

Következő kiosztásunk szintén a gyors áttekintésre és elhatározásra mutat kitünő példát.

♠ A, 10, 8, 4, 2
♡ D, 7, 3
♢ D
♣ B, 6, 3, 2

♠ K, 9, 7, 3
♡ K, 9, 5
♢ K, 8, 6, 4
♣ 9, 5

♠ D, B, 6, 5
♡ B, 10, 6, 4
♢ B, 7, 3
♣ D, 8

♠ —
♡ A, 8, 2
♢ A, 10, 9, 5, 2
♣ A, K, 10, 7, 4

D.	Ny.	É.	K.
1 ♢	—	1 ♠	—
2 ♣	—	3 ♣	—
6 ♣	kontra!	—	—

Nyugat aduval indult és a felvevő 10-ese ütésben maradt. Dél nyomban látta a helyzetet, hogy csak akkor teljesithet, ha a kárót magasitani tudja. Az adu indítás azonban nagyon megnehezitette ezt a tervet, mert az asztalon a számitás szerint háromszor kellene kárót lopni, viszont még két adu kint is van. Ha a káró király vagy bubi valamelyik oldalon negyedmagával van, akkor nem is lehet lopásokkal felmagasitani a kéz kis káróit.

Ekkor jött a mentő ötlet. Kézből kis kárót hivott. Nyugat beütött a királlyal és nyomban lehivta a másik aduját, hogy az asztal lopási lehetőségeit csökkentse. Most már azonban Dél kézben tartotta a partit. Az adu ásszal ütött, a káró ászra az asztalról kis kőrt dobott, kárót lopott az asztalon és ebbe esett Kelet bubija. Most már könnyü volt a további játék, lehivta az asztal pikk ászát, kézben kőrt dobott, kis pikket kézben aduval ütött és két magas kárójára eldobta az asztal kőrjeit. A hat treffet tehát megcsinálta, mert csak a káró királyt adta ki.

A melléklet kiadásáért dr. KOVÁCS DEZSŐ, a szerkesztésért dr. SZERELEMHEGYI ERVIN felelős. Pesti Hirlap R. T. kiadása, Légrády Testvérek R. T. nyomása. Budapest, V., Vilmos császár-ut 78. Nyomdaigazgató: KERTÉSZ ÁRPÁD.

UTAZÁS NAGY-MAGYARORSZÁGBA

IRTA: HERCZEG FERENC

Olyanformán vagyunk mi magyarok az elveszett Nagy-Magyarországgal, mint a vagyonbukott földesur az idegen kézre került családi kastélyával. Vasrácson át nézzük, sóváran és fájó szivvel, hogy milyen gyönyörü, milyen elképesztően változatos és gazdag, művészi, természeti és történelmi szépségekben milyen kifogyhatatlan.

Miért nem tudtunk neki jobban örülni, mikor még a miénk volt? Mohóbbaknak kellett volna lennünk, be kellett volna barangolnunk minden hegyét-völgyét, el kellett volna zarándokolnunk minden természeti nevezetességéhez, minden műemlékéhez, meg kellett volna látogatnunk minden városát, várkastélyát és apátságát. Birtokunkba kellett volna vennünk Szent István Birodalmát, nemcsak az iskolakönyvekben, hanem a való életben is. Mit kerestetek külföldön, mielőtt még alaposan megismertétek a saját hazátokat? Miért laktatok szük szállodaszobákban, mikor üresen állott a ti nagyuri otthonotok?

Mert igaza volt Petőfinek: Nagy-Magyarország csakugyan bokréta volt Isten kalapján. A földnek itt mágikus ereje volt, aminek hatását megérezte ember, állat és növény egyaránt. A magyar réteken nőttek Európa legszebb vadvirágai, a lankákon a világ legjobb gyümölcse, a tavainkban és folyóvizeinkben termettek a legnemesebb halak, erdeinkben a legerősebb szarvasbikák, havasainkon a leghatalmasabb medvék.

Milyen hihetetlenül változatos a nagymagyar tájkép! Mert magyar az alföldi rónaság és a Magas Tátra, magyar a Balaton, a Kazánszoros páratlan folyamvölgye és az Erdős Kárpátok üdén zugó lombóceánja. És a vidéki városok! Milyen családiasan intimusok, milyen vendégmarasztalóan kedvesek Észak-Magyarország és Erdély ősi polgári települései, a favagy erődtemplomaikkal, a komor vártornyaikkal és a hallatlanul eredeti városházaikkal. Ha Nagy-Magyarország a turisztikai és az autósport korában *egy* kézben volna, egy kézben, mely gondot fordit az utakra, milyen kimerithetetlen élvezet volna bekalandozni az országot Herkulesfürdőtől Bártfáig, Fiumétől az ojtozi szorosig.

De Szent István Birodalmának legfőbb nevezetessége és páratlan érdekessége mégis a népe volt. Az a sokféle nyelvü és sokféle arcu nép, amelynek lelkébe évszázadok folyamán a közösen vivott harcok, a közösen végzett munka és a közösen viselt szenvedések testvéri vonásokat róttak, amilyenek csak *egy* anya gyermekein láthatók, — és amely népnek sokfélesége a népviselet, a népzene és a népművészet kábitó gazdagságában nyert gyönyörü kifejezést.

A művészet jogával élve, ebben a füzetben megnyitjuk a különböző határsorompókat, amelyek Csonka-Magyarországot elválasztják Nagy-Magyarországtól és futó pillantást vetünk a kincsekre, melyek a multban a miéink voltak és Isten segitségével a jövőben megint a miéink lesznek. Hiszen az emberiség ma már eljutott oda, hogy Európa betegségét a népek önrendelkezési jogának érvényesitésével kivánja meggyógyitani, ha pedig a Kárpátok karéjában megtelepült népek szeme elől egyszer eltakarodott a mesterséges köd, melyet idegen propaganda fejlesztett és ha megint tisztán felismerik a saját érdekeiket, akkor meg fogják érteni azt is, hogy csak *egy* gondolat van, amely biztositani képes valamennyiük jobb jövőjét és az a szentistváni gondolat.

AHOL ŐSEINK VÉREZTEK

IRTA: NEMES SUHAY IMRE NY. ALTÁBORNAGY

Ha Európa hadtörténeti térképét tanulmányozzuk és tekintetünk végig szalad az időben folyton változó és mégis meghitten ismerős történeti képeken, a Dunamedence, pontosabban a Kárpátok kemény bástyájának védelmében meghuzódó magyar föld az a terület, amelyet történelem nagy viharai az évszázadok során ujra, meg ujra felkerestek. A honfoglaló magyarok előtt mindenki országutja volt ez a fontos terület, végigszáguldották az Ázsiából egyre nyugat felé törekvő barbár hadak s csak a magyar nép államalapitása után jegecesedett ki ebben a viharzónában egy állandó rend: Szent István koronájának magyar birodalma.

Ez a Birodalom állott ellen az idők folyamán minden betörési kisérletnek, Kelet felé szilárd bástya volt, amely Európát védelmezte sokszor a maga pusztulásával, Nyugat felé saját szabadságát kellett megvédenie minduntalan a hatalmi állásra vágyók ellenében. Ez a történelemadta hivatás okozta, hogy a Magyar Medencének és a környező végváraknak, a Kárpátok sziklaormainak, hágóinak, utjainak minden talpalatnyi helyét vér öntözte: a szabadságáért és Európa rendjéért küzdő magyarság vére. Minden rögöt, minden falut, minden várat jó vitéz magyarok védtek hol török, hol tatár, hol német ellen s a magyar történelem lapjai tele vannak a hősiesség, az elszánt akarat és a halálrakész bátorság fényes példáival.

Röviden felsoroljuk alább a magyarság hősi küzdelmeinek legfontosabb állomásait. Csak azokat a nagyszabásu fegyvertényeket emlitjük, amelyek az ezeréves haza területén folytak le, nem beszélünk az ősmagyarok félelmes kalandozásairól és nagy királyaink külföldi hadjáratairól, hogy világosan láthassuk a magyarság sorskiszabta utját, amelyen dicsőségesen haladva vérrel és vassal védte meg hazáját és a maga szabadságát.

Magyar területen 1044-ben folyt le az első nagyobb csata Ménfőnél, melyben III. Henrik német császár Aba Sámuelt legyőzte. Magyarország csak rövid időre hódolt meg, Henrik csapatai ujabb betörésük alkalmával Bodaik-nál, 1051-ben sulyos vereséget szenvedtek és a menekülők ezrével hányták el vértjeiket. Állitólag azóta nevezik „Vértes"-nek a csata szinhelye körüli hegyeket.

Az Árpádok uralkodása alatt, sajnos, napirenden volt a családi viszály és testvérháboru. Ilyennek volt befejezése az Endre és Béla közti Moson-i csata. László herceg, a későbbi Szent László király 1060-ban Cserhalomnál, 1085-ben Munkács tájékán, majd 1091-ben Temesvártól délre, a Poganis pataknál verte szét a kunokat. Itt vezérük, Kapolcs is elesett.

Kálmán király a garázda keresztes vitézekkel Zimony, Nyitra és Mosonnál kerül összeütközésbe 1096-ban. 1132-ben a magyarok Borisz herceg, Kálmán király törvénytelen fiának lengyel csapatait verik szét a Sajó-nál. Midőn IV. Béla királyunk hazánk sebeit már-már begyógyitotta, ránk szakadt történelmünk legnagyobb katasztrófáinak egyike, a tatárjárás és a végzetes Mohi puszta-i csata, 1241-ben. A tatárdulás elmultával Béla király védelmi rendszerét a várakra alapitva, ujjászervezte a honvédelmet. Nagy Lajos, legnagyobb királyaink egyike hadjáratait csak külföldön vezette.

1391-ben törtek be először I. Bajazid szultán török csapatai magyar területre, de Zsigmond király katonái Nagyolaszi-nál megverték őket.

A Nikápoly-i csata után (1396) a törökök kisebb különitményeikkel végig pusztitották a Szerémséget, 1416—1418-ban a Bánátba is betörtek, de Temesvár közelében mindkétszer megverik és kiszoritják őket. 1420-ban a törökök már Erdélybe törnek be — fosztogatnak és sietve visszavonulnak. 1428-ban Lászlóvárnál a magyarok csatát veszitenek, Zsigmond király életét a hős Rozgonyi Cecilia menti meg. 1431-ben Rozgonyi Miklós a hazánkba betört cseh huszita hadat Illavánál verte szét. 1437-ben ismét magyar küzd a magyar ellen; Zsigmond király hadai szétverik a lázadó erdélyi parasztokat Nagyenyednél, Kolozsvárnál.

1437—1490 hazánk történelmének legfényesebb periódusának egyike, a Hunyadiak kora. Hunyadi János diadalt diadal után aratott a törökökön, de hazánk határain kivül. Dicsőségének teljén a Belgrád-i győzelem után halt meg 1456-ban Zimonyban. 1442-ben a törökök Erdélybe betörve Lépes György püspök csapatait verik szét Maros-Szent Imrénél, ahol a hősi halált halt püspök emlékére emelt „Lépes-kereszt" 1919-ben még megvolt.

Mátyás király hadjáratainak nagyobb részét is külföldön folytatja, eltekintve a Giskra elleni hadjárattól (1461—62). Mint korának egyik legtehetségesebb hadvezére nagy fontosságot tulajdonitott különösen a déli határon a végváraknak.

Mátyás halála után hirtelen hanyatlás áll be. Kinizsi Pál, a fekete hadsereg maradványaival elüzi ugyan még a Vidini pasa katonáit Szörény alól, 1526 augusztus 29-én harcolt azonban utoljára az önálló magyar nemzeti hadsereg és ott is semmisült meg, 24.000 jó magyar vitézt hagyva a csatatéren. 1526 szeptember 11-én Buda rövid időre török kézre kerül, de október 12-ig ismét elhagyják a törökök Magyarországot. 1532-ben inditja Szolimán szultán negyedik hadjáratát Magyarország ellen. (Az I. 1521, II. 1526, III. 1529-ben) 17 várat foglal el, támadása azonban Kőszegnél, melyet a hős Jurisics Miklós véd, 1532-ben elakad. 1541-ben inditja Szolimán V. hadjáratát hazánk ellen. Ekkor kerül Buda véglegesen török kézre. Ettől az időtől számitják a 150 éves török hódoltságot. Szolimán VI. hadjárata alkalmával (1543) elfoglalja Pécs, Siklós, Esztergom és Székesfehérvár várát. 1541—1606. éveket mondjuk a végbeli élet virágkorának. A XVI. század vége körül 114 végvára volt Magyarországnak. A várharcokban csodálatos teljesitményeket láthatunk, mint pl. Temesvár védelmét, a hős Losonczi István halálát.

Viszont Becskerek, Csanád, Lippa, Solymos, Lugos, Karánsebes, Veszprém, Szécsény, Hollókő, Buják, Balassagyarmat és Szolnok többnyire idegen zsoldos őrsége igen rövid ellenállás után adta fel a várakat, vagy egyáltalán megfutamodott. A várak idegen zsol-

dosai, a spanyolok, vallonok, olaszok és németek egyáltalában több kárt okoztak, mint a törökök.

1552-ben Eger alól, melyet Dobó Katica védett, a törökök kénytelenek voltak szégyenszemre elvonulni. Erdély 1565-ben vált meg végleg Magyarországtól. 1567-ben vezeti Szolimán VII. hadjáratát országunk ellen. Ekkor épiti fel az eszéki nagy hadihidat, előnyomulása közben elfoglalja Gyulát és Szigetvárt.

1592—1606-ig 15 éves háboru folyik Rudolf és a törökök közt. Ez az u. n. hosszu török háboru. A már homályosodni kezdő félhold ebben az időben mutatja fel legutolsó hóditásait. 1596-ban Eger várát a gyáva vallon őrség feladja. 1598-tól fogva a hosszu háboru ellanyhul. 1603-ban a brassói csata ugyanazt jelentette Erdélyre, amit Mohács Magyarországnak. 1606-ban azonban a zsitvatoroki, illetve a bécsi békével kezdődik Erdély fénykora, mely 1657-ig tartott.

1660-ban Nagyváradot 900 magyar katona védte sikeresen 50.000 törökkel szemben 45 napig. Akkor azonban szabad elvonulás feltétele mellett kénytelen a várat feladni, mert élelme kifogyott.

1663-ban felemlitendő gróf Zrinyi Miklós sikeres támadása a törökök ellen, a Dráva mentén. 1664-ben az eszéki nagy hidat égeti föl. Ugyanakkor győzi le Montecuccoli a törököket Szent-Gotthardnál, ugyanabban az évben kötik meg a gyászos vasvári békét.

1683-tól 1699-ig tart a felszabaditó háboruk kora, melyek a karloviczi békével fejeződnek be. Hazánk a Temes-köz kivételével felszabadul a török iga alól.

1703—13-ig tart Rákóczi szabadságharca. 1703-ban kel át a vereczkei hágón, ott tüzte ki zászlaját a „cum Deo pro patria et libertate“ felirással. Félév mulva elfoglalta Felső-Magyarország és Erdély nagyobb részét. 1704-ben Győr, Komárom, Esztergom, Szigetvár, Sopron, Fraknó és Németujvár kivételével az egész Dunántul már a kezében van. Ugyanezen évben Erdélyt teljesen meghóditja, csak Nagyszeben, Déva, Meggyes, Szamosujvár és Brassó marad a császár birtokában, azonban 1705-ben Herbeville császári tábornok Erdély nagyobbrészét visszafoglalja. 1708-tól fogva Rákóczi szerencséje hanyatlóban van, 1710-ben a Romhány-i csata eldöntetlen marad, azonban a kurucok a felvidéki várak nagyrészét elveszitik, 1711-ben kötik meg a szatmári békét.

A spanyol örökösödési háboru befejezte után Savoyai Jenő herceg, a nagy hadvezér ismét a törökök ellen fordul, teljesen kiverve őket a magyar területről. 1716-ban kerül vissza a Temes-köz is Magyarországhoz. 1717-ben törnek be utoljára a tatárok hazánkba, a Radnai-szoroson át. 1735-ben verik le Mezőtelegdnél Péró és a magyar jobbágyok lázadását.

Ezen időtől fogva Magyarország területén most már 1809-ig nem volt csata. 1809-ben Napoleon csapatai megverik a magyar felkelőket Győrnél. Ellenben Meskó tábornok felkelő hadteste ugyanebben az időben többször kitüntette magát. Győrből kitörve, a franciákon keresztül Zala vármegyébe érkezett, mindenütt karddal nyitva utat magának, ahol a Tirolból jött Chasteller hadtestéhez csatlakozott. Olgyai Boldizsár, insurgens kapitány Ihászinál néhány emberével 500 franciát vert széjjel.

Magyarországon 1848—49-ben folynak le még egyszer harcok. A legelső fegyveres összeütközések a Délvidéken voltak, a magyar kormány csapatai és a titeli csajkások között. 1849 március végén Déva és Gyulafehérváron kivül, Erdély Bem tábornok kezében volt. Hősies küzdelmek után a magyar hadsereg 1849-ben Világosnál lerakta a fegyvert...

A Segesvár melletti Fehéregyháza sikján felállitott honvédemlékmű. Itt esett el Petőfi Sándor is.

A világháboru alatt, 1914—15-ben, hála katonáink vitézségének és bátorságának, csak igen rövid időre folyt harc magyar földön. 1914 őszén, az oroszok a Kárpátokon át, a következő nagyobb városokat, illetve szorosokat foglalták el: Uzsok, Dukla, Lupkov, Beszkid, Jablonka, Körösmező, Toronya, Homonna, Sztropkó és Bártfa.

1915 tavaszán a gorliczei támadással kapcsolatban, Magyarország teljesen megtisztul az oroszoktól.

A szerbek 1914 szeptemberében betörtek a Szerémségbe, ahol Jarak, Vojka, Pazua vonaláig jutottak és a Bánságba is betörtek.

A románok a hadüzenet után 1916 augusztus 27-én törtek be Erdélybe. Rövid ideig a következő városok voltak birtokukban: Csikszereda, Orsova, Petrozsény, Nagyszeben és Brassó, Mesterháza és Szováta. Az alábbi két csatát kivéve, tulajdonképpen csak kisebb csatározások folytak Erdélyben. Megemlitendő a nagyszebeni csata, mely szeptember 26—29-ig és a brassói, mely október 7—9-ig tartott. Mind a kettő a szövetségesek fényes győzelmével végződött. A Tölgyesi- és Békási-szoros környékének kivételével, ahol még az oroszok védekeztek, 1916 november 2-tól kezdve, már nem állt ellenséges katona Magyarország földjén.

*

Történelmünk ugyszólván 10 évszázados hadtörténelem. Sajnos, a magyarság háborui közt sok volt a testvérharc is. A magyar katona mindig megállta helyét a bel- és külföldi harcokban, vérrel és vassal irva be nevét a történelem könyveibe és joggal mondhatja magáról: „Militari non sine gloria!“

EZERÉVES HAZÁNKBAN VIVOTT NAGYOBB CSATÁK, VÁRAK BEVÉTELE

1044 Ménfő: Aba Sámuel — III. Henrik német császár ellen.
1051 Vértes: Béla herceg — III. Henrik német császár ellen.
1060 Moson: Béla herceg — Endre király ellen.
1068 Cserhalom: László herceg — a kunok ellen.
1085 Munkács: Szent László — a kunok ellen, Salamon vezérlete alatt.
1096 Zimony: Kálmán király — a keresztesek ellen.
1096 Nyitra: Kálmán király — a keresztesek ellen.
1096 Moson: Kálmán király — a keresztesek ellen.
1132 a Sajó mellett: II. Béla — Borisz herceg lengyelei ellen.
1146 a Lajta mellett: II. Géza — Jazomirgott Henrik bajor herceg ellen.
1241 Mohipuszta (Onód): IV. Béla — a tatárok ellen.
1246 Németujhely: IV. Béla — Harcias Frigyes ellen.
1265 Isaszeg: IV. Béla — fiával, Istvánnal szemben.
1260 Hódmezővásárhely: IV. (Kun) László — a kunok ellen.
1312 Rozgony: Róbert Károly király — a pártoskodó Csák Máté, Aba ellen.
1391 Nagyolaszi: Zsigmond király — I. Bajazid hadserege ellen.
1416—1418 Temesvár: Zsigmond — a törökök ellen.
1420 Hátszeg, Szászváros, Brassó: Zsigmond — a törökök ellen.
1428 Lászlóvár: Zsigmond — a törökök ellen.
1431 Illava: Rozgonyi Miklós — a husziták ellen.
1437 Kolozsvár, Nagyenyed: Zsigmond király — az erdélyi paraszt lázadók ellen.
1442 Maros-Szent-Imre: Lépes György püspök katonái — Mezid bég ellen.
1458 Kosztolány: Magyar Balázs győzelme — Szvechla zsebrákjai ellen.
1459 Körmend: Nagy Simon macsói bán — III. Frigyes és a pártütő magyarok ellen.
1463 Temesvár: Pongrácz János csapatai — Ali bég ellen.
1474 Nagyvárad: Ali bég harca — Nagyvárad előtt.
1474 Fehértemplom: Mátyás király csapatai — a törökök ellen.
1474 Kenyérmező: Báthori István és Kinizsi Pál — a törökök ellen.
1482 Kőszeg: A vár visszafoglalása az osztrákoktól.
1492 Szörény: Kinizsi Pál a fekete sereg roncsaival megveri a Vidini pasát.
1514 Temesvár: Szapolyai János erdélyi vajda szétveri Dózsa György seregét.
1523 Nagyolaszi: Tomori magyar vezér megveri Verhad boszniai pasát.
1526 Pétervárad, Ujlak, Erdőd várakat a törökök elfoglalják.
1526 augusztus 29. Mohács: 24.000 magyar pusztult el.
1526 szeptember 10. Budát megszállja Szolimán szultán.
1529 Budát ujból elfoglalják és megszállják a törökök.
1530 Budát Roggendorf császári vezér csapatai ostromolják.
1532 Kőszeg: vitéz ellenállása Jurisics Miklós alatt.
1541 Budát a törökök végleg hatalmukba keritik.
1542 Buda: meghiusult felmentése Brandenburgi Joachim által.
1543 Pécs, Siklós, Esztergom, Székesfehérvár, Tata, Palota, Nógrád, Hatvan török kézre kerül.
1552 Temesvár: eleste, Losonczi István Amhát pasa felkoncoltatja.
1552 Lippa, Jenő, Világos, Mehádia, Drégely török kézre kerül.
1552 Eger alól (Dobó Katica) a törökök szégyenszemre elvonulnak.
1566 Gyula, Szigetvár török kézre kerül.
1593 Sziszeket, Veszprémet, Palotát elfoglalják a törökök, vereséget szenvedve Pákozdnál elveszitik Drégelyt, Füleket és Szécsényt.
1594 Esztergom sikertelen ostroma, Győr és Pápa eleste.
1595 Esztergom, Visegrád, Vác viszszafoglalása.
1596 Eger török kézre kerül.
1596 Mezőkeresztesnél Báthory és Teufenbach seregét a törökök legyőzik.
1598 Győr visszavétele. Buda ostromához fognak, a kisérlet nem sikerül.
1601 Székesfehérvárt a magyarok visszafoglalják, de 1602-ben ismét török kézre kerül.
1603 Brassói csata: Székely Mózes — Rodul havasföldi vajda ellen.
1604 Lippai ütközet.
1604 Osgyán és Edelénynél a császáriak szétverik Bocskay hajduit.
1605 Érsekujvár, Esztergom ujból török kézre kerül.
1660 Nagyvárad eleste.
1663 A törökök ujból megszállják Érsekujvárt, elfoglalják Nyitrát, Lévát, Galgócot, Szécsényt, Bujákot.
1663 Gróf Zrinyi Miklós győzelme a törökök fölött a Dráva mellett.
1664 Nyitrát, Lévát és Párkányt elfoglalják a császáriak.
1664 Eszék: gróf Zrinyi Miklós fölégeti a nagy hidat.
1664 Szentgotthárdi csata, Montecuccoli a törökök ellen.
1664 Zrinyivár pusztulása.
1683 Párkány, Esztergom visszafoglalása.
1684 Visegrád, Vác visszafoglalása, az év végére Vác ismét török kézre kerül, Lotharingiai Károly herceg Érdnél szétszórja Musztafa török csapatait.
1685 Esztergom (Táth) mellett császári csapatok Ibrahim törökeit széjjelverik.
1685—1688 Munkács várát Zrinyi Ilona védi a császáriakkal szemben.
1686 Buda visszavétele, Szeged, Simontornya, Pécs magyar kézre kerül.
1687 Nagyharsányi csata, Lotharingiai Károly győzelme Szulejman pasa felett.
1689 Szigetvár visszafoglalása.
1691 a szlankameni diadal.
1693 Jenő és Világos várát visszafoglalják a magyarok.
1697 a zentai csata.
1704 Szomolány: kuruc győzelem, Érsekujvárt Bottyán kuruc tábornok elfoglalja.
1708 Trencsén: a csatát a kurucok Heister tábornokkal szemben elveszitik.
1710 Romhány: eldöntetlen csata, a kurucok a felvidéki várak nagyrészét elveszitik.
1716 Temesvárt és a Temes-közt visszahóditja Savoyai Jenő herceg serege.
1735 Mezőtelegd: Perót és rácait a magyar lázadó jobbágyseregek szétszórják.
1809 Győr: Napoleon megveri a magyar felkelőket.
1809 Ihászi: Olgyai Boldizsár insurgens kapitány szétugrasztja a franciákat.
1848 Ütközetek: Versec, Szenttamás, Bácsföldvár, Ó-Verbász, Perlasz, Pákozd, Sukoró, Velence, Ozora, Mór, Kassa, Nagyszombat.
1849 január 5-én Windischgrätz herceg megszállja Budát. Csaták és ütközetek: Verebély, Ipolyság, Szélakna, Selmec, Tarcal, Bodrogköz, Igló, Branyiszkó, Kápolna, Mezőkövesd, Eger-Farmos, Kassa, Hatvan, Tápióbicske, Gödöllő, Isaszeg, Vác, Nagysalló, Komárom (2 csata), Buda visszafoglalása, Vizakna, Piski, Nagyszeben, Tömösi-szoros, Pered, Ács, Debrecen, Temesvár, Fehéregyháza, Szászsebes.
A várak közül Munkács, Pétervárad, Arad és Komárom a hadjárat végéig magyar kézben voltak.

EGY NAP EMLÉKE

IRTA: MÁRAI SÁNDOR

1916 november 21-én délben, az eperjesi katolikus gimnáziumban, Tóth Sándor kedves professzorunk, az intézet igazgatója, sok szép ifjusági regény szerzője és a *philosophia propedeutika* tanára bejött az osztályba, ahol az érettségire és a frontra készültünk, s ezt mondta:

— Fiuk, álljatok fel. Meghalt a király.

Még ezt is mondta:

— Hazamehettek. Holnap is szünnap lesz.

E történelmi fordulatnak szivből megörültünk. Ferenc József halálának jelentőségét nem értettük. Meghalt a király, éljen a király! Az öreg királyról annyit tudtam csak, hogy rettenetes öreg, talán száz éves is elmult már, valahol Schönbrunnban sétált, s egy anekdóta szerint nem mondták meg neki, hogy háboru van. Ezen a napon megtudtuk a király valóságos korát is: elmult nyolcvanhat éves. Sétáltunk a havas utcákon, örültünk a szünnapnak. Taknyos gyerekek voltunk, félig már ágyutöltelék, félig még rövidnadrágos iskolásfiuk. Az osztályt néhány hónap mulva kiképezték, s érettségi után levitték az Isonzó-frontra. Nem sokan maradtak meg. Akkor már — különösen az olasz fronton — nem volt ez háboru, csak esztelen és reménytelen öldöklés. S Károly, a fiatal király, hasztalan iparkodott megkötni a különbékét.

De erre a napra, Ferenc József halálának napjára, később, homályosan, aztán mind tudatosabban emlékeztem vissza. Örültünk a szünnapnak, mindennek örültünk, ami változás volt. Azt hiszem, annak is örültünk, hogy uj királya lesz az országnak, fiatal, tetterős királya, aki majd békét köt és rendbehoz mindent. Ferenc Józsefet soha nem láttam. Eperjesre nem jött a király soha. Egyáltalán, a mi életünkben már nem ment sehová a király. Mintha nem is ezen a földön élt volna· A monarchia népei verekedtek a háboruban, emberek milliói pusztultak el, Bártfáról csak nemrégen verték ki katonáink az oroszt, de Eperjesen is volt egy nap, mikor várták a muszka csapatokat. Aztán csodálatos dolgok történtek: a központi hatalmak az egész világgal verekedtek, s csapataik mindenütt ellenséges földön állottak, most is, a háboru harmadik évében is. Mit tudott minderről az öreg király? Olyan öreg volt már, mint az országut, mindent látott, mindent megélt, mindenkit elvesztett, akit szeretett. Halála pillanatában, az én nemzedékem számára, Ferenc József már misztikus jelenség volt, kissé mingyárt a Jó Isten után következett, hófehér pofaszakállal könyökölt a népek fölött és ruganyos léptekkel tünt el az örökkévalóságban.

Jobboldali kép: az eperjesi gótikus főtemplom.

De később megtudtam azt is, hogy ezen a napon, 1916 november 21-én, mikor Tóth Sándor professzor ur bejelentette a legendás öreg király halálát, megszünt időlegesen hatni és munkálni az az összetartó erő, amely együtt tartotta a monarchia népeit. Senki nem értette ezt akkoriban. Mit is tehetett még a monarchiáért az öreg király? Ferenc Józsefet tiszteltük, nagy emberi és uralkodói érdemeit elismertük, a nemzet kibékült vele, elfelejtette negyvennyolcat, el azt, hogy a bécsi Burgban, az uralkodó hálószobájában az ágy fölött és szemközt az ággyal két kép függött: az egyik a pillanatot ábrázolta, mikor a merénylő készül felrobbantani a Lánchidat, a másik a győri csatát, amint elesett magyar vitézek tetemén át lép az osztrák hadvezér lova... Mindent elfelejtettünk, mert a nemzet megbékült az öreg királlyal. Mindent elfelejtettünk, mert a béke, melyet a nemzet, a király, a boldog emlékü,

Barokkpalota Eperjesen.

megfellebbezhetetlen. Látta-e, mi történik körülötte? Tudta-e, hogy ő a monarchia utolsó nagy uralkodója? Megérezte-e, hogy a nagy mű, melyet annyi vér, indulat, szándék, nagyszerü erő épitett, megingott és szétesik alkotó elemeire? Mit érezhetett ez a hallgatag és konokul lelkiismeretes ember a schönbrunni palotában, micsoda embertelen magány áradt el körülötte, magány, tele árnyakkal, a holtak árnyaival? Még nem irta meg iró ezt a magányt, e hallgatag éveket, Ferenc József utolsó éveit. De a történelem már feltárta az évek titkos tartalmát.

tragikus királyné és Deák Ferenc kötöttek, igazi béke volt, az uralkodó tartotta szavát, megtartotta a magyar alkotmányra tett esküjét, tisztelte a törvényeket. De igazi kapcsot, igazi kötést éreztünk-e a nemzet és uralkodója között? . . . Mi, a fiatal nemzedék, bizonyosan nem. Titokban, ki nem mondottan, talán el sem gondoltan, az érzésvilág mélyén szunnyadt a vád, hogy a magyar nemzeti függetlenség teljesebb lehetett volna Ferenc József és a kiegyezés nélkül . . . Az elkövetkező évek keservesen megtanitottak arra, hogy ezt az elképzelést nem igazolta a történelem szelleme.

E napra, Ferenc József halála napjára, később, sokkal később eszméltünk csak. Ilyen nagy erő volt az öreg király? Egyesek azt mondják, tiz évvel korábban kellett volna meghalnia, s akkor nem következik be, mások, hogy tiz évvel később kellett volna örökre lehunyni szemét, s akkor elmarad a katasztrófa, a monarchia felbomlása. Szép mondás ez, elmélet. Ha tiz évvel korábban hal meg Ferenc József, talán megvalósitja magyarellenes terveit a szarajevói dráma áldozata, Ferenc Ferdinánd. S ha tuléli tiz évvel a kritikus pillanatot, a békekötést? . . . Nem valószinü, hogy a történelmi méretü schönbrunni aggastyán meg tudta volna állitani az idő tragikus sietséggel rohanó percmutatóját. De bizonyos, hogy még nyolcvanhat éves korában is, mikor már inkább csak jelkép volt, mint élő személy, ez a beteg, szomoru, nagyon öreg, magányos ember, aki már csak Kerzl-lel, orvosával beszélget, s szótlanul és lelkiismeretesen irja alá hajnaltól késő estig a monarchia aktáit, ez a magányos aggastyán még mindig összetartja népeit. A lázadó csehek számára még mindig ő az utolsó tekintély. A frontokon vérző központi hatalmak vetélkedő politikusai fölött még mindig ő mondja ki az utolsó szót, mely

Az ember él és nagyon keveset tud csak az erőkről, melyek a korszakot áthatják. Emlékszem erre a napra: meghalt Ferenc József, érettségire és a háborura készültem, sétáltunk a sáros eperjesi utcákon pajtásaimmal és örültünk, hogy szünnap van. A szép házak homlokzatára kitüzték a gyászlobogót. Bécsben készültek a nagy temetésre. Mindez olyan messze volt, olyan felfoghatatlanul, embertelenül messze! De aztán elkövetkezett a nap, sokkal később, mikor megértettem, hogy az ezeréves történelmi Magyarország egyik titkos, nagy drámáját éltem meg e napon. A nemzet és a király később, sokkal később békültek csak meg igazán, nem hatvanhétben, sokkal később. Egy napon megtudtuk, mi volt Ferenc József igazi szerepe a magyar történelemben? Ez a szerep nem volt mindig hálás. Ez a szerep néha gyülöletes volt. Az aradi tizenhárom, a negyvennyolcas Magyarország letiprásának emléke örökké él a magyar lelkekben. De a nemzet és a király találkoztak később, félszázaddal a kiegyezés után, mikor az idő és a tragédia már feloldott mindent a közös értelemben, mikor a király már régen meghalt s az ezeréves nemzetet időlegesen feldarabolta egy gonosz és ostoba végzet. Egy napon megértettem, hogy 1916 november 21-én történt valami, s ezen a napon elszabadultak a furiák, a pimasz önkény és mohó ostobaság furiái a világban. Megértettem, hogy e napon valami személyes történt, mindannyiunk életében, a magyarok életében: ezen a napon csakugyan az ezeréves Magyarország királya halt meg. Az ember lassan érti meg az idő jeleit. S még sokkal lassabban tanul e jelekből. De egy napon megérti, lehajtja fejét, emlékezik, s csodálkozva látja, hogy kortársa volt valaminek, amiről azt hitte, hogy csak véletlen és átmenet. Most már tudom, hogy ez a nap a végzet volt.

MÁV

A MAGYAR VASUT

...Azon a vasuton bámulatosan halad az ember. Szeretném ráültetni az egész magyar hazát; néhány esztendő alatt tán kipótolná, amit néhány század alatt elmulasztott a haladásban...
(Petőfi levele Kerényi Frigyeshez 1847-ben.)

Mikor a vasut a mult század első felében felbukkant Európában, mindenütt a jólét nagyobbodása, a polgárosultság haladása, a szellemi műveltség emelkedése járt nyomában. Nálunk is. De Magyarországon mindezeken tul különös jelentőséget nyert az uj közlekedési eszköz. A szállitási sebesség és a tömegmozgatás ujszerü lehetőségei révén valamennyi elődjénél élesebben mutatta be, mennyire egymásrautaltak a földrajzilag összetartozó területek. Ami idáig csak hosszu idők távlatain át lassan kialakuló ösztönös megérzés volt, azt most robogó gyorsasággal drámai bizonyossággá tudatositotta a vasut. Ráeszméltetett mindenkit, mit jelent, hogy a Kárpátok peremvidékeiről minden ut az Alföld és a magyar főváros felé vezet s hogy a Természet éppen ez utak mentén állitotta a legkevesebb és legkönnyebben leküzdhető akadályokat a vasutépitő mérnök elé. Kibontakozott a peremtájakról a központi nagy sikság felé zuduló gazdasági energiaáramlás, mely élethordó, mint a vérfolyás és feltarthatatlan, mint a hegyből a völgybe rohanó folyó.

A vasut a tudomány tárgyilagosságával, a szám bizonyosságával és a gép erejével tárta napvilágra, milyen egybeforrott, egységes szervezet a történelmi Magyarország. Zárt test és egységét az a vasból való érhálózat tette igazán szemléletessé, amit az uj idők uj követelményei növesztettek benne. Ez emeli, ez nemesiti a magyar vasutat minden gazdasági és művelődési értékén tul *a nemzeti eszme hordozójává.* A vasut megmutatta, hogy *Szent István Birodalma egy és oszthatatlan..*

*

Amikor 1825-ben Angliában Stockton és Darlington között elindult a világ első gőzüzemü vasutja, hire szétterjedt a földön. Voltak, akik ujjangtak, voltak, akik támadták az uj vivmányt. De mindenki érezte: most olyasvalami kezdődik, amire eddig nem volt példa az emberi történelemben. Hanem az igazi nyitány ezután következett csak, mert ezen a vonalon, a megnyitás után, még évekig lóval vontattak. Csak öt esztendővel később, 1830-ban indult meg a földkerekség első, rendszeres gőzüzemü nagyvasutja Liverpool és Manchester között.

Ekkorra azonban mi már átestünk az első tétova vasuti kisérletezéseken. Kitapasztaltuk annak a lóvontatta függő-vasutnak értéktelenségét, amit 1827-ben épitettek próbaképpen Pest és Kőbánya között. Hét hónapig állott csak fenn; akkor megszüntették. Az első magyar vasut gazdasági csődje alaposan elvette a hatóságok kedvét az effélé próbálkozásoktól s egyideig a közvélemény is huzódozott tőle. Nyugaton azonban egyre szaporodtak a vasutvonalak; ezt pedig nem nézhették tétlenül azok, akik szivükön viselték a nemzet haladását. Az 1832—36-i pozsonyi diéta már 13 vasutvonal épitését szavazza meg. De mindez még irott malaszt, mert a megvalósulásnak egész sereg megoldatlan feladat állja utját. Egyikük a kisajátitási kérdés; rendezését *Széchenyi* már a „Stádium"-ban (1833) sürgeti. A Lánchid ügye égetően időszerüvé teszi a törvényt; a javaslat tárgyalása során, 1836-ban pedig a felszólalók egyike, *Vay János* inditványozza, terjesszék ki a törvényt a vasutakra is, mert csak ez teszi lehetővé, hogy Magyarország a vágányok hálózatán egybeforrjék a Nyugattal. Felszólalása nem maradt eredménytelen s 1836-ban félmillió forint tőkével megalakult az *„Első Magyar Pozsony—Nagyszombati Vasuttársaság".* 1839-ben épülni kezd, 1846-ban befejeződik a vonal. Közben azonban egy másik vasuttársaság is alakul. *Szitányi Ullmann Móric* vezetésével, a *„Magyar Középponti Vasut".* Mig az előbbi Nyugat s elsősorban Ausztria felé kereste a vasuti összeköttetést, ez az ország belső vasuthálózatának kiépitésére törekedett. Pest és Vác között jelölték ki az első vonalat s 1844 augusztus 2-án a pesti plébános a váci töltésen könyörgő imát intéz az Egek Urához, támogatná kegyével az uj magyar vállalkozást.

*

A mai ember legnagyobbrészt nem is érti már azokat a meddő és kicsinyes vitákat, amelyek tüzes izgalommal folytak a vasut körül. A Duna balpartján, vagy jobbpartján épüljön-e a nyugati irányu vonal? Pozsony, vagy Győr legyen a vasuti összekötő gócpont Magyarország és Ausztria között? Lóval, vagy gőzmozdonnyal inditsák-e meg az üzemet? Kivált ez az utóbbi kérdés érthetetlen előttünk. De abban az időben annyira nem biztak a gépi vontatásban, hogy még *Vargha János* „diplomás földmérő", az első magyar vasutépitéstani tanulmány (1828) szerzője is igy vélekedik felőle:

„Az ezen utakhoz alkalmazott különféle utazó és teherhordó szekereket előbb rendesen lovakkal, azután pedig hozzájuk kapcsolt gőzszekerekkel vontatták, a'mellyek nem kis bámulást okoztak ugyan a'nézőnek; mindazáltal a'gőz-szekérnek (mellyen tüzelni való szenet is egyszersmind vinni kellett) több alkalmatlanságai miatt, általában szokásba nem jöhettek."

Az idő persze nemsokára rácáfolt erre a sötétenlátásra. De a viták még tartottak s ez nem nagyon lenditette előre a munkát. *Deák Ferenc,* aki 1839 december 6-án maga is résztvett egy ilyen vasutvitán, egyideig hallgatva a szóharcot csüggedten kiáltott fel:

— Hanem én azt hiszem, hogy alig van valaki a rendek között, aki álomnak ne tartaná azt, hogy itt valaha vasut létezhessen...

Mégis létezett. *1846 julius 15: a magyar gőzüzemü vasut születésnapja.* Ezernyi gomolygó, ujjongó embertömeg és az ujságok diadalmas harsonázása közepette futott ki a mai Jókai-utca és a Vilmos császár-ut sarkán álló „indóházból" az első szerelvény, hogy végigkattogja a Vácig vezető, 33 kilométeres vonalat. A döcögő, ormótlan kocsikon lelkes, álmélkodó emberek utaztak, meghatottan, elérzékenyülten s talán nem is értették egészen, ami velük történt. Annál jobban értették a költők. *Petőfi* végtelen ujjongással köszönti az uj közlekedési eszközt („Vas-Uton", 1847):

Tenger-kéj veszen körül,
Közepében lelkem fürdik,
A madár röpült csak eddig,
Most az ember is repül!

1847-ben még két vonal nyilik meg: a sopron—nagymarton—lajtaszentmiklós—bécsujhelyi (27 km) és a pest—cegléd—szolnoki (100 km). De a haladás most is csigaléptekkel vánszorgott s a vasut talán csak nagyon sokára kapcsolódott volna igazán a nemzet alkotómunkájába, ha élére nem áll, célt és irányt nem szab néki a Legnagyobb Magyar.

*

— Felséges Haza! Hosszu álmaink és több mint félszázados szónoklataink után elvégre tennünk is kellene valami nagyobbszerüt már, ha a nemzetek sorábúl disztelenül kisodortatni nem akarunk...

Igy kezdődik *Széchenyi István* nagyszabásu vasutfejlesztési munkaterve, melyet 1848 január 25-én *„Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezésérül"*

cimmel terjeszt az országos rendek elé. Két alapelvet szegez le benne. Először: az ország minden utvonala a fővárosba vezet és innen ágazik szét. Ehhez képest központosan kell kialakitani az ország vasuthálózatát:

— A magyar kereskedelem és iparfejlődés gyűlpontja Budapest; ez az ország szive, melynek irányában ugy lehet tekinteni az egyes közlekedési vonalakat, mint megannyi főeret, mely a szivből a vérforgást az ország véghatáráig eszközli.

Második alapelve szerint a vasuthálózatnak olyannak kell lennie, hogy a magyarság érdekeinek előmozditása mellett méltányos előnyöket biztositson a nemzetiségeknek, akként, hogy a hegyvidékeket szorosabb kapcsolatba hozza az Alfölddel és az ország nagy piacaival.

A lángelme forró villanása csap elő ezekből a szavakból; a lángelméé, mely századokkal előre tudott gondolkodni s belátta, hogy a magyar nemzet csak ugy maradhat fenn az idők forgatagában, ha az emberi haladás minden nagy vivmányát szervesen beilleszti életébe; ha ebből az életből részt juttat minden fiának s ha a nagy vivmányokat arra használja fel, hogy minél tömörebb egységbe kalapálja velük a nemzettestet.

Igy lett Széchenyi Javaslata a magyar közlekedési kultura bibliája; a magyar vasut pedig, a hazai közlekedés *központositásának* gondolatával prózai technikai alkotásból *a szentistváni állameszme és a magyar gondolat uj hordozója.*

*

Az önkényuralom évei sulyos megpróbáltatást róttak a fiatal magyar vasutra. Az osztrák kormány, mint minden más téren, itt is rossz szemmel nézte a nemzeti önállósági törekvéseket. De most már semmi sem akadályozhatta meg a fejlődést. 1851-ben 355, 1858-ban már 1244 km vonalon folyt nálunk a vasuti közlekedés. Magyarország térképét egyre jobban behálózták a vas-erek, mégpedig olyan irányokban és vonalvezetéssel, ahogy a Javaslat körülirta. A kormány nemzetellenes vasutpolitikája keservessé tette a kiépités munkáját, de a magyar vasutügy harcos férfiai, köztük *Hollán Ernő* hadmérnök, a mai Magyar Mérnök- és Épitészegylet alapitója, szivós küzdelemmel ültették át Széchenyi elveit a gyakorlati életbe. Aztán a kiegyezés következett és a haladás iramát semmi sem gátolta többé. Az 1867-ben és 68-ban megszavazott törvénycikkek nagy vasutépitési kölcsön felvételére hatalmazták fel a minisztériumot s ez megvetette a *Magyar Királyi Államvasutak* alapját. *Baross Gábor*, a „vas-miniszter“, hallatlan erélylyel lát a vasuthálózat fejlesztéséhez. Sorra államositja a magánkézben lévő vasutakat, korszerü dijszabásrendszert léptet életbe, uj meg uj vonalakat épittet. Széchenyi szellemi öröke egyre jobban, egyre gazdagabban teljesedik ki. A kiegyezés évében 2213, 1886-ban 9415, 1900-ban pedig 17.454 km a magyar vasutak hossza és nincs város a Kárpátoktól az Adriáig, melynek könnyü és gyors összeköttetése ne lenne az ország szivével. A magyar vasut, a fellendülésnek és virágzásnak ez évtizedeiben akkora energiát halmozott fel magában, hogy elbirta a világháboru rendkivüli megpróbáltatásait, a háboru után pedig leküzdötte azt a halálos aléltságot, amelybe a trianoni békeparancs és az ország megcsonkitása után támadt szörnyü érvesztés sodorta.

A magyar vasut ma is nemzetfenntartó erő. Valóra vált a nagy magyar költő óhajtása: a nemzet közlekedési élete gerincévé tette a vasutat s ezzel nemcsak hogy kipótolta néhány esztendő, néhány évtized alatt századok mulasztásait, de a haladásban messze maga mögött hagyta a nemzetek egész sorát. Most pedig, a Felvidék egy részének hazatértekor, láthattuk, milyen végzetes hatásu a visszamaradt területek gazdasági életére, hogy a felvidéki vasuti közlekedés sulypontja Magyarországra helyeződött át. Ezek a területek elvesztették életképességüket és szükségképpen el kell sorvadniok, ha nem juthatnak ismét magyar határok közé. Mintha a központból a világ minden tája felé kigyózó sinszálak a Szent Korona szertelövellődő sugarai lennének, melyek ellenállhatatlan erővel hivják, vonzzák magukhoz a még elszakitott földeket, még távollevő véreinket.

Ernyei Frigyes.

A vajdahunyadi vár oldalról nézve.

A vajdahunyadi vár.

VÁRAINK A MAGYAR VÉGVIDÉKEKEN

Az uj hazát kereső magyart nem olyannak ismerték egykoru kortársai, aki megijedne a csatatértől, avagy talán lesütné szemeit, ha szablyát, nyilat vagy kopját lát. Harci kedve nem lohadt századok folyamán s az a magyar baka, ki néhány hónappal ezelőtt ökölbeszorult kezekkel, türelmetlenül nézett át a megszállt Komárom felé, alig várva az indulás boldogitó pillanatát, közvetlen leszármazottja a könnyü lovakon suhanó honfoglaló hadainknak, végvárakból kitörő vitézeinknek, névtelen világháborus hőseinknek. „Vérbeli magyart megölne a béke" — irja a költő s történelmünk századai is megtették a magukét, hogy a magyar kard ugyszólván egy pillanatra se pihenhessen s minden időben megmutathassa, hogy mire képes.

A könnyü fegyverzethez szokott, rendkivül gyorsan mozgó, villámsebes akciókat kedvelő magyar az európai kulturközösségbe belehelyezkedve, még jóideig megmaradt a keleti pusztaságokról hozott életmódja és harcmodora mellett s csak akkor tett le róla, mikor e hagyományokhoz való ragaszkodása megsemmisüléssel fenyegette. Ismeretes a történelemből az a tény, hogy Szent István, ki hatalmas székesegyházakat emelt kőből és Esztergomban erős várpalotát épittetett magának, legszivesebben sátorban lakott, mint pogány elődjei. Nem szerette az egyformaságot s a vár nyujtotta biztonságot pedig, mint erős uralkodó, megvetette. Szabadban élt s ha ugy tetszett, másnap husz kilométerrel arrébb ütötte fel sátortáborát. Szent Imre legendája elmondja, hogy a szűz királyfit apja éjjel a fal hasadékán keresztül látta imádkozni. Milyen lehetett az a fal, amelyen keresztül lehetett nézni? Vagy sátor volt, melynek vászonfala megrepedt vagy legjobb esetben fából durván összeácsolt házikó, a királyi hatalmat ekkor még nem kellett pompázatos épülettel bizonygatni. Szóval később, még a XIII. században is előfordult, hogy a magyarok sátrakban tanyáztak: a városok amugy sem nyujtottak nagyobb biztonságot, mert falaik ekkor még nem voltak.

Árva vára.

Természetes hát, hogy a várak szerepe minimális volt ebben az időben. A magyar nem szerette a defenziv hadakozást, nem hagyta szivesen körülkeriteni magát még akkor sem, ha várak szilárd falai közé vonulhatott is vissza. Az a néhány vár, mely a tatárjárás előtt már állott, inkább reprezentációs célokat szolgált és a király vagy az ország nagyjainak személyes érdekeit szolgálta.

Első váraink — példa rá a visegrádi Salamon-torony vagy a kőrösszegi vár — tulajdonképpen egyetlen óriási toronyból állottak. Ez az a mag, mely köré később a középkori vár kialakult. A lakótorony, öregtorony vagy ahogyan a franciák nevezik, donjon, emeletes épitmény jó vastag falakkal, legfelül rendszerint kiugró párkánnyal, honnan nyilazni, dobálni lehet a támadót, forró szurkot önteni sorai közé. Tipikus feudális találmány: csak egy-egy nagyurnak és családjának védelmére szolgált, kevesen fértek bele s azok sem tarthatták soká magukat benne, mert belső kutja ezeknek az épületeknek nem volt. Nem is külső ellenség ellen épültek, inkább arra valók voltak, hogy más, hatalmas szomszédokkal való birtokszerző vagy egyéb csetepaték alkalmából a szorongatott helyzetből arra a néhány napra menekülést nyujtson, mig a rokoni vagy jobbágyi felmentő hadak el nem kergették a hatalmaskodókat.

Ellenséges támadás ellen ezek a lakótornyok mit sem értek. Az ellenség illő távolból bekeritette, felesleges volt ostromolnia, néhány nap mulva a bennszorultaknak meg kellett adniok magukat. Igy hát érthető, hogy sok ilyféle magányos donjon nem is épült az országban.

A tatárjárás borzalmai gyökeresen megváltoztatták a helyzetet. A tatár a döntő mohipusztai csata után akadálytalanul száguldott végig az országon, lovon ment be a nyilt városokba, ott gyilkolt, rabolt, pusztitott és gyujtogatott. Senki, semmi nem tudott ellenállni ennek az iszonyu áradatnak, csak néhány vár, melyet a tatár dühösen kerület el vagy hiába ostromolt. Bebizonyosodott ebből, hogy hadipolitikánk javitásokra szorul: nem szabad mindent egyetlen lapra, a nyilt ütközetre feltenni, mert annak elvesztése esetén ugyszólván az egész magyarság létét, a városi és falusi lakosság életét kozkáztatjuk.

A messze látó és bölcs IV. Béla azonnal átlátta a helyzetet és a tatár kitakarodása után hozzáfogott az ország védelmi rendszere ujjáépitéséhez. Szivós és konok munkával, szinte vad elszántsággal a várak egész sorozatát épittette az országban. A várépités annyira szivügyévé vált, hogy nem átallotta például feleségének ékszereit is e célra elzálogositani. Ha váraink történetében lapozgatunk, csodálkozva vesszük észre, hogy ez is, az is, amaz is első alakját IV. Béla királynak köszönhette. A nagyurak versenyre keltek a királlyal s bizvást elmondhatjuk, hogy ha a tatár egy emberöltő mulva visszatért volna az országba, csufos tapasztalatokat szerzett volna s nem messze jutott volna el portyázásaiban.

Az uj vártipus, mely a XIII. század közepétől nálunk kialakult, már nem oligarcha, nagyuri érdekeket szolgált, hanem a közösségét. A legnagyobb várak a városokban, azok legmagasabb pontján emelkedtek, nyilvánvalóan azzal a célzattal, hogy veszély esetén az egész lakosságot magukba fogadják. Ennek követ-

keztében hatalmas méretüeknek készültek. A vaskos falak tágas udvart vettek körül, az udvarban lakások, őrségeknek való szobák, istállók nyertek elhelyezést. Az udvar legmagasabb pontján állott a belső vár, vagy fellegvár, óriási, kiugró párkányu falakkal, Ez az utóbbi vártipus természetesen elképzelhetetlen egekig nyuló sziklákon vagy meredek hegyeken. Alaprajzának kifejlesztéséhez hely kell s ez a hely csak sikságon található. Olaszországban többnyire sikságon állanak, olykor a város közepén, például Terrarában. De nem kell azt hinni, hogy Itáliában ne épültek volna hegyi várak hasonlóan szabálytalan s a környezethez idomuló alaprajzzal, mint a franciáké, németeké vagy magyaroké.

A saroktornyos vártipus a XIV. században jelentkezik Magyarországon s száznál több emlékét ismerjük. Köztük a két legszebb, a diósgyőri és a zólyomi, Nagy Lajos királyunkkal van kapcsolatban. Bár e csoportból annyi sok ismeretes, számuk mégis elenyésző a szabálytalan elrendezésüekével szemben, melyekből legalább tizszerannyi épült a maga idejében s igy korunkra is bővebben jutott belőlük.

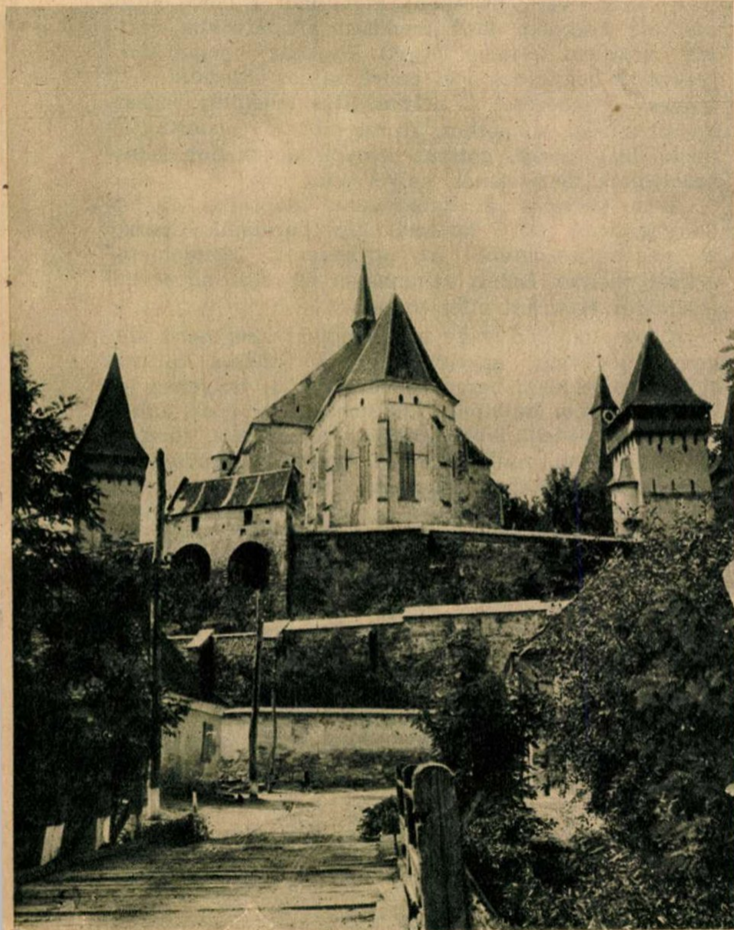
A technika fejlődése, az életformák változása azonnal kiviláglik, ha a két vártipust összehasonlitjuk. A szabálytalan alaprajzu vár élete kifelé fordul, egyetlen célja a védelem, az ellenállás. A szük szobák, a magas falak, a sok lépcső az életet kényelmetlenné teszi. Ezzel szemben a saroktornyos vár véd is, de kényelmet is ad. Alaprajzi elrendezése értelmes és kényelmes. Tágas udvarán lovagjátékot lehet rendezni, mely a békeidők langyos unalmát megzavarja. Tágas termek sorozata módot nyujt a valóban fejedelmi életre. Harc idején hatalmas méretei lehetővé teszik a harcosokkal való megtöltését és igy az eredményes védelmet.

Végvidéki váraink épitkezésében ez a kétfajta tipus váltogatta egymást a középkor alkonyáig, midőn a tüzifegyverek feltalálása és általános használata gyökeres reformokat követel s a várépités e klasszikus

A zólyomi vár.

A zólyomi vár udvara. Baloldali kép: Berethalom erőditett temploma.

formája eltünik a porondról, hogy helyet adjon a szélesen gyürüző sáncoknak, a mind laposabb épitményeknek, végül a sülyeszthető betonerődöknek s korunk egyéb félelmes találmányainak. A vár ugyszólván a középkorral együtt pusztult el, azaz korbeli formájában értelmetlenné vált.

A két különböző tipust a két legszebb, legkiemelkedőbb példával szeretnők illusztrálni. A szabálytalan várat képviselje Vajdahunyad, a szabályosat Zólyom vára.

Vajdahunyad várának alaprajza két vékony, egymás felé forditott holdsarlóra emlékeztet, melyekhez a szélen egy harmadik járul. Hasonlóan szabálytalan a függélyes elrendezés is, ötletszerüen — vagy talán pusztán az esztétikai hatás kedvéért? — elhelyezett gyönyörü kis tornyocskákkal, a nagyterem ritmikusan de korlátolt oldalával, az apró kereken duzzadó bástyákkal. A vár egyik oldalon meredeken lejtő domon áll. Valaha jelentéktelen kis erődités volt, melyet 1430 körül Hunyadi János örökölt és pompázatosan átalakitott. Halála után özvegye, Szilágyi Erzsébet lankadhatatlanul folytatta az átépités nehéz munkáját. Mátyás király aránylag kevés ideig tartózkodott itt, jobban szerette budai rezidenciáját, az ugynevezett Friss-palotát, melyet még Zsigmond király és császár épittetett s mely Vajdahunyadhoz hasonlóan szabály-

Megerősitett lakókastély. Ezt a régi erőditést lakóházzá épitették át, mikor hadicélra már ugyse lett volna alkalmas többé. Erős saroktornyai azonban uj, átépitett formájukban is őrzik a régi erődités-jelleget.

A régi radnai Esterházy-kastély. Tipikus példája a sarkokon megerősitett lakóháznak.
Alsó kép: a deréki Pongrácz-kastély. Ma magtárnak használják. (Németh Albert felvételei.)

talan elrendezésü épületkomplexum volt, de annál még nagyobb.

Buda legyőzte a romantikus fekvésü Vajdahunyadot, aminek oka abban rejlik, hogy Mátyás idejében az országnak már kialakult fővárosa volt s az uralkodó lehetőleg abban tartózkodott. Nagy Lajost ilyféle tekintetek még nem kötötték. Sokszor és szivesen tartózkodott Diósgyőrben, saroktornyos várának egyik legszebbikében vagy Zólyom várában. Mindkettőt ő épittette.

A nagystilü zólyomi vár királyi várnak készült s mindig az is maradt, mig szerepet játszott. Nem teljesen négyzet-alaprajzu, inkább téglaalapra emlékeztet, de elrendezésével, finom és kecses kis saroktornyaival az olaszos tipusu várak egyik legszebb példája hazánkban. Különösen szép emeletes-árkádos udvara, melyben az itáliai hasonló emlékek hangulata él tovább. Nagy Lajos sok nevezetes lovagi tornát rendeztetett benne, sőt mint a lengyelek királya 1382-ben ide hivta össze a lengyel országgyülést. Később a rablólovag Giskra birtokába került, akitől 1462-ben Mátyás király szerezte meg. Azóta sok-sok kézen ment keresztül, mig végül a magyar kincstár meg nem szerezte, de ekkor már csak a történelem zengő emléke volt. Ma, a csehek kezén figyelmeztet a sors forgandóságára, melyre idegenné vált környezete nem igen szeret gondolni.

A magyar várak változatos sorozatában külön hely illeti meg az elragadó fekvésü Árva várát. Az Árva folyócska fölé kiugró sziklára épült, oly merész meredekre, hogy a parton álló azt hinné, ördögök épitették. A XIII. századtól kezdve tudtunk róla, első urai a Balassák voltak. Később a Felvidék legnagyobb kapitalistái, a Thurzók vették birtokba, megszépitették, kibővitették, fényes szobák hosszu sorával gyarapitották. A Fuggerekkel rokon Thurzó-család értett az élet élvezéséhez, szivesen használta a luxust már abban az időben, midőn az, főképp a lakásviszonyokban, még nem terjedt el a gazdag családok között.

A szép vár 1800-ban kigyulladt s mert oltása mentése csaknem leküzdhetetlen akadályokba ütközött, csaknem teljesen leégett. Napokig lobogott fáklyaként a hegycsucson és ennek sajnos áldozatul esett fényes berendezése. A helyreállitás lehetőleg ragaszkodott a régi állapothoz. Azóta többször biztositották falait, de a csipkés gótikus tornyok egyszerübb fedésnek voltak kénytelenek helyet adni.

Árva vára is a szabálytalan alaprajzu épületkomplexumok közé tartozik. Egy harmadik tipusról is megemlékezhetünk, az ugynevezett templomerődökről, melyek Erdély szinmagyar és szász népességü területein egyaránt elterjedtek.

A templomerőd vagy erődtemplom kényszerü szegénységből vagy anyaghiányból a vallásos kultuszt egyesiti a védelmi berendezkedéssel. Oly helyeken jelentkezik, ahol hatalmas földesurak nincsenek, kik a lakosságot védelmükbe vennék. A városka közepén áll a templom, rendszerint az egyetlen kőépület. Az ellenség közeledtére a lakosság a templomba vonult s abban védekezett. Ezért a templomok ablakai szükek, szentélyét pedig gyilokjárós folyosóval épitették ki. Búzd, Berethalom, Nagydisznód, Szászhermány templomai épugy jellegzetesek erre az épitkezési módra, mint a székely Magyarvalkón és környékén épült egyházak. Érdekes, hogy hasonlóak Erdélyen kivül csak a Pirreneusokban találhatók, de a két csoportnak semmiféle stiláris köze nincs egymáshoz. A kényszerüség volt ugyanaz: Isten védelmébe vette az ellenségtől sanyargatottakat, nemcsak jelképesen, hanem szószerint, házába fogadja.

Genthon István.

NAGY-MAGYARORSZÁG TERITETT ASZTALA

Boldog, mosolygós világ volt! A Bánát ontotta aranyszinü buzáját, Erdély kimerithetetlen kincses hegyei az ércet, a Vágon széles, szálfákkal terhes tutajok vánszorogtak a Duna felé, Tokaj csillogó sürü borát csorgatta a magyar Kánaánra és az Alföld roppant éléskamrája duzzadt a jóléttől...

Olyan volt ez az ország, mint egy óriás teritett asztal: az izek, szinek és illatok mámoritó szimfóniájával. Pozsonytól Brassóig és a Lomnicicsucstól Orsováig mindenki helyet foglalhatott ennél az asztalnál és egész Európa csodájára járt a magyar lakomáknak.

— *Jól enni csak Magyarországon lehet!* — ismételték azok a külföldiek, akik csak egyszer is belékóstoltak a magyar konyha csodáiba és a magyarok, akiket más országokba sodort az életük. Mert Nagy-Magyarország ételbőségével és Nagy-Magyarország főztjével, valóban nem lehetett versenyre kelni. A régi. erdélyi szakácskönyvek már a gasztronómia olyan különlegességeivel szolgáltak. amilyenekről *Brillat-Savarin* még csak nem is álmodott. A fejedelmi, nádori, főuri udvarokban a mohácsi vész előtt *Antal* és *Mihály* mester, a két „mesterszakács" brillirozott. *Perényi Gábor* erdélyi fejedelem mennyegzőjén, *Antal* mester például egy egész ökröt sütött meg olyképpen, hogy *„az ökörbe beletett egy kövér juhot, a juhba egy gyermekded borjut, a borjuba egy kövér kappant s mikor az egész megsült, az kappant kivette s meglátta, hogy az kappan megsült. tehát az ökör is megsült"* — mint ez báró *Radvánszky Béla*, immár történelmi szakácskönyvéből kiderül.

Mihály mester, a másik mesterszakács, 1603 január elsején, azaz ujév napján a következő fejedelmi étlappal szolgált ura társaságának délebédre:

„Tehénhus tormával,
Kappan reszelt tésztával,
Leves kenyérrel, kolbásszal,
Kecsege sóba,
Gyümölcsös lével biberfark,
Indiai tik,
Borjubél tejben,
Báránytüdő tiszta borssal,
Bárányhus lemónával,
Lud, tiszta borssal,
Borjuhus ispékkel,
Savanyu káposzta, tehénhussal,
Lud sütve,
Aprómadár disznóhus-pecsenyével,
Császármadár sütve,
Pástétom,
Ostyabéles,
Apró pástétom."

És mindez micsoda tálalásban! A vendégek szeme káprázik a sok aranytáltól s a tálakon incselgő, feldiszitett remekektől. A feltálalt vadat be is aranyozzák s a madarakra, pástétomokra a fejedelemasszony cimerét festik.

Még a viszonylag egyszerü, étvágy-gerjesztőszámba menő „kendermagsuffa" is valami büvös erejü étel lehetett, mert Antal mester a következőket füzi receptjéhez:

„Főudvarban első fogásban adják öreg tálra. Pénteken, mert ez nemcsak a gyomornak használ, hanem az agyvelőnek is. Használt, ezt láttam. A lengyel király doktora, egy elméjében megfordult ifjut ezzel gyógyitott meg. Igen ecetes ne legyen."

Vagyis a kendermagsuffa még a bolondokat is kijózanitotta... Hát akkor még az estebéd befejezéseül szolgáló vizbenfőtt meggy! Erről ezt mondja Antal mester:

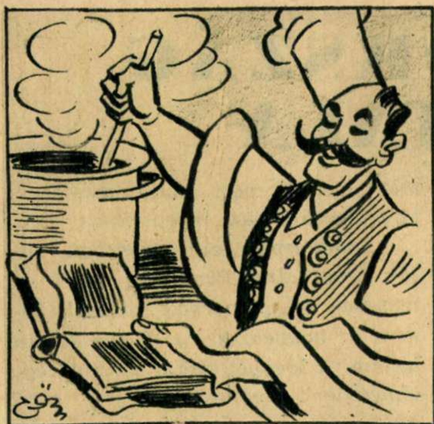
„Ha beteges az urad az gyümölcstül, tüznél forrázd meg tiszta vizben, hogy a nyerseségét kivegye, ez gyomornak könnyebb emésztésére legyen. Mikor feladod, ne tölts rá semmi levet, csakugy mint szokták az gyümölcsöt enni. Ezt én Prágában szememmel láttam, Rodolphust betegségében az mester ezzel táplálta."

Ime: a mai kompót ősanyja, amelyet a gyenge gyomruaknak már 1500-ban ajánl Antal mester...

Később még csak jobban kiszélesedik és megszinesedik a magyar konyha. Nagy-Magyarország minden szakácsa, vidékek szerint, más-más ételcsodákkal szolgál. Persze, még mindig Erdély vezet, ahol különösképpen nagy kultusza van a konyhaművészetnek. De lassan a Bácska, az Alföld és a Dunántul is utat tör magának.

Vadat, halat s mi jó falat, szem, szájnak ingere, épp ugy kaphatsz Kolozsvár főuri ebédlőiben, mint a

szegedi halásztanyákon, a Bácska vendéglátásairól hires gazdag birtokosainál, vagy a dunántuli nemesség ekszkluzivabb kastélyaiban.

Nehéz is lenne felsorolni azt a rengeteg finom ételt, amellyel Nagy-Magyarország szakácsai beirták nevüket a gasztronómia történetébe. Csak éppen egy pár különlegességet, néhány inyencfalatot ragadjunk ki a magyar konyha megszámlálhatatlan csodái közül.

Ki ismeri a mai háziasszonyok közül — akik pedig kétségkívül jelentős szerepet töltenek be a magyar szakácsművészet fejlesztésében — az igazi régi tiszántuli *órjaleves*, a hamisitatlan *szegedi halpaprikás*, az erdélyi *toros káposzta*, vagy az ősi „füle-farka tál" készitésének módját?... Nem azt, ahogy *ma* készül, villanykályhákon, tűzálló edényekben, figyelemmel a gyomorsavtultengő fogyasztókra, hanem azt, amelyiket a régi Nagy-Magyarország asztalainál fogyasztottak, mikor még nem volt villanykályha, nem volt gyári tarhonya, konzerv, kevesebb volt az emberek gyomorsava és gazdagabb volt az ország zsebe is.

Az órja-leves, amely disznótoros vacsorák bevezetőjéül szolgál, mindössze a következőkből állott: az alapanyag az órj, a sertés nyakszirtjén és hátgerincén levő hus. Ebből fő a pompás leves, amelynek tetején ludgége, vagy csigatészta, vagy májgombóc uszik, illetve — uszott a háboru előtti korokban...

Az igazi erdélyi toros káposzta alapanyaga: a savanyu káposzta, tele bennefőtt töltelékkel, füle-farkával, oldalassal, meg dagadóval.

No, azután a valódi szegedi halpaprikás, amelynek már alig van köze a ma divatos halászléhez!... A hamisitatlan szegedi halpaprikás — legalább háromféle halból készült: harcsából, pontyból és kecsegéből. A hal mielőtt lábasba került, egy-két óráig sóban állt — s azután lassan, gonddal és rengeteg hozzáértéssel főzték csak meg.

A valódi füle-farka például, csak borral párolva volt elképzelhető a Bácskában, mellé ropogós sült burgonyával és természetesen, illő sürü borokkal.

Vagy micsoda művészet kellett az egykor oly népszerü töltött-szőlőlevél elkészitéséhez!

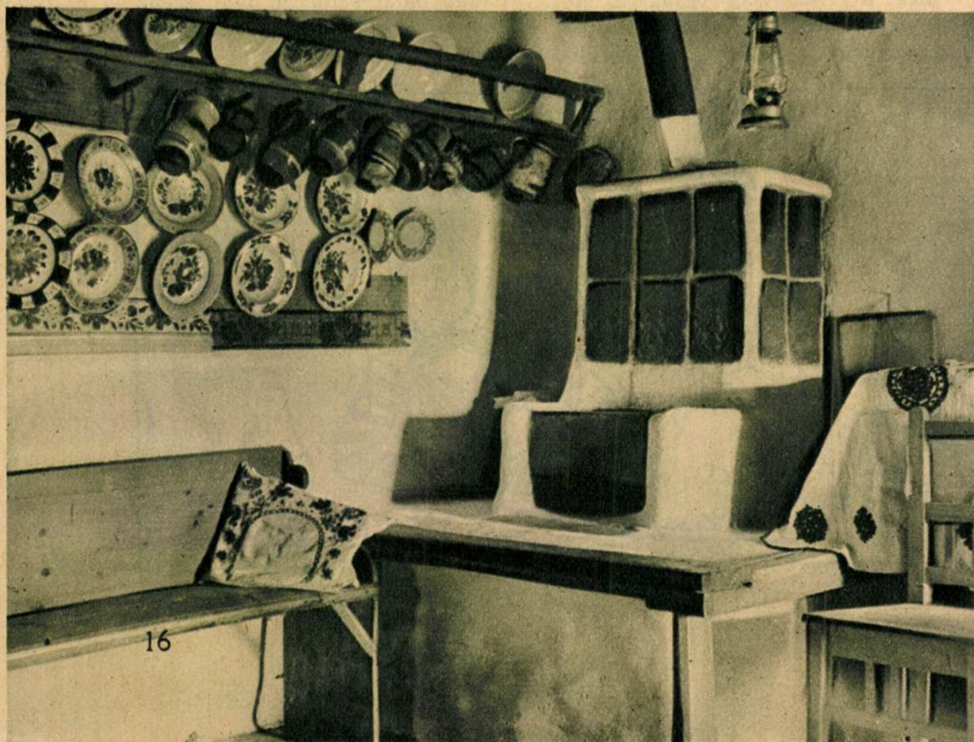
A csipkés, szép gyenge szőlőleveleket megmosták, leöntötték forró vizzel és két tál közé helyezték, hogy teljesen megpuhuljon. Aztán éppen olyan töltelékkel, ami a töltött káposzta büvös izét adja, megtöltötték a levelek egyrészét, másrészét káposztának vágták s kevés bőrös szalonnával, fazékba téve egy pohár fehér borral és vizzel feleresztették. Ha megfőtt, vékony sárga rántással berántották, borkövet tettek hozzá, hogy elég savanyu legyen és tálalás előtt még meg is tejfelezték.

És igy tovább!... Kötetek kellenének, hogy csak megközelitően is visszaidézzük Nagy-Magyarország konyhájának inycsiklandozó emlékeit. A valódi *bácskai juhpaprikást*, az *alföldi lábasrostélyost*, a dunántulon népszerü *paprikás-honvédszeletet*, a *pirosra sült cigánypecsenyét*, a vöröshagymával, sárgarépával, citromhéjjal, borssal, kakukfűvel, babérlevéllel, ecettel, szegfüborssal és tejfellel preparált *ökörfarkot* (dunántuli előkelő házak pástétomát) a megszámlálhatatlan formában és izekkel készült vadakat, a nyul, fogoly, fürj, szalonka, vadruca, fácán, őz, szarvas és vadsertés-pecsenyéket, a réteseket, béleseket, a ropogós és mégis porhanyós farsangi fánkot, a hortobágyi macskanadrágot és a mesebeli tortákat.

Ne legyünk szerénytelenek: ma sincs okunk a siránkozásra! Valahány külföldi előkelőség megfordul nálunk, őszinte elragadtatással eszi és hirdeti a magyar konyha remekeit.

A walesi herceg világhirüvé avatja Kecskemét barackpálinkáját, Pesten járt indiai mahárádzsák elkérik a csirkepaprikás receptjét, Saljapin, a nemrégiben elhunyt nagy orosz énekes, ódát zengett a kolozsvári töltöttkáposztáról, világhirü művészek, világrészeket formáló politikusok a magyar sültekről, süteményekről és természetesen — a magyar borokról... A legendás magyaros vendégszeretet, amely annyi lelkes és őszinte barátot szerzett Magyarországnak, valljuk be — nem utolsó sorban a gyomron keresztül büvölte el a világot.

Baloldali kép: Kalotaszegi konyha. (Foto: Szöllösy.)

POZSONY, AZ EZERÉVES MAGYAR VÁROS

Nagy-Magyarországnak alig van még egy városa, amely annyira egybeforrt volna a magyar történelem nagy és sorsdöntő eseményeivel és nincs még egy olyan város, amelynek megmaradt emlékeiből annyira hiven lehetne összeállitani Magyarország ezer esztendejének eseményeit. Hiába igyekeztek a város mai birtoklói tüzzel-vassal és aprólékos gonddal kiirtani és eltüntetni mindent, ami a magyar multra utal, legfeljebb emléktáblákat és épületeket tudtak elávolitani, de a szellemet, amely Pozsony ősi városának falaiból és épitményeiből kiárad, semmiféle erőszakkal nem lehet megszüntetni, a történelmet pedig még kevésbé lehet meg nem történtté tenni.

Pozsony elsősorban magyar a történelmében és a mult megmaradt emlékeiben. Pontos történelmi dátummal lehet megállapitani, hogy Pozsony 907 óta, tehát több mint ezer esztendeje tartozik elválaszthatatlanul Magyarországhoz és azóta senki idegennek nem sikerült huzamosabb ideig birtokolni sem a várat, sem a várost. 907-ben Zsolt fejedelem vitézei három nagy csatában üzték el bajor Lajos király hadait Pozsony vidékéről. A keresztény Magyarországot megalapozó Szent István pedig, bölcs éleslátással, Pozsony várát és városát épitette ki nyugati végvárnak és Pozsony megye határainak megvonásával az ország nyugati határának egy részét is meghatározta.

Az Árpádok három évszázada alatt Pozsony nagy szerepet játszott a történelemben, III. Henrik német császár többizben is megkisérelte, hogy elvegye Pozsonyt a magyaroktól, de kisérletei csufos kudarcba fulladtak, a legendás magyar vitéz, *Buvár Kund* pedig elsüllyesztette a Dunán horgonyzó és a várost ostromló császári hajókat. Az Árpádok ideje alatt mindössze egyetlen esztendőre — V. Henrik császár alatt, 1146-ban — került német kézre Pozsony. A *cseh Ottokár* király kisérletei sem jártak sokkal több sikerrel, mert 1272—76 között kétizben, összesen három évig sikerült birtokolnia Pozsonyt, ahová árulás segitségével jutott be. A cseh betörésnek azonban IV. László király vitézei véget vetettek és az Ottokáron aratott nagy győzelem emlékét ma is hirdeti Pozsonyban a IV. László király által emelt ferencrendi fogadalmi templom. Pozsonynak ez az épitészeti remekműve a legszebb és legkétségbevonhatatlanabb bizonyitéka és hirdetője annak, hogy Pozsony ezer magyar esztendejéből mindössze három év jutott a cseh bitorlóknak, de akkor is futva, vert sereggel kellett menekülniök, mihelyt megjelentek a felszabaditó magyar vitézek. A leghosszabb idegen uralom, amely Pozsonyt az ezer év alatt elszakitotta Magyarországtól, az a 12 esztendő volt, amig Albert osztrák herceg csapatai tartották megszállva Pozsony várát és városát 1302—14 között. Ettől az időponttól kezdve többé nem volt vitás Pozsony magyarsága. A török nem tudta hatalmába keriteni és sem a kuruc idők idején, sem 1848—67 között nem vonta kétségbe senki, hogy Pozsony Magyarország városa. A legerősebb császári, osztrák elnyomatás idején is Pozsony volt a magyar országgyülések, a diéták szinhelye és 11 magyar királyt és 6 királynét koronáztak meg a hatalmas Dómban. Itt kötötték meg Napoleon hadaival a „pozsonyi békét" és itt szentesitette a császár 1848 április 11-én a magyar szabadság törvényeit.

De nemcsak a történelem feljegyzései beszélnek Pozsony magyar voltáról, hanem mindazok az emlékek, amelyek megmaradtak, ma is mindennél ékesszólóbban és tagadhatatlan tényekkel, magukkal a létezésükkel bizonyitják, hogy Pozsony ezer éven át volt Magyarország nyugati végvára és a magyar szellemiség, a magyar kultura egyik legősibb középpontja. Nincs arra helyünk a rövid ismertetés keretében, hogy részletesebben soroljuk fel Pozsony nagyszerü multjára és magyarságára utaló emlékeit, csak a legszembetünőbbeket ragadjuk ki a végtelen hosszu sorból.

Akár dunai hajóval, akár a legmodernebb közlekedési eszközzel, repülőgéppel megyünk el Pozsony közelében, a legelső, ami a szemünkbe tünik már messzi kilométerekről, a hatalmas várrom. A négyszögletes, négytornyu épitmény annyira jellegzetes Pozsonnyal kapcsolatban, akár az Eiffel-torony Párisban. Ez az ősi vár, amelynek a magja még a római korból való, hét évszázad magyar munkáját, izlését és történetét tükrözi vissza. Nem csupán háborus célokra épült és nagyobbodott az idők folyamán a pozsonyi vár, hanem állandó tartózkodó-, sőt lakóhelyül is szolgált a magyar királyoknak. A vár nyugati tornya pedig — az ugynevezett Koronatorony — 1552-ben a Szent Korona őrzési helye lett. Számtalan magyar, sőt világtörténeti esemény fűződik a pozsonyi várhoz. Csak néhányat emlitünk. Rőtszakállu — Barbarossa — Frigyes császár itt tett ünnepélyes fogadalmat 1189-ben, hogy keresztes hadjáratot indit. Itt született, a krónika feljegyzései szerint, 1207-ben Árpádházi Szent Erzsébet. Hunyadi János kormányzó hosszu ideig tartózkodott a várban, fia, László pedig pozsonyi várur volt. Itt raboskodott a vallási háboruk idején II. Frigyes szász weimari herceg és a vár foglya volt három évig Dobó István, az egri hős is. Nagy Péter orosz cár 1698-ban ellátogatott a pozsonyi várba, mint a magyar király vendége. 1741 szeptemberében volt a nevezetes „Vitam et Sanguinem" jelenet a pozsonyi várban Mária Terézia királynő előtt. Ezután fokozatosan csökkent a vár jelentősége, de még az omladozó romok is tiszteletet parancsolóan emlékeztetnek a nagy időkre.

A pozsonyi székesegyház.

Régi kép a pozsonyi főtérről.

Pozsony másik nagyszerü emléke a koronázó székesegyház, amely kivülről egyáltalában nem mutatja, milyen mérhetetlen értékü magyar emlék és történelmi kincs van benne felhalmozva. A XIII. századból való tömör gót épitményü templomban nemcsak 11 magyar királyt és 6 királynét koronáztak meg nagy ünnepélyességgel, hanem itt nyugszik a magyar nyelv és keresztény magyar kultura egyik legnagyobb bajvivója, *Pázmány Péter*. Kivüle még a Dóm ad örök nyugvóhelyet négy nagynevü magyar biboros primásnak, valamint a „pozsonyi gróf" rangját viselő Pálffy-család tagjainak. A Dóm valóságos gyüjteménye a magyar mult emlékeinek és aki csak egy kis időt is szán arra, hogy alaposabban körülnézzen ebben a csodálatos környezetben, az szinte értelmetlenül áll meg, amikor kijön a templomból és egy idegen, erőszakolt világ hivalkodását látja mindenütt.

A Belváros utcáiban majd minden ház a magyar szellemiség, a magyar történelem egyik-másik nagy korszakának a hirdetője. A régi országgyülések szinhelye a Mihály-utcában, a Ventur-utca ősi házai mindmegannyi történelmi emlék, a Káptalan-utcában ma is áll az ősi akadémia épülete, amelynek az alapkövét maga Pázmány Péter helyezte el. A templomok, az óváros ősi főuri és patricius családi házai egytől-egyig a pozsonyi magyar lélek és izlés, kultura emlékei. Itt van például az a ház, amelyben a mult század negyvenes éveiben a nyomorgó *Petőfi Sándor* ivenkint 24 váltógarasért másolta az „Országgyülési Tudósitások" cimü értesitőt. A Petőfi-szobrot, amelyet a pozsonyiak kegyelete emelt a lánglelkü költőnek, a mostani uralom eltávolitotta ugyanugy, mint ahogy valóságos irtóhadjáratot intézett minden olyan emlék, vagy emlékeztető ellen, ami magyar volt, ami Pozsony magyarságára utalt.

De minden hiába, Pozsonyban hiába irtották ki a legkegyetlenebbül az épületeken lévő emléktáblákat, hiába igyekeztek elvenni a régi magyar épületek nemes magyaros jellegét, hiába rakták tele a várost modern épületszörnyetegekkel, a magyar szellemet és a magyar kulturát semmi eszközzel nem lehet kiölni Pozsonyból, az ezeréves magyar városból.

A KÉT KOLOZSVÁR

A hegyoldalból nézve sejtelmes, őszies ködök ülik meg a mintegy katlanban fekvő várost. Ez itt fenn, egyre magasabbra kapaszkodón a régi és a legrégibb, a halhatatlanul örök Kolozsvár: a házsongárdi temető.

A házsongárdi temető nem külön világ, ahol megszakad a város és kezdődik a holtak birodalma; ez is egy darab Kolozsvár, amelynek utjai délutánokon megtelnek sétálókkal, botjukra támaszkodó bölcsekkel, akik itt érzik át igazán, mennyire folytatása a halál az életnek. Odaát, a tulsó hegyoldalban, a Hója-erdő fái alatt hajdanában a vidám majálisokat tartották. Az is Kolozsvárhoz tartozott, oda vigadozni jártak az emberek. Ide emlékezni, eltünődni jönnek; és mivel egyre szebbek az ittenieknek emlékei, mint mai vigalmai: a házsongárdi temetőt mind közelebb valónak érzik a kolozsváriak.

A nyugalomnak és maradandóságnak csendjéből letekintve jobban érzi és érti az ember az alatta elterülő városnak hasonló magabiztos, rendithetetlenül időtálló maradandóságát, az élő Kolozsvárnak szinte évszázadok óta alig változó arcát és ritmusát. Főterén ott magaslik a Szent Mihály templom szépséges, csúcsíves formáiban, ahogy ott állt évszázadoknak előtte. Közben mennyi minden esemény zajlott le lába előtt. Katolikus templomnak épitették gótikus áhitatában annakidején. Közben lett belőle református imaház, majd ismét visszakerült a katolikusok birtokába. Uralt magyarokat és törököket, látott csatákat és dulásokat, falában még ma is mutogatnak török ágyugolyókat. De bármilyen volt és lett is az idők fordulása: Szent Mihály temploma dacolt idővel, korokkal és emberekkel. Valahogy igy lesz jelképe az egész városnak, amely életformáinak zártságát, arcának vonásait megőrizte mindig és sokféle körülmények között.

Kolozsvár mai térképének alapja még mindig a régi tervrajz, amelyhez alkalmazkodva tovább épült és fejlődött. A várfalak, amelyek egykor a szigoruan vett, polgárok-lakta várost határolták körül, javarészben már nyomukat vesztetten tüntek el. De még most is érzi az ember, hol állhattak a kapuk, hol végződött a polgári élet és hol következtek az ugynevezett „földészeknek", a hostátiaknak, továbbá a lupsaiaknak a bástyák alatt megbujó, földet művelő telepei, a „külmagyar" meg a „külközép" részen.

A régi vár maradványai még lassu omladozásukban is lenyügözőek. A Bethlen-bástya a Felek felé vezető ut mentén gőgösen dacol az idővel. Valami itt maradt még a középkorból; a független Erdély egykori fővárosa minduntalan idézi ma is a multat, noha jelenkori urai mindent elkövetnek, hogy elfeledtessék a történelmet. Mátyás király szülőházát az Óvárban, ezt a vaskos, méteres falu palotácskát, amely leginkább középkoru olasz mintákra emlékeztet: mégsem bonthatták le. De annyit mindenesetre elkövettek, hogy a Kárpátegyesület muzeumát kitelepitették belőle, kincseinek javarészét elcsomagolták és elszállitották, a kaput pedig eltorlaszolták. Pedig Hollós Mátyás emlékével szemben még valamennyire elnézőek, hiszen mai történetirásuk mindenáron bizonyitani akarja az egyik legnagyobb magyar király — román származását.

Ennek a kierőszakolt elméletnek köszönhető, hogy Kolozsvár egyik legszebb disze, Fadrusznak páratlan Mátyás-szobra megmaradhatott a Főtéren, a Szent Mihály templom mellett. Csak a magyar felirás hiányzik róla és előtte éktelenkedik zömök talapzatán a Romulust és Remust szoptató latin farkas. Románia a latin származás legendáját éppugy sietett kisajátitani,

Mátyás király kolozsvári szobra.

Mátyás szülőháza.
Jobboldali kép: a kolozsvári Szent Mihály templom.

mint ahogy Corvin Mátyást is román nemzeti hősnek tiszteli.

Egyébként azonban vajmi kevés érzékük van a mult és a hagyomány iránt. Sokszor szivet szomoritó, amint — az ember hajlandó volna arra gondolni, hogy készakarva — egész utcákat tesznek tönkre izléstelen és otromba épitkezéseikkel. Ezekbe a nemesen halk, finom, egy-kétemeletes házsorokba beépitenek iromba, magas bérkaszárnyákat, minden izlés, minden stilus nélkül. Egy-két ilyen „palota“ és már fel is dulták egész utcák egyensulyát, összhangját, holott éppen ez a szerves, soha meg nem bolygatott egység lehelte Kolozsvár igazi levegőjét.

Milyen szépek a templomok, kolostorok, amelyek a várost tarkitják. Maga a Szent Mihály templom az unitáriusok temploma és kollégiuma, a „kétágu templom“, amely a reformátusoké, a piaristák temploma a gimnázium és szeminárium mellett a minoriták rendháza és temploma, amit szintén elvettek. Nem is lehet hirtelen valamennyit felsorolni. Abban is van valami jelképes, ahogy csendesen, hivalkodás nélkül, békében megférnek egymás mellett. Egyedül csak az ujonnan, láthatóan dacból emelt keleti izlésü templom hivalkodó, gőgös és pöffeszkedő. A többiek, katolikusok, reformátusok, unitáriusok, mind egymáshoz simultak, mint ahogy hiveik is nagy egyetértésben élik a közös életet. Erdély a türelemnek, a megértésnek mindig is klassikus hazája volt, ahol a vallási viharok soha nem dultak sokáig. Ezt az örökséget a mai nemzedék is átvette a multból; kivételt csak az uj urak jelentenek.

Az ilyesmi egyéni megitélés kérdése: talán sehol nincs még olyan hangulat, a formáknak kiegyensulyozott, zárt egysége és békés összhangja, mint a város főterén, amely mindig is Kolozsvár szive volt. Középütt a Szent Mihály templom, előtte kitünően méretezett térség, körül pedig a régi, bolthajtásos „lábasház“, előkelő paloták, házak sora. A Bánffy-palota, a státus-házak, a Városháza, mind megannyi remekmű. Itt van Tisza Kálmán egykor kedvenc mulatóhelye, a Nagy-Gábor, mai nevén a „Központi“-szálloda, Central-Hotel.

Délutánokon keresztül lehet itt ülni a New York-kávéház terraszán, ahol összetalálkozik Kolozsvár irói, művészi, ujságirói, politikus társadalma. Az ember ül és mélázva nézi a fények villódzását a gót templom öreg falain, Mátyás király szobrán. A házsorok tövében hullámzik a nép, már a háboru előtt is itt korzóztak a benszülöttek. De akkor még nem öntötte el az utakat román katonai egyenruháknak forgataga és román beszédnek zsibongása.

Házsongárd és a Fő-tér: ez a kettő jelképezi e külön, erdélyi világot. Az egyik a halott, a másik az élő Kolozsvár, amely kettő oly szervesen, oly szorosan tartozik össze. A halottak örökké élnek; és városok, amelyek bekapcsolják hétköznapjaikba is halottaikat: az örökkévalóság erejében dacolnak az idővel.

Neller Mátyás.

A marosvásárhelyi református templom.

MAROSVÁSÁRHELY

A székelység fővárosa. Ezt irják a lexikonok, a földrajzkönyvek. Ha pedig a székelység fővárosa, akkor hiába adtak neki más nevet a románok. Hiába hivták először Mures Osorheiu-nak, hivják most Targu Mures-nek, ez a város magyar. Mert a nevét igen, de nyelvét és lelkét nem tudják kicserélni.

*

Marosvásárhely alapitásának ideje ismeretlen. Kálmán király idejében már *Novum Forum Siculorum*-nak nevezik. A székelyek idehajtották ökreiket, hogy a királyi adószedők ráüssék bélyegeiket és az ököradó fizetése mindenkor nagy vásárral, ökörsütéssel, mulatozással volt egybekötve. Eleinte Uj-Vásár volt a neve, azután Uj-Székelyvásár, majd Székely-Vásárhely lett, *Bethlen Gábor* tette szabad királyi várossá és tőle kapta a Marosvásárhely nevet is.

A Maros partján épült város multja egybeforr az ezeréves magyar multtal. Ott, ahol most a székelyek laknak, ezer éve laknak. Magyar volt ez a föld a tatárjárás és a törökdulás idején is. 1439-től, az első Habsburg, Albert király uralkodásától 1707-ig, II. Rákóczi Ferenc fejedelemmé választásáig Marosvásárhelyen a vártemplom körül nem kevesebb, mint harminchárom országgyülést tartottak.

A dombtetőn a Domonkosoknak már a XV. században templomuk és kolostoruk volt, amelyet a század végén, 1492-ben Báthory István parancsára alakitották át várrá. A négyszögletü vár legjelentősebb épülete ma is gótstilusu hatalmas református templom. A középkori épitészet figyelemreméltó alkotása ez a templom, amelyet a ferencrendiek épitettek. Előbb a katolikusoké volt és csak utóbb került a reformátusok kezébe. Ebben a templomban mondták ki 1571-ben, János Zsigmond fejedelem jelenlétében Erdély rendei a teljes vallásszabadságot. 1706-ban a város melletti Póstaréten választották meg II. Rákóczi Ferencet Erdély fejedelmévé. Gránit emlékoszlop jelzi ezen a réten, hogy itt végezték ki 1854 március 10-én Török, Gálfi és Horváth honvéd vértanukat.

Marosvásárhelyről indult a végzetes segesvári csatába Petőfi Sándor, aki 1849 juliusában állitólag a Főtéren ugyanabban a kétemeletes Görög-házban lakott, ahol 1852-ben Ferenc József is megszállt.

*

Több mint száz éve halt meg gróf Teleki Sámuel kancellár, ez a tudománykedvelő nagyur, korának egyik legműveltebb férfia. Marosvásárhelyen 70.000 kötetes könyvtárt gyüjtöttek össze és a ma is fennálló Teleki-théka ritkaságait a világ minden részében, ahol a tudást és tudományt megbecsülik, nyilvántartják. Gróf Teleki Sámuel a könyvtár mellett még 800.000 forintot is hagyott „a tudomány mívelésének előmozditására". Egyik nevezetes egykori lakója ennek a városnak Bodor Péter ezermester, az ördöngős marosvásárhelyi zenélő kut készitője, aki pénzhamisitó-

gépet is fabrikált (börtönbe is került) és egyszerü gépész létére ő épitette a Maros hidját. Marosvásárhelyen élt évtizedekig, mint a kollégium tanára Bólyai Farkas és itt élt a matematikai tudásban nálánál semmivel sem kisebb fia, Bólyai János. Itt is haltak meg mindketten.

*

Marosvásárhely évszázadok óta iskolaváros. Sokféle iskolájába messziről küldték az ifjakat tanulni. És itt tanultak is. A hivatás legmagasabbfoku eszménye ihlette meg azokat a tanárokat, akik a székelység fővárosában tanithattak. Ezt a magasabb szellemet plántálták azután át tanitványaik lelkébe. A város szellemi és politikai élete a világháborut megelőző évtizedekben ugyancsak megfelelt annak a szinvonalnak, amelyet a székelység fővárosától elvárhattak mindazok, akik a magyarság életében elismerték a külön erdélyi szellemet.

A város pedig mindig együtt élt, fejlődött, szépült az idővel és a város lakóinak gyarapodásával, gazdagodásával. Amikor a magyaros épitőstilus kezdett kialakulni, Lechner Ödönnel épittették meg a tornyos városházát, amelynek székely motivumokkal diszitett homlokzatára sehogy sem illik ma a „Primaria“ román felirás. Lechnerre bizták a hasonló stilusu kulturpalota, vagy amint itt hivták a „Közművelődési Ház“ fölépitését. Hatalmas könyvtár, gazdag muzeum, óriási hangversenyterem (a marosvásárhelyi orgona Romániában a legnagyobb) van többek között a kulturpalotában. A székely iparművészeti muzeumban a székely nép már világhirüvé lett művészi munkája van összegyüjtve. Felbecsülhetetlen értékü ez a hatalmas anyag.

Elba-szigetnek nevezik a város legközelebbi kirándulóhelyét, a Maros ágai által képezett szigetet. Egy Houchard nevü francia került a mult század elején Marosvásárhelyre, ő adta ezt a nevet a szigetnek és a név rajta ragadt. Sporttelepek épültek legutóbb a szigeten és itt van a város kertészete is. A háboru előtti időkben nyári szinkör volt a szigeten, amelyben minden évben pesti vagy kolozsvári szinészek vendégszerepeltek.

*

A románok husz év alatt mindössze egy állami elemi iskolát épitettek és a Fő-téren, a lebontott zenélőkut helyén egy hatalmas görögkeleti templomot. Ez a templom a legnagyobb épülete ma Marosvásárhelynek.

A város őslakossága — kereskedők, iparosok, gyárosok, tanárok — magyar. Tisztviselők tömeges áthelyezésével és néhány évvel ezelőtt egy környékbeli román falu hozzácsatolásával érték el, hogy ma már néhány százaléknyi románt is ki tudnak mutatni Marosvásárhely statisztikájában. Azelőtt hirből is alig ismerték itt a románt. 1920-ban az antantbizottság eljutott a városba, ahol egy francia tábornok a „magyar kisebbség“ helyzete és százalékaránya iránt érdeklődött.

— Tessék megnézni a magyar temetőket, azután a románokét és nem kell bizonyitani, hogy milyen város Marosvásárhely — mondta egy nekikeseredett székely. — Mert senki sem tolongott azért a föld alá, hogy statisztikát javitson — tette még hozzá.

A románok ledöntötték a történelmi emlékeket megörökitő és a magyarság hagyománytiszteletét jelképező szobrokat, bemázolták az ősi székely mondákat képbe álmodott művészi falfestményeket, egész sorát bezárták a magyar alapitásu iskoláknak, kulturintézményeknek. Az Arany János-utcából például Strada Octavianu Goga lett. Amikor Goga először miniszter volt, egy választás alkalmával Marosvásárhelyen is beszélt, mégpedig erdélyi zamatu magyar nyelven. Szüksége volt a magyar szavazatokra, nem mulasztotta el tehát megemliteni, mennyire pártolja a magyar irodalmat és hogy ő forditotta románra Adyt, Petőfit.

— És most forditom Madách Imre tragédiáját — jelentette ki büszkén.

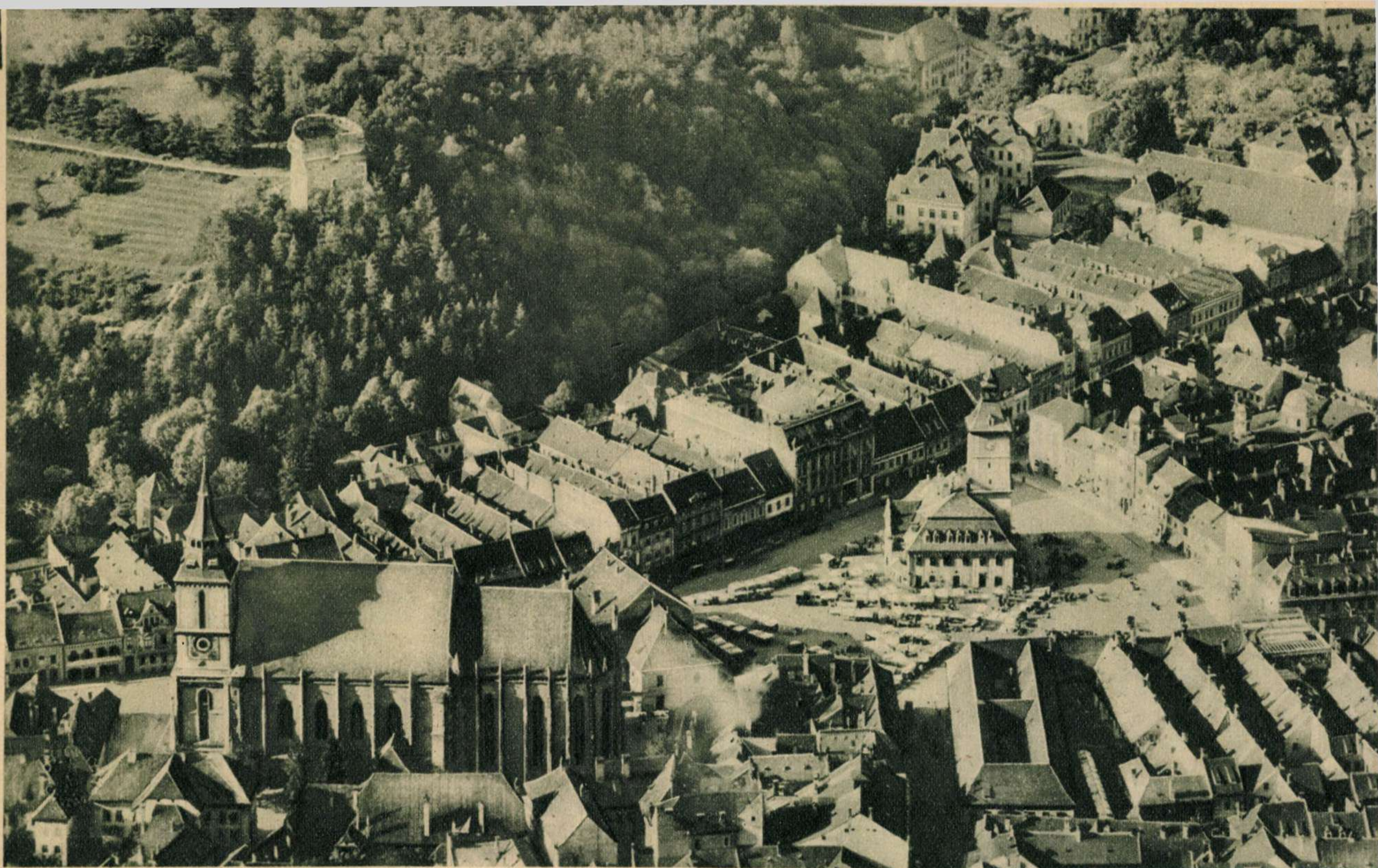
Egy székely pedig itt közbevágott:

— Ha a miniszter ur forditotta le Petőfit, talán tudja azt is, ki forditotta le Kossuth és Bem szobrát.

Mert Marosvásárhelyen ledöntötték Kossuth Lajos, Bem József szobrát, sőt ledöntötték a Rákóczi-szobrot is. A Petőfi-emlékmű helyére pedig a román uralom az Ismeretlen Katona emlékművét állitotta. „Mintha nem Petőfi lett volna az ideális, világraszóló Ismeretlen Katona!“ — jegyzi meg ennél a ténynél Molter Károly, Marosvásárhely mai városképének megörökitője.

(—bó.)

Baloldali kép: a marosvásárhelyi városháza.

BRASSÓ

Brassó — az ősi Brasovia — az aranykalászos Barcaság legdélibb pontján fekszik. Ez volt a régi Magyarországnak az a városa, amely legtávolabbra esett az ország szivétől, Budapesttől. Nemcsak térben, hanem lélekben, egyéniségben is.

Brassót, amely valamikor a magyar előidőkben székely végvár volt, szász telepesek alapitották, azután, hogy II. Endre király visszarendelte belőle a székelyeket az ország belsejébe. A Cenk hegyének lábánál elterülő város, nem sokkal alapitása után, már virágzó kereskedelmet és ipart üzött és Flandria, Szilézia, a Rajnamelléke Brassón keresztül küldte áruit Kelet felé. Mint tengerszem a messze tengerrel, ugy tartotta fenn ez a szász településü város titokzatos lelki összeköttetését a németországi szászsággal. Különösen akkor nyilatkozott ez meg, amikor 1533-ban a város szülötte, Johannes Honterus visszatért Németországból és a reformáció tanaival együtt Gutenberg uj találmányát, a könyvnyomtató gépezetet is magával hozta. Ettől az időtől kezdve a város kulturája és általában egész élete párhuzamosan haladt a távoli német nép szellemiségével. Természetes, hogy Erdély történelmének viharai Brassót sem kimélték meg, de a szivós szász faj mindig értette a módját, hogy a várost ujjáépitse és egyre gazdagabbá, virágzóbbá tegye.

Brassó jelképe és legősibb épülete az ugynevezett Fekete templom, amelyet 1385-ben kezdtek épiteni. Ez a gótikus templom 1689-ben leégett, világraszóló hirü, aranylemezekkel boritott falairól leolvadt a drága ékesség és azóta nevezik Fekete templomnak. Különös érdekessége, hogy ugy uralkodik a város felett, hogy bárhonnan közeliti meg az ember, a templom mindig a szemhatár középpontjában áll. Brassó egyébként sem szükölködik évszázados épületekben, mint ahogy a magyar városkulturának egyik legősibb fészke. Itt van az ősi Tanácsház zömök, erőteljes tornyával, azután az ugynevezett Bertalani templom, amely Brassó legrégibb épülete, itt van a Vár-utca, amelyet ódon hangulatával szinte Nürnberghez hasonlithatunk. A város egyetlen katolikus templomát, egyuttal egyetlen barokk műemlékét Mária Terézia épittette. A város ősi kulturájának nagyszerü hirdetője a Barcasági Szász Muzeum.

Mondottuk, hogy a város a Cenk lábánál terül el. A fagyos erdélyi szél, a Nemere, hasztalanul cibálja a Cenk lombtengerét, az öreg hegy sziklás fala feltartóztatja a viharokat, erdőiből pedig fűszeres, üditő és éltető levegő árad a városba. Ezt a várost minden időkben valóságos tavaszi és nyári kirándulóhelynek tekintették, nemcsak a magyarok, hanem a románok is. Nyáron szinte nemzetközi jellege volt a városnak. Romániából átjöttek a gazdag bojárok kocsijukon, jöttek az erdélyi magyarok, de átrándultak a bolgárok is. Igazi kertváros, nagy terraszos kávéházakkal, gyönyörü erdei kirándulóhelyekkel. A békevilágban vasárnaponként nyüzsgő, eleven élet uralkodott Brassóban. Gyakori látogatója volt Carmen Sylva román királyné, a hires költőnő is, amint a békeidő nevezetes román államférfiai is igen gyakran Brassóban gyültek össze bizalmas tanácskozásokra, amelyeket szórakozásokkal fűszereztek.

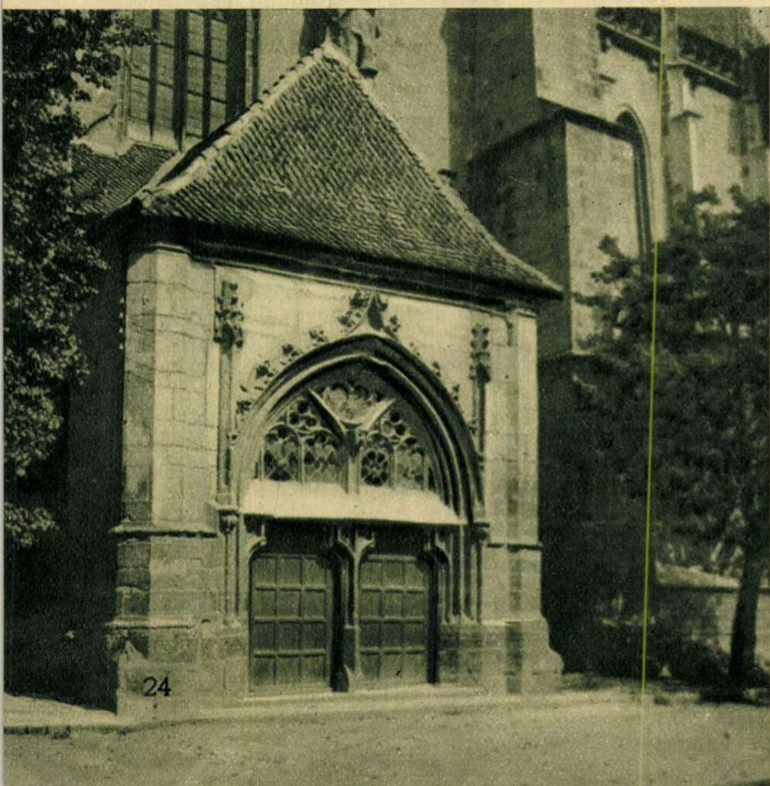
Brassó lakossága három részből állt. Természetesen a szász-elem a tulnyomó, ez nyomta rá bélyegét a városnak külső képére, de lelkületére is. Körülbelül a szászokéval azonos számban élnek Brassóban magyarok, akik valamikor jobbágyai voltak a szászoknak, majd egyre nagyobb teret hóditottak a város életében és kulturájának is egyre erősebben érezhető magyar jelleget adtak. A harmadik rész a románság, amely azonban sohasem játszott a város életében különösebb

A Fekete templom.
Alsó képek: a brassói Fekete templom két kapuja.

szerepet. Amig a szászok és a magyarok sohasem különültek el egymástól, a románok, akik főleg kisiparosok, munkások voltak, egész külön lakóhelyet választottak maguknak, a Bolgárszegnek nevezett városrészt. Román szellemi élete Brassónak sohasem volt. A szászok, akik minden időkben gazdag és előkelő patricius kereskedők voltak, erőteljesen megőrizték ősi hagyományaikat és szellemiségüket, de amellett magyar érzésüket is megtartották. Pártolták a művészetet, az irodalmat, megalapitották az erdélyi szász kultura kiváló művelőjét, a Klingsor cimü irodalmi folyóiratot, amely az ősi német regevilágban, de Wagner Parsifal-jában is szereplő, erdélyi születésü költőről es varázslóról kapta nevét. Mint Németország városai, ugy a magyar érzésü, de szellemében német hagyományu Brassó is kitünt a magyar városok között zenekultuszával. Brassó szellemi életében azonban nagy szerepet játszott a magyarság is. Különösen a brassói magyar sajtó állott magas szinvonalon, az egész erdélyi magyarság körében nagy tekintéllyel. Amig a szászoknak nem volt külön szintársulatuk, addig a brassói magyar szinház társulata, amely mindig közös volt a kassai szinházzal, virágzó szinházi kulturát is teremtett ebben az ősi és szép erdélyi városban.

Alig van a régi Magyarországnak olyan városa, amely természeti szépségekben annyira gazdag volna, mint Brassó. A Cenkről a Barcaság virágzó rónasága tárul a szemek elé, de Brassó bármelyik házából kilépve, erdőkoszoruzta hegyek, szikrázó havasok tünnek szemünkbe. Ezek természetesen telve vannak a legpompásabb kiránduló- és üdülőhelyekkel, ugyhogy Brassó mint téli sporthely is nevezetes. A város kedves, békességes, idillikus hangulatának, erdős-hegyes környékének tulajdonitható, hogy egy időben divatos volt a „magyar Grác"-nak nevezni. És valóban, Brassó munkás, szorgalmas szász és magyar lakossága között valamikor igen sok volt a kiöregedett nyugdijas katonatiszt és államhivatalnok, akik ebbe a finom és nyugodalmas városba költöztek életük alkonyának idejére. Brassó a maga szász lelkével, de magyar érzésével, mindig egyik kincse volt Magyarország városkulturájának, mint ahogy az idők minden változása sem törölheti le lelkéről azokat a vonásokat, amelyek közel évezredes hagyományokban gyökereznek.

ARAD

Arad — marad. A marosparti városban gyártották ezt a mondást vagy félszáz év előtt. Kis zugolódás, bosszuságféle van benne, de sokkal több dac és önbuzditás. Amolyan „csakazértis“ indulat. Arad — marad, mondták Aradon, amikor ujból és ujból tapasztalták, hogy a pesti kormányoknak mostoha gyermekei és minden a szomszéd riválisoknak, Nagyváradnak és Temesvárnak jut. Arad — marad, hangzott először lehangoltan, érzékeltetve, mennyire fáj a mellőzés, a más városok melletti elmaradás. Majd megnyomták keményen: Fel a fejjel, Arad marad, azértis dolgozunk, épitünk, szépitünk, naggyá tesszük mi magunk ezt a várost, alkotunk és majd megmutatjuk, hogy igenis *Arad, Arad marad.*

*

Multját két nagy vérengzés teszi történelmileg is emlékezetessé. 1132-ben az aradi országgyülésen öszszejött főurak közül II. Béla feleségének, Ilona királynénak parancsára 68 főurat lekaszaboltak. A királyné eltétette láb alól mindazokat a főurakat, akiket férjének megvakitásában vétkeseknek tartott. A másik felejthetetlen és véres történelmi esemény 1849 október 6-a, a szabadságharc tizenhárom hős tábornokának kivégzése. „Az ősök keresztet irtak az állam cimerébe... Arad a magyar Golgota“, irta Kossuth Lajos az aradi vértanuk emlékalbumába.

És amikor Aradon 1890-ben szobrot állitottak a tizenhárom vértanu emlékének megörökitésére, Ferenc József nagyon megharagudott ezért. Ettől kezdve Arad nevét nem is nagyon lehetett kiejteni előtte és soha többé nem tette a lábát abba a városba, ahol a nemzet áldozatkészségéből emlékmű örökitette meg az ellene fegyvert fogó tábornokok emlékét. Örökitette meg... milyen furcsán hangzik, hiszen harminc évvel később a román uralom aradi kötelességei közé tartozónak vélte ennek az emlékszobornak a lerombolását is.

A város nevét állitólag Szent István Orod nevü vitézétől kapta 1029-ben. Régi várát a tatárok pusztitották el. 1551-ben a török lett az ur a városban és két évvel később ők épitették fel a várat, amelyben majdnem másfélszáz évig ültek. 1699-től 1741-ig a város a marosi határőrség székhelye volt, utána pedig, mint mezőváros a kincstár tulajdonába került. Mária Terézia félelmetes erőddé épitette ki. Állitólag két millió forintot költött az erőditési munkákra.

1826-ban 336 ezer forintot, tehát az akkori időkben óriási összeget fizettek az aradiak örökváltság cimén, hogy a város felszabadulhasson. 1832-ben azután megkapta végre Arad a szabad királyi városokat megillető jogokat. A szabadságharc alatt a vár osztrák őrsége hónapokig tartotta magát és bombázta a várost. Arad volt a lehanyatlóban levő nemzeti szabadságharc utolsó napjainak a szinhelye. Ide menekült végül az országgyülés, Görgey itt kapott diktátori jogokat, innen indult el Törökország felé Kossuth és betetőzte a tragédiát a tizenhárom tábornok aradi kivégzése.

*

A Maros jobbpartján épült a város központja, valódi nagyváros, fényes palotasorokkal, középületekkel, széles terekkel, ragyogó üzletekkel. Külvárosai, Sarkad, Erzsébetváros, Ujtelep egyszerü szürke külvárosok, a kijebb fekvő Séga, Poltura és Gája pedig valósággal falusias, tanyákba elnyuló telepek, akárcsak Debrecen, vagy Szeged pusztákba elvesző külvárosai. Az Alföld és Erdély különböző gazdálkodása itt találkozott a mult század utolsó harmadában. Ez lenditette fel a várost, növelte a lakosok számát, élénkitette a kereskedelmet és egyre fejlődő nagyipart fejlesztett ki. Gép, butor, szesz, textil, papirgyárak épültek egymásután, a világháboru előtt autógyárat, vagóngyárat épitettek, sőt repülőgépgyár is létesült. Ezt a románok néhány év előtt a határmentivé lett városból beljebb Brassóba telepitették. Nagymagyarország városai között 1914-ben Arad volt Délkelet-Magyarország legiparibb városa. Bor és szőlő kulturája messze vidékeken hires volt. Mindenfelé keresték a ménesi vörösbort és a magyarádi fehéret, amelyet pezsgőgyártásra is használtak. Nagymagyarországon csak az igazán jó vendéglőkben lehetett látni ezt a sokatmondó táblát: „Tokajit a betegnek — ménesit az egészségesnek“.

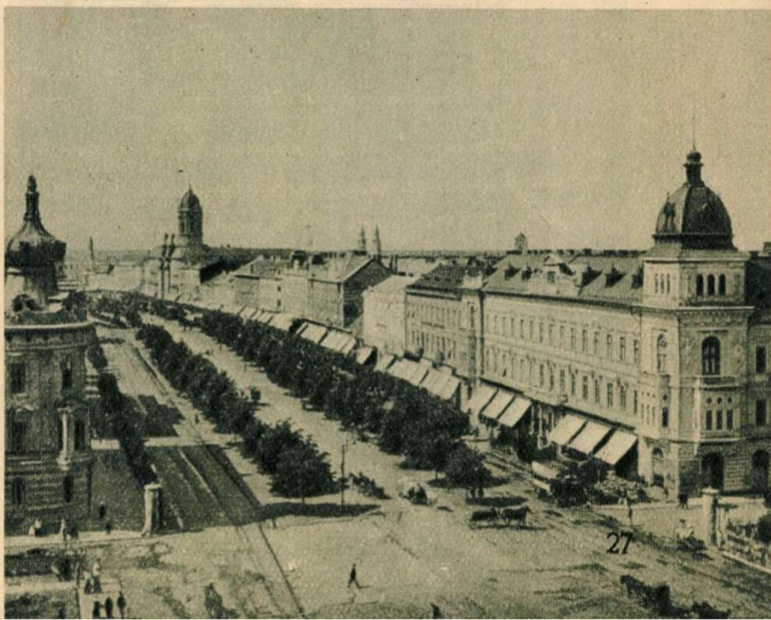
*

A város mindig vegyes lakosságu volt, de mindig megfértek egymással a különböző nemzetiségüek. Nagyobb összetüzésre, komolyobb nemzetiségi viszálykodásra soha se került sor az aradi románok, magyarok, vagy szerbek között. *Tököli Sebő*, aki a nemesi felkeléskor az aradi ezredet vezette, nagyszerb célzatu alapitványokat tett, többek között megalapitotta a Budapesten ma is fennálló Tököliánumot, amely ezer és ezer szerb ifjut képezett ki, de emellett a nemes adakozó jelentős összeget hagyott a Magyar Tudományos Akadémiának, sőt a debreceni Református Kollégiumnak is. Mangra Vazul, Pop-Csicsó István, Goldis László mind innen indultak ki és küzdöttek a román kisebbség jogaiért a budapesti képviselőházban. Román kisebbségi jogok... megbecsült és tiszteletben tartott jog volt ez. Aradon száz évvel ezelőtt létezett egy Kasa Romana nevü román közművelődési ház, 1846 nyarán pedig Kilényi és Csabai szintársulata román nyelvü szinműelőadásokat is tartott.

*

Arad.

Arad társadalmi és szellemi életének, a város egész szellemi és lelki képének kialakitásában óriási szerepük volt mindig az aradi nőknek. Általában megjegyzik a város történetének irói, hogy mig igazán nagy és alkotásaival maradandó nyomot hagyó férfit alig lehet találni Aradon, addig nőt annál többet. Pedig komoly tudósok működtek Aradon, tettek szert hirnévre, de ezek nem voltak igazi aradiak, csak a város lakói. Aradmegyei születésü volt Csiky Gergely, a papból lett drámairó, aki Aradon tanult, itt volt lapszerkesztő Reviczky Gyula és dolgozó ujságiró Gárdonyi Géza, Aradon tanult egy ideig Munkácsy Mihály, itt született és innen került Kolozsvárra Kuncz Aladár. Itt volt tanár Kornis Károly a hires jogtudós, a későbbi hires egyetemi tanár, Aradon ügyvédkedett Csemegi Károly és Edvi-Illés Aladár, mielőtt mindketten Budapestre kerültek, hogy a fővárosban jogalkotásaikkal kitörülhetetlen nevet szerezhessenek maguknak. Az aradi várban szolgált, mint mérnökkari főhadnagy Bolyai János, aki itt foglalta végső alakba a hirnevét biztositó matematikai elméletét, az Appendix-et.

Arad női viszont nemes és áldozatos cselekedetekkel lettek nagyok. Mind között a legmaradandóbbat és talán a legnagyobbat is özv. Bibich Jakabné, Tomján Margit, alispán és királyi tanácsos özvegye tette. 1774-ben Mária Terézia jóváhagyásával több mint kétszázezer forint értékü szentannai birtokát a piaristákra bizta, a piaristák pedig az alapitványból gimnáziumot létesitettek, amelyben 1817-ig évenként mintegy negyven nemes katolikus ifjut neveltek. Az alapitvány azután évtizedekig nem működött, mig végül az alkotmányos uralom visszaállitása után Eötvös József, a nagy magyar kultuszminiszter karolta fel. A város a miniszter buzditására telket adott, negyvenezer forinttal az épitkezéshez is hozzájárult és felépült a ma is fennálló hires Lyceum, Arad egyik nevezetessége. Nagymagyarország sok-sok nagy elméje, kitünő férfia került ki nemzetiségre való különbség nélkül az aradi „Bibich-alapi királyi katholikus iskolá"-ból. Az iskola tanárai főként római katolikusok voltak, de rendesen egy-két görögkatolikus román is volt közöttük. Ezek egyike, Goldis János aradi görög keleti püspök lett. A minisztériumban megkülönböztetett elbánásban részesült az aradi Lyceum. A legjobb tanárokat küldték ide és az iskola felszerelése is mindig gazdagabb, jobb volt más intézetekénél.

Az aradi vértanuk szobra.

Részben az asszonyok érdeme Arad város általános gondozottsága, a város tisztasága. A városépitő szakemberek évtizedekkel ezelőtt megállapitották már, hogy Arad Magyarország egyik legtisztább városa. Talán ezért is kötöttek ebben a tiszta városban olyan sok jó házasságot is — irja Arad egyik legujabb történetirója, az erdélyiek közismert kozirója, Spectator. Kötöttek sok jó házasságot és hireset is — irja —, mikor Thurn Texas és Croy hercegek jöttek ide asszonyért, de mindenképp szépet is, mint a délceg Horthy Miklós sorhajóhadnagy, a világszép Purgly Magdával.

*

A város széles főutja a Belvárosban gyönyörüen van kiépitve. Valóságos főütőere a városnak. Itt bonyolódik le a hivatalos forgalom, itt vannak a jelentősebb közhivatalok, a legszebb magánpaloták, a legfényesebb üzletek, szállodák, kávéházak és itt van a szinház. Itt van Arad egyik nevezetessége, mindennapi életének szinességet adó kiegészitője: a korzó.

„Ennek mása hetedhét országban sincsen — irja Spectator. — Benszülött és idegen itt vizsgálgatja egymást, itt forr össze a város nagy családdá. Ez talán elemezhetetlen fő varázsa. Politika, üzlet, szerelem, barátság itt bonyolódik le. A sajtó itt szimatol és minden uj hir villámgyorsan fut végig rajta. Talán sehol sem tudnak meg az emberek mindent olyan gyorsan, mint Aradon, mert a korzó — ez szállit mindenkinek minden fontos hirt."

A háboru alatt a Maros partja is hires sétahellyé lett. Azóta utját kiszélesitették és nyáron ez a fő sétahelye Arad népének. Általában a nyári élet a város belsejéből a Maros partjára terelődött át, ahol parti fürdők, csónakházak, klubházak épültek.

A tornyos városháza Arad egyik legszebb épülete, Lechner Ödön ifjukori tervezése, amelyet azonban módositottak. A nagy épitőművész a módositásért annyira megharagudott (az egész épületet tartó nemesen megnyujtott földszintet a vállalkozó takarékossági okokból lelapitotta, az emeletekhez „arányitotta"), hogy amikor féligkész állapotban meglátta a lábaiban megnyomoritott épületet, otthagyta a munkát és soha többet nem ment Aradra. Annál hibátlanabb, szebb a hatalmas, négy utcára néző Lyceum, amelynek épitése félmillió forintba került. Kiemelkedik Arad épületei közül többek között a nemes vonalu minorita templom és rendház, az aranylemezekkel diszitett fedelü régi szerb templom, az oszlopos kulturpalota, a háboru előtt a Thököly-téren épült kéttornyu román templom.

*

Az utolsó husz év alatt a hatalmas ipari és kereskedelmi város forgalmából rendkivül sokat veszitett, pedig lakossága hatvanezerről közel hetvennyolcezerre növekedett. A város, ahol bárósitott vaskereskedők és szeszgyárosok gazdagodtak, ma csöndes, de bizakodó. Bizik abban, hogy mostani nyomasztó helyzete csak átmenet és előbb-utóbb ismét felvidul minden, megélénkülnek az elhagyott gyárak, megtelnek ujból a korzók... Arad, Arad marad... **(eszbé.)**

TEMESVÁR

Ezt a régi szép várost legelőször egy krónika említi 1212-ben, mint „Castrum Temesiense"-t. Zsigmond király uralkodása alatt mind fontosabb szerep jut a városnak a Délvidék kormányzásában és védelmében. A szép Mária királyné, Nagy Lajos lánya, szivesen tartózkodik 1389-90-ben a vendégszerető város falai közt. 1397-ben itt tartják meg az országgyülést. Ezen idő óta a temesvári főispánok — grófoknak is nevezték őket —, egyuttal a Délvidék főkapitányának tisztét is viselték.

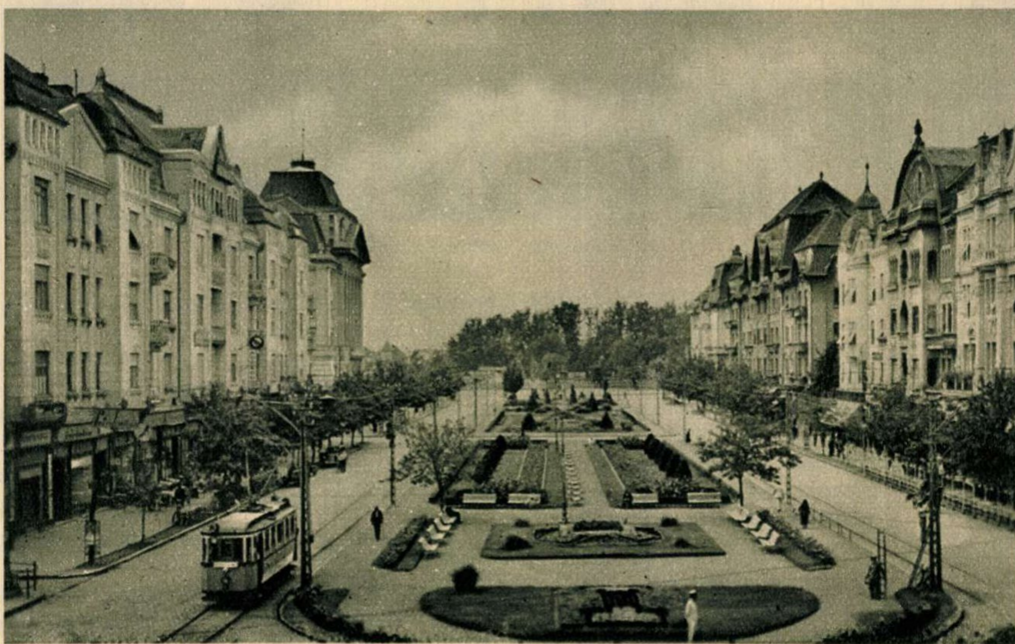
Hunyadi János 1440 óta többször is volt a fentebbi cim birtokosa s 1447 óta állandóan Temesvárt is lakott. Emlékét a még ma is meglevő Hunyadi-kastély őrzi. Innen vonult ki utoljára 1456-ben a győzelmes belgrádi hadjáratba, amelyről többé nem tért vissza...

1458 novemberében Mátyás, Magyarország uj királya bevonult régi székhelyére, Temesvárra. Mátyás halála után szomoru idők következtek. A mind sürübben betörő törököket egyelőre visszaverték ugyan, de a veszély egyre fenyegetőbbé vált, 1552-ben ujból erős török seregek közeledtek Temesvár felé, Achmed pasa vezérlete alatt. A meglehetősen elhanyagolt állapotban levő várat Losonci István védte 2300 emberével. A törökök többizben megadásra szólitották föl. De csak midőn a viztornyot összerombolták és az őrség spanyol, vallon és német zsoldosai fellázadtak, adja fel a várat, julius 27-én, mivel Achmed szabad elvonulást biztositott embereinek. A kivonuló várőrséget azonban hitszegően megtámadják és lemészárolják. Losonci fejét Konstantinápolyba küldik...

1552—1716-ig Temesvár török uralom alatt volt. Savoyai Jenő herceg heves ostrom után október 18-án vette be a várost, öszszelőtt falai közt ünnepelvén 43. születésnapját. A város visszafoglalásával Temesvár, de az egész Bánát számára a fellendülés kora következett. Gróf Mercy Claudius, a tudós katona, kitünő adminisztrátornak bizonyult. Az elpusztult vidékekre telepeseket hoz, a mocsarakat lecsapoltatja, utakat, csatornákat épittet, a Bánát néhány évtized alatt felvirágzik, Magyarország éléstára lesz. Temesvár stratégiai jelentőségét felismerve, a várost megerősitik, az akkori idők követelményeinek megfelelően, hatalmas bástyákat, sáncokat épittetve. A várépités 1719—1765-ig tartott és több mint 20 millió forintba került.

A törökök kivonulása után a város lakossága a megmaradt rácokból, kevésszámu magyarból és az ujonnan telepitett németekből, szerbekből, svábokból állt. A szerbeknek külön birája volt, a németeknek pedig külön városi tanácsa. Temesvár katonai kormányzat alatt maradt 1758-ig, akkor léptették életbe a polgári közigazgatást, a „Landes-Administration"-t. Temesvár teljesen katonás jellegü város volt akkoriban, ezt a jellegét a mult század közepéig megtartja. Az 1848—49-i események ismét fordulópontot jelentenek a város fejlődésében. A szabadságharc ideje alatt osztrák kézben maradt, a honvédségnek nem sikerült elfoglalni a délvidék kulcsát, sőt az 1849 november 16-i patenssel Magyarországtól ismét elszakittatott s mint a „Szerb vajdaság és temesi bánság" fővárosa szerepelt. Ez az állapot 1860 december 27-én szünt meg.

Temesvár lakosságát még a legnehezebb időkben is mindig valami egészen különös megértő és békülékeny hangulat jellemezte. A városban magyarok, németek, szerbek és románok mindig a legnagyobb megértésben és testvériségben éltek. Ha azonban valahol, ugy ebben a városban mutatkozott a legjobban a magyarok felszivó képessége. Ebben a népi kohóban, melyben hosszu időn át a mesterségesen betelepitett német

Temesvár.

A temesvári római katolikus főtemplom.

elem volt az uralkodó, szinte észrevétlenül vált magyarrá a város, különösen 1867 után. Temesvárt minden benszülött legalább két nyelven beszélt, magyarul és németül, de igen sokan románul és szerbül is értettek. Persze olyanok is voltak, kik haláluk napjáig sem beszélték egyik nyelvet sem tökéletesen. A magyar beszédet német kifejezésekkel tarkitották és viszont, ugyhogy a Bega menti metropolisban egész különös tájszólás alakult ki.

Érdekes volt a nemzetiségek megnyilvánulása is. Mindenki elsősorban „temesvári" volt. Gyermekkoromból emlékszem még Thaller Lipót uramra. Neves ékszerész volt. Órái hiresek, minden művében gót betükkel ott pompázott: „Leopold Thaller Uhrmacher, in Temesvár". S ha megkérdezték az öregurat, milyen nemzetiségü, igy felelt: „Ungar, aber Temesvárer" — noha egy szót sem tudott magyarul.

Mikor a Jenő herceg-téren, vasárnaponként játszott a katonazene, ott sétáltak Temesvár hires szép lányai a hadsereg minden fegyvernemének és a megye aranyifjuságának sorfala közt... de azért Temesvárt mindig a tüzérek voltak a lányok kedvencei.

Hát még a hires megyebálok . . . a mulatságok a „Délvidéki Tisztikaszinóban" és a „Kronprinz"-ben . . .

A Délvidék metropolisának hires volt a szinháza. Krecsányi Ignác neve fogalommá vált. Hány neves művésznő, művész kezdte itt pályáját... Krecsányiék mindig jó szintársulatának hervadhatatlan érdemei vannak a Délvidéken a magyar nyelv és kultura terjesztésében.

A városi életet mindig bizonyos bonhomia jellemezte. Ha a derék polgárok vasárnap kirándulásra határozták magukat a közelben fekvő, talán 500 fából álló vadászerdőbe, rendesen már a város szélén levő, a „Vademberhez" vagy a „2 Marokánerekhez" cimzett kocsma elérésénél olthatatlan szomjat éreztek, melyet az ottani hiresen jó sörrel kellett csillapitani . . . Sokszor aztán nem is jutottak már ki a „Jagdwald"-ba.

Gyermekkoromban az alig 50 méter széles Begán primitiv komp közlekedett. A modern Cháron egy krajcárért vitt át. Micsoda élmény volt az! Vagy egy séta a kilométer hosszu „Wasserallee"-ban, melyben nyalka tisztek ficánkoltatták lovaikat.

A belváros ugyanis 1892-ig várfalak közé volt beékelve, közte és a külvárosok közt, Temesvár megerőditett hely lévén, több kilométer széles területen nem adtak épitési engedélyt. Parkok, sétányok, közterek voltak ott. A Gyár-, József-, Erzsébetváros és a Mehala-ba bizony jó hosszu utat kellett megtenni a lóvasuttal, illetve a villamossal. A várost övező hatalmas kert- és parksáv végtelenül barátságos képet nyujtott. Az 1900-as évek elején kezdték csak a várfalakat lebontani. Betömték a hatalmas vizesárkokat téglákkal, melyek addig a szunyogok milliárdjainak nyujtottak biztos megélhetést.

Temesvárnak, akárcsak ma Kőszegnek, specialitása volt az iskolák sokasága. Minden tipusu iskolát lehetett ott találni, gimnáziumot, reált, papneveldét, kadétiskolát és a legkülönbözőbb lányiskolákat.

A temesvári zárda például arról volt hires, hogy Ó-Szerbiából az előkelő lányokat az évek hosszu során át odaküldték. Anyanyelvükön kivül magyarul, németül és franciául tanitották őket az apácák. A XIX. század elejéig az előkelő szerb családok a temesvári zárdát ugy tekintették, mint ma a Lausanne-i, Montreaux-i, stb. nőnevelő iskolákat.

Sokat, nagyon sokat lehetne még elmondani a Délvidék metropolisáról. Ma román mázzal van ugyan bevonva, de talán sohasem lehetett annyi magyar szót hallani, mint napjainkban.

A régi vár, a régi falak eltüntek, még a város régi nevét is elvették. A hősök elvéreztek, kivesztek, utódaikat kiüldözték. De megmaradt az ősök szelleme, a ragaszkodás a hagyományokhoz, ott is sokat éneklik, persze titokban, mint máshol, a megszállás alatt levő részeken:

„Megvirrad még valaha,
Nem lesz mindig éjszaka"...

Suhay Imre.

SZABADKA

Nagymagyarország legdusabban termő vidékének, a kincses Bácskának fővárosa volt Szabadka. Nem hivatalos megyei székhely, mert Bácsbodrog vármegye önkormányzata Zomborbon rezideált. De a köztudatban a Bácska fogalma ma is Szabadka nevével kapcsolódik. Közel 90.000 lakosával, Budapest és Szeged után, az ország harmadik legnépesebb törvényhatósági jogu városa volt.

Nagy kiterjedésü birtokterülete fölér egy kisebb vármegyével. Három oldalról szőlők veszik körül, ezeket a hozzávezető utakról bajai, buckai, halasi, majsai és szegedi szőlőknek hivják. Nyugatról és délről, a Napnyugati és Tuki ugarak, valamint a külvárosként hozzácsatolt régi Sándorfalu, ezeken tul a puszták — északon Tompa, nyugatra Kelebia, Sebesity és Tavankut, keletre Verusity és Vámtelek, délre Györgyén, Nagyfény és Zobnatica, keletre Palicson tul pedig Ludas puszta következik.

A város fő jövedelmi forrása a közel 180.000 hold termőföldön folytatott mezőgazdaság. Rengeteg szántóföldek terülnek el a határban. A jómódu lakosság, még az értelmi és ipari foglalkozásu rész is, vagyonát földbirtokba fekteti. A zsiros fekete föld hozamából gyülnek a családi vagyonok. A föld a legnagyobb büszkeség forrása is. Szabadkán, ahogy mondani szokás, „lánccal mérik az embert", — Bácskában tudniillik a „lánc" a termőföld népszerü mértékegysége. A dölyfös gazdák nem sokba veszik, akinek kevés, vagy semmi földje sincs.

Az őstermelés legfontosabb terményei a kenyérmagvak. A termés átlaga egymázsa szem és a másfélmázsa szalma.

A városi közlegelő kitesz huszezer holdat, igy az állattenyésztésnek is tág tere nyilik. A világhirü bácskai szarvasmarhából kivitelre is sok marad és Szabadka volt a régi világban a délvidéki lókereskedés legfőbb piaca. Európa minden hadserege itt szerezte be lóállományának tetemes részét. Virágzó termelésiág a sertéshizlalás meg a baromfi- és tojástenyésztés is.

Erdőket a szabadkai lapályon eleinte csak a homokos talaj megkötése végett ültettek, de már a nyolcvanas évek óta rendszeres erdőgazdaságot és fatermelést üzött a város.

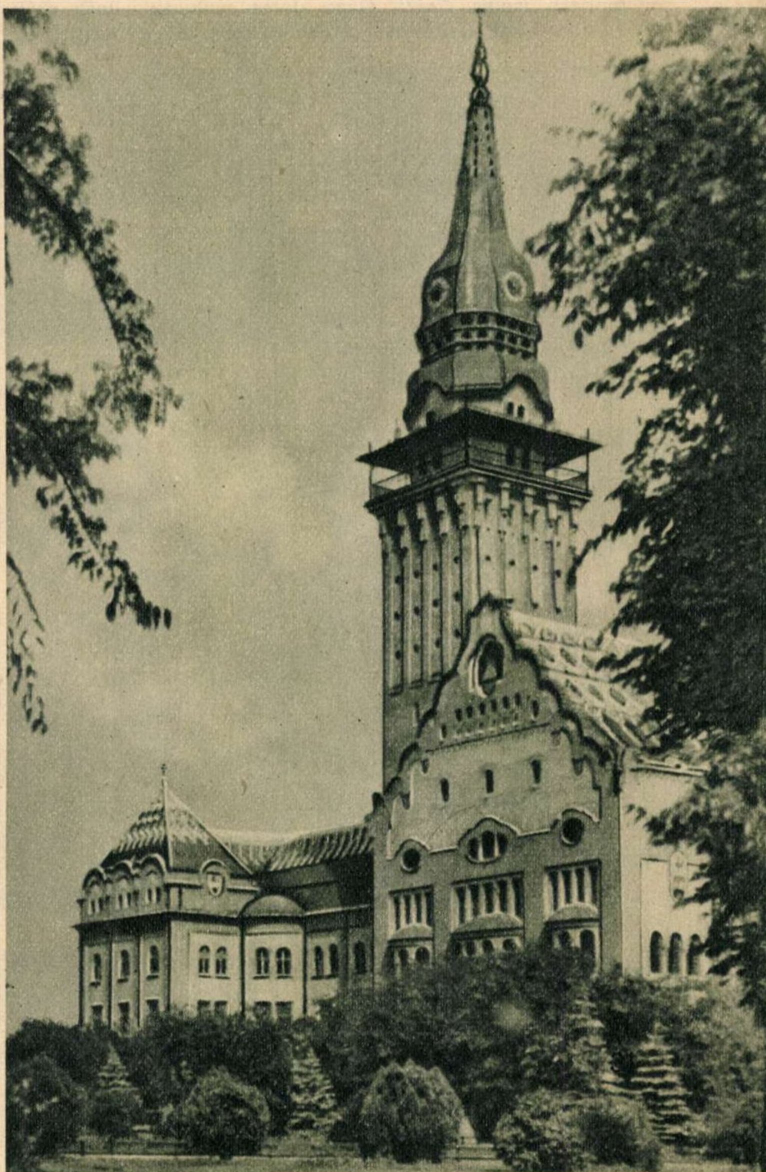
Évente több mint százezer hektó bort termelt a szabadkai föld vagy nyolcezer hold szőlőterületen. Az itt termő gyümölcsfajták közül a szercsika alma, a gazdasági növények közül a komló volt a legfontosabb kiviteli cikk.

Az ipar és kereskedelem fejlődésének a vasutvonalak kiépülése adott lendületet. Szabadka már a békevilágban jelentős vasuti gócpont volt. A Budapestről Konstantinápolyba vezető fővonalon kivül Szegeden át Nagyváradra, Zomboron át Eszékre, Zentán át a Tiszaparton végig Titelre, Baján és Báttaszéken át a Dunántulra vezettek fontos vasutvonalak.

Szabadka történelme a tatárdulás után kezdődik, mint szabad jobbágy települést emliti egy 1391-ből való okirat. A következő évszázadban a Hunyadi-család birtoka volt, amig Mátyás király el nem ajándékozta Pongrác Mihály erdélyi vajdának. Később enyingi Török Imre és fia Bálint birtokába jutott a város. A török hódoltság alatt pedig a szegedi szandzsák egyik főhelye lett. A török kiüzetése után, az

A szabadkai szinházpalota. Alsó kép: a városháza.

elpusztult, kifosztott területre visszatért magyar és szerb lakosság a Dalmáciából ferences barátok vezetésével érkezett ötezer bunyevác telepessel szaporodott meg.

A kuruc-labanc idők hullámai, viharai is elérték Szabadkát. A békés idők visszatértével a város császári oltalom alá helyezte magát. Mária Terézia 1743-ban kamarai mezővárossá, 1779-ben pedig szabad királyi várossá tette meg Szabadkát.

Ettől fogva a város magyar, bunyevác és szerb nyelvet beszélő lakossága békés egyetértésben élt, dolgozott és gyarapodott. A mult század elején beköszöntött reformkorszak fejlődésében ugyanugy résztvett Szabadka népe, mint ahogy a negyvennyolcas mozgalmakból és a szabadságharc véráldozataiból kivette a maga részét. A Bach-korszakban a szerb vajdasághoz csatolták Szabadkát, majd a temesvári királyi helyhatóság fenhatósága alá helyezték. De ezalatt is megmaradt alföldi magyar városnak. Az ötvenes években épült fel szinháza, amely Latabár Endre igazgatása alatt magyar történelmi darabbal kezdte működését és közel hetven éven át biztos és meleg hajléka maradt vidéki színészetünknek.

A művelődés terén egyébként is lépést tartott a város a fejlődéssel. A magyaron kivül a nemzetiségi népoktatás ügyét is rendszeresen szolgálták a községi iskolák. Főgimnáziumában, neves tanárok vezetése alatt szerezte meg tudásának alapját a város nagy szülötte, *Kosztolányi Dezső* s egy másik kiváló modern irónk, *Csáth Géza.* Jeles szabadkai irók még *Jámbor Pál* (Hiador), a Petőfi-korabeli szalonlirikus és *Milkó Izidor,* a kiváló tárcairó és esztéta. A zeneéletben *Gaál Ferenc* és *Lányi Ernő* nagyérdemü munkássága fűződik Szabadkához.

Századunk első évtizedében teljes erővel megindult az épitő- és szépitőmunka Szabadkán. Uj palotát kapott a gimnázium és még több iskola, a törvényszék, a vasuti üzletvezetőség, a pénzügyigazgatóság, szép palotasor épült a főutcán, renoválták a Mária Terézia barokk modorban épült főtemplomát és a ferencesek régi templomát. 1912-ben felavatták a magyar stilusu városházát, kertesitették az előtte elterülő volt piacteret. Ugyanakkor épült ujjá a Szabadkához tartozó kies Palicsfürdő, ahová már a millennium óta villamosvasut jár.

Szabadkának, a szabadkai életnek megvolt a békeidőkben a maga különleges hangulata. Országos hirnévnek örvendett, mint kedélyes, mulatós város. A helybeli és környéki gavallérok sokszor napokig tartó ivászatokat rendeztek az Aranybárány fogadóban, cigánybanda mellett, vagy tamburás kocsmákban ropták a kólót. Nevezetes volt a vasárnapi bunyevác korzó, amikor utcaszéltében sétáltak a módos lányok, földigérő brokátselyemben, pillangós papucsban, nyakukon a „hozománnyal", vagyis aranypénzekből font három-négy sor láncal.

A szerb megszállás a város jellegét, főként a cirillbetüs utca- és cégtáblák kényszerével változtatta meg. Az államfordulat óta a szokol-egyesület székháza az egyetlen uj középület. Palics sem változott s a hagyományos majálisokon, nyári bálokon magyar csárdást és bunyevác kólót fölváltva táncol a fiatalság, ugy mint azelőtt.

Torockóiak.

Székely korsók a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Muzeumban.

MAGYAR NÉPVISELETEK

A magyar népviseletek tanulmányozása: kirándulás a szinek, diszek, ékességek birodalmába! Járjuk végig vasárnaponként a tanyákat, községeket, falvakat, gyönyörködjük végig azt a szinpompás képet, amelyet a lányok és legények, menyecskék és férfiemberek templomból kitóduló csoportjai nyujtanak, azután elemezzük részletekig a megragadó képet s el fogunk ámulni a szineknek és formáknak gazdagságán és változatosságán, a nép díszitő ösztönének és izlésének csodálatos megnyilatkozásain.

A magyar nép művészkedő hajlama, szépérzéke közismert. Pásztoremberek, akik elmaradt életformáik között leghivebben őrzik meg az ősi hagyományokat, őseiktől örökölt technikai fogásokkal és kézügyességgel látják el cifrázatokkal, ékitményekkel apró használati tárgyaikat, ivóedényeiket, sótartóikat, pipaszáraikat, tükröseiket, kampós botjaikat. Eldugottabb kis helyeken, ahol a rokonság, ismeretség közreműködésével maguk a falubeliek sajátkezüleg készitik házaikat, butorféléiket, hagyományos izlésnek megfelelő diszek, festések és faragások jelennek meg a ház oromzatán, a tornácon, a keritésen, a kiskapun, azután benn a házban az asztalokon, a székeken, a nyoszolyán, a tálason, a bubos kemencén. Mesterember-félék, szücsök, szürszabók, fazekasok, ha a nép izlése szerint akarnak dolgozni, évszázados technikával kell feldolgozzák az anyagot, évszázados formakincsből kell meriteniök készitményeik diszeit és ékességeit.

Lehet, hogy mindaz, ami ebben a szemkápráztató művészetben megkap, nem mind magyar és nem mind népi eredetü. A tudományos elemzés négyféle elemet különböztet meg benne. Mindazt, ami a primitiv kulturákból származik és valamennyi népnél egyformán feltalálható. Mindazt, ami sajátosan ősi magyar hagyatéknak tekinthető. Mindazt, ami a művelt néprétegekből szállt alá és fokozatosan hasonult át a népi izlésnek megfelelően. S végül mindazt, ami a szomszédos népek néprajzi sajátosságainak hatása alatt fejlődött ki benne. De mindaz, ami ebből a négyféle elemből az évszázadok folyamán egybe kovácsolódott, ami még a közelmultban is, a gyári és nagyipari termelés izlésromboló hatásaitól szüzen, a maga eredeti tisztaságában jelentkezett a nép művészetében, ez mind sajátosan magyar, népünk jellemzője s a mi büszkeségünk.

A nép művészetének termékei nemcsak önmagukban változatosak és gazdagok szinekben és formákban. Ugyanazoknak a tárgyaknak országrészenkénti, tájankénti, sőt egyes helyenkénti változataiban is, csodálatos változatosság nyilatkozik meg. Mint ahogy más és másféleképp beszél a nép az ország különböző részeiben, más és másféleképp használja a magánhangzókat, más és másféleképp hasonitja a mássalhangzókat és más és más sajátos jelentésü szavakat használ, ugyanigy alakulnak ki a nép művészetének tájszólásai is, amelyek éppoly jellemzők egy-egy országrész, táj vagy hely művészeti sajátosságaira, mint a tájszólás a maga vidékére.

Kalotaszeg, Torockó, Matyóország vagy *Sárköz* öltözködése tehát csak mintegy legérdekesebb és legjellegzetesebb tájszólásnak tekinthető abban a nyelvben, amellyel a magyar nép a maga magyarságát külsejében is kifejezésre juttatja. Mégis ezekben a legismertebb és legértékesebbeknek tartott népi stilusokban fedezhetjük fel legtisztábban a magyar viselet legrégibb és legjellemzőbb vonásait.

A magyar nép öltözködésének a hajviselettől a lábbeliig, a legkisebb részletében is megvannak a maga jellegzetességei. Persze ezek a jellegzetességek nem egyformán becsesek a tudós kutató és nem egyformán mutatósak a gyönyörködni vágyó szem számára. A hozzáértő és a laikus érdeklődési köre más és más, néha homlokegyenesen eltérő egymástól. A néprajz tudósa például lelkesedéssel fogja tanulmányozni azt az igen ritka példaként jelentkező öreg juhászt, aki haját kétoldalt befonva és becsavarva hordja, noha a laikus ebben semmi „szépet" sem talál. Viszont egy cseppet sem fogja osztani a laikus lelkesedését egy matyó köcsögkalap láttán, miután ez az egész divat alig husz éves és igy néprajzi szempontból egyáltalán nem becses.

Másfelől bizonyára mindketten találkozni fognak a női hajviseletek, főkötők és párták változatos formáinak megcsodálásában. A női haj a néphit szerint a fehérnép női mivoltának legvarázsosabb jelképe. Érthető gondot forditanak tehát kezelésére és diszitésére. A hajukat egyébként teljes egészükben csak a lányok mutogathatják, csak azok viselhetik hajukat akár leeresztve is. Mihelyt a menyasszonyt „felkontyolták" és a fejét „bekötötték", feje örökre bekötve marad az idegen számára. A csángók között például

Kőrösfői leányok.

Göcsej vidékén viselik, a palócok és matyók kéregpapirral bélelik ki a fejükre illesztett sátoros kendőt, Sárközön a *parittyafőkötőt* egyenesen a fej formájához simulóan szabják ki. De nemcsak vidékenkint más és más a főkötő, a helybeli szokáson kivül, az ünnep vagy hétköznap, az alkalom, az életkor is más és más főkötőformát ir elő.

A férfi fehérnemü darabjai az *ing* és a *lábravaló*, a női fehérnemü darabjai az *ingváll* és a *pendely*. A férfi fehérnemü daraboknál legfeljebb csak a szabásmintánál van érdekes, figyelemreméltó különbség, a női ingváll azonban az idők folyamán díszitést is kapott s ezzel a kalotaszegi, torockói, sárközi és buzsákvidéki ingvállak sajátos egyéni alkotásokká jelentősödtek. Az ingváll díszitése a himzés, amelyben különösen remekel a magyar nép. Csak Torda-Aranyosban magában negyvenötféle öltésnem ismeretes. Van olyan öltés, amelyet külföldön is, mint sajátos magyar öltésfajtát ismernek.

A vászonruhákhoz tartoznak még azok a lepelszerü darabok is, amelyeket a pendely vagy a lábravaló fölé kötnek. A pendely vagy a lábravaló *elé* kötött ruhadarab a népszerü *kötény*, bár a nép inkább *kötőnek* nevezi. Kalotaszegen azonban az ugynevezett *muszujt* az asszonyok a pendely hátsó része fölé kötik és két oldalon jellegzetes formában hajtják fel.

nagy szégyen ma is, ha valaki hajadonfővel lát egy asszonyt.

A lányok fejdisze a *párta*, az asszonyoké a *főkötő*. Mindkettő ezer változatban található fel a magyar népviseletben. A legszebb párták hazája Kalotaszeg és Torockó, ahol a gyürüformáju fejdiszt gyöngyök és selyempántlikák ékesitik. Érdekes forma a sárközi *tülökpárta*, amelynek öt, hét vagy kilenc szarvacskája van. A főkötők formaskálája az egyszerü, négyszögletes, összehajtott vagy összehajtatlan vászonlepeltől, az aranyos csipkés tornyos fejdiszitményekig terjed. A dunántuli *kecele* csak egy egyszerü lepel, amelyet a fejre boritanak, *a pacsát*, ezt a kikeményitett vászonból készült széles, emeletes, fejre való alkotmányt

Az elől-hátul zárt szoknya, a *rokolya* csak a mult század második felében terjedt el a nép között. Persze, ugy a kötők, mint a rokolyák, mindenütt gazdag csipkés, himzéses, szines virágos díszitéseket mutatnak.

A felsőruha anyagát az állatvilág szolgáltatja. Kezdetben kidolgozatlanul, kiszabatlanul, diszités nélkül boritotta hátára az állati bőrt, a *kacagányt*, a magyar. Az évszázadok folyamán azonban kifejlődött a szücs- és a szürszabómesterség, amely kifejlesztette a bőr és a gyapju kezelési módját, változatos szabásmintáit és káprázatos szépségü diszitési módszereit.

A kacagányszerüen hátra vagy előre vetett természetes bőrdarabból legelőbb is a *bőrmelles* alakult ki, amely Tiszántul és Erdélyben még ma is ismerős

ruhadarab. Ezeket Kalotaszegen és Torockón ki is himezik, Székelyföldön pedig zöld vagy kék posztóval diszitik, esetleg apróbb bőrdarabkákkal *szironyozzák*. A bőrmelles később ujjakat kapott bőrből, esetleg posztóból és ezzel megszületett a legfontosabb bőrruhadarab, a *ködmön*. Ez is máig népszerü ruhadarab: az ország különböző részein *bekecs*, *kozsok*, *bunda* név alatt terjedt el. A ködmönök formái és diszitésmintái egyaránt rendkivül változatosak. Van olyan rövid ködmön, amely a mellet is alig takarja és van bokáig érő ködmön; van egyenesdereku és derékban toldott ködmön; van hosszualju és fodrosalju ködmön, fehér és szines ködmön, prémezett, himezett, szironyozott ködmön és ki tudja még hány változata ugyanannak a ruhadarabnak.

Ugyancsak bőrből való felső ruhadarab a magyar nép viseletének egyik legjellegzetesebb, mert legsokoldalubb darabja, a *suba*. Ahogy a példabeszéd mondja: hétköznap viselő, vasárnap ünneplő, otthon ágy, uton ülés, mezőn asztal, fiatalnak ékesség, öregnek tisztesség, viselik nyáron meleg ellen, télen hideg ellen, kiforditom, beforditom, mégis suba a suba. A bőrsuba gyapjuból szőtt változata a *guba*, amely az Alföld keleti felén terjedt el.

De a legszebb, legdíszesebb, legértékesebb darabja a magyar népviseletnek mégis a *szür*, amelynek legpazarabbul ékesitett változatai a *cifraszür nevet* kapták. A szür egész életre szóló ünnepi ruhadarabja a falusi embernek. Dolgozni nem is lehet benne, hiszen a vállravetett szür akadályozza a két kéz munkáját. Felölteni pedig annál kevésbé lehet, mert a szür ujjait bevarrják és a zárt ujjakban fontos holmikat tartanak.

A szür mestere a szürszabó, aki a szürposztó mesterien egyszerü darabjaiból állitja össze a díszes ruhadarabot. A szür gallérja, oldala, eleje, alja csupa himzett, virágos díszitmény, amelyeknek mintázata a legjellegzetesebb példája a magyaros izlésü díszitő stilusnak. A szürszabók áhitatos hagyománytisztelettel őrzik a régi díszitőformákat, de a hagyományos mintakészletet mindegyik maga is gyarapitja ujabb és ujabb ötletekkel. Csoda-e, hogy egy-egy cifraszür valóságos remeklése a szürszabómesternek?

A cifraszür és a viselője egy életre szóló szövetséget kötnek egymással. Vannak vidékek, ahol a lánykérő legény otthagyja szürét a lányos háznál. Ha a szürt elfogadják, övé a lány. De jaj neki, ha a „szürét kitették" a tornácra. Akkor bizony mehet másfelé háztüznézni...

Sajnos, az egyre szegényebb falusi nép közt a drága népviseletet ujabban az olcsó „városi" ruha kezdi felváltani. A szinpompás szür, a csodálatos himzések mind jobban eltünnek és szürke, hétköznapi ruha váltja fel őket. **(mja)**

Jobboldali kép: szász-orbói lányok vasárnapi parádéban.

A Gyilkos-tó.

ERDÉLY ÉS MAGYARORSZÁG

Erdély a honfoglalástól kezdve hosszu századokon keresztül szerves része volt Magyarországnak, önálló, külön fejlődése későbbben, a világtörténeti uj korban kezdődött, nagy csapások, történeti katasztrófák következtében. Ha egy pillantást vetünk a térképre, azt látjuk, hogy Erdély a legtermészetesebb kiegészitő része Magyarországnak; hazánk csak vele együtt alkot geopolitikai, geofizikai és stratégiai egységet. Félkörben, hatalmas hegyláncok szegélyezik, amelyek még a mai közlekedési technika korában is akadályul szolgálnak. Erdély elvesztése után Magyarország kicsiny, védtelen országgá zsugorodott össze.

Árpádházi királyaink, akik meg voltak áldva stratégiai és politikai érzékkel, felismerték Erdély rendkivül nagy jelentőségét, észrevették, hogy az erdélyi hegylánc Magyarország természetes védelmi vonala s odatelepitették a magyarságnak egy igen értékes, harcias elemét a szorosok megvédésére. A középkorban Erdély vajdaság, de csak katonailag volt önálló. Az akkori közlekedési viszonyok miatt szükségesnek látszott Erdély katonai önállósitása, mert amikorra a tatár, a besenyő, vagy kun betörés hire a királyok székhelyére, Budára, vagy Esztergomba eljutott, az ellenség már régen dulta a határszéleket. Gyors intézkedésre volt szükség. Védelmi okai lehettek az 1459-iki meggyesi országgyülés határozatainak is. Mátyás király figyelmét állandóan lekötötték a nyugateurópai viszonyok, országának katonai erejét igénybe vették a nyugati szomszéddal csaknem állandóan duló harcok. A közös védelem szükségessé tette a magyar-székely-szász megegyezést, amely létrejött az 1459-iki meggyesi gyülésen.

Ha Magyarország természetes történeti fejlődése egy nagy történeti katasztrófa következtében meg nem akad, Erdély soha önálló nem lesz, Erdélynek mai fogalma, az erdélyi lelkület, az ugynevezett transzilvanizmus, ma a legnagyobb valószinüség szerint ismeretlenek. Erdély önállósága az 1526-iki kettős királyválasztásnak a logikus következménye. A magyarság ezeréves történetünk legsulyosabb krizisében nem tudta hová álljon: a török, vagy a német mellé-e? Egy része a német mellé, egy másik rész a török mellé állott s az 1541-iki nagy tragédia azért következett be, mert nem állott a rendi Magyarország egységesen sem a délről fenyegető török, sem a török elleni segitséggel kecsegtető német hatalom mellé. Mikor kezdődött Erdély önállósága? Ezt nem könnyü dátumszerüen meghatározni. Számithatjuk Buda elestétől (1541) vagy Izabella királyné Erdélybe költözésétől. Számitjuk az 1542-iki tordai országgyüléstől, ahol az erdélyi rendek már mint egy önállósult ország rendjei tanácskoznak és hoznak nagyjelentőségü határozatokat. Számithatjuk a végleges elszakadást az 1547 junius 19-i szerződéstől, melyet Szulejmán szultán és Ferdinánd megbizottai irtak alá, amelyben az ország háromrészre szakadását irásban megrögzitették. Azt a területet, amelynek magva ebben az időben Erdély volt, a szultán gyámfiának és kegyeltjének, Zápolya János fiának, János Zsigmondnak engedte át, s ezzel Erdély török hübér lett.

Szükségtelen kiemelnünk Erdélynek a fejedelemség alatt betöltött szerepét. Van egy történetszemlélet, amely Magyarországnak minden üdvét a Habsburgokkal való szövetségben látja s Erdélynek ezt a nagyszerü hivatását szereti lekicsinyelni. Erdély nem tudott volna még akkor sem, ha a jószándék nem hiányzott volna, odamenekülni a Habsburgok jogara alá, mert a Habsburgok és a mögöttük álló németség gyengék voltak arra, hogy a világhóditó törökséggel szembeszálljanak. Ferdinánd maga is a szultán barátságát és kegyeit kereste. A szétszakadás korának nagyeszü és leleményes magyar államférfia, György barát, az életével fizette meg, hogy elárulta az erdélyi gondolatot s megkötötte 1551-ben Ferdi-

nánddal a szerződést. A másik Magyarország, amelyből csak a horvátországi, a dunántuli sáv s a felvidéki vármegyék maradtak meg, nem tudta Erdélyt tartani. Erdély vazallus viszonyban volt a törökkel. De ez a vazallus viszony az elkerülhetetlen történeti szükségszerüség következménye. Közben Erdély uralkodói egy pillanatra sem mondottak le a nemzet integritásának helyreállitásáról, azért éltek barátságban a törökkel, mert nem volt más megoldás. Tagadhatatlan, hogy a fél függetlenségnek ebben az állapotában Erdély nagyszerü hivatást töltött be: a véres, zivataros század alatt odaszorult a nemzeti öncéluság gondolata s ki tudja, megmarad-e Magyarország, ha az önálló Erdély nincs.

Amikor megszüntek azok az okok, melyek a XVI. század közepén az önálló Erdélyt megteremtették, azonnal helyreállott az ország egysége és Erdély addigi függetlensége is megszünt. Buda 1686-iki visszafoglalása, a császári seregek óriási diadalai, a kis Erdély sorsát is megpecsételték. A második mohácsi csata után lotharingiai Károly csapatai bevonultak Erdélybe. Erdély sorsának akkori intézői Teleki Mihály és gróf Bethlen Miklós kancellár, a kor egyik legkitünőbb magyar irója és államférfia, ugy látták, hogy Erdély sorsa elkerülhetetlen: ellenállásra nincs ereje, vagy ha ezt megkisérli, erőszakkal csatolják oda a Habsburg-birodalomhoz. Thököly Imre zernyesti győzelme nem változtatott Erdély végzetén. Igy jött létre az 1690 októberében aláirt s a következő esztendőben publikált Lipót-féle diploma, amely másfél évszázadra megszabta a kis Erdély sorsát. Erdély, mint fejedelemség, a Habsburgok alá került, de a fejedelem ezentul a magyar koronát viselő Habsburg uralkodó.

Rákóczi Ferenc szabadságharcában Erdélynek elég nagy szerep jutott. A kis ország, hagyományaihoz hiven, kitartott a nemzeti gondolat mellett, nagy anyagi áldozatokat hozott a szabadságharc ügyéért és Rákóczit a marosvásárhelyi országgyülés Erdély fejedelmévé választotta. Rákóczi politikai elgondolásaiban Erdély egyik sarkalatos pont; egyetlen kérdés volt, Erdély kérdése, amelyben a nagyszombati békealkuban nem akart engedni. Végsőkig kitartott amellett a felfogása mellett, hogy Magyarország önállósága semmivé, vagy legalább is kérdésessé válik, ha nem támasztják fel Erdélyt, mint önálló nemzeti fejedelemséget. Igaza volt-e a fejedelemnek ebben, vagy nem, az természetesen más kérdés.

Erdély problémájának megértése végett egész röviden jellemezzük a kis tartománynak az 1711-iki szatmári béke utáni helyzetét.

Ez a helyzet egészen különös és zavaros, mint ahogy zavaros volt Magyarország viszonya Ausztriához s a bécsi kormányhoz Habsburg-házbeli királyaink uralkodásának egész ideje alatt. Erdély nem került vissza Magyarországhoz. A Habsburg uralkodó személye közös, Erdély a magyar korona tartománya, de el van különitve Magyarországtól. Éli a maga egészen külön partikuláris életét. Mert nem kapcsolták vissza Magyarországhoz 1711 után? Kétségtelenül azért, mert nem volt érdeke a bécsi kormánynak az, hogy a magyarság egy fontos tartománnyal megerősödjék. A bécsi politika célja ezentul az, hogy átgyurja Erdélyt a dinasztikus politika szempontjából hű, lojális, megbizható tartománnyá.

A Leopoldianum-diploma után Erdélyt az ugynevezett gubernium kormányozta, amelynek élén az uralkodó által kinevezett gubernátor állott. A gubernátorok kezdetben magyar előkelőségek, de 1762-től kezdve, Mária Terézia királynő rendeletére, császári tábornokok voltak. A gubernátor jogai egészen szük térre szoritkoztak. A tartomány ügyeit a bécsi erdélyi kancellária intézte csaknem teljhatalommal. Az erdélyi partikularizmus és transzilvanizmus ebből a korszakból ered. Erdély erősen megcsontosodott a rendiségben, az erdélyi főurak s a szellemi élet vezetői nem is gondoltak arra, hogy Magyarországgal valaha egyesüljenek. Az önállóságot az országgyülések szimbolizálták, de ezek 1711 után egészen lokális jellegü, meglehetősen alárendelt jelentőségü tartománygyülések voltak, a kis országrész művelődésére, gazdasági fejlődésére alig gyakoroltak hatást. A nyugateurópai fényüzés és életstilus a XVIII. század közepén mégis behatolt, mint a altorjai Apor Péter „Metamorphosis Transylvaniae" cimü művéből látjuk, amelyben a konzervativ erdélyi főur keserüen ostorozza az uj szokásokat.

A románság a szatmári béke után rohamosan szaporodott. A középkorban a románok száma még csekély. A Hunyadiak alatt már erősebbfoku a bevándorlás. Amikor a török urrá lett a Balkánon, mind nagyobb tömegekben szivárognak át az erdélyi szorosokon az oláh jobbágyok, hogy uraik kegyetlen uralmától megmeneküljenek. Azt a mesét, melyet még Jorga professzor is hirdet, hogy az oláhok Erdély őslakói, legujabban Domanovszky Sándor professzor cáfolta meg franciául megjelent kitünő művében. De ezt a régi, tudományos alapnélkül való feltevést ma már komoly román történetirók sem hirdetik. 1700 körül még mindössze 250.000 román él Erdélyben. A szászok száma körülbelül 100.000, az erdélyi magyarságé 150.000. 1730-ban már 420.000 a románok száma s ettől fogva oly rohamosan szaporodnak, hogy 1811-ben már megközelitik az 1 milliót (950.000). A szörnyü fanariota uralom alól Erdélybe menekült románok magasabb kulturális környezetbe kerültek és Erdélyben még jobbágynak lenni is sokkal magasabb életszinvonalat jelentett, mint a Havas Alföldön. Szekfü Gyula mutat rá arra, hogy a vallási unió a románságra nézve nagy kulturális előhaladást jelentett. A magyar nemzet tragédiája, hogy az a népelem, amely szellemi emelkedését nekünk köszönhette, a XIX. században ellenünk fordult.

1791-ben a magyar országgyülésen a románok Supplex libellus Valachorum cimü memorandumukban fejezték ki kivánságaikat, amelyet Bobb János és Adamovich Geraszim püspökök szerkesztettek. Már felébredtek a nagy dákó-román illuziók s a románság képviselői a memorandumban a teljes egyenjoguságot követelik nem létező történeti multjukra hivatkozva. Ugyanebben az időben az erdélyi partikularizmus szelleme is gyengülőben van, s mind többen felvetik azt a gondolatot, hogy az izolált életet élő Erdélynek egyesülnie kell Magyarországgal.

Az egyesülés gondolata a reformkorszakban érlelődött meg, nemzeti történetünknek ebben a csodásan termékeny, gondolatokban gazdag korszakában. Ugyanaz a szellem, amely ledöntötte Magyarországon a középkori rendiség utolsó maradványait, megérlelte 1848-ig az unio gondolatát is. Azt, hogy a románok a császári gondolat csatlósaivá szegődtek, ne csak nekik rójuk fel bünül. Az ujabban napfényre került aktákból látjuk, hogy a magyar nemzeti kormány is követett el bizonyos hibákat, s kölcsönös türelemmel, jóakarattal, de főleg nyugalommal, az 1848/49-iki magyar-román összeütközés elkerülhető lett volna.

Sokat hallunk ma is az előbb emlitett transzilvanizmusról. Ez a fogalom nem mondvacsinált. Az évszázadokon keresztül tartó különélés, a különböző történeti behatások, természetszerüleg kifejlesztettek bizonyos erdélyi lelkületet, erdélyi gondolkodást. Ezt azonban a magyar lelkülettel, észjárással és magyar gondolattal szembeállitani dőreség volna. Egyetlen kulturnemzet sem egységes. A franciák szinte büszkék arra, hogy a politikában, az irodalomban különböző francia tipusokkal dicsekedhetnek. Egészen más a délfrancia, mint a bretagnei és valamennyi közt élesen megkülönböztethető az északfrancia. Ezek a különbözőségek csak a francia szellem gazdagságát jelentik, amint az angol szellemiség is gazdagabb a skóttal vagy a walesivel. Ezért ne bántsuk és ne próbáljuk kiküszöbölni a transzilvanizmust. Erdély a magyarság nemzeti kultu-rájának egyik tűzhelye, nagy politikusoknak, iróknak, tudósoknak szülőföldje, a nemzet nagy tetteinek szinhelye. Bármit hozzon is a jövő, a magyar nemzet lélekben sohasem fog elszakadni Erdélytől.

Balla Antal.

A „FEJEDELEM“

IRTA: HARSÁNYI ZSOLT

Mikor Kolozsvár városában éldegéltem, volt nekem ott még fejedelmi ismerősöm is. Nem ült igazi trónon, nem mondom. De azért fejedelemnek nevezte a köztudat. Ha Ugron Gábor volt Erdélyben a rabonbán, akkor Barcsay Domokost neveztük mindnyájan fejedelemnek. Nemcsak azért, mert abból a családból származott, amely államfőket adott valaha Erdélynek. Abban, hogy „fejedelem“ volt társaságbeli becézőneve, benne rejlett elismerése közéleti tekintélyének, éles eszének, társaságtápláló kedélyének, legyőzhetetlen tréfahajlamának.

Magastermetü, testes ember volt a fejedelem; mikor én ismertem, orcáján már kiültek a korosodás rezes foltjai. Lassan, lomhán, mégis méltóságosan sétált a kolozsvári főtéren, olykor meg-megállván valamely ismerőssel beszélgetni. Ott élt Kolozsváron, vagy pedig mint országgyülési képviselő, Pesten tanyázott, ahol a Nemzeti Kaszinó volt az otthona.

Oldalakon át tudnék irni tréfáiról, de azok, sajnos, a legtöbb esetben annyira vaskosak, hogy az olvasónak csak személyesen volna módomban elmondani őket. Egészen egyéni humort plántált bele a természet: esze villámgyorsan vágott és a helyzet fonákságát talpraesetten tudta kifejezni. Teljesen más volt, mint például a Förster Aurél humora. Förster Aurél rengeteg „viccet“ tudott, ritka emlékezőtehetségében azok mindig készen állottak; bármiről volt szó, őneki arról egyszerre tiz tréfa jutott eszébe és kitünően tudta őket alkalmazni. De Barcsay Domokos sohasem a más tréfáját mesélte, hanem mindig a magáét, amely éppen ott született a beszélgetés fordulataiban. Olyan alkotásu esze volt, amely azonnal megérezte a humort és ennek mesteri fogalmazásban tudott formát adni.

A sokezer hires mondás között, amelyet neki tulajdonitanak, olyan is akad, amely elmondható. Egyszer aranylakodalomra volt hivatalos. Megérkezett és üdvözlésnél megkérdezte a jubiláns házaspárt, hogyan érzik magukat.

— A feleségem — felelte az öreg férj — roppant fürge, izeg-mozog, tevékeny, hangos és izgatott. Én meg, tudj' Isten, olyan szégyenlős vagyok és elfogódott, csakugy irulok-pirulok a vendégeim előtt.

— Szóval, pontosan forditva vagytok, mint ma ötven éve.

Az ilyen megjegyzéseket csakugy ontotta magából. Nem csoda, ha lassanként külön udvar alakult ki körülötte, barátok, ismerősök, akik minden szavát lesték. „Társadalom“ volt a neve annak a kolozsvári kaszinónak, ahol az urak esténként leültek kártyázni, kvaterkázni. Itt tanyázott legtöbbször. És a városban nagyon sokszor igy kezdődött két összetalálkozó ember beszélgetése: „Hallottam, megint milyen jót mondott a fejedelem tegnap este a Társadalomban...“

Származása rangját tudta és hordta is, de amolyan jóindulatu, nem gőgös, erdélyi módon. Mikor Ferenc József lent járt Erdélyben hadgyakorlaton, ragaszkodott hozzá, hogy vendégül lássa. A vendéglátás költségeit a kabinetiroda meg akarta fizetni neki, azt persze büszkén visszautasitotta. Pedig ő maga nem volt vagyonos ember, csak igen gazdagon házasodott: a hires nevezetes örmény nábob, Korbuly Bogdán leányát vette el. A ferencjózsefi vendéglátás költségeit is Korbuly fizette, mégpedig kétszer. Mert az első huszezer forintot, amit a vő kérésére kiutalt, a fejedelem még azon éjszaka egy ültőhelyében elkártyázta. Korbuly másnap kénytelen volt még egyszer odaadni a huszezer forintot.

Rudolf trónörökössel is jó barátságban volt a fejedelem, gyakran vadásztak együtt az erdélyi havasokban. Igen sok történet kering ugy Ferenc Józseffel való találkozásáról, mint Rudolffal töltött vadászatairól, de ezek többnyire legendák. A legendák rendszerint családi büszkeségét emelik ki: hogyan mondta meg a magáét büszkén, mint fejedelmi sarj, az uralkodónak és trónörökösnek. Pedig nem ilyen ember volt, sokkal inkább lojális és kitünő modoru, semhogy az uralkodónak „odamondjon“ valamit. De barátaival, ismerőseivel, ha valami elmés élcre mód akadt, szivesen volt csipős.

Hosszuaszón lakott például Sz. báró, ugyancsak országgyülési képviselő a régi érában. Nem volt ostoba ember ez a báró, de valami nagyon okos ember sem volt. Átlagos eszü.

Ülésszaka volt a parlamentnek, a budapesti Nemzeti Kaszinóban Erdélyről feljött előkelőségek ültek együtt és beszélgettek. Különösen a báró beszélt sokat. A fejedelem inkább hallgatott.

— Tudjátok — mondta a báró —, furcsa dolog ez nagyon. Ha odalent élek Hosszuaszón a kastélyomban, nem beszélek senkivel, csakugy magányosan teszek-veszek, mindig erőt vesz rajtam az a gondolat, hogy buta ember vagyok. Ha pedig itt összejövök veletek és ilyen elevenen folyik a társalgás, egyszerre csak észreveszem, hogy nini, hiszen én egészen okos ember vagyok.

A fejedelem csak ezt mondta rá:

— Hosszuaszón van igazad.

Mindennap mondott vagy tiz ilyet. Jegyezni kellett volna. Valakinek folyton mellette kellett volna somfordálni, s amit mond, rögtön jegyezni, hogy annak elmeéle, magyarsága, jó ize el ne vesszen.

De elveszett. Az ilyen elmésség megnevettet, gyönyörködtet, aztán akik hallották, rövidesen elfelejtik. Szappanbuborék, szines, szép és elpattan. Semmi nem marad belőle. Azért tréfáinak lényege talán mégsem ment egészen veszendőbe. Életének emlékéhez nagy alkotások nem tapadnak ugyan, de hozzátapad valami jóleső, zamatos szájiz: annak az erdélyi magyar humornak a szájize, amely elmulhatatlan.

A csikrákosi erődfalakkal körülvett székely templom.

Csikménaság. Alsó kép: vásár Csiksomlyón.

SZÉKELYEK

Székelyföldet a mesék, legendák, balladák hazájának ismeri az egész magyarság. Az éj csillagairól, a hegyekben születő patakokról és az erdőben zugó szélről a székelyek tudják a legszebb meséket.

Mint valami mesebeli kinccsel, egy kicsit büszkélkedik is a székellyel a többi magyarság. A legszebb és legmagyarabb hagyományok hív őrzőit látja bennök, elmerült multja szépségeinek bizonyságtevőit. Sokkal inkább legenda már *a székely* a magyar köztudatban, mint valóság.

Pedig érdemes kissé *életének, történetének* valóságos mélységeibe is belepillantani.

Attila ittmaradt ivadékainak tartják a székelyeket s ők maguk is ezt tartják magukról hosszu évszázadok óta. Ennek a hagyománynak eleven hite apáról fiura öröklődött a székelyek között. *Anonymus* és *Kézai Simon* krónikái is Attila népe ivadékának mondják a székelyeket.

A hun és székely rokonság kérdésén sokat vitáztak a legujabb időkig történettudósaink. *Hunfalvy* az egész rokonság hagyományát csak szép mesének tartotta s nem történeti igazságnak. Ujabban azonban ismét történeti valóságnak tekintik a székelyek hun rokonságát. *Hóman Bálint* foglalkozott alapvető tanulmányokban ezzel a kérdéssel és a „költői meséknek", *az élő népi hagyományoknak* szolgáltatott igazságot. *A hun-magyar „azonossági gondolat forrása csak a nép ősi történeti tudata lehetett"* — irja. S ez a hagyomány egyidős a magyarsággal. A hun származás „legendáját", vagy ha ugy tetszik „történeti tudatát" keleti hazájából hozta magával a honfoglaló magyarság, nem itt szedte fel, nem itt találta ki különféle latin, vagy német krónikák tetszetős meséi után. A székelyeket már a XI. században is a hunok ivadékainak tartották. Mindenesetre mesék, legendák, mondák költői ruháját öltötte magára ez az ősi tör-

Galambducos székely kapu.
Alsó kép: a gyergyószentmiklósi templom.

téneti hagyomány s nem csoda, ha a székelységet legendahősnek tartja az egész magyar köztudat.

A mai történettudomány erdélyi *őstelepülőknek* mondja a székelységet, tehát szembeszáll azzal a régibb, semmiféle dokumentummal alá nem támasztható állitással, mintha királyaink csak későbbi századok folyamán telepitették volna mai hazájukba „határőröknek", előőrsöknek a vitéz székelyeket. A székely őstelepülés idejét nem lehet pontosan megállapitani. Lehet, hogy már a honfoglalás előtt itt laktak. Lehet, hogy a hun birodalom felbomlása után egy időre menekülni kényszerültek (Csaba királyfi népéről azt tartja a monda, hogy a görög császár országában keresett menedéket) s csak a magyarok érkezésének hirére tértek vissza első hazájukba. A hazatérő székelyek, a hagyomány szerint, a Ruténföld határán egyesültek a honfoglaló magyarokkal és „segitettek nékik a honfoglalásban". Tehát már a legelső időkben is önálló népcsoportként, zárt népi egységként lépett fel a székelység.

A Székelyföld *(Terra Siculorum)* területileg és jogilag zárt egységet, önálló egészet alkotott az egész magyar történelem folyamán. A székely nép, a legrégibb feljegyzések tanusága szerint, egész történelmünk során *„a magyartól és minden más,* a haza területén lakó népektől, mindenkor élesen megkülönböztetett külön nemzet volt. Saját maga által alkotott társadalmi és politikai szervezetének és intézményeinek keretei közt élt és magába olvasztotta az itt talált, vagy későbben jövő más nemzetiségeket."

„A székelység jogi intézményei *régebbiek,* mint a magyar királyság alkotmánya. Azokat az ősintézményeket tartották fenn, melyek Magyarországon a Vezérek korában voltak érvényesek. A földet, amit megszállottak, közös nemzetiségi tulajdonul birták és használták."

Az ősi alkotmány szerint az egész székely nemzetség *nemesi rangot* visel. Minden székely egyformán ne-

mes. A nép a földet ősi jogon és örök jogon birta. A földbirtokot *eladni* nem lehetett, az csak vérrokonra, vagy nemzetségbeli szomszédra szállhatott. A székelység — az ősi alkotmány szerint — maga választotta előljáróit s valami eszményi testvér-köztársaság szabadságában élt. Még a királyi-jog se volt érvényesithető a gazdátlanná vált birtokokkal szemben: a föld mindenkor megmaradt a *közösségnek*...

Székely ház udvara.

Vajjon meddig tartottak ezek az ideális, szinte mesebeli közállapotok?

Nagyon rövid ideig.

Már Mátyás király korában nem volt érvényben az ősi székely alkotmány eszményi testvériessége. A választott főhatóság szerepét már az Árpádok uralkodása alatt átvette a *„székelyek ispánja"*, akit a király nevezett ki erre a tisztségre és nem a nép választott meg előljárójává. A nagyhatalmu állást hamarosan maguknak szerezték meg az erdélyi vajdák s igy a külön, kiváltságos székelység tulajdonképpen az egész erdélyi közhatalmat gyakorló központi hatalom hatáskörébe vonatott. Hogy a *vajda* fölvette a *„székelyek ispánja"* cimet is, lényegében nem változtatott a dolgon.

A vérségi kötelék jogforrásjellege megszünt, s a birtok lett jelképe és valóságos alapja a jogoknak. A valóságban tehát a birtok nagysága szerint kialakult a székely nemzetség egyformán nemes tagjai között a nagyobb birtokosok arisztokráciája. *Primori rendnek* nevezték ezt a közhatalmat, irányitást magának megszerző legvagyonosabb székely nemesi réteget.

A székely nép köznemessége nem törődött bele szó nélkül ősi jogainak elvesztésébe. És a hős székelység egész története az ősi jogok megtartásáért folytatott szakadatlan szabadságharc. Furcsa szabadságharc: *székely vivta székely ellen.*

A székely sorsnak legsötétebb mélységei, a székely léleknek legnagyobb meghasonlásai tárulnak fel ezzel a többszázados, szakadatlan szabadságharccal. *Tizenegyszer* lázadt fel a jobbágyi sorba süllyedt székely köznemesség ősi jogainak védelmében. Minden lázadásban csak egyre több vért veszitett és egyre messzibb álommá foszlott a régi rend, az ősi jog testvéri boldogsága, szépsége.

De az álomhoz szinte eszelős kitartással ragaszkodott a székely. Elkeseredett és véres harcok szakadatlan sorozata pusztitotta ezt a nemes népet, mely talán elvesztett valóságos birtoka, országa helyett keresett magának a lélek sötét és belső világában valami vigasztaló meseországot... A székelység valóban a balladák népe. Becsukta szemét sorsának sötét, egyre kietlenebb változásai előtt és befelé, a lélek szines, szabad tájai felé fordulva kereste a nélkülözhetetlen szabadságot.

A nagy küzdelem keményre edzette a székely lelket. Csodálatos elszántsággal tudott küzdeni az igaz ügyért . . . A világ legjobb katonája volt. Ha azonban megtörték erejét, ravaszsággal, fondorlattal is tovább védte magát. Azt tartja a közmondás, hogy *minden székelynek két esze van.* Erdős, hegyes hazájában keserves munkával keresi meg a kenyerét. Székelyország nem tejjel-mézzel tele Kánaán, hanem hegyek, erdők vadonja, a nehéz megpróbáltatások földje.

Csodálatos gazdagsággal és pogány bátorsággal veri vissza a székely lélek ennek a vadonnak rejtelmes szélzugását, vagy nyugtalan kisérteties hallgatását.

Nem is csoda, ha ennek a léleknek gazdagságát és szépségét látva elfelejtette a magyarság a székely nép valóságos életének, történetének tragikus részleteit is észrevenni.

Ezer esztendő mélységeibe látunk le, ha a székely lélekbe nézünk bele. Sok keserüségről, sok fájdalomról és nagyon sok hiábavaló vitézségről beszél a székelyek története. De mindenekfelett egy törhetetlen, folyton megujuló erőről tesz bizonyságot . . .

Baloldali kép: parajdi kis székely kapu.

HARGITA

IRTA: TAVASZY SÁNDOR

Az „Erdélyi Szépmíves Céh" kiadásában megjelent „Erdélyi Tetők" c. utirajzból.

Nem tudom megfejteni, mi ad ennek a hegységnek különös varázst? — Honnan ered sajátos romantikája? Hiszen még egyetlen várrom sincs rajta. Történeti események sem füződnek nevéhez. A költői képzelet is csak alig érinti, szellemseregeivel benépesiteni nem tudta. Jókai óriási fantáziája ezt is bejárta, de ő is és erdélyi költőink is csak hátterül használták s hőseik csak átmennek rajta, de inkább a lábainál élnek és szenvednek, legfeljebb a telihold fényénél, a csillagsugaras éjszakákon feltekintenek reá, hogy viselkedéséből kiolvassák mindennapi életük feltételeit és lehetőségeit s komor nagy vonalainak titkos irásaiból végzetes életük nagy itéletét. Kétségtelen, hogy költőink, mint Jókai, Nyirő és Tamási behintették ezt a nagy hegytömeget a romantika aranyporával, de már ők is a varázsa alatt állottak s szépségének igézete már megejtette az ő lelküket is. Honnan hát a Hargita varázsa? Nem tudok erre a kérdésre más választ adni, mint azt, hogy a hegynek a lelke és a lábainál gyürüző népnek a lelke ugy összefonódott, hogy a székelyt a Hargita nélkül, a Hargitát a székely nélkül elképzelni sem lehet. A hegyóriás kincses gazdagsága, kimerithetetlen sok szépsége és népének szivós ereje és sokszinü lelkének ékessége annyira egymásra utalnak, hogy csak együtt tudnak elborulni és felderülni s csak együtt tudnak felfelé nézni és a mélységekbe lefelé mutatni. Amilyen rejtelmes és gazdagon tagolt a Hargita világa, éppen olyan titokzatos és sokfelé néző népének eszejárása. Az adja ennek a hegyvonulatnak a különös varázsát, hogy van egy nagyon szegény nép, amely ősidőktől fogva kimondhatatlan hűséggel ragaszkodik hozzá s ugyancsak kimondhatatlan gazdagságát nem tudja, nem akarja kihasználni, hanem mindig csak annyit fogad el tőle, amennyi elég a mindennapi életére, de annál inkább elfogadja ihletését, lélek-termékenyitő szépségét, éltető melegségét és barátságát, s mint valami személyes hatalomnak, a keblére hajtja a fejét, ölébe sirja el bánatát s rengetegeibe zengi bele dalát és rikoltja bele zokogó fájdalmát.

A Hargitáról a legtöbben csak annyit tudnak, hogy ott van valahol Erdély keleti részében, a székelység közepette. Mások azt is sejtik, hogy ott kezdődik valahol a Maros és a Nagyküküllő forrásvidékén s majdnem Sepsiszentgyörgynél végződik. Akik a földrajzban járatosabbak, azok már pontosabban ismerik a topográfiáját, tudják, hogy a Bucsin hegygerinctől, északdéli irányban, Udvarhelyig, az ugynevezett Tolvajostetőig terjed. Nem is könnyü dolog megállapitani, mert hiszen a hegyeknek se végük, se hosszuk.

A geológusok azt tanitják, hogy a geológiai Ujkorban, vagy Harmadkorban, a Jégkorszakot megelőzően, a Hargitavonulat irányában hatalmas törés keletkezett. Ennek a hosszu és mély sebnek a mentén egész vulkánsor ontotta hosszu időn át a lávát, amely megszilárdulva ma, mint andezit alkotja a Hargita kemény vázát. Erdély földjén ez volt az utolsó, tehát a legfiatalabb vulkáni működés s ebben a sorban is a legtovább működő vulkánok a Csomád, amelynek kráterében a Szent Anna-tó ragyog és mellette a Mohos, amely ma már teljesen feltöltött, zsombékos terület, u. n. kokojszás. Micsoda fenséges látvány lehetett, amint ez a vulkán-sor felhördült, vagy amint a szomszédos vulkánok egymásnak felelgettek s mély pokoli hangon ontották a tüzes lávát. Az lett volna, ha lett volna szemlélője, aki bele tudott volna merülni ebbe a szinjátékba. Hát még ha valaki tanuja lehetett volna annak a folyamatnak, amint a Kárpátok gerincei ugyanebben a felmérhetetlen időben a keleti nivósüllyedés következtében többszörösen felgyűrődtek s mint valami egymásmögé sorakozó óriási hullámtaréjok a magasban maradtak, megmerevedtek, hogy hullámvölgyeikkel és hullámhegyeikkel, amelyek olykor hatalmas teknőkké, olykor pedig fensikokká képződtek, hogy gazdag változatosságukkal hirdessék földünk szenvedélyes, játékos kedvét.

De csak maradjunk a Hargitánál s vallassuk tovább rejtett szépségeit. Igaz, hogy aki szembe akar nézni ezzel a sok szépséggel, annak sok fáradságot kell vállalnia. Láb kell, szem kell és sziv kell hozzá, mert nem vitetheti magát mindvégig, egyszer csak a saját erejére kell támaszkodnia. Vitessük hát magunkat Udvarhelytől, amig lehet. A Nagyküküllő völgyében északi irányban haladunk, Bethlenfalván át, mindig felfelé, mig elérjük Fenyédet, majd tovább Máréfalvát. Innen a Cekend-tetőt kell megmásznunk, hogy felérjünk az ugynevezett Láz-ra, amely székelyül fensikot jelent. Itt már csaknem 900 m magasságban vagyunk. Kiterjedt, nagy fensik, amelyet zugó fenyőerdők tesznek változatossá. Itt már kibontakozik előttünk a Hargita teljes szépségében. Közvetlenül előttünk a Koporsó-hegy, mögötte a Csicsói-Hargita, kissé nyugatra a Hargita-vonulat legmagasabb csucsa, az 1800 m magas madarasi csucs.

A Hargita nemcsak nagy hegy, hanem valóban rengeteg. Ez a plasztikus kifejezés jelenti a hegynek nemcsak a rendkivüli nagyságát, hanem azt a sajátosságát is, hogy mint igazi hegyvonulat annyira összetett, bonyolult, hogy tele van megszámlálhatatlan utvesztőkkel, de tele van mély völgyekkel, szelid hajlásokkal, óriási tisztásokkal, ugynevezett gyephavasokkal, keskeny, szük völgyekbe zárt kies ligetekkel, de tele van hatalmas erdőségekkel, merész szakadékokkal. És ezt a rendkivül tagolt felszini gazdagságot bekeretezik, vagy átölelik, néhol felbokrétázzák, vagy ékesitik a hargitai fenyők, amelyek lenn a szelid völgyhajlásokban meleg tekintettel néznek fel reánk, a magas, meredek oldalokon büszkén, sőt gőgösen várják hódolatunkat s amikor megnyerték, feleletül ugy zúgnak, suhognak, mintha szellemseregek lebbennének végig az egész nagy birodalmon.

De ha beteltünk a gyönyörüséggel, most térjünk le balra, nyugati irányba, mielőtt folytatnók tovább utunkat felfelé. Ez a tető ugyanis vizválasztó a Nagyküküllő és a Homoród völgye között. Kitérve, a Kis-Homoród egyik oldalvölgyében találjuk a hires homoródi fürdőt. Mielőtt azonban ide betérnénk, forduljunk előbb déli irányba s gyönyörködjünk előbb az Ilona-völgyben, ebben a csodálatos szép, napfényben ragyogó, uj villasorral ékesitett völgyben.

De nem időzhetünk tovább, tülköl a gépkocsi, hogy induljunk s félbeszakitott utunkon törjünk uj szépségek felé. Alig hagyjuk el Szentegyházas falut, a Tolvajos-tetőn ismét megállunk s most már csak lábainkra bizzuk magunkat s tüdőnk és szivünk szerves motorjait vesszük igénybe. Hogy lássuk: a sokféle borvizen kivül mennyi gazdagsága van a Hargitának, forduljunk keleti irányba s a Gyepü-patak mentén menjünk, mig ennek forrásvidékén elérjük az okker-festék bányát, valamint ennek közelében fekvő opál-telepet. Már az ut mentén találunk néhány szép opál-darabot, az opál-telepen pedig már válogathatunk a sokféle szines széthányt opálkövek között. Sárga, piros, zöldes és kékes szürke szinekben ragyog előttünk az opál.

Elhagyjuk ezt a helyet is, hogy beforduljunk a déli irányba futó Vargyas-patak völgyébe. Mingyárt a fordulónál meglep a Sólyomkő, ez a gulaalaku szikla, amelyről Orbán Balázs azt jegyezte fel, hogy megközelithetetlen oldalába sivitó solymok fészkelnek s hogy itt tartották a lövétei solymárok, a fejedelmi korban, a portának adóba küldendő sólyomokat. Ettől nem messze fekszik Hargita-liget, majd mintegy órai távol-

ságra a Tolvajos-patak mentén az idillikus Kirujfürdő. Ha a Hargitát eddig a „fenséges" esztétikai jelzővel ruháztuk fel, itt, ebben a völgyben, bájosnak kell neveznünk mindent. Nem a nagy arányok, nem a feltűnő rendkivüliségek, hanem a báj csöndes szépsége vesz körül s ez ragyog felénk, bármerre nézünk. Oh, milyen nehéz ebből a békességes völgyből kiszakadni. Gyógyit itt nemcsak a viz, de gyógyit a patakok andalitó hangja, a szeliden sugdosó fenyők hivogatása, a pázsitos oldalak verőfénye és nyugalma, a cirógató, simogató szellők incselkedése. Itt kitör a lélek csöndes szava: Valóban jó nekünk itt lenni.

De nem vezetem olvasóimat tovább ide és oda, hanem nekivágunk a tulajdonképpeni, ugynevezett Csicsói Hargitának. A Tolvajos-tetőt is elhagyva nagy kiterjedésü cserfáson haladunk át, mig elérjük ismét a fenyő-övet s végre fenn vagyunk a Csíkcsicsóhoz tartozó Hargitán. Itt természetesen nem ér véget a Hargita, hiszen rengeteg ez. Tovább reng, el egészen Gyergyóig és a Görgényi havasokig.

Itt fenn azonban nem találjuk azt a nyugalmat, amely eddig végig kisért. Az egyértelmü, összhangzó érzelmek elhagynak s nagyon vegyes érzelmek között járjuk ezt a fürdőnek nevezett helyet. Emberek jönnek-mennek, akiket a hely magaslati jellege csalogatott ide, de viszont sokan vannak, akik a kereset reményében csak ődöngenek itt. Különben elhanyagolt külsejü hely s mégis drága. Nem szobákat, hanem ágyakat ajánlanak s adnak bérbe s még a puszta tüzhely használatát, tüzelőanyag nélkül is meg kell fizetni. Mindenik főbérlő azon töri a fejét, hogyan lehetne azt, ami itt a legtöbbet ér, a tiszta magaslati levegőt is megfizettetni.

Vannak azonban egészen furcsa dolgok itt. Ilyen például az a két egymásmellé épitett házikó, vagy inkább valami fedett verem, amelynek homlokán különféle felirások olvashatók, pl. Gázkamra. Egyedül bolyongok s benyitok az egyikbe. Pincegádorszerü helyiségben vagyok, amely körül van véve hevenyészett fakorláttal s el van látva lefelé körben futó lépcsőkkel. Egyszerü falusi emberekkel van tele. Mélyen hallgatva állnak, vagy ülnek. Egyik a korlátra támaszkodva néz le a gödörbe, a másik a lábát lógatja be, a harmadik végigdől a korlát mellett, némelyek az első lépcsőfokon állnak egymással szemben. Mély csend, mintha mindenki csodát várna. — Mint tájékozatlan ember, megkérdem, hogy mi ez a hely és mit csinálnak itt? — Először megbámulják vakmerőségemet, hogy ezt a csodaváró csendet megtörtem. De aztán mégis megszólalnak a bizonyságtevő ajkak és csodálatos gyógyulásokról beszélnek. Az egyiket ölbe hozták ide s most már a saját lábán jár, a másik hónapokon keresztül nem tudott megmozdulni s most már alig várja, hogy ismét munkába álljon. — Még mindig nem értem a dolgot, tehát leszállok az első lépcsőfokra, majd a másodikra, harmadikra, ahova a gyógyulók nem mernek lemenni, figyelmeztetnek is, hogy vigyázzak, mert ott igen erős a feltörő gáz. Pár percig azonban ott maradok, amikor egyszer érzem, hogy kezd a lábam felmelegedni. Azonban nem mintha valami meleg kisugárzás lenne itt, hanem a szervezetre gyakorolt belső hatás idézi elő ezt a különös belső hevülést.

Átmegyek a másik verembe is, ott is ugyanaz a kép. Itt már, mint tapasztalt és tájékozott ember, nem kérdezek semmit, hanem egyenesen belépek a gádorba. Ez még erősebb hatásu s itt még csodásabb gyógyitásokról hallok, mint az előbbiben.

Érdekes példái az öreg Hargita vulkánikus utóműködéseinek. Utolsó lehelletét most adja ki magából, bár nem olyan mérgesen, mint a torjai Büdös-barlang. Jele annak, hogy itt mélyen lenn még tüzesen fortyog az izzó anyag, de mire feltör, már enged hevéből.

Elhagyjuk ezeket a különös helyeket, de alig haladunk pár lépést, ujabb furcsasággal találkozunk. Egy valóságos fürdő-medence, amelynek bejárata fölé ez van fölirva: Vallató. — Hát ez mi? — Hamarosan megtudjuk, amint a nagy melegben, nagy örömmel belépünk a medencébe. Nem sokáig tart az öröm, mert amilyen nagy sietve beléptünk, éppen olyan sietve kapjuk ki lábunkat. Oly borzasztó hideg ez a viz, hogy méltán kapta nevét; nincs az az inkviziciós eszköz, amelynek alkalmazására oly hamar vallana a legmakacsabb vádlott is, mint ennek a kegyetlen hideg viznek a hatására. Akit ide bekényszeritenek, vagy alámeritenek, az kész magára venni a legsötétebb bűnöket is, csak megszabaduljon ennek a fürdőnek az égető, szúró és szorító hatásától s még ha megszabadul is, órákig áll dideregve a déli napfény melegében is. Mi azonban, miután senki se kényszerit, önként vállaljuk s ha jajgatva is és csakazértis, hogy elmondhassuk, hogy még a Vallatóban is fürödtünk, hirtelen belemártjuk magunkat s vörös és kék bőrrel, dideregve állunk sorban a forró homokban s melegittetjük magunkat a magaslati napfény sugárzó özönében.

Egy következő furcsaság, hogy a csicsói Hargitatető legszebb, legüdébb, fenyvesektől körülvett tisztását Disznópiacnak nevezik. Sok más hely megérdemelné ezt a nevet a telep területén, csupán csak ez az egy nem. Itt gyültünk össze, mivel az itt fürdőző református hivek arra kértek, hogy részükre istentiszteletet tartsak. Néhány tagból álló kis körre számitottam s egy hatalmas gyülekezet sereglett össze, néhány buzgó asszony hivására. Vannak itt nemcsak reformátusok, de képviselve van Erdély minden keresztyén felekezete. Kikerül hátizsákom zsebéből a Bibliám s nem nézem és senki sem nézi különös papi ruhámat, bakancsos, térdnadrágos öltözetemet, csak az Igét hallja, a szeretetnek és a felülről való békességnek igéjét s amint szárnyal az imádság, velem imádkozik Erdély minden népe. Erdély minden népéért.

A „turista istentisztelet" után nyomban felkerekedünk és indulunk a Hargita egyik pompás tetőjére: a Koporsó-hegyre. Talán a formája miatt kapta ezt a különös nevet. Hosszu kerengő uton megyünk, mig felérünk egy bozótos vágottba, majd elérjük a gyönyörü szálfenyős erdőt. Már majdnem fenn vagyunk, mikor megdördül az ég s hirtelen elkezd esni az eső. A társaság jórésze nem hagyja magát, felkapaszkodik, de hiába, nem lehet látni mást, csak a mélybe kavargó felhőt és ködöt. Mintha óriási tenger hömpölyögne lábaink alatt, olyan ez a látvány. Sehol semmiféle szin, csupa szürkeség borit mindent. Várunk, hátha megtörténik a csoda s amilyen váratlanul beborult, éppen olyan váratlanul ki is derül. A várakozásban sem fáradnánk el, ha már a hosszu uttal járó fáradságot meggyőztük, de mind jobban szakad az eső s visszatérésre kényszerit.

Ismét a fürdő-telepen vagyunk. Rövid uzsonna után derülni kezd az idő, mire uj kedvre ébredünk s a hazafelé vivő ut mentén lévő Kossuth-sziklákat másszuk meg. Innen látjuk nemcsak a Csíki-medencét, de még a Gyergyói-fensik felé eső határhegyek kékes körvonalait is. Az éles szirttetőn ázott ruháink is megszáradnak. Aztán indulunk le a Hargita magaslatairól, vissza a völgybe.

Hosszu gyaloglás után a Tolvajos-tetőn várjuk be az értünk jövő kocsikat. S miután sokáig késnek, tábortüzeket gyujtunk s azokat körülülve, vidám énekszóval mulattatjuk magunkat.

Napokat, heteket lehetne a Hargitán eltölteni s mindig uj és uj látnivalókkal mulattatna és tanitana s eközben mind több nyugalmat és békességet ajándékozna, különösen annak, aki őszintén és mélyen tudja szeretni. A tetők általában csak azokat szeretik, akik őket szeretik. Szeretetüket azzal mutatják meg, hogy keblükre ölelnek és elkezdenek beszélni a maguk nyelvén. Beszélnek a maradandóságukról, de beszélnek ugyanakkor a mulandóságukról is s eközben magukon tulutalnak, a felettük elterülő Ég örökkévalóságára s Arra, aki jelenvaló erejével teremt és fenntart mindeneket. Mert ez az utolsó szó, amit kimondhatatlan nyelvükön beszélnek. Általában mindig az utolsó és végső szó az, amit beszélnek, mert minden, amit mondanak, az mind az Utolsóra és a Végsőre vonatkozik. Milyen jó is lenne, ha a völgyekben lakó emberek többet beszélnének a hegyekkel és többet hallanának a hegyek beszélgetéséből.

A NAGYENYEDI KOLLÉGIUM

Az iskoláról minden diák életében legalább két *nagy nap* emléke marad meg örökre.

Az egyik nagy emlék az iskola épületével való *első találkozás* napja. A másik pedig az öreg diák *bucsuzkodásának* napja.

Mikor a pöttömnyi kisgyerek apja vagy valamely helybeli felnőtt férfirokona kezét fogva először lép be a nagyenyedi *Bethlen-kollégium* hatalmas főépületének kapuján, egész biztosan ijedten összeszorult szivvel néz körül a szük kapu után váratlanul széles ódon lépcsőházban. Ő maga is érzi azt, amit később az iskolaév folyamán jó néhányszor szemtől szembe is megmondanak neki a felsőbb osztályosok, hogy *az elsős az nem ember*...

Hát bizony, az elsős gyerek legszivesebben sirvafakadna, mikor édesapja szép bucsuzkodás és pár krajcárnyi vigasztaló zsebpénz átadása után eltünik a folyosó szögletén.

De legszivesebben sirvafakadna a diák nyolc esztendővel később is, mikor pedig már nagybüszkén egyszer-kétszer borotvakéssel is illette a röviden „szakállnak" titulált báránypelyhecskéket az állán, azaz eme művelettel legalább sajátmaga előtt férfivé avatta magát, sőt az utána érkezett többi elsősök is az igazi férfinak kijáró mélységes tisztelettel néznek az öreg diákra. Legszivesebben sirvafakadna az öreg diák akkor, midőn a vén kollégiumtól való végső bucsuzkodás ideje elkövetkezett...

Sirva jövünk a világra és sirás közben távozunk el belőle. Sirva lépjük át az iskola falát és, ha titkoljuk is, befelé valamennyien könnyezünk mikor végső bucsut veszünk tőle.

*

Nagyenyed poros, alig városias, vidéki miliőjében ugy áll a kollégium hatalmas épülete, mint egy igazi nagyvárosból idetévedt vándor. Erre járt egyszer, kicsit meg akart pihenni, aztán annyira nekitelepedett a pihenésnek, hogy végleg ittfelejtette magát...

De épp az a gyönyörü a nagyenyedi kollégiumban, hogy ennek a kedves, egyszerü magyar városkának közepén büszkélkedik, szerény, magyaros büszkeséggel. Ott áll az iskola a főtér ősi temploma mellett. Szerényen, kissé félrehuzódva az utról, az öregebb épület-testvérnek kijáró köteles tisztelettel.

Kevés szebb, érdekesebb kis temploma van egész Nagy-Magyarországnak, mint ez a nagyenyedi templom. Óriás négyszögletes tornya egy régi római időkben itt állt erődtorony alapzatára épült. Maga a templom a XIII. században épült fel, a gótika tartózkodóbb, puritánabb modorában. A templom fő érdekessége az az erődités-gyürü, mellyel körülvette egyházát a város, háborus veszedelmekre való gondos elővigyázatból. Az ilyen *erődtemplomok* adtak menedéket támadás esetén a város egész polgárságának. Vastagfalú bástya-házaiban rendezték be a polgárok élléstáraikat, gabonaraktáraikat is. S a vár felett maga az *Uristen* őrködött, legfőbb vigyázóként.

A nagyenyedi vártemplom egyik bástyatornya. Baloldali kép: a kollégium homlokzata.

*

A *Bethlen-kollégium* valóban vándorként érkezett ebbe a kedves, egyszerü, nemes városkába. *Apafi Mihály* fejedelem telepitette át az 1658-i tatárpusztitás által feldult *Gyulafehérvárról Enyedre* Bethlen Gábor fejedelmi bőkezüséggel fenntartott hires iskoláját.

Ezzel az áthelyezéssel Nagyenyed Erdélyország első iskolavárosává emelkedett. *Academicum collegium* volt

A nagyenyedi templombástya udvari része. A fejedelemasszony háza.

Bethlen főiskolája, fél egyetem, bölcsészeti és teológiai karral.

A hires intézeti vándorként érkezett Nagyenyedre, azzal a szándékkal hozták ide, hogy alkalmas időben tovább viszik, vagy talán visszahelyezik ősi székhelyére. Apafi fejedelem rendelkezőlevele igy is ir az áttelepitésről: *„Nem lévén mostan erre alkalmasabb hely Enyednél, mind a collegium jószágára s mind egyéb dolgokra nézve, szállást és maradást odarendeltük...“*

A hatalmas intézetet először nem is a legnagyobb örömmel fogadták az itteni polgárok. A hires professzoroknak nagyobb volt a tekintélye a legelső polgárénál is és bizony a hatalmi féltékenység, nem volt ismeretlen az enyedi polgárok előtt sem...

No, de hamarosan eltüntek ezek az ellenérzések, a nagyenyedi polgárság szivben, lélekben végül is annyira egybeforrt kollégiumával, mintha az Uristen mindkettőt egy megáldott, szép percben ikertestvérként hozta volna a világra. S a kollégium is ittmaradt végleg, otthont kapott és nem menedéket.

A magyar kultura hatalmas erőssége lett a nagyenyedi templom-erőd mellett felépült kollégium. Nagynevü tanárai között az egész magyar kultura több büszkeségét látjuk. *Csernátoni Pál,* Bethlen Miklós mentora és *Décsi Márton* valóságos hősök voltak a kollégiumnak az első idők sok nehézséggel küszködő korában.

A szótáriró *Pápai Páris Ferenc,* Apácai jeles tanitványa volt legkiválóbb tanár-igazgatója az intézetnek.

Ezek közül a falak közül került ki *Kemény Zsigmond* báró és a jeles műforditó költő püspök, *Szász Károly* is.

Az enyedi tanárok közt mindig voltak olyanok, akik valóságos *művészei* voltak a tanitásnak. Nem *tananyagot* tanitottak, hanem a sziveket, lelkeket művelték. A tanitványokat szinte elbűvölték ezek a tanárok, elragadták a tudós lelkességével és a nevelés igazi hivatástudatának mély etikai szépségével.

*

A nagyenyedi diák lelke mindig visszajár az öreg falak közé. Ahogy az édesanyjára gondol a távoli időből az öreg, életbe-keveredett ember és ujra gyereknek látja magát, igy mi, nagyenyedi öreg diákok is ujra diákocskáknak érezzük magunkat, ha az öreg kollégium falai közé visz vissza az egyre gyakoribb emlékezés...

Kalotaszegi.

Jobboldali kép: a nagyenyedi erőditett templom.

A nagyenyedi vártemplom.

Milyen hasznos dolog a legáció? Hogyan lesz a diákból ur?

Irta: Benedek Elek

Benedek Eleknek, a nagy magyar mesemondónak „Edes anyaföldem“ cimü önéletrajzából közöljük ezt a visszaemlékezést. Benedek Elek a székelyudvarhelyi kollégiumnak volt diákja.

A diákból ugy lesz ur, hogy a hatodik osztály egzámenje nem egzámen, hanem — rigorozum. Magyarul: szigoritott egzámen. Aki ezt a szigoritott egzáment kiállja, abban a pillanatban urnak szólitják még a professzorok is. Ahogy kilépnek az auditoriumból a folyosóra, az ujdonsült urak első dolga, hogy cigarettára gyujtanak. Mostantól kezdve nem kell törni fejüket, hol is szippantsanak el egy cigarettát. De nemcsak cigarettára gyujtanak, amint a folyosóra kiözönlenek, de gyermekes boldogan kiabálják egymás nevét, tagolva, hosszan elnyujtva, s ami fő, az ur-at hozzá ragasztva, igy ni: Be—ne—dek E—lek—ur!

Ó, de szépen hangzik, ugy-e? Eddig, ha valaki keresett, bekiáltotta a vén kollégiumba a nevemet, tagolva, elnyujtva, de egyszerüen ur nélkül. Ezentul hozzátoldják az urat. Eddig, ha feleletre szólitott a professzor ur, fel kellett állanom illedelmesen. Ezentul ülve maradok s ugy felelek. Eddig nem volt jussom, hogy eklézsiát válasszak s „hivatalosan“ hirdessem Isten igéjét. Ezentul én is sorra kerülök s kedvem szerint válogathatok az előlem még el nem szedett eklézsiák közt.

Hát, most majd hivatalosan járunk legációba. Akkreditált követei leszünk a vén kollégiumnak. Nyomtatott ajánló levelet kapunk, amely rövid, vallásos elmélkedés s egyben ajánlólevél is: benne a nevünk. Minden eklézsiáról tudjuk, hány olyan család van ott, amelyik az ajánlólevelet elfogadja s azt legalább egy pengő forinttal meg is váltja. Ki-ki annyit vásárol, darabja, gondolom két krajcár, de ezt a nagy summát majd csak akkor fizetjük, ha a legációból visszajöttünk. A legnagyobb summa lehet ötven krajcár, — bizony, nagy ez egy diáknak legáció előtt.

Öreg iskolatársaimmal, ha össze-összetalálkozom s

KÜRTJELEK, EZREDHIVÓK, KATONAINDULÓK

Gyerekkorunk legkedvesebb játéka a katonásdi volt. Ártalmatlan hadakozásunkat el se tudtuk képzelni harcias muzsika nélkül. Hiszen Petőfi népszerü Csatadala is igy kezdődik:

Trombita harsog, dob pereg,
Kész a csatára a sereg.

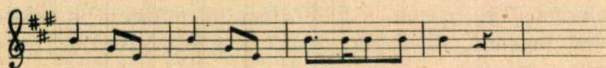
Komoly katona-mesterségben is jelentős szerep jut a zeneszerszámoknak. A tájékozatlan „civil" — ha ugyan akad még ilyen a világháboru négy esztendeje után — azt képzeli, hogy mindaz, ami a katonaságnál muzsika, csak afféle dísze, tetszetős járuléka a gyöngyéletnek s a katonazene csak arravaló, hogy térzenét adjon, meg mikor végigvonul a városon, legyen ami figyelmeztesse a fehérnépet: nosza, csapjátok le a seprüt, meg a főzőkanalat, fussatok az ablakhoz, gyönyörködni a daliás legényekben.

Persze a valóságban nem igy áll a dolog. A zene ősidőktől fogva szerves tartozéka, fontos feladatkört betöltő segédeszköze volt a katonáskodásnak, az ma is. Az őskori leletek harci jellegü ábrázolásain épugy megtaláljuk a katonai hangszereket, mint ógörög reliefeken, egyiptomi sirleleteken, római diadaloszlopokon. A biblia szerint Jericho falai a harsonák rettentő szavától omlottak össze. A germán hősök pajzsukat lándzsával verdesve rohanták meg az ellenséget — ime a dob elődje.

*

Kétségtelen, hogy a hadviselésben a harci teljesitmények, főként a közelharc és a roham ütőerejének fokozására bevált eszköz a muzsika. A trombiták „kövér, aranyló torkán" — ahogy Kosztolányi irta — kiáramló éles harcijel a fülön át az idegekre hat, fokozza a bátorságot, feledteti a veszélyt. A dobok kemény, vérpezsditő ritmusa fokozza a lelkesitő hatást.

A magyar honvédség rohamjele:

annyira közismert, hogy mindenkinek a fülében van. Ez a kis dallam nagy ember alkotása: Haydn Józsefé. De nemcsak ezt, hanem valamennyi katonai kürtjelünket a halhatatlan klasszikus mester, az Esterházyak udvari zeneszerzője komponálta — persze még az egykori osztrák ármádia használatára. Tőle való az ébresztőjel:

amire bakáink ezt a jellemző versikét alkalmazták:

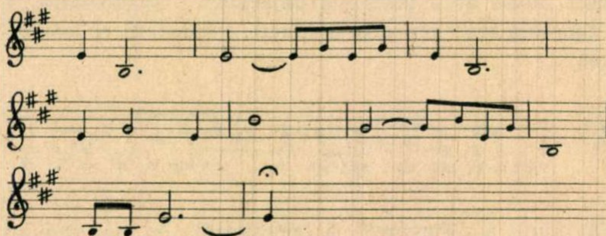
Kelj föl katona,
Megfőtt a zupa.

(„Zupa" volt a reggeli rántottleves kaszárnyai elnevezése.)

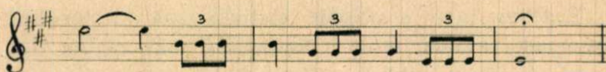
Haydn-dallam az „Imához":

a „Takarodó":

meg a „Lefuvás" jele:

*

Érdekes, hogy a Haydn-féle katonai kürtjeleket, amelyek elismerten a legszebbek, jelenleg egyedül a magyar honvédség használja. Ennek története van. A világháboru végéig a m. kir. honvédség, a cs. és kir. közös hadsereg és az osztrák Landwehr, tehát az egykori monarchia valamennyi katonai alakulata egyféle kürtjelkészlettel volt „fölszerelve". Az összeomlás után az u. n. utódállamok (így maga Ausztria is), szakitottak a régi jelekkel és ujakra rendezkedtek be. Nálunk is volt szó ilyesmiről. Pályázatot irtak ki magyaros jellegü kürtjelekre. Temérdek névtelen pályamű érkezett be, a zsüri kiválasztotta közülök a legjobbat. A jeligés levélből nagy meglepetésre egy női név került elő. A bizottság nehéz helyzetben volt, ami érthető. Nehéz lett volna elképzelni, hogy katonáink egy hölgy zenei „vezényszavaira" meneteljenek.

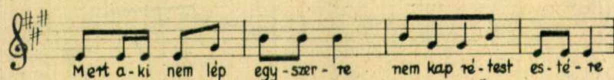
Szerencsére időközben kiderült, hogy a régi, bevált, közismert kürtjelek teljes sorozata gazdátlan maradt. A legfőbb Hadur ugy rendelkezett, hogy honvédségünk azokat változatlanul átvegye, illetőleg megtartsa, mert hiszen egyáltalán el sem tért tőlük. Ennél jobb megoldást el sem lehetne képzelni.

Kürtjelekről beszéltünk — a hadseregben elterjedt szokás szerint —, holott a katonai jelek hangszere tulajdonképpen nem kürt, hanem trombita. Még pedig ugynevezett természetes trombita, vagyis olyan, amelyen csupán az alaphangot és annak természetes felhangjait lehet megszólaltatni, minthogy a rezgő légoszlopot megrövidítő billentyüi nincsenek. Ez adja meg a katonai kürtjelek sajátos jellegét. A könnyen emlé-

kezetben maradó, rövid dallamok, amint a laikus is megfigyelheti, mind terc, kvint, oktáv hangközökben mozognak. Ritmusuk is egyszerü és kisdobon kiverhető.

*

A „kürtjel" szóban benne foglaltatik, hogy a lelkesitő hatáson kivül jeladó szerepük is van a katonai hangszereknek. Hát először is a katonás rend szolgálatában a parancsszavakat helyettesitik. Ha a laktanya udvarán az ezredkürtös elfujja reggel az ébresztőt, vagy este a mélabus, költői dallamu takarodót, minden ember messze körzetben meghallja és tudja, hogy mi a teendője. Ha fellebbvaló közeledik, a „vigyázz!"-jelet kell elfujni. Külön kürtjel kiséri a „Fegyverbe!" vezényszót, amely a kapuőrségnek szól, ha tiszt halad át a laktanya bejáratán. Gyakorlatra a „generalmars" ropogós ütemeire vonul ki a legénység:

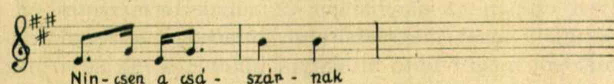

Ott künn a „Vigyázz!", a „Sorakozó!" és még számos jel figyelmezteti a bakákat különféle mozdulatokra és mozzanatokra.

*

Érdekes, hogy a polgári életben csak mostanában kezdenek rájönni, amit a katonaság már régóta tud, hogy zeneszóra jobban, könnyebben megy mindenféle testi foglalkozás. A rádió reggel zenére tornásztatja hallgatóit. A gépiró szakiskolák ujabban bevezették a gramofonos oktatást. Az amerikai nagy gyárüzemek is kisérleteznek ilyesmivel. Kiderült, hogy zeneszó mellett vagyont érő percentekkel emelkedik a futószalag mellett végzett tömegmunka eredménye. Gondoljunk csak a többé-kevésbé kezdetleges viszonyok közt élő népek munkadalaira. A hires, szivfájditóan szomoru „Ei uchnyem" például nem egyéb, mint a volgai hajóvontató munkásoknak a kötélhuzás nehézkes, egyhangu ritmusából született munkadala. Nekik enyhitő lelki balzsam a közös ének. A katonáknak üditő, menetelésre serkentő, harckészséget ébrentartó varázsszer a trombitaszó, meg a dobpergés, vagy ennek híján a szaporán termő bakanóta.

Szépek és változatosak a magyar katonanóták. Dallamuk többnyire változata annak a falusi daltipusnak, amelyet a népzenekutatás az „ujabb dallamok" csoportjába osztályoz. Megvan benne a sorok szabályos szimmetriája, az ütemek feszes ritmusa, amely könnyen fülbe megy és a talp alá csuszik. Van egy érdekes jelenség, amivel még nem igen foglalkozott az idevágó irodalom: a bakanóta néha tanul a katonai kürtjelekből, fölszivja, magáévá teszi a természetes trombita jellegzetes dallam-elemét, a „tört hármashangzatot". Ez a nótakezdet:

vagy ez a másik:

— kétségtelenül kürtjel hatása alatt keletkezett.

Arany János, mikor Amadé László toborzóverséhez szerezte az ismert dallamot:

a negyedik és ötödik ütemben tudatosan alkalmazta a kürt-motivumot.

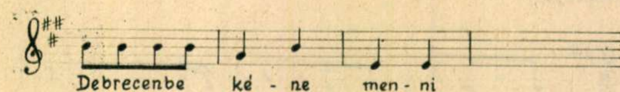
*

Ennek megforditottja jelentkezik az ugynevezett „ezredhivók" egy részében. Mi is az az ezredhivó? Különleges kürtjel, amely arra szolgál, hogy az egy ezredhez tartozó katonák fölfigyeljenek rá. Gyakorlati rendeltetése van, de egyuttal a bajtársi összetartás zenei jelképe is. A régi monarchia hadseregében minden egyes ezrednek rendszeresitett hivójele volt. De ezeket nem központilag rendelték el, mint az egyéb kürtjeleket, hanem mindegyik alakulat maga választott kedvére való dallamot, bejelentette illetékes helyen, amely azután jóváhagyta. Nagy gyakorlatoknál, ahol tömérdek csapattest fölött kellett intézkedni, különösen fontos szerepe volt az ezredhivónak. Ha valamilyen parancs (pl. „sorakozó!", „riadó!", „roham!") egy bizonyos ezrednek szólt, a kürtös legelőbb is az ezredhivót fujta, azután a megfelelő kürtjelet. Akire tartozott, igy megtudta, mi a teendője.

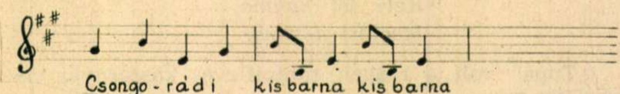
A régi ezredhivókat (százakra menő ilyen jel volt használatban) érdekes lenne összeszedni, de lehetetlennek látszó feladat. Állitólag annakidején megjelent valamikor a teljes sorozatot tartalmazó gyüjtemény, vagy szolgálati könyv. Ha volt is, bizonyos, hogy teljesen eltünt a forgalomból. A legszorgosabb utánjárással sem lehetett ilyesféle kiadványnak nyomára akadni. Ugy tudjuk, a hadtörténelmi muzeum is örömmel fogadná, ha valaki ennek a gyüjteménynek nyomára vezetné.

Néhány érdekes ezredhivó igazolja, amire fentebb céloztunk: azt, hogy egyes ezredek lehetőleg ismert magyar dallamokat használtak hivójelül a kürtszó jellegéhez idomitva, ha kellett.

A debreceni huszárok hivójele — talán mondani sem kell — ez:

A szegedi honvédeké:

A ludovikásoké igy hangzik:

Az egyes honvédek a Rákóczi-induló első sorát használják, persze kürtváltozatban:

Vannak aztán „saját szerzemények“ is a hivók közt, mint például a győri tizenkilenceseké:

Vagy az esztergomi huszonhatos „közös“ bakáké:

*

Az ezredhivótól csak egy, de jókora lépés az ezredindulókig. A békevilágban minden „közös“ ezrednek külön zenekara volt, tehát saját indulója is. A m. kir. honvédségnél kerületi zenekarok és kerületi indulók voltak. A budapesti 1. honvédkerület alakulatai például díszkivonulásokon a Rákóczi-indulóra, a szegedi 2. kerületiek az Erkel-féle Hunyady-indulóra meneteltek. A pozsonyi 4. kerület díszindulójának dallamos része a „Jaj de nagyon régen volt és soká lesz“ szövegü szép Bihari-verbunkos volt. Népszerü katonamars még a Klapka-induló, Egressy Béni szerzeménye. (Fel, fel, vitézek, a csatára.)

Mindezek a magyaros indulók természetesen a mai honvédségben is kedveltek és használatosak. A régi világból örökölt marsok közt elég sok idegen szerzőtől való idegen szellemü is akad. (Lovascsapataink hivatalos díszindulója ma is a nagyon szép, de mégis csak idegen eredetü Prinz Eugen Marsch). Ezeket ujabban kezdik már kiszoritani a katonanótákból összeállitott népdal-indulók. Lehár Ferenc nagyon elterjedt „Losonci Indulója“, amelyet losonci katonakarmester korában irt, szintén nem egyéb, mint akkor divatozott, népszerü csárdásokból összeállitott egyveleg.

Fiatal zeneszerzők számára szép és hálás feladat kinálkozik: olyan indulókat komponálni, amelyek félreismerhetetlenül magyar jellegüek, a magyar lélekhez, magyar szivhez szólnak, a dicsőséges magyar honvédséget és a katonai szellemben nevelt ifjuságunkat magyar célokért, magyar tettekre lelkesitik.

Ennek a még megszületésre váró uj magyar indulózenének dallamforrása önként adódik mindenekelőtt az ősi népdalban. Ebben a csodálatosan gazdag anyagban, melyet az utolsó negyedszázad tudományos kutatása tárt fel és rendszerezett, bőven akad olyan feszes ütemü dallam, amely megfelelő átdolgozásban és hangszerelésben indulónak pompásan beválna. A kuruc-nóták közt is még biztosan lehetne találni egy-két olyan jóizü dalt, amilyen a „Csinom Palkó“. Szerencsésen lehetne meriteni a mult század elején virágzott verbunkos muzsikából, Bihari, Lavotta, Rózsavölgyi táncaiból.

Végül van még egy forrás: az egyéni lelemény. Ez ér a legtöbbet — ha van.

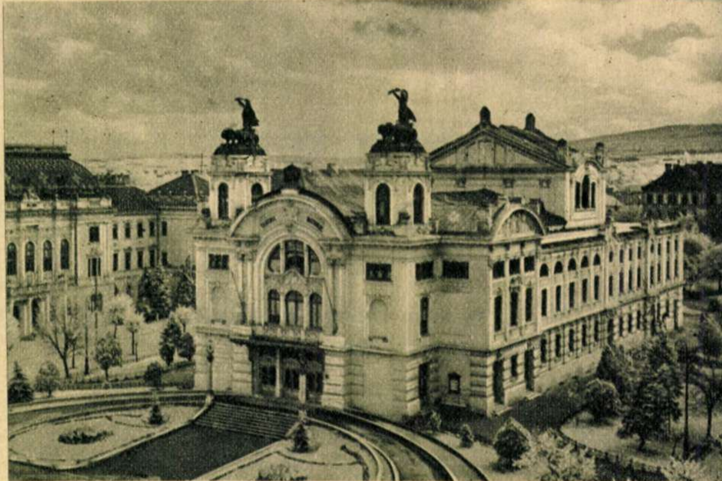
*

A gyermek-korral kezdtük, fejezzük is be azzal ezt a kis elmefuttatást. Zsenge éveim soha el nem mosódó emlékei kapcsolódnak a katonazenéhez. Hányszor szaladtam lelkendezve, mint kis iskolásfiu, a vidéki város utcáin az ünnepélyes menetben fölvonuló „banda“ után. Sárgapaszomántos kék mondurban voltak a muzsikusok, gallérjukon ezüst lira csillogott, teli tüdővel fujták a sárgaréz hangszereiket. Édes kis póniló huzta a kétkerekü taligát, amin a nagydob volt s emlékszem, a lovacska is taktusban szedte a lábacskáit. Legelől a „tamburmajor“ menetelt, akinek ezüst botja, nagy pocakja és kétoldalt szinte az övéig lógó császárszakálla volt.

És hányszor hallgattam a városvégi mezőn heverészve a közelben gyakorlatozó ezredkürtösöket. Ugy is jegyeztem föl most a kürtjeleket, ahogy akkor a fülembe, az emlékezetembe rögződtek. **L. V.**

A pozsonyi Városi Szinház.

A kolozsvári Nemzeti Szinház.

NYELVÜNK, MŰVELŐDÉSÜNK VÉGVÁRAI: AZ ORSZÁGSZÉLI SZINHÁZAK

Vitézek, mi lehet szebb dolog a végeknél — énekelte *Balassa Bálint.* Az országszéli szinházak — Erdélyben, a Felvidéken, Délen, Nyugaton — mindenkor nyelvünk, művelődésünk végvárai voltak és még inkább azok, amióta szinjátszóink a határon tul hirdetik, terjesztik az igét. *Kelemen László* uttörő színésztársasága szétszéledt az országban és aztán sokáig Erdély és a Felvidék szinészete tartotta fenn a magyar játékszint — főként *Kolozsvár,* meg *Kassa* —, majd a Pesti Magyar Szinház megnyitása után a vidéki szintársulatok nevelték a főváros számára a nagy szinjátszókat. A kassai felvidéki társulat adta a pesti Nemzeti Szinház első nagy gárdájának tagjait is. A városok szinházai a magyar nyelv örökmécsei és szétsugározzák a műveltség világát.

Kassa már hazatért és negyven év előtt épült gyönyörü szinháza, a „muzsáknak e fényes temploma", melyet e régi idők óta szinházpártoló város közönsége emelt a nemzeti művelődésnek, ismét magyar szinház. Kassán játszották először *Udvarhelyi Miklós* szinészei a *Bánk bánt* 1833-ban. A mostani szinház 1899-ben nyilt meg és *Szendrey Mihály* társulata a Bánk bánnal kezdte meg előadásait.

Kolozsvár szinészete még Kassáénál is nagyobb jelentőségü volt a magyar játékszin fejlődésének szemszögéből nézve: Pesten 1790-ben játszottak először magyar nyelven. Kolozsvárott két évvel később. 1792 november 11-én a *Rhédey*-ház szinháztermében *Fejér János* szinészei. A *Titkos ellenség* cimü darabbal kezdték és *Kótsi Patkó János,* a későbbi igazgató szólalt meg itt először magyar nyelven. Kótsi Patkó társulata *két év mulva már Shakespearet játszott Kolozsvárott* (Romeo és Julia, Hamlet, Othello). 1821-ben nyilt meg a Farkasutcai régi szinház és 1906-ban a kolozsvári Nemzeti Szinház. Ha a régi szinházban volt az első magyarnyelvü Shakespeare-előadás, az uj szinház teremtett Erdélyben önálló szinházi kulturát. *Aradon* már 1813-ban játszottak magyar szinészek. Bár sokat küszködtek és a város közönsége mindig pártolta a magyar játékszint, csak 1874-ben épült és nyilt meg a Városi Szinház. 1883-ban a szinház leégett, de egy év sem telt belé, ujjáépitették. A főtéri pompás szinházépület 1885 október 1-én nyilt meg, Krecsányi Ignác szintársulatának előadásával.

A régi kolozsvári Nemzeti Szinház, a magyar szinészet legelső hajléka. A gyönyörü, klasszikus épületet a románok átépitették, modern, simafalu diákotthont épitettek belőle, igy akarták eltüntetni a magyar multnak ezt a gyönyörü, beszédes emlékét.

A *nagyváradi* Szigligeti-szinház — a Vigszinház kisebbitett mása — 1900 október 15-én nyilt meg a Hunyadi László operával. *Két évvel előbb ünnepelte meg Nagyvárad szinészetének százados* létét és emléktáblával jelölte meg a Fekete Sas-szállót, amelynek épületében játszottak először *Kótsi Patkó János* kolozsvári szinészei. *Temesvárott* 1828-ban szólalt meg először a magyar szinjátszás, még pedig az első magyar operával: a *Béla futásával.* 1831 óta küzdöttek itt a magyar szinészek; de csak 1875-ben nyilt meg az első állandó szinház: *„Magyar szó hangzott első e helyen. A végső szó is magyar lesz. Ugy legyen."* — mondotta *Csiky Gergely* prológusa. A szinház 1880-ban leégett; két év mulva már ujjáépült, de 1920-ban ez az épület is leégett.

Nyugaton *Pozsony* a szinészet végvára. Már 1820-ban betoppant oda *Kilényi Dávid* komáromi társulata, de sokára állandósult itt a magyar szinészet. Magyar szinigazgató épitette Pozsony első szinkörét. *(Fekete Gábor).* 1886-ban nyilt meg a *pozsonyi* Városi Szinház *Jókai Mór* prológusával és *Erkel Ferenc Bánk bánjával.*

Szabadka délvidéki szinészete a szabadságharc után lendült fejlődésnek. Szinházát 1848-ban kezdték épiteni, de csak 1854-ben készült el és *Latabár Endre* társulata nyitotta meg Jósika Miklós „Két Barcsay" cimü szinművével. Itt ismerkedett meg *Kölesi Lujza Blaha János* karmesterrel, hogy Blaháné néven a „nemzet csalogánya" legyen.

A kisebb városok is lelkesedéssel emeltek szép kis szinházépületeket a magyar játékszinnek. *Nyitrán* (1883), *Zilahon* (1884), *Sepsiszentgyörgyön* (1899), *Székelyudvarhelyen* (1902), *Nagykárolyban* (1908), *Déván* (1911), *Selmecbányán* (1900), *Iglón* (1902) nyilt meg kőszinház. *Szatmáron* már 1847-ben épitettek szinházat, de a mai épület 1892-ben nyilt meg. Szinházat épitett a magyar szinészetnek *Lőcse, Nagybecskerek, Zombor, Lugos, Ungvár* és több más vidéki város. A *legelső* szinházat 1692-ben *Esterházy Miklós* herceg épittette Nagyszombatban és az ősi magyar város 1831-ben ujjáalakittatta a „Tháliának emelt" épületet.

Tamás Ernő.

A Kazán-szoros.

A VASKAPU

Ezeréves és talán többezeréves álmot, tervet valósitott meg Nagy-Magyarország az Alduna szabályozásával, különösen a Vaskapu elkészitésével.

A régi rómaiak a viziutak fontossága iránt meglepően egészséges érzékkel viseltettek és már ők is foglalkoztak a Dunának, mint közlekedési utnak kihasználásával. Az Aldunán ennek a római korbeli munkának nyomai ma is láthatók. Kelet és Nyugat legfontosabb összekötő utvonalának biztositása csak ugy érhető el, ha az aldunai zuhatagok vidéke hajózhatóvá válik, ennek a megvalósitása pedig, mint a történetirók feljegyezték — a leghatalmasabb imperátorok, legzseniálisabb elmék becsvágya volt. Turn-Severin alatt, a hires Traján-hid lábai még ma is megvannak és Traján császár parancsára a hid épitőjének Apollodorus mesternek vezetése alatt egy csatorna épitését is megkezdték, hogy igy kerüljék ki a mai Vaskapu hajóközlekedését, akkor akadályozó sziklaszirteket. A római világbirodalom után a népvándorlások korszaka, majd a törökkel vivott harcok gátolták ennek a munkának a végrehajtását. A harcokban eltöltött századok után merült fel ismét a Legnagyobb Magyarnak, gróf Széchenyi Istvánnak zseniális agyában az Alduna hajózhatóvá tételének kérdése.

*

Gróf Széchenyi István több mint száz évvel ezelőtt fogott hozzá dunai terveinek megvalósitásához. E tervek: a Budát és Pestet összekötő Lánchid, a dunai gőzhajós társaság megalakitása és az aldunai ut szabaddá tétele, hogy a magyar gőzhajók akadálytalanul juthassanak ki árucikkeikkel a legtermészetesebb magyar piac, Kelet felé.

Az aldunai ut kulcsa a Vaskapu szabályozása volt. Széchenyi maga mellé vette nem csak annak az időnek, hanem az elkövetkező generációknak is legnagyobb tehetségü vizimérnökét, Vásárhelyi Pált. Vásárhelyi részletes terveket dolgozott ki a Vaskapu szabályozására, meg is kezdte a munkát, mintegy ezer köbméter sziklát robbantva ki. Akkor azonban kénytelen volt abbahagyni a szabályozást, belátva, hogy fölszerelése a munka nagyságához mérten tökéletlen és a tervek kivitelét egy későbbi kor számára kell fentartani, amely már technikailag jobban föl lesz készülve. Jellemző, hogy még ötven évvel később is Vásárhelyi tervei alapján gondoltak a Vaskapu szabályozására és csak a hetvenes évek végén készitettek uj terveket amerikai, majd angol mérnökök, de ők is figyelembe vették azokat a rajzokat, amelyeket Vásárhelyi az 1825—30-as években készitett. Sem Széchenyit, sem pedig Vásárhelyi Pált nem riasztotta vissza tervük megvalósitásától az első sikertelenség. A Vaskapu sziklaszirtjeinek kiirtását nem sikerült ugyan keresztül vinniök, de a főcéljuk mégis a Keletet a Nyugattal összekötő utvonal megvalósitása volt és ha nem ment ez a vizen, hozzáfogtak az utvonal biztositásához szárazföldön. A part mentén — sokszor a meredek sziklafalakba vséssel nagyszerü utat épitettek, hogy alacsony vizállásnál legalább szárazon, szekéren tegyék lehetővé a magyar árucikk Keletre szál-

litását. Ez a páratlan utvonal ma is áll, alkotójáról Széchenyi-utnak nevezték, de a románok — e partvidék mai birtokosai — nevét megváltoztatták.

*

Mi is volt az akadálya az aldunai szabad hajózásnak? Akik az Aldunán legalább egyszer véghajóztak, megcsodálták a Kazán-szoros percenként változó gyönyörü képét, a hatalmas szikla falak közé szoritott kanyargó Dunát, az épitett kőfalak között levő Vaskaput, aligha tudják elképzelni, milyen óriási munka volt ennek a hatalmas Duna szakasznak a rendezése, hogy a hajók bármilyen vizállásnál szabadon közlekedhessenek rajta. Moldova és Turnu Severin között száztizennégy kilométeres szakaszon a szélességek és mélységek, de különösen a hajóut irányának folytonos és hirtelen változása majdnem lehetetlenné tette a közlekedést. A Grében szakaszon, amely Drenkovától Svinica faluig terjed —, az utvonal telve volt sellőkkel, örvényekkel, zuhatagokkal, áramlásokkal, hullámtörésekkel és hirtelen kanyarulatokkal. Orsova alatt aztán hirtelen kiszélesedett a viz, de a meder mindenütt szirtekkel volt tele, amelyek alacsony vizállásnál teljesen megakadályozták hajók részére az áthatolást. Az ugynevezett Prigrada nevü sziklapad kiálló szirtjei különböző irányu keresztfolyásokat, vizbukásokat és örvényeket okoztak.

A különböző szakértők megállapitották, hogy a szabályozás egyetlen célja a zuhatagokon keresztül akadálytalanul biztositani a folyami hajózást. Ennek a feladatnak az elérése érdekében szükségessé vált az alacsony vizállásoknál beálló csekély vizmennyiséget megszüntetni, amellett a tulságosan nagy sebességeket mérsékelni, a Prigrada szirtjeit pedig szétzuzni, megsemmisiteni.

*

Nemzetközi jogi akadályai voltak évtizedekig a Duna szabályozásának. Mindenekelőtt azt kellett tisztázni, hogy melyik állam köteles a már nemzetközivé tett Duna partjait gondozni, a közlekedést biztositani és a hajózást gátló akadályokat kiküszöbölni. Az 1871 március 13-án megkötött londoni egyezmény a parti államokat hivta föl a szabályozásra és följogositotta a szabályozó államokat a tényleges költségek erejéig a vámszedésre. A londoni döntés alapján 1873-ban nemzetközi bizottság utazott az Aldunára és a helyszinen tanulmányozta a zuhatagok hajózhatóvá tételét. Mire a tervek elkészültek, kitört az orosz-török háboru és évekig beszélni sem lehetett a dologról. A berlini kongresszus azután 1878-ban a Vaskapu szabályozását Ausztria-Magyarországra bizta. Szerbia, amelyhez a Vaskapu jobbpartja tartozott, kijelentette, hogy a szabályozás költségeihez semmivel sem járul hozzá és csak annyit engedett meg, hogy a munkák érdekében a szerb partokat is szabad használni. A monarchia két állama megállapodott, hogy Magyarország vállalja a Vaskapu szabályozás tényleges végrehajtását azzal a kikötéssel, hogy a hajódijakat is Magyarország javára szedik. 1883-ban végre Baross Gábor közmunka és közlekedési miniszter véglegesen megvalósitandónak látta a Vaskapu szabályozását és *Walland Ernő* középitési felügyelőt bizta meg a tervek kidolgozásával.

A műszaki tervek mellett ugyszólván minden lépésnél nemzetközi kérdéseket kellett elintézni, mivel a jobb- és balpart más és más államban volt, sőt a legfőbb hajózási akadály a Vaskapu tulajdonképpen Magyarország határán is tul, Szerbia és Románia között feküdt. Éppen ezért a magyar határokon tul végzendő magyar munkához ezeknek az államoknak a hozzájárulását is meg kellett szerezni. Baross Gábor különleges géphajókat rendelt Angliában a vizből kiálló és viz alatti szirtek kiirtására. Skóciából jöttek ezek a géphajók az Atlanti Óceánon, Földközi tengeren és Fekete tengeren keresztül. A Duna medrében levő sziklákat csak részben lehetett robbantással kiirtani, részben pedig az irtás zuzással történt. Ehhez használták a Skóciából érkezett egyik nagy zuzóhajót. A vasmacskákkal helyhez rögzitett hajón kétszáz lóerejü gőzgép mozgatta a pánzéllemezekből készitett vödröket. A hajón 12 méter magas vasállványról erős vasláncon acélvégü vasvéső csüngött le. A tizenkétezer kilogramm sulyu vésőt a gőzgép négy méter magasra emelte és ebből a magasságból ejtette rá a kiirtandó sziklára. A zuzóhajó a véső minden leejtése után fél méterel odébb ment és ilyen módon naponkint átlag ötven köbméternyi sziklát tördelt össze. A már felrobbantott és szétzuzott sziklákat kotrógépekkel távolitották el. Ilyen lépésről-lépésre haladó munkával sikerült nyolc év alatt befejezni az Alduna szabályozását és megépiteni a Vaskapu partjait.. A Prigrada nevü sziklapad kiirtása után ugyanis hetvenhárom méter széles és ezernyolcszáz méter hosszu csatornát épitettek a Duna közepén, mindkét oldalán magas kőpartokkal. Ez a csatorna a Duna O pontja alatt három méter mély, ugy hogy alacsony vizállás mellett is szabadon, veszély nélkül hajózható. A nagy munkát, 1890 október elsején fejezték be fényes ünnepségek között. Az Alduna egész szabályozása 26,996.551 koronába került.

A millenniumi ünnepségek egyik fénypontja volt a Vaskapu ünnepélyes megnyitása. 1896 szeptember 27-én I. Ferenc József nyitotta meg a csatornát, amelyre Sándor szerb és Károly román királyt is vendégül látta. Az „I. Ferenc József“ nevü gyönyörü hajóval ment végig elsőnek a csatornán a három király, majd Orsován partraszálltak és Herkulesfürdőn pazarfényü díszebéden ünnepelték a nagy mű elkészültét.

A Vaskapu. Alsó kép: Traján császár táblája.

MAGYARORSZÁG NÉMETJEI

A népek történelmének ritka és megdöbbentő pillanatai azok, amikor valami vad elemi csapás, áradás, járvány, vagy egyszerüen a nyomoruság arra kényszerit egy-egy nagy csoportot, hogy elhagyja régi lakóhelyét és uj hazát keressen. *Felszámol megszokott életformáival és uj tájakra indul* — családdal, gyerekkel, bőgő barmokkal —, a háztartás megszokott, hétköznapi szerszámaival együtt: szinte hátára kötve cipeli magával az uj körülmények közé egész megszokott, otthoni életét. *Az uj otthonban megváltozott viszonyok közé kerülve, uj életet kezd, átalakul, de kissé átalakitja a vendéglátó táj képét is, amelybe belecsöppent.*

*

Ha a magyarországi németség történetét nézzük, e megható és nehéz vándorutnak sok példájára bukkanunk. Falunyi, országnyi népek kerekedtek fel a középkor homályában — *üldözött, vagy elszegényedett kézművesek és parasztok hada* — s engedve a baráti szó hivásának, elbucsuztak az Északi tenger sószagu szelétől, vagy otthagyták a sziklás Német Felföld uttalan utú falvait.

*

A honfoglaló magyarság hét törzse közül *egyik sem volt ipartüző. Földmüves sem akadt köztük:* fél Európát beszáguldozták mokány, borzas lovaik hátán s ami kellett, *harcban szerezték* meg. *Karddal a kard vasát s haddal a buzát, aranyat, adót.* Fegyverkovács, varga, gerencsér akadt a meghóditott népek között, akik lassu szekereken követték a száguldó lovasok táborát: *s mi szüksége volt egy éjjel-nappal harcban álló lovasnépnek másra, mint fegyverre, csizmára, ruhára?*

De amikor Árpád s a hét vezér leszállt a Kárpátok szorosain e bőven termő, biztonságos tájra s eldöntötte népe sorsát, *bealkonyult a régi, vidám életnek.* Véget értek a merész kalandok, a vad rohamok, a zsákmányoló portyázások: *a magyarság bekerült Európa népei közé.*

*

Szent István alatt kezdődött el a németség beszivárgása Magyarországra. Gizella királyné csak ugy érezte magát biztonságban kedves, különös és vad magyarjai között, ha *személyes védelmére német lovagokat állitott.* E lovagokkal együtt iparosok, kézművesek is kerültek a királyi udvarhoz. Az uj hit hirdetőivel — a kereszt lovagjaival — *nyugati parasztok is jöttek az országba,* akik feltörték a szűz humuszt s kenyéradó magvakat vetettek el benne. *Az uj hittel szinte egyszerre sarjadt az uj buza a magyar mezőkön!*

*

A Szent István előtt és után jött németeket hamarosan feloldotta a magyarság: *nyomtalanul eltüntek.* Száz esztendő alatt vagy *magyarokká váltak,* vagy *visszamentek Németországba,* vagy *elpusztitotta őket*

Alsó képek. Baloldalon: lőcsei ház udvara. Jobboldalon: a lőcsei Szt. Jakab-templom oltára.

Segesvár látképe.

a zavaros század . . . A második nagy német hullám már a tatárjárás után zudult át az országon. Amikor a nemzet legjobb erői elpusztultak s Muhi-puszta után a fekete gyász s a halál koromfelhői szálltak a letiport nemzet fölött, az országépitő IV. Béla *német és olasz kézműveseket hivatott.* Ma azt mondanánk, hogy *a nagy királyt geopolitikai meggondolások vezették*, amikor a katonailag legfontosabb helyeken birtokokat, szabadalmakat adott az idegenből jöttek vezetőinek, azzal a kötelezettséggel, hogy *telepitési helyük körül várfalakat emelnek s megerősitik városaikat.* A megmaradt főurak fontosabb helyen lévő falvaik is igy ugrottak elő a fejlődés létráján *várakká, megyeszékhelyekké. Husz év alatt valóságos eröditményöv épült Magyarországon a német telepesek segitségével:* a veszprémi püspök Tátikát, a pannonhalmi apát Szigligetet, a pilisi Pozsonyt erősitette meg, az erdélyi püspök Gyulafehérvár köré épitett falakat, a Tomajok nemzetsége Losoncot, a Czakók Várpalotát, a Héderek Kőszeget, a Hahótok Csáktornyát emelték városi rangra, azzal, hogy *biztos menedékké épitették ki minden idegen támadás ellen.*

*

A német telepesek, a *„hospesek“*, városi jogokat, szabadalmakat, kereskedelmi kiváltságokat kaptak és ebben az országban, amely addig alig ismerte a városi polgár fogalmát, *megvetették a civitas alapjait. A király s az ország dédelgette őket.* Adómentességet kaptak s nem telt bele sok idő, amikor *az erdélyi szászok s a szepességi cipszerek (maguk is szászok) városai szinte külön államot jelentettek a kiskirályokkal küszködő királyi hatalom szemében.*

*

A németség következő hulláma *a kereszteshadjáratok után indult el.* Ettől az időtől számithatjuk a nagynémet *„Drang nach Osten“* gondolatát: *német telepesek hulláma zudult Magyarország, Csehország, Lengyelország és Oroszország felé.* Mindenütt szivesen látták őket, mert munkájuk nyomán szinte varázsütésre virágzó városok, bőventermő mezőgazdasági telepek nőttek ki a földből. Magyarországra ekkor indult először a svábok áradata, ekkor erősödött meg a cipszerek és szászok különállása: *ekkor került német kézre szinte az egész kezdetleges magyar ipar.* II. Endre 1224-ben kiadott szabadságlevelét, amelyben külön *„comes“*-t állitott a szepesi németek élére, Mátyás király 1464-ben helybenhagyta, azzal, hogy grófjukat a szepességiek *nem királyi rendeletre, hanem szabadon választhatják.* A brassói és nagyszebeni káptalan, — a magyarországi szászok és cipszerek nagytekintetü kanonokjai közvetlenül *az esztergomi érsek főhatósága alá tartoztak* s amikor 1552-ben a német szabadegyház diadalmas lendülete átcsapott Erdélyre és Szepességre, *az itt élő németek külön országos evangélikus egyházat alapitottak,* amely önállóan intézte a német evangélikusok vallási ügyeit. Ezidőtájt egyre inkább emelkedett a magyarországi németség politikai befolyása: az Erdélyi Unió, amely a három politikai nemzet, a magyar, székely és német főhatóságát mondotta ki Erdély ügyeiben, például *különmegállapodást létesitett, hogy a nemeseknek és székelyeknek is joguk van veszély esetén bevonulni a szászok megerősitett városaiba.*

*

II. József alatt leszállt a szászok napja. A nagy

diktátor *nem türte az önálló szász és cipszer „városállamokat“.* Lassanként megsemmisitette a magyarországi németség összes külön jogait. Csak a mult század elején heverte ki a szászság azt a sulyos csapást, amit a nagy reformátor mért önálló életére. Amikor *1848-ban Erdély és Magyarország egyesült, a szászok fegyverrel álltak ellent s harcbaszálltak az önálló Erdély gondolatáért* s benne *saját külön jogaikért.* De az elnyomatás éveiben, a szabadságharc után *az ő jogaikat is megsemmisitette a hálátlan abszolutizmus!* Csak a kiegyezés után kapott ujra erőre az erdélyi és szepességi német nemzetiségi mozgalom: *kulturegyleteket, olvasóköröket alapitottak* és ezeken belül épitették ujjá faji kulturájuk régi, viharvert bástyáit.

*

Amint láttuk, a németség harcosabb, keményebb ága — a szászság — szinte *Szent István óta él együtt a magyarsággal.* Azok az olaszok, akiket II. Endre a németekkel együtt hivott az országba, *már régesrégen magyarokká váltak, amikor a szászok még mindig saját külön törvényeik szerint éltek.* A törökök kiüzetése után a 18. és 19. században kerültek Magyarországra a *délnémet sváb parasztok* s *velük együtt Elzászból való franciák.* A franciák sorsa ugyanaz lett, mint II. Endre olaszaié: *már csak nevükben őrzik nemzeti multjukat.* Jó magyarok lettek s fogalmuk sincs arról, hogy őseik még franciául beszéltek. A svábok, ha nem is annyira, mint a szászok, *de megtartották faji és nyelvi önálóságukat.* A dunántuli s a magyar Középhegység falvaiban, *Bakonytól egészen Budapestig huzódnak a sváb települések, de elszórtan az egész országban mindenfelé megtalálhatjuk falvaikat.*

*

Azok a németek, akik a magyarság hivó és baráti szavának engedve idejöttek közénk, *elnyomott, vallási* vagy más okokból üldözött, *sokszor hazátlan népek* voltak, akik vendégjogot, földet, kenyeret kaptak. És semmi sem jellemzi jobban e föld varázsát s *azt a misztikus erőt, amely hegyeinkből, lankás siksságainkból és magából a magyarságból árad,* mint az, hogy e németek, akik nyelvüket megtarthatták és megtartották, s akik szabadon élhették ki sajátos faji kulturájukat, *mégis magyarok lettek!...* Magyarok, hű polgárai, jó katonái, derék fiai ennek az országnak: *németül beszélő, de magyarszivü polgárok...*

Z. Bors József.

A brassói várfalra épült polgári ház udvara.

Nagyszeben erőditett városfalának bástyatornyai. Baloldali kép: a déli väroskapu Selmecbányán.

A MAGYARSÁG IDEGEN SZÁRMAZÁSU HŐSEI

Kevés olyan történeti nemzet van, amely annyi idegen fajt felszivott volna magába, mint a magyar, ezeresztendős története folyamán. A nagy kulturnépek majd mind többé-kevésbé keverékek. Az angol breton (kelta), római, dán-skandináv és francia keverék, de ezek a különböző fajok egységes, szinte tökéletes tipussá olvadtak össze. A franciákba sok germán és olasz elem keveredett, a porosz német és lengyel keverék. A magyarságba több különböző középeurópai faj olvadt, főleg az országnak a határok felőli részein. Erős a fajkeveredés a Felvidéken a tótokkal, a Délvidéken a horvátokkal, a Dunántul a németekkel, Erdélyben a románokkal. A magyarságba mind a négy fajból igen sokan olvadtak be. Értelmiségünknek jóval több mint ötven százaléka német vagy félnémet.

A magyar történetben asszimilált idegenek mindig nagy számban szerepelnek. Már a középkorban szereplő történeti családok között akadt számos idegen, főleg német eredetü, mint a Németujvári grófok és a Szentgyörgyiek. Idegen — cseh származásu — a Rákóczi-nemzetség is. A Rákócziak a Bogát-Radvány nemzetségekből származnak, melyet már Kézai emlit a 108 magyar nemzetség között s ő jegyzi meg, hogy ez a család csehországi eredetü. Amikor a Rákócziak történeti szerephez jutottak (Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelemmé választásával), már ötszáz éve éltek ebben a hazában és tiszta fajmagyaroknak számitanak.

Igen sokan beolvadtak a magyarok közé a horvát nemzetből, amellyel nyolcszáz esztendőnek történeti emléke kapcsol össze bennünket. Horvátok voltak a Zrinyiek és a Frangepánok. Kitünő magyar hazafiak voltak s közben megmaradtak jó horvátoknak ugyanugy, mint Angolországban a skót vagy walesi származásu közszereplők, akik igen jó angolok, de szükebb hazájukkal sem veszitik el kapcsolatukat. A szigetvári Zrinyi hőstette az egész világtörténetben párját ritkitja. Zrinyi, a költő, legnagyobb történeti szereplőink közül való: kiváló tehetségü nagy költő, európai műveltségü ember, elsőrangu hadvezér, tudatos magyar hazafi. Zrinyi Péter, a horvát bán, szintén nem mindennapi ember. A magyar történet legnagyobb nőalakja Zrinyi Ilona, kinek élettörténete minden költői szépités nélkül regény. Kiváló tehetségü, nagyműveltségü nő volt. Horvátul, magyarul egyformán beszélt, még verselt is. Tökéletesen tudott latinul, beszélt németül, s ezenfelül kitünően tudott franciául. Közel három esztendőn keresztül védte német zsoldos seregek ellen Munkács várát s férfias bátorságával az egész nyugateurópai világ csodálatát kivivta.

Idegen származásu a magyar történet egyik legnagyobb dinasztiája, az Anjou-ház, amely leányágon összeköttetésben állott az Árpád-házzal, igy jutott a magyar trónra 1308-ban. Az Anjouk francia eredetüek voltak, de már aklimatizálódtak Olaszországban, ahol Nápoly trónját kapták meg. Az egész európai történet legnagyobb uralkodói közé tartoznak. Amikor ide költöztek Magyarországra, teljesen magyarokká lettek s azonositották magukat a magyar nemzeti célokkal. Ilyen esetben, amikor egy külföldi dinasztia rögtön áthasonul s azonositja magát a nemzeti célkitüzésekkel, annak a nemzetnek kell nagynak lenni, amelyet kormányoz. Franciaországot egy nagy világtörténeti fordulóponton, az 1648-iki westfáliai békekötés alkalmával egy spanyol nő (Ausztriai Anna) és egy volt olasz kondottieri (Mazarin bibornok) kormányozták és Franciaország ekkor érte el először az európai történetben nagyhatalmi állását. Mert a nemzet volt igen nagy, éppen ugy, mint később, amikor Franciaországban Napoleon uralkodott, az ajacciói olasz prókátor fia. Az Anjouk azért lettek nagy uralkodók, s Magyarország azért lehetett alattuk a Balti tengertől az Adriáig és a Fekete tengerig kiterjedő nagyhatalom, mert nagy volt maga a nemzet. A luxemburgi családból való Zsigmond magyar uralkodónak tartotta magát azután is, amikor német császárrá megválasztották.

A Hunyadiakat sokáig román származásuaknak tartották. Ezt a feltevést azonban történelmileg hitelesnek mondható bizonyitékok nem támasztják alá. Gróf Teleki József, a Hunyadiak történetirója szerint Hunyadi János magyar középnemesi családból származott.

A XIX. századnak még több idegenszármazásu, asszimilált közszereplője van, mint a régebbi koroknak. A XIX. század első felében a magyar nemzeti gondolat rendkivül erős, és az idegenszármazásu magyarokat beolvasztásra késztette. Kossuth munkatársai között több idegenszármazásu volt, akik a nemzeti eszménynek s a magyar céloknak olyan erős és határozott, ha nem is olyan nagytehetségü képviselői, mint ő. Ilyen elsősorban Ludwig János, aki szepesi szász volt, s hasonló módon szepesi szász Irányi Dániel. 48 előtt és a szabadságharc leveretése után is rendkivül erős a magyar gondolat.

Wirchow, a világhirü német anatómus, a hatvanas esztendőkben Pesten járt. Három kitünő magyar emberrel beszélt; Érdyvel, Toldy Ferenccel és Hunfalvy Jánossal. A kiváló tudós megjegyezte, hogy mindhárom tipikus magyar, s valamennyinek érdekes magyar koponyája van. Érdyt azelőtt Lutzenbachernak, Toldyt Schédelnek, Hunfalvyt Hundsdorffernek hivták. A nagytehetségü Pulszky-család lengyel származásu volt. Pulszky Ferenc Kossuthnak személyes barátja volt, sokáig leghübb, legodaadóbb munkatársa. Kitünő archeológus volt, történetbölcsész és politikus. Testvére, Pulszky Károly, a kitünő műtörténész és esztétikus, fia Pulszky Ágost, a nagyhirü jogbölcsész. A szabadságharc nagy szereplői közül Damjanich János tábornok, Csernovich Péter kormánybiztos szerbek voltak, Knézits aradi vértanu horvát.

A XIX. századbeli szereplők közül a tolnai Perczel-család ősei württembergi svábok voltak. Görgey Artur szepesi származásu, a Berzeviczyek ősei németek voltak és 1200 körül költöztek be a Szepességbe.

Teljesen asszimilálódtak az örmények. Az örmény nemzetből valók a Gorovék, Jakabffyak, Lukács László és Lukács György. Wekerle Sándor, a 67-es rendszer egyik legnagyobbtehetségü és kiváló alkotó államférfia sváb származásu volt. A Dégenfeldek bevándorolt birodalmi németek. A Wodianerek, Harkányiak zsidószármazásuak, a Wenckheimok németek. Igen sok tehetséges és jó magyar embert adtak a hazának a szepesiek. Zipserek voltak a Hunfalvyak, a kiváló tudósok, Grosschmied Benő, a kitünő jogász, Genersich Antal, az anatómus, stb.

Ezekkel a nevekkel, melyeket elősoroltunk, korántsem meritettük ki az asszimilált nagy magyarok névsorát. Az emlitetteket inkább csak példaképpen hoztuk fel, mint annak bizonyitékát, hogy milyen erős volt minden időkben a magyarság beolvasztó hatása az idegen fajokra. Az asszimilálódás mindig a nemzet erejét mutatja. Amikor a nacionalizmus meggyengül, elhalványodik, ez a beolvasztó hatás is gyengül, sőt meg is szünik és az ellenkező jelenség következik be: a már asszimilált idegenszármazásuak disszimilálódnak — visszatérnek előbbi fajukhoz.

Balla Antal.

HAZUG ISTVÁN

IRTA: NYIRŐ JÓZSEF

Egy sebzett kant nyomásztunk az öreg Hazug Istvánnal egész áldott délután. Sok mocsok helyet, szakadékot, száraz patakfeneket, bozótos sürüséget öszszemásztunk utána, de csak estefelé kaptuk lövésre a vágott völgyében, fenn a havas fejében. Fáradtan, lihegve, szuszogva kapom a puskát, de az öreg István megrántja a karomat:

— Hó! Itt nem szabad lőni!

— Mit beszél? — háritom félre a puska utjából. — Nem szabad lőni?

— Nem! — támad rám az öreg konokul.

— Miért?

— Mert ez a kicsi Jézus völgye!

A szenvedély, harag elfut.

— Én nem bánom, ha . . .

Az öreg azonban ujra ráveti magát a fegyverre.

— Amig én itt vagyok, addig nem lő a tekénteteS ur!

Addig huzószkodtunk, mig a disznó odalett.

— Megette a fene! — mérgelődtem, de ezt a nyolcvanesztendős apró öregembert mégse vethettem le az oldalon. A disznót se üldözhettük tovább a setét miatt:

— Verjünk szállást! — mondom mogorván.

Az öreg tűzrevalót gyüjtött, fenyő-csereklyét vagdalt ágynak, párnának, de nem szólt hozzám, csak magában morgott, mig a lombkalyibával bibelődött:

— Jöjjön közelebb, öreg! — veszem elő a jó fenyővizet.

Ettől ő is ujra barátságos lett. A tarisznyából jóllaktunk, ami meghozta mind a kettőnk lelki egyensulyát. Teljesen megbékélve nyujtózom el a tüzecske mellett. Akkor jut eszembe a különös név, hogy ez a *Jézus völgye*.

— Hallja, öreg! — mosolygok feléje. — Mióta lett erdőbirtokos Jézuska a havasban?

Az öreg a pogány, illetlen tréfától megbotránkozva néz fel:

— Hát maga még nem hallotta?

— Mit?

— Hogy Bolond Mózsi idehozta!

— Kit?

— Hát a kicsi Jézust!

Tudom, hogy az öregnek egyetlen szavát se lehet elhinni. Azért is nevezik Hazug Istvánnak.

— Mesélje el! — buzditom és rápislantok, de István bácsi halálos komoly marad, sovány arcán nem táncolnak a mókázás ravasz ráncai, mint máskor.

— Ezzel a két saját szememmel láttam, hogyan ült kicsi Jézus azon a csutakon.

— Hol?

— Azon a szürke csutakon, amihez hozzákötözte volt Bolond Mózsi, hogy le ne essék róla. Mintha most is látnám... Hogy az milyen ékes, szép szobrocska vala!... Festett, piros orcája, arany haja, gömbölyü karocskái, lábacskái. A két ujját áldásra tartotta s ugy kacagott, mint a napfény.

— Aztán hogy került bolond Mózsihoz?

Az öreg vörös szempillái sürün pislognak, ahogy belenéz az estbe vesző rengetegbe.

— Az ugy volt — tudja —, hogy Mózsi a kicsi fia halála miatt bolondult volt meg, lehet annak tizennyolc-husz esztendeje. A nagy fájdalom elvette az eszit.

— Azt már hallottam!

— Hát azt hallotta-e, hogy azóta télen-nyáron mezitláb, hajadonfővel egy nagy bogos cserfakaróval a havast járja s keresi a fiát, mert a gyermek itt veszett volt el a havason.

— Ezt is mondták!

— De azt már nem tudja, hogy — már elfelejtettem melyik — csiki templomban, ahová bévetődött, meglátta Mária ölében a kicsi Jézust... Azt hitte szegény bolond, hogy az ő fia. Ott, a népek előtt, felfutott az oltárhoz és össze-vissza csókolta: — Hát itt vagy, Jánoska? Hát te vagy, Jánoska? — Négy erős ember alig birta kivinni a templomból.

Az öreg rámnéz, hogy csodálkozom-e és csak aztán folytatja:

— Azon éjszaka ellopta a kicsi Jézust az anyja öléből... Hét nap, hét éjjel kereste az egész falu, de Mózsi szobrostól ugy odalett, mint a kámfor... Én azonban még aznap éjszaka találkoztam vele Benékkutja mellett.

— Kied látta? — lepődöm meg, hogy az öreg annál jobban belemelegedjék a beszédbe.

— Mint a tekéntetes urat!... Kicsi Jézus ott volt az ölében... Ne érjem meg a reggelt, ha nem igy volt!

— Elhiszem! — nyugtatom meg, mitől az öreg még bizalmasabb lesz.

— Még hozzám is szólott szegény: — Megvan a fiam! Megvan a fiam! Megkerült! — Mielőtt a számat feltáthattam volna, el is tünt a szoborral a sürüben. Az erdő elnyelte.

— S kied nem ment utána?

— Várjon! — dugta fel az ujját az öreg, hogy ne szóljak bele, mert most jön a java.

— Egy hét mulva méges megkaptam.

— Bolond Mózsit?

— A szöme világát!... Kicsi Jézust!... Akkor már oda volt kötözve a csutakhoz.

— Maga pedig leoldozta s hazavitte! — hamarkodtam el a dolgot, de az öreg István megvetőleg legyint:

— Vóna esze a tekéntetes urnak, de az a baj, hogy nincs kezeügyibe! . . . Annál sokkal szebb dolog volt!

— No?

Kissé nehezen tudja elkezdeni. Hol a tűzbe néz, hol a földre, hol a magosba. Végre felcsillan a szeme.

— Üsmerte ugy-e, Bokrászt, a kutyámat!

Bólintok, hogy üsmertem.

— Az olyan kutya volt, hogy egy alkalommal a medvét készen hazahozta a házhoz s felszoritotta az asztalra. Ugy ült az asztalon a medve, mint egy nagy bihaj...

— Tudom, tudom, de mi lett kicsi Jézussal? — téritem észre az öreget.

— Éppen azt akarom elbeszélni... A kutya vezetett hozzá...

— Ugyanbiza!

— Virradatkor kijöttünk, hogy széjjelnézzek. A kutya felvert ott az aljban egy vén kant. Komótosan mentem a nyomában, mert tudtam, hogy ha kell, egész nap ott tartja, ahol lefogta. Még gyönyörködtem is benne, hogyan hörög, morog Bokrász, de hirtelen ugy elhallgatott, mintha késsel vágták volna el a szavát...

— Csak nem ölte meg a kan? — ijedek meg.

— Futok oda, kapom a fegyvert, de alig érek ki a sürüből, akkora csodát láttam, hogy szinte sóbálvánnyá változtam.

Mélyet lélekzik az izgalomtól. Sápadt, komoly.

— A kicsi Jézus körül volt véve vadállatokkal.

Az öreg szentséges komolysággal lelkendezett.

— Annak a bokornak a tövében feküdt két lihegő farkas — mutogatta. — Velük szemben két anyamedve, a fa tövében nyulak, távolabb őzek, vaddisznók, szarvasok. Ami vadja van az erdőnek, mind ott volt s mind elhozta a kicsinyeit, hogy jácodjanak a kicsi Jézussal...

Olyan meglepő volt, amit mondott az öreg, hogy nekem is elállott a lélekzetem. Az éjszakai erdő a tűz

varázsában fürdött, illatozott. A kicsi keresztekből összerakott fenyőlombok meg se moccantak. Az ég mély és fenséges volt. Az öregember nekipirulva beszélt, hosszu, fehér haját lengette a tűz melege, száraz, aszott teste fénylett, mint a prófétáké.

— S a vadak kicsinyei jácodtak vele...

Hangja meleg, ködös, elfogult és halk lett a szeretettől. Mocskos condrája, szakadt, durva kendervászon inge aranylott s az egész ember fénylett, mintha a szivében, az élet házában lámpát gyujtottak volna. Olyan vontatottan beszélt, mintha az agyán, lelkén átvonuló drága képek nyomában gyalogolna.

— A rókafiak szökdöstek előtte és bojtos farkukat csóválták. Egy farkaskölyök felugrott melléje a csutakra és végignyalta az arcát. A párhetes, barázdás vadmalacok felcsivogtak hozzá, a nyulfiak a fűbe lapulva bajuszukat, szájukat fintorgatták, az őzgidók egymáson szökdöstek át, hogy kedvet csinálјanak kicsi Jézusnak. Két kövér medvebocs szakadatlanul mórikázott neki. Még a fákra is felmásztak a kedvéért. A mellette ülő farkaskölyök játékosan béharapta kövér kacsóit. Az egerek felfutottak a vállára. A mókus fenyőtobozt hajigált le neki. A madárkák egy hosszu ágon ugy ültek fölötte, mint vasárnap a leányok a templomban. A felnőtt vadak gyönyörködtek és szelid tisztelettel őrizték őket... Volt ott — mondom — mindenféle állat. A tisztás hemzsegett tőlük. Az anyák még a most született kicsinyeiket is elhozták a szájukban. Az egy hiuz nem mert közel jönni, de az is ott lappangott azon a vastag fán. Kilógó piros nyelve olyan volt, mintha tűz égne a szájában. Soha efféle csodát az életben nem láttam!... Nem én, pedig ennyire megvénültem!..

Kurta szünetet tartott az öreg, mig az izgalomtól lobogó lelke kissé megpihen, de utána mingyárt ugy nyilott ki a szó a száján, mint a virág.

— S a kicsi Jézus áldásra tartott két ujjal mosolygott reájuk...

Maga elé mélyed a vén ember, ugy ismétli:

— Mosolygott reájuk...

— S azok visszakacagtak, vinnyogtak, sirtak, magukon kivül voltak örömükben...

— Amennyi virág, fű, fa, még az is mind feléje fordult...

— Soha ilyen csodát!...

Szinte elgyengül a vén székely most is az emlékezéstől.

— Mikor megláttam, valami furcsa melegséget éreztem, a puska kiesett a kezemből s csak éppen annyit tudtam mondani: — Jó reggelt adjon az Isten! — azzal a szó megfogant bennem. Kicsi Jézus mintha a szemeivel mutatta volna, hogy huzódjam közelebb s én le is ültem az egyik medve mellé... Akkor látom, hogy a kutyám, ez a vérengző, vad, veszett állat békességgel hever a farkas mellett s hüséges szemeit Jézusra függesztve könnyezik a meghatottságtól, mint egy vénasszony.

— Lehetetlen! — csudálkozom, hogy én is szóljak valamit.

Az öreg megrezzen, de mingyárt bizonykodni kezd, hogy abban nincs semmi lehetetlen.

— Ha hiszi, ha nem, ott semmi sem bántotta egymást... Én se őket, ők se engem. Még csak nem is gondoltunk effélére. Eszünkbe se jutott. Tudj' az Isten, hogy volt, mitől volt, de igy volt!... Olyan ártatlanok s tiszták voltunk, mint a csecsszopó gyermek, mikor elalszik az anyja mellén. Olyanok!... Egyebet sem csináltunk, csak néztük kicsi Jézust. Sem éhesek, sem szomjasok nem voltunk egész nap. Észre sem vettük, hogy telik az üdő. Mintha nem is ezen a világon lettünk volna... Nagy dolog volt, annyi szent! Az áldott nap olyan enyhén, lágyan égett az égen, hogy szinte kézzel meg lehetett volna fogni a sugarait, mintha a Mária hosszu aranyhaja hullott volna a szemünkbe a mennyországból.

— A Mária aranyhaja! — ismétlem magamban megejtve, megbabonázva.

Az öreg székely száraz kezei remegnek, mig megigazitja a tüzet, bennebb tolja a leégett hasábokat s csak azután folytatja nagyot sóhajtva.

— Csak este ne lett volna!... Sajnos, hogy bésetétedett, vége lett mindennek.

Olyan szomoruan mondja, mintha kedves halottjától bucsuznék a sir partján.

— Haza kellett mennünk... A vaddisznó röffentett malacainak, a medve előtt kézenfogva ment a két bocsocska, az őzgidók ugy kényeskedtek az ösvényen, mintha pipaszár-lábu városi urficskák volnának. Farkasanyó tiszteletből félrehajtott fővel ment közel a szoborhoz, hogy egyik erőtlen kölykit a szájába vegye. A másik a Jézuska nyakába kapaszkodott és semmiletteképpen nem akart hazamenni. A madarak a szobrocska fölött lebegve csicseregtek jóéccakát. A nyulfiakat, egereket a fű elnyelte. A mókus hátára már javában hullott az éj korma, mikor a fák tetején odujába szaladt.

Az öreg feje előre csuklik és olyan csendesen beszél, hogy alig hallom a hangját.

— Magam maradtam — pihegi bánatosan maga elé — és egyedül néztem Jézuskát... Szegénykének az arcája már nedves volt a harmattól, arany haja is, kicsi teste is megfakult az esteledésben; de ő csak tovább mosolygott... Néztem, addig néztem, mig egyszer csak távolodni, kisebbedni kezdett, mintha a csutakkal együtt uszna a messzeségbe, a fekete ködben. Amerre elhaladt, a fák ráteritették ágaikat... Aztán arra napnyugat felől egy fekete homály felkerekedett az égre s végleg eltakarta...

A tűzbe bámulva elhallgat az öreg. Csak félve merem megkérdezni:

— Hát aztán?

— Azon vettem észre magamat — rezzen fel ismét —, hogy a kutyám huzza az ujjasomat, hogy mi is menjünk haza...

— Az eszem azonban ott járt kicsi Jézuson. Alig vártam, hogy reggel legyen. Jóformán ki sem virradt, ismét itt voltam, de kicsi Jézus nem volt sehol...

Megsajnálom, olyan szomoruan mondja:

— Nem volt sehol... A szürke csutakon ott volt az eloldott istráng, de ő eltünt végleg... Összekerestem a fél havast, de hire-pora se maradt. Csak későre fedeztem fel, hogy Bolond Mózsi odajött az éccaka s elvitte magával.

— A letaposott füvön tisztán látszott, hogy merre ment. A szálerdőben azonban végkép elveszett a nyoma. Ki tudja hova, merre lett. Azóta nem láttam sem őt, sem kicsi Jézust.

Erőszakosan megrándul, mintha azt mondaná, hogy most már minden mindegy s mintha mély álomból ébredne, kicsit szégyenkezve mondja:

— Hát ezért nem szabad ebben a völgyben semmire reálőni, semmit bántani!... Most már tudja, ugy-e, tekéntetes ur?...

— Igaza van, öreg! — bólintok elkomolyodva.

Több szó nem is esett köztünk. Későn is volt, hát elnyultunk a tűz mellett. Az öreg István mingyárt el is aludt, nekem azonban nem jött álom a szemeimre. A harmat lassan permetezett, a keresztlevelü fenyők susogtak fölöttem. A szürke csutakra, melyen egykor a kicsi Jézus ült, ráesett a tüzünk világa.

Megpróbálom lerázni az igézetet.

— Milyen szép volt! Kár, hogy nem igaz. Akkora tekergő nincs az egész földön, mint ez a vén bolond itt, mellettem. Minden szava hazugság.

Futó pillantást vetek rá, mielőtt a fejem lehajtanám az illatos csereklye-párnára.

Az öreg álmában mosolyog. A ráncos, fekete, öreg arc tele van mosolygással. Lapos, sovány melle olyan, mint a süppedő sir. Nem sok van hátra neki se az életből.

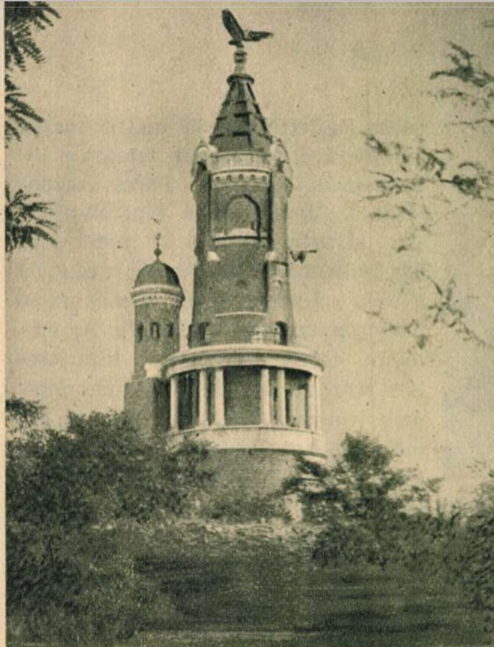
De azért mosolyog.

Lehet, hogy megkapta a szürke csutakhoz kötözött kicsi Jézust s ennek örvend, de lehet, hogy álmában is hazudik.

Milyen kár, hogy hazudik!...

A pusztaszeri emlék.

A zimonyi emlék.

A pannonhalmi emlék.

AZ EZERÉV EMLÉKEI

Ezer év a nemzetek életében is sok idő. És különösen soknak tetszik, ha egymásba torlódó események, a történelem hatalmas erői minduntalan megrázzák a nemzettestet, vér és vihar zudul az egymásután pergő századokra. Ha igaz az, hogy boldog a nép, amelynek nincs történelme: a magyarság sorsát nem nevezhetjük boldognak és mégis, mégis büszke hit és erős remény élt mindig minden magyar szivében, hogy eljön egy jobb kor, a békének, gazdagságnak és hatalomnak uj kora, amelyben „buzgó imádság epedez százezrek ajakán".

A századvég, a kiegyezés utáni fellendülés ideje, ugy látszott, meg is hozza a magyar nemzetnek ezt a boldogabb kort. A nemzeti fölbuzdulás hatalmas lángra lobbantotta 1848-ban a szabadságharcot. A magyar nép szabad, nagy és erős akart lenni, szabadságáért, nagyságáért, önállóságáért fegyvert is fogott, a tulerő azonban brutálisan törte le a nép szabadságmozgalmát, hogy utána az elnyomatás ideje következzék.

A kiegyezés hivatalosan kibékítette a császárt és királyt a hivatalos magyar körökkel, a nemzet egyes rétegeivel is, de az egész nemzet még nem tudott őszinte egységgel örülni. Sokkal több tövis maradt 48 után a szivekben, semhogy minden hazafi őszintén tudott volna lelkesedni az elnyomatás hivatalos befejezésének, az osztrákokkal való kibékülésnek. A sebek lassan hegedtek, a gyógyulás soká tartott. De ahogy nőtt a magyarság tekintélye, gazdagsága, ugy növekedett szivében az önbizalom és a megértés. S ezt a büszke önbizalmat és bátor megértést csak fokozta a nemzet fennállásának közeledő ezeréves jubileuma, az örömteli Millennium. A nemzet lázas örömmel és büszkeséggel készült a nagy ünnepre, a honalapitás évfordulójának megülésére, összefogott mindenki, hogy egyetlen emberként dolgozzék az 1896. évéért, felelevenitse a mult nagy emlékeit, díszbe és pompába öltöztesse az egész országot és kinálkozó örömmel mutassa meg mindenkinek a szép nagy Magyarországot. Valóban páratlan ünnepre készült a boldog békében, gazdagságban élő ország s ennek a mámoros, lelkes jubileumnak maradandó emléket is akart állitani. Az uj Országház csodálatos épülete nagyjában már készen állott és a már teljesen elkészült kupolacsarnokban 1896 junius 8-án felejthetetlen ünnepség közepette, az odavitt Szent Korona előtt tartotta a két Ház együttes ülését. Ezen az ülésen hirdették ki a magyar állam ezeréves fennállását megörökitő 1896. évi VI. törvénycikket. A törvény gyönyörü szövegét kőbe vésve helyezték el a kupolacsarnok falán.

A bánhidai turul.

Thaly Kálmánnak, a kuruckor költőjének és lángoló történetirójának ajkáról hangzott el az az inditvány, hogy a millennium megörökitésére necsak az Andrássy-ut végén állitsanak fel emlékoszlopot. Az ő inditványára határozta el ezen a történelmi nevezetességü együttes ülésen az Országgyülés, hogy a honfoglalásban és a magyar állam megalapitásában nevezetes szerepet vitt hét helyen még a millenniumi esztendőben emlékműveket állitanak és ezeket országos ünnepségek közepette avatják fel.

A Brassó Cenk-hegyi ledöntött millenniumi emlék alapzata.

Az Országgyülés kimondta, hogy az ország költségén Pusztaszeren, Munkácson, Pannonhalmán, a Nyitra melletti Zobor-hegyen, Dévény fölött, a Brassó melletti Czenk-hegyen és Zimonyban egy-egy emlékmű emeltessék. A hét emlékmű gyors egymásután el is készült és valóban országos ünnepség között avatták föl mindegyiket.

A pusztaszeri emlékmű oszlopos épitmény, amelynek tetején hatalmas gulán a honalapitó Árpád büszke alakja ül. Munkácson a fegyházat körülvevő bástya kiugró csucsára épitették a 33 méter magas emlékművet, amelynek tetején a kiterjesztett szárnyu Turul madár látható. Zimonyban a régi Hunyadi vár udvarán épült a 37 méter magas Millenniumi emlékmű, mégpedig a vár épitkezésével összhangban vártoronyszerüen kiképezve. Az emlékmű tetejét ugyancsak kiterjesztett szárnyu sas disziti. Pannonhalmán kupolás emlékmű épült a 278 méter magas középső dombon és a kupola tetején a Szent Korona 320 centiméteres átmérőjü vörösréz mása csillog. Az épület belsejét Lotz Károly freskói diszitik. Brassó mellett, 760 méternyire a tenger szine fölött, sziklás csucsról emelkedik ki a Czenk-hegyi emlék. Az emlékmű alapja tiz méter magas dór oszlop és az ebből kiemelkedő nyolc méter magasságu oszlop tetején Árpád korabeli közvitéz szobra áll.

Az egész emlékmű 21 méter magas és épitése különösen nehéz feladat volt, mert a hegy ormára csak meredek szerpentin ut vezet föl, ezért az épitési anyagot külön erre a célra épitett siklóval szállitották a csucsra. Ugyanilyen emlékművet emeltek a dévényi vár melletti sziklacsucson is. A Nyitra melletti Zobor-hegyi emlék 21 és fél méter magas oszlop.

A magyar állam fennállásának ezredik évfordulóját kivánták megörökiteni a hét emlékművel. Trianon ezt az örök időkre szóló szándékot is meghiusitotta, mint ahogyan széjjeltörte az ezeréves nagy Magyarországot. A csonka országon belül a hét emlékműből csak kettő maradt, a pusztaszeri és a pannonhalmi. Ezek épen állnak ma is. A megszállók azonban hősi elszántsággal estek neki a hozzájuk került emlékműveknek és egyenlő buzgalommal döntötték le a csehek a dévényit, zoborhegyit, munkácsit, a románok a Brassó mellettit, a szerbek pedig a zimonyit.

Amit az érzésben, gondolatban, hagyománytiszteletben és nemzeti érzésben összefort magyarság 1896-ban emlékként állitott, az ma is emlék — ha elpusztitva, romokban is hever. Mert a romokba tördelt kövek is emlékeztetnek...

EMERGÉ

a tökéletes gumiáruk védjegye!

Magyar Ruggyantaárugyár RT

Közel 50 éves gyártási tapasztalat

A zalatnai vásár.

BÉKEBELI VÁNDOROK

A BOSNYÁK, A BORVIZES, A DRÓTOSTÓT ÉS MÁS VÁNDOROK . . .

Egy uj generáció nőtt fel a megcsonkitott ország határai között. Egy generáció, amelyik csak földrajzkönyvekből ismerte meg a Tátrát és az erdélyi havasokat, a Néprajzimuzeum képeiről Nagy-Magyarország káprázatosan szines népviseleteit és nem tud semmit arról a rengeteg aranyos figuráról, amelyik az év különböző szakában, vándorbottal a kezében járta, mint vásáriárus, vándor-iparos vagy kóborkereskedő a békebeli Magyarország falvait és városait.

Ezek voltak az igazi vándorok! Hatalmas tábor, amelyik megszinesitette az országutakat, különleges csecsebecséivel és önmagát hirdető

kiáltozásával hozzátartozott a boldog, felhőtlen Nagy-Magyarországhoz.

Ezek a jobbára nagyon szegény emberek, akiknek nem jutott föld, hogy megműveljék, két kezük munkájával, speciális tehetségükkel és ötletességükkel tartották fenn magukat és mint házalók, saját árujuk ügynökei kopogtattak be a házak kapuin, vagy sorakoztak fel a vásárokon.

Volt olyan, amelyik bejárta az egész országot. Nagy-Magyarországot: Erdélytől a Dunántulig és a Tátrától a Bácskáig. Volt olyan, amelyik csak nagyobb városokban árusitotta hátán hordott kis boltjának remekeit, volt amelyik csak kis faluk piacain bukkant fel, vagy kizárólag a régi, békebeli fürdőhelyek elegáns nyaralóközönségének szolgált emléktárgyakkal.

*

Kezdjük talán a sort a hatalmas termetü, napsütötte arcu, piros fezes, bő sötétkék szövetben vigyorgó bosnyák vándor-kereskedőkön, akik Bosznia-Hercegovina hegyei közül jöttek fel gyalogszerrel a békebeli magyar fővárosba, hogy — rendszerint — a pályaudvarok előtt kinálják zsufolt kosaruk árukészletét.

Volt ebben a kosárban minden, amit utazóközönség csak megkivánhat! Olcsó használati tárgy és kedves emlék. „Valódi bosnyák áru!" — ajánlotta a mindig cigarettázó bosnyák a nagy részben Bécsben és Budapesten készült apró tömegcikkeket. Szines kaucsukhátu tükröt, tarkanyelü kést, görcsös turistabotot és azokat a kis emléktárgyakat, amelyek *valóban* magukon viselték a szegény bosnyák nép két keze munkájának nyomait. Török bugyelláris, meggyfaszipka, hosszuszáru csibuk, cifra bőröv, tarka gyöngyök, csatok és brosstűk. Mindez fillérekért, mert a bosnyák mindenkinél olcsóbb igyekezett lenni.

Ugyancsak Pesten szerepeltek, épugy, mint ma a matyó kézimunka-árusok, a torontáli szőnyegesek. Csodálatos nép volt ez a békében: magyar, sváb, rác és francia vérkeveredéssel ereikben és valóságos uttörő munkát végeztek a szőnyegszövés terén. Ezek a torontáliak voltak ugyanis az elsők, akik a békeidőben versenyre mertek kelni a drága keleti szőnyegekkel és olcsó áruikkal megjelentek Budapesten.

Elért a fővárosig az erdélyi varrottas is, amelynek szülőföldie Kalotaszeg volt. Ezek a pompás kézimunkák már a háboru előtt felkeltették a külföld figyelmét a magyar népművészetre és mint ma a mezőkövesdi és boldogi kézimunkák, 1914-ben a kalotaszegi varrottas már komoly exportcikk volt Amerikába.

Általában a vándorok legnagyobb része Erdélyből kelt utra. Az erdélyiek közt is egyik legkedvesebb figura volt a borszéki vizes ember. Az eredeti székely népviseletben vándorló házalók Borszék remek savanyu vizét szállitották zöld üvegekben egészen Nagyváradig. A borvizes ember szekerén magas tornyokban álltak a speciális alaku üvegek, amelyeknek tartalmát gyomorbajok ellen használták békeévekben.

Erdélyi specialitás volt: a vándor gyümölcsárus is. Ezek nagy részben oláhok voltak, nagyon szegény emberek, akik felpupozott szekéren vitték a szilvát, vagy almát faluról falura. Nem is ragaszkodtak pénzhez, szivesen cseréltek; adtak gyümölcsöt lisztért, cukorért, petróleumért, vagy régi ruhaneműért.

Később komoly konkurrenciájuk támadt a fogarasi szászokban, akik már nem szekéren, hanem puttonyban hozták hátukon a szilvát, meg almát. Ezt különösképpen, a szép szászrégeni asszonyok és lányok népszerüsitették, akiknek puttonyai, hazatérve, tele voltak szines pántlikákkal, keszkenőkkel, szagos szappannal.

Az erdélyi vándorok között arisztokratikus szerepet töltöttek be a székely szőnyegesek. A jóvágásu, halinanadrágos székely legények vállukon és karjukon vitték Kolozsvárra, Aradra és Váradra gyönyörü ornamentikáju, tarka szőnyegeiket. Nyáron fürdőhelyeken bukkantak fel és itt bonyolitották le a legnagyobb forgalmat.

Kizárólag a fürdőket látogatták: a román csiga-árusok és a székely taplósipka-készitők is.

Gyerekek és asszonyok öröme volt békében Püspök- és Félixfürdőn, Hévizen és a nagyobb vasuti állomásokon a román csigaárus, aki az erdélyi, kialudt vulkánokban talált csigahéjakat füzte fel zsinegre és mint kalárist árusitotta.

A másik, a komolyabb kéziiparos és kereskedő: a taplósipkával vándorló székely volt. A székely erdei favágók készitették ezt a kedves, könnyü, kicifrázott fejrevalót, amely megtévesztésig hasonlit az antilopbőrhöz és természetesen nagyon olcsó volt. Egy-egy ilyen székely sapkaárus egész torony sipkával vándorolt a hátán, a fejére is felpupozott legalább tiz-tizenöt taplósipkát.

És csak természetes volt, hogy anyáink kizárólag cigányoktól vásárolják a dagasztóteknőt és fakanalat. Ezek a vásáros cigányok megvettek egy-egy öreg, vastag fát valahol Erdélyben, sátrat vertek a fa körül, ledöntötték és addig el sem mentek, mig utolsó rostjáig fel nem dolgozták. A habfehér dagasztóteknőkkel és fakanalakkal megrakodva aztán elindultak vándorutjukra, amely télen-nyáron sikerrel járt. Dagasztóteknő és fakanál mindenhol kellett.

Különleges öltözetével terelte magára a figyelmet a vándor-gyalus. Ez az erdélyi szászok és a délvidéki svábok vándoripara volt a boldog békében. A gyalus-ember (nem: gyanus!) tollas, tiroli kalapot, zöld zekét és — egy óriási gyalut viselt a hátán. Tyalulni!... Tyalulni!... dalolt be minden kapun, zamatos sváb dialektusával és aztán napszámba gyalulta a finom hordókáposztát, annyi pénzért, amennyiért ma talán egy fej káposztát se lenne érdemes megemelni...

Aztán — Istenem, emlékeznek még — az erdélyi fazekasokra!... Micsoda remek barna agyag-edényeket hoztak óriás, emeletmagasra rakott szekereiken az Alföldre, hetipiacra, bucsuba, lakzis-házakhoz. Mert békében elképzelhetetlen volt, hogy ne korondi mázatlan agyagfazékban főjön a káposzta, amit leginkább gabonáért cserélt az alföldi gazda. Az edényes ember ugyanis annyi buzát kért egy fazékért, vagy tálért, amennyi belefért az edénybe. Igy alakult ki a cserekereskedelem, anélkül, hogy valaha is összeütközésre került volna a sor.

A vásárokban szerepelt leginkább a zipszer vászonkereskedő is. Óh, ezek már nagyon lenézték a többi vándorokat!... Nekik komoly sátraik voltak a vásárokon és a késmárki vásznat a vevőnek is tisztelnie kellett!

Pesten is, vidéken is, hétköznap és vásárban egyaránt megjelent: a vándorköszörüs. A rendszerint vidám, gyerekek között népszerü utcai iparos, aki maga előtt tólta egykeréken járó kis műhelyét és külön a köszörüsök által kisajátitott hangsullyal kiabálta, hogy: *kést, ollót, borotvát köszörülök!...*

És ha a Duna partján jártál, az első langyos tavaszi szél meghozta a széles, zsiroskalapu, halinanadrágos Janókat, Észak-Magyarország vizivándorait.

A tót tutajosok szállitották az épületfát tavasztól télig, elindulva a Vágon, lassan hömpölyögve a Dunán, majd a Fekete tengerig... A csendes, igénytelen, mélabus tót tutajosok éppugy hozzátartoztak a békebeli Nagy-Magyarország profiljához, mint társaik, a gyalogosan baktató és minden más vándornál népszerübb drótosok és ablakosok.

— Drótoznyi, fótoznyi, fazekat drótoznyi!... Áblákos! Áblákos! — harsogott a falusi utcákon és a pesti bérházak udvarán az éneklő tótrahangolt magyar kiáltás s csak természetes volt, hogy ha a házban kilyukadt egy lábas, vagy eltörött egy ablak, azt a drótos-tót, vagy az ablakos-tót javitotta ki. Szinte hozzátartozott a takarékos háziasszony konyhaberendezéséhez egy keresztülkasul drótozott fazék, amely jelezte, hogy ebben a házban nem dobják ki könnyelmüen a régi edényeket!...

*

Valamennyien eltüntek a vándorok. Elsodorta őket 1914 augusztusában a rózsaszin plakát, a háboru, Trianon, forradalmak; szétszóródtak és eltüntek, mint annyi minden, ami az ezerszer visszasóhajtott békét, a napfényt, ifjuságunkat — Nagy-Magyarországot jelentette.

(g. i.)

DIVA MAGYAR TCSARNOK
DIVATCSARNOK
Ez a Magyar Divatcsarnok
Itt vásárol minden takarékos asszony!
BUDAPEST, VII. RÁKÓCZI-ÚT 70-76

Közéleti nevezetességek a régi Magyarország karikatúrájában

Irta: Siklóssy László

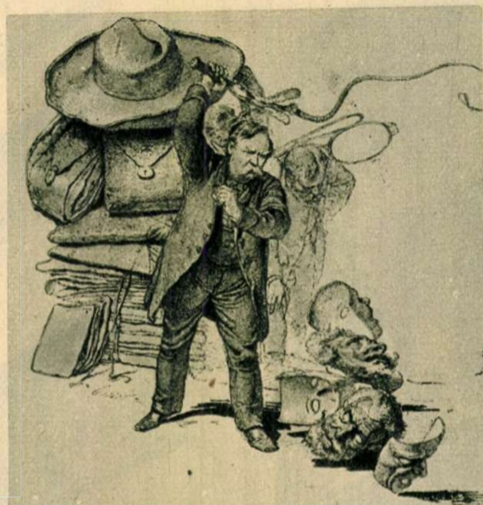
A karikaturista követi a régi előírást: *nevetve mond igazságot.* A karikatura szónak magyar egyenértekese: *gúnykép.* Az olasz eredeti ennél általánosabban azt jelenti, hogy a művész az ábrázoltnak valamelyik tulajdonságát erősebben hangsulyozza, mint a másikat. Ha ezt ötletesen teszi, nevet rajta a világ, de tanul is belőle.

Minden idők művészei rajzoltak karikaturákat, de sok-sok ideig tartott, amig a közönség felismerte a karikatura jelentőségét. Nagyjában azt mondhatjuk, hogy a karikatura másfélszáz év óta él mint műfaj és ötven év óta kér helyet magának a történelemben. Egyes nagy karikaturistákat a művészettörténelem legdíszesebb helyén találunk meg, mások kulturánk multjának részleteiről számolnak be, legtöbbjük pedig olyan vonásokat örökit meg közéleti nagyságokról, amelyek a művész pajzánul csapongó ónja nélkül nem maradtak volna az utókorra.

Az elmult utolsó két nemzedék karikaturistáinak utmutatása mellett tekintsünk végig a régi Magyarország közéleti jelesein. A régi Magyarországot karikatura-történelem szempontjából két részre kell osztanunk: a befejezett első ezredévre s a megkezdett másodikra. Az első ezredévben egy kiváló magyar mű-

Báró Eötvös József a költségvetési vita után.

vész uralkodik ezen a műfajon: *Jankó János*, aki 1896-ban, a millennium évében halt meg, abban a március hónapban, amely minden emberi tevékenység ujraszületését jelenti. És való igaz, hogy Nagy-Magyarország elkövetkező huszegynehány évében már erős karikaturista gárda figyelte a fórumon mozgó nagyságainkat.

Jankó János örökitette meg a Deák Ferenctől Bánffy Dezsőig terjedő időszak politikai humorát, Jankó követői a Széll Kálmántól Tisza Istvánig kivirágzott közéleti humort. Jankó Jánosnak egészen különleges helyzete volt a maga világában; ő lévén az egyetlen karikaturista, ő rajzolta tréfás lapjaink fellendülő korában az összesek gunyos rajzait, tekintet nélkül a lapok pártállására.

A tréfaszabadság kora volt ez. Kevesebb keserüség volt az emberekben, mint a későbbi rosszmáju világban. Az egy Deák Ferenchez nem volt szabad nyulni. Tisztelettel teljesek a vele foglalkozó rajzok, amelyek legszebbikét *Zichy Mihály* rajzolta, aki ezen a ponton önkénytelenül áthágta a karikatura mesgyéjét. Zichynek ezen a mesteri rajzán a haza bölcsét mint az igazság és józan ész bajnokát látjuk, amint karikással veri-pörgeti a hazugságot és álorcásságot.

Deák Ferenc követőihez már több szabadsággal nyult a karikatura. *Idb. Andrássy Gyuláról* például Jankó János tollából kitünő pillanatfelvételt kapunk 1872-ből. Andrássynak, az ideg-embernek kezdeményező elhatározottságát, amelyet ez a rajz mutat, hiába keresnők hivatalos arcképein. And-

Az uj vármegye. Andrássy fogja a főispán üstökét, a főispán az alispánét, az alispán a szolgabiróét, a szolgabiró a bizottmányi tagét . . . Jankó János rajza. (1870.)

Munkácsy Amerikában.

rássy birt minden politikai fáradalmat, helyettese, *báró Eötvös József* kultuszminiszter, végsőkig áldozta minden erejét ideáljaiért. Jankórajzunk a költségvetési vita végén ábrázolja őt, amiután pár hónappal be is következett korai halála.

A kiegyezést követő korszak vezető ellenzéki politikusa *Tisza Kálmán* volt. Ő honositotta meg az obstrukciót a magyar parlamentben, ezt később nem egyszer vetették szemére. Egyik képünk, már idősebb korában, az obstrukció kigyóbűvölőjeként ábrázolja őt. A karikatura egyébként ezernyi alakban jelenitette meg Tiszát, aki miniszterelnöki tizenöt évével minden kollégája közt leghosszabb ideig vezette az ország ügyeit.

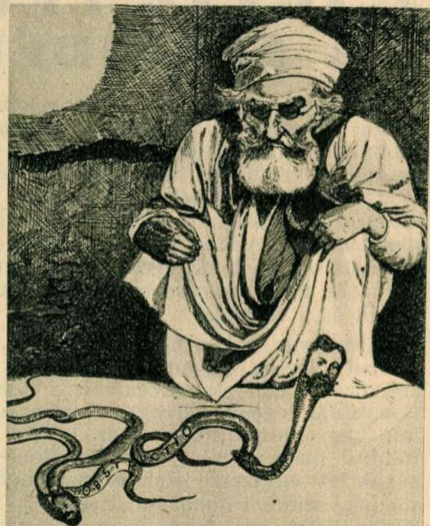
Tisza hiveinek a *Bolond Istók* c. ellenzéki élclap külön *Mamelukok Albumát* szentelt. Ebbe sorozta a szélsőbal Baross Gábort, a „vasminisztert" is, akit kortársai *tót szerecsennek* gunyoltak. Képünkön Tisza Kálmán mint törzsfő és mutatványos táncoltatja őt *Móricz Palya* kintornájának hangjai mellett.

Mulnak az évek, változnak a képek. Tisza Kálmánnak gondvénitette szakállas arca helyett egy simára borotvált fiatal férfi jelenik meg a szinen. Vége a pesszimizmusnak. Eddig rettenetes pénzügyi gondjai voltak az országnak, ezután is vannak, de *Wekerle Sándor* mosolya enyhiti a helyzetet. Ő a bűvész, akinek varázscilinderéből parancsszóra potyognak ki a földi javak, még a polgári házasság is. Ezt, mint Oféliát erélyes gesztussal „küldi kolostorba" a fiatal *gróf Apponyi Albert,* akiben eleinte habozó Hamletet lát a karikatura.

Homicskó Athanáz rajzolta a Jankót követő nemzedékből Bánffyt, aki a politikai arénában mint bika támad a délceg toreádor ellen. Ebben *Tisza Istvánra* ismerünk, akit jólesik egyszer kivételesen az ő sportsman-lelkének megfelelő vidámságu rajzon látni.

Zárjuk le sorozatunkat a régi Magyarországnak egyik legjellegzetesebb alakjával, *báró Podmaniczky Frigyessel,* valamikor Kossuth kortesével, később iróval, operaházi intendánssal s végül a szabadelvü párt örökös elnökével. *Bérnek* ez a rajza, amelynek cime *Választások előtt,* manap is aktuális, aláirásával együtt:

Száz jelölt egy sorba,
Mennek a pártklubba,
Elől megy a Frici,
A többi de pici...
Száz jelölt egy sorba...

Tisza Kálmán és az obstrukció kigyója.

Gróf Apponyi Albert mint Hamlet.

Wekerle Sándor, a bűvész.

Tisza István, a toreádor.

Választások előtt. (Báró Podmaniczky Frigyes.)

MAGYAR LEVENTE A FELVIDÉKEN

A sok csodálatos, nagy élmény között, amely a Felvidék visszatérése alkalmával megfogta a legcinikusabb ember szivét-lelkét is, nekünk talán a legérdekesebb, a felvidéki magyarságnak pedig talán a legcsodálatosabb és legvárvavártabb volt a magyar közintézményeknek a szinte boszorkányos gyorsaságu megjelenése. Alighogy bevonultak az első védő és biztositó katonai osztagok, már ott volt a posta, a vasut és nem utolsósorban a *magyar kir. Dohányjövedék* és a *Nikotex.*

A magyar ember nem hivalkodik azzal, ha másnak örömet szerez. Ilyen igazi magyar uri gesztus volt, amikor a Felvidék városaiban a honvédség bevonulása utáni legelső percekben megjelentek a házak falain és a kirakatokban az első Nikotex-plakátok, mint a magyar világ első hirnökei. Hatalmas közönségük lett egyszerre ezeknek a pompás kivitelü plakátoknak, szinte rajongással nézték a cigarettára gyujtó daliás, tollás-sapkás magyar leventét: most már véglegesen és visszavonhatatlanul itt van a magyar világ, megjöttek a magyar leventék!

Igazi uri magyar módon, szerényen, nem hivalkodva vette ki a részét a Nikotex is abból a nagy örömből, amely minden magyar embert eltöltött a Felvidék visszatérésekor. Budapest közönsége is gyönyörködhetett azokban a művészi és izléses plakátokban, amelyeken a nemzeti szinü irányjelző mutatja az utat a Nikotex-vonat számára: Munkács, Kassa, Ungvár, Ipolyság, Komárom, Rozsnyó, Érsekujvár, Léva, Losonc felé.

A plakátokat pedig nyomon követték a népszerü Nikotex-készitmények is. Még a nem dohányos is boldog örömmel álldogált a *Nikotex-kirakat* előtt és fennhangon olvasta a neveket: Nikotex Levente, Nikotex Symphonia, Nikotex Mirjam, Nikotex Darling, Nikotex Faintos...

Az Észak felé tartó „Nikotex-vonat" befutott a legkisebb, legeldugottabb kis helyekre is. Ott voltunk a mátyusföldi Tallós községben, ahol szintén már a bevonulás első órájában megérkezett az első Nikotex-szállitmány. A plébános volt az első, akit megkináltak belőle. Mély megilletődéssel gyujtott rá.

— Husz éve nem dohányoztam, pedig nagy dohányos voltam — mondta —, de magyar létemre csak nem gazdagitom a cseh kincstárt!

— Milyen érzés husz év után dohányozni? — kérdeztük. — Nem kellemetlen?

— Magyar dohány és kellemetlen? Benne van ennek az aromájában egész Magyarország... Csodálatos érzés husz év után ujra magyar dohányt szivni!

A tallósi plébános sokszázezer felvidéki magyar lelkéből beszélt. A Nikotex-vonatok pedig szorgalmasan látják el a Felvidéket ujabb meg ujabb szállitmányokkal, hogy a magyar munka világhirü készitményeivel is hozzájáruljanak felszabadult testvéreink boldogságához.

ILKOVICS
BÜFFÉ-
ÉTTEREM

SZEMBEN
A
NYUGATIVAL
TEL.: 110-350

DISZES HIDEGTÁLAI, ÁLLANDÓ SZENDVICSKIÁLLITÁSA, HAL- ÉS ASZPIKKÜLÖNLEGESSÉGEI, IZLETES ÉS VÁLTOZATOS KONYHÁJA BUDAPEST LÁTVÁNYOSSÁGA

KIVÁLÓ FAJBOROK
MÓR, VERPELÉT, TOKAJ ÉS AZ ORSZÁG LEGJOBB BORTERMŐ VIDÉKEIRŐL

Nem tudom, mit vegyek karácsonyra

Lilinek és Klárinak!? — igy kezdődött a beszélgetés a két jó barátnő között, akik együtt indultak el karácsonyi bevásárló utjukra.

— Tudod, kedvesem, olyan ajándékot szeretnék venni, ami hasznos is, ötletes is és mégsem kerül sokba. Még nem találtam semmi megfelelőt, mert vagy drága holmikat láttam, ami pedig árban megfelelő volna, az nem volt elég finom, mutatós ajándék. Lili meg Klári jó pajtásaim, ugyhogy nagyon szeretnék nekik örömet szerezni, de a családban is annyifelé kell ajándékot szétosztanom, hogy bizony — bevallom —, a zsebpénzem már fogytán van.

— Jó, hogy engem kérdezel — felelte a másik fiatal lány. — Nem is képzeled, hogy milyen könnyen megoldható ez a kérdés. Csodálom, hogy te nem ismered a „Lux Toilet Soap" karácsonyi ajándékcsomagot, mert ez az, amire Neked szükséged van. A „Lux Toilet szappan"-t remélem, ismered, nem kell, hogy elmondjam, milyen finom, kellemes illatu, remek szappan, hiszen köztudomásu, hogy a hollywoodi sztárok kedvelt szappana. Már egymagában is kedves ajándék lenne, de a karácsonyi csomagolása valóban elragadó. Négy darab „Lux Toilet Soap"-hoz kis diszzsebkendő van csomagolva, hat darabhoz pedig egy szép muszlinkendő. Biztositalak, hogy a zsebkendők oly szépek szinben és mintában, hogy egy ilyen kis kendő már egymagában is megfelelő ajándék lenne! Ezek a karácsonyi „Lux Toilet Soap" csomagok azonban olyan olcsók, hogy mindkét barátnődnek ezt vásárolhatod. A kis csomag ára mindössze: P 1.70, a nagy csomag pedig csak P 2.50.

— Nagyon köszönöm a jó tanácsot, mert ez az ajándék, aminek minden nő örül. Látod, ilyesmire gondoltam, mert hasznos is, izléses is, a szappant ismerem: remek, egy finom kis diszzsebkendő pedig sohasem felesleges.

EGY „BÉKEBELI" NAP NAGY-MAGYARORSZÁGON

Milyen volt Nagy-Magyarország élete, a háboru előtti évtizedek boldog békevilága, milyen kérdések foglalkoztatták akkor az országot? Érdemes visszapillantani e negyedszázadelőtti időkre azoknak, akik ezt a boldog korszakot átélték és azoknak is, akik ezt csak könyvek és elsárgult ujságlapok krónikáiból ismerik. Lássuk, hogyan folyt az élet Nagy-Magyarország határai között, a Kárpátoktól az Adriáig, *az utolsóelőtti békeév tavaszán, 1913 májusában.*

A külpolitika borus képet nyujt, a Balkán felől komoly viharfelhők tornyosulnak. A monarchia és Olaszország katonai akcióra készül Albániában, a kis balkáni ország belső rendjének biztositására. Montenegró is sok gondot ad a nagyhatalmaknak és Anglia döntőbirói közbelépésére van szükség, hogy a háborus veszedelmet el lehessen háritani. Nikita az ujabb felszólitásra jelenti az angol külügyminisztériumnak, hogy a koronatanács elhatározta Skutari kiüritését. „A koronatanácson — igy szól a cettinjei távirat — nagyon viharos jelenetek játszódtak le. Szó van arról, hogy az egész minisztérium lemond. Skutari kiüritését már megkezdték; az izgatottság roppant nagy. Mértékadó körök minden felvilágositást megtagadnak." A francia lapok ugyanakkor sulyos vádat emelnek Nikita ellen. Azt irják: „napokkal előbb tudatta egy tőzsdei csoporttal, hogy melyik napon veszi át Esszad pasától Skutari várát, mint ahogy ez bekövetkezett és megszakitott minden távirati összeköttetést a külfölddel, hogy megbizói milliókat kereshessenek az európai tőzsdéken". Nikita mitsem törődik a sulyos váddal, amely még a Balkánon is kinos feltünést kelt.

Vessünk most egy pillantást a magyar parlamentbe, hogyan reagál a törvényhozás a külpolitikának veszedelmeket rejtegető fordulataira. A magyar parlament ezekben a napokban — csonka. Nem külső erőszak következtében — ennek katasztrófája csak hat év mulva szakadt az országra —, hanem a törvényhozás egy részének kényszerü elhatározásából. Hosszu évek heves közjogi harcaiban találjuk az előzményét annak, hogy a parlament most ellenzék nélkül működik, hogy a baloldali pártok nem vesznek részt a Ház tanácskozásaiban. Az elhatározás közvetlen oka az, hogy nyolc függetlenségi párti képviselőt a Ház többsége kizárt a tanácskozásokból és a többi ellenzéki párt tagjai velük szolidárisnak jelentették ki magukat. A kormány — mondja határozatában az ellenzék — kicsinyes párt- és hatalmi érdekeit föléje helyezi a nagy nemzeti szempontoknak. Megtámadta az alkotmány biztositékait, a képviselői immunitást, a parlamenti jogrend sérthetetlenségét, a gyülekezési és sajtószabadságot. Fokozza ezenfelül az ellenzék aggodalmait az, hogy a kormány élén olyan miniszterelnök áll, aki ellen sulyos vádak emeltettek, amelyeknek tisztázása nélkül a kormány tekintélye teljesen alá van ásva.

Az ellenzéknek ez a határozata a Désy—Lukács-pörre céloz, amelynek főtárgyalását aznap tüzi ki a budapesti királyi büntetőtörvényszék elnöke és erre a „nyilvános rágalmazás vétségével vádolt Désy Zoltánt és védőit, a Budapesti Kir. Ügyészséget, továbbá a sértett Lukács László miniszterelnököt személyes megjelenés kötelezettsége mellett" 1913. évi május hónap 27. napjára megidézi. A vád valóban a legsulyosabb volt, amit kormányférfiu ellen emelni lehet: Désy Zoltán „Európa legnagyobb panamistájának" nevezte a felelős kormány elnökét. A parlament az ellenzék távollétében is folytatta működését, a kormány uj törvényjavaslatokat nyujtott be: a magyar ágyugyár felállitásáról, a hajdudorogi görögkatolikus püspökség megszervezéséről és az üzleti záróráról.

A nemzetiségi kérdés árnya már ott kisért az egykoru krónikák hasábjain. Megjelenik a szinen Scotus Viator, a magyarság hirhedt ellensége. Itt jár közöttünk és háboritatlanul szitja a tüzet, kovácsolja a propagandát Magyarország feldarabolására. Innen a Balkánra készül, ahol két hónapon át akarja tanulmányozni a szláv népek viszonyait. Most jelent meg legujabb könyve: „A nemzeti kérdés Magyarországon" — cseh nyelven. A könyvet nagy reklámmal terjesztik a Felvidéken s a szlovákság szócsöve, a turócszentmártoni „Národni Hlasnik" meglepetéssel állapitja meg, hogy bár a könyv cime általában a nemzetiségi kérdésről szól, a mű mégis kizárólag velük, a szlovákokkal foglalkozik. Ki irhatta ezt? — kérdi a lap. Valaki a mi embereink közül? Nem. Idegen. Szlovák ember erre nem ér rá. Idegennek kellett jönni, hogy megirja rólunk ezt a tudományos művet! — kiált fel csodálkozással vegyes örömében a szlovák félhivatalos.

Ugyanakkor aradi jelentés a román mozgolódás egy jellemző esetéről ad hirt. Mangra Vazul görögkeleti püspöki helynököt tulzó román főiskolai hallgatók nyilvános helyen inzultálták. A püspöki helynök egy étterem terraszán vacsorázott és cigányzenét hallgatott. Román főiskolai hallgatók meglesték és záptojásokkal dobálták meg. Igy akartak bosszut állni rajta, aki valamikor vezetőszerepet vitt a dákoromán mozgalmakban, utóbb azonban otthagyta őket és belépett a kormánypártba, amelynek programjával képviselővé is választották.

Kellemetlen szőrszálak ellen
DULMIN
szőrtelenitő krém
Mindenütt kapható!
Kis tubus P 1.20, nagy tubus P 3.—

Kicsi gond – nagy öröm…
Karácsonyra!
„MÜNCHENGRÄTZI"
KOSSUTH LAJOS-UCCA 15

Magyarország legnagyobb kávészaküzlete
MEINL GYULA
KÁVÉBEHOZATALI R. T.
63 mintaszerü fióküzlete
áll elsőrendü minőségü
áruval rendelkezésre.

A világpolitikának és az irodalomnak nagy szenzációja van: a német trónörökös könyvet irt, mégpedig igen kényes témáról, Németország fegyverkezéséről. „Deutschland im Waffen" (Németország fegyverben) a cime a könyvnek, amelyet a fenséges szerző Vilmos császárnak ajánlott. Azt fejtegeti a nagy feltünést keltett könyvben, hogy a Németbirodalom mindenképpen fegyvereire van utalva és már csak kedvezőtlen földrajzi helyzete miatt is elemi életérdeke, hogy hadserege és flottája a legtökéletesebb legyen.

A lapok kritikája, persze, nem kiméli a tollat ragadó császári herceget. „Emlékezünk — olvassuk egy cikkben —, amikor egy osztrák főhercegnek egy fürdőhelyen egy bécsi szinész bemutatott egy eleven irót. A főherceg feltette a cvikkerét és ugy nézte az iró urat, majd elmosolyodott. Nem fogom elfelejteni ezt a mosolyt, nem is akarom. Annyi guny, annyi lenézés, annyi őszinte sajnálattal vegyes nevetési vágy volt e mosolyban, amellyel a fenség a skriblert megnézte, hogy az egy életre elég. Aztán ismét a szinészhez fordult és mégegyszer megkérdezte tőle, hogy igazán iró-e ez az ember és ehhez azt a mozdulatot tette, hogy a levegőben az ujjával irást utánzott. Jóizüen nevetett ehhez a vicchez, a lojális szinész pedig természetesen megjátszotta a pukkadásig röhögő embert, aki el van ragadtatva a fenséges ur jókedvétől. Nagy magánelégtétel az irónak elképzelni a fenséget, amint rágja a tollat."

Kedves történetet olvasunk a hirek rovatában Jankovich Béla kultuszminiszterről. Királyi gyürüvel való doktoravatás volt Kolozsvárott és a királyt Jankovich képviselte az ünnepségen. Mint az uralkodó képviselőjének, díszőrség járt ki neki, nem kis kényelmetlenségére a mozgékony, fiatal miniszternek. A pályaudvaron díszszázad fogadta, lakása előtt éjjelnappal őrség állt. Próbálta elparancsolni, de nem sikerült. Ami szabály, az szabály; különösen a hadseregnél. Amikor elutazott, a titkára utján tiz koronát küldött hálájaképpen a szolgálatban lévő bakának. Amidőn a pénzt át akarták neki adni, az őr mozdulatlan maradt és katonás rövidséggel válaszolt. „Szolgálatban vagyok, nem fogadhatom el." A titkár hiába biztatta, a katona csak szabadkozott. Amikor aztán leváltották, beszédesebb lett. „Ugy tanitottak — mondotta —, katona szolgálatban semmit sem fogadhat el. Büntetést érdemeltem volna, ha másképpen cselekszem. Milyen katona az, aki tiz koronáért megfeledkezik a kötelességéről." A fegyelmezett bakának aztán a miniszter is megbocsátott — a kötelességparancsolta visszautasitásért.

A főváros társadalmi életének nagy eseménye volt a tavaszi katonai díszszemle. József főherceg, a budapesti helyőrség parancsnoka vezényelte a csapatokat, amelyek a legfelsőbb Hadur képviselője, Tersztyánszky hadtestparancsnok előtt elvonultak. Ugyanakkor Ujvidék repülőnapot rendezett, s a lapok rosszalóan jegyzik meg, hogy amig a fővárosnak még mindig nincs repülőtere, még a hadsereg gépmadarai számára sem, addig Ujvidéken a város bőkezüségéből már repülőtér épült. A hirek sorában érdekes kinevezést olvasunk: a király Kánya Kálmán udvari és miniszteri tanácsost, a wieni külügyminisztérium sajtóirodájának

főnökét rendkivüli követté nevezte ki. Kegyeletes sorok méltatják Bartók Lajost, a „Kárpátok" költőjét, akinek emléktábláját szülőföldjén, Erdődön ekkor leplezték le. A lapok megirják, hogy Bartók sok szép költeményét Pesten irta a Sip-utca és Rákóczi-ut sarkán levő házban, ugyanabban a lakásban, ahol valamikor Beniczkyné Bajza Lenke irta romantikus történeteit.

A szinházi rovat témája már akkor is az uj Nemzeti Szinház felépitése volt. Már a szükebb pályázatnál tartottak, amelynek terveiről éppen kiállitást rendeztek. Tovább azonban a dolog nem jutott. Ma, 25 év után az uj Nemzeti Szinház hajléka, azt hisszük, talán még inkább a „jövő zenéje", mint volt akkor.

Szines tudósitások számolnak be a társadalmi élet lüktető eseményeiről. Az egyik cikk sulyos megróvásban részesiti a főváros hölgyvilágát — tulzott eleganciájáért. A budapesti asszony — irja a méltatlankodó cikk — legalább öt fokkal elegánsabban öltözködik, mint ahogy társadalmi helyzete és vagyoni viszonyai megengedik. Menj végig a belváros előkelő utcáin és csupa gőgös és csillogó eleganciáju hercegnővel fogsz találkozni. Kiváncsiak vagyunk, honnan telik az uj tavaszi toalettre, néha nem is egyre, a szenzációs kalapra, az uj modellü cipőre, amely egy Andrássy grófnőhöz, vagy egy Auersperg hercegnőhöz sem volna méltatlan! . . . A fogas kérdésre, persze, a cikkiró adós maradt a válasszal.

A reklámnak amerikai lendületü fejlődéséről olvashatunk az ujdonságok között. Egy angol vegyi gyáros azt az ajánlatot tette kormányának, hogy saját találmányu piluláinak gyors és enyhe hatását az angol hadihajók oldalán szeretné hirdetni. A brit kormány felháborodással utasitotta vissza az ajánlatot. Stockholmból viszont arról jön hir, hogy a svéd papirpénzeken a kormány megfelelő helyet a legtöbbet igérő rendelkezésére bocsát, hirdetés céljaira. Nyilván ugy gondolkozott a kormány, hogy a pénz ugyis arra való, hogy kiadják, miért ne találhatna tehát a szerencsés tulajdonos mingyárt a bankjegyen tanácsot, hogy mire is költse el.

A hirdetési rovatban már akkor nagy teret kezdenek elfoglalni a kozmetikai és szépitőintézetek. Mint a plasztikai sebészet legujabb diadalát hirdetik, hogy „nagy orrot kisebbiteni, széles orrot keskenyiteni, tipikus orrot klasszikussá változtatni, pisze orrot csinositani lehet".

A kávéházak a legkülönfélébb atrakciókkal igyekeznek közönséget vonzani. Első helyen áll ezek között egy azóta megszünt nagy kávéház szenzációs beállitásu reklámja; amely bejelenti a nagy eseményt, hogy megérkezett és minden este fellép Félix Silbers, a világhirü berlini szárnykürt-szólista. Silbers az egyedüli, aki a következő legmagasabb személyiségek előtt mutathatta be egyedülálló művészetét: Ferenc József császár és király, VII. Edward angol király, Ferdinánd bolgár király, a svéd királynő, Ferdinánd d'Este herceg, Lipót Salvátor herceg, Windischgrätz herceg, Wladimir orosz nagyherceg, Boris orosz nagyherceg és Stefánia trónörökösnő. Ma valóban kevés művész dicsekedhetik ilyen előkelő közönséggel. Legfőképpen azért, mert az aktiv királyok és nagyhercegek száma az utóbbi időben nagyon megcsappant...

Tovább lapozva a sárguló ujságlapokon, tudósitásokat olvashatunk Titelből, Aranyosmarótról, Nagykikindáról, Segesvárról, Lugosról, Bártfáról, Predeálból, és sok-sokfelől máshonnan, régi magyar városokból és községekből, amelyeknek neve olyan kedves csengésü minden magyar fülnek, amelyek azonban ma, sajnos, határainkon tul esnek.

... Ezerkilencszáztizenhárom tavaszán tehát béke volt és Magyarország minden nyugtalanitó jelenség ellenére is a béke nyugodalmas és szép napjait élte.

Vajjon mikor köszönt ránk megint az igazi békének oly nagyon áhitott boldog korszaka?

Kemény Ferenc.

French Line
Luxus expressjáratok **New-Yorkba** és a világ minden részeibe
NORMANDIE
83.425 tonna
A világ legnagyobb, leggyorsabb hajóóriása.
Világrekordja 3 nap 22 óra 7 perc.
„ILE DE FRANCE" „PARIS" „CHAMPLAIN" „DE GRASSE"
Express és postahajók
French Line
VIII. kerület, Baross-tér 3.

Budapest Székesfőváros Községi Élelmiszerárusitó Üzeme

Budapest, IX., Soroksári-ut 58. szám

A Községi Élelmiszerárusitó Üzem egyik husraktára.

Hurkatöltés az üzemben.
Alsó kép: az egyik elárusitó-bolt.

Budapest Székesfőváros Községi Élelmiszerárusitó Üzeme 1911. évben ama célzattal létesült, hogy a főváros milliós lakosságának — minden eshetőségre felkészülve — rendelkezésére álljon egy oly altruisztikus intézmény, amely nagytömegü árukészleteivel és állandó árellensulyozó üzletpolitikájával kedvezően szabályozza az élelmiszerpiac fogyasztói árait és e tevékenységével állandó zsinórmértékül szolgáljon a fogyasztó közönségnek az elsőrendü közszükségleti élelmiszerek megkövetelhető legjobb minőségére és beszerzési árára nézve.

Az élelmiszerüzem, mint a főváros tulajdona, a községi alaptól elkülönitve, önálló vagyonkezeléssel, teljesen magángazdasági alapon működő, törvényszékileg bejegyzett kereskedelmi vállalat, amely mindennemü közteher viselésében teljesen azonos versenyfeltételekkel működik, mint a magánvállalkozás.

Az élelmiszerüzem üzleti tevékenységi köre felöleli a legfontosabb élelmiszerek gyártását, feldolgozását és forgalomba hozatalát.

A marhaközvágóhid területén levő hatalmas gyártelepén husnagyvágóüzeme marha, sertés, borju és juh nagybani vágására van berendezve. Korszerü berendezésü kolbász- és hentesárugyárának termelőképessége napi 8—10.000 kg kolbász- és hentesáru. A legmodernebb felszerelésü zsiradékfeldolgozó és olvasztó üzeme naponta több vagon sertészsir olvasztására alkalmas. Ezen üzem ágazataihoz csatlakoznak további áruosztályai és pedig: vaj- és sajtfélék, tojáslámpázó és feldolgozó, élő és vágott baromfi, lőtt vad és szárnyasvad, fűszer és termény, zöldség és gyümölcsosztályai.

Ez egymástól elkülönitett osztályokban történik az áruk tárolása, kezelése, osztályozása és csomagolása a közegészségügyi és hygiéniai szempontok legmesszebbmenő figyelembevételével. A hűtést igénylő áruk hűtését saját gépi hűtőtelepek végzik. A technikai berendezéseket saját gőzfejlesztő üzeme egésziti ki.

Az élelmiszerek forgalomba hozatala a székesfőváros tizennégy kerületében létesitett 52 saját, korszerüen berendezett üzlete révén történik, amely üzleteknek naponta friss áruval való ellátását a 20 egységből álló gépkocsi-park bonyolitja le.

Az élelmiszerüzem további tevékenységi köre felöleli az összes székesfővárosi közkórházak és népjóléti intézmények élelmiszerekkel való ellátását.

A Községi Élelmiszerüzem 1937. évi áruforgalma 164.963 q áru volt, 15,848.513 pengő értékben. Az állandóan foglalkoztatott alkalmazottak száma 600—650 főnyi.

A Margitszigeten felépitett marosvásárhelyi zenélő kut.

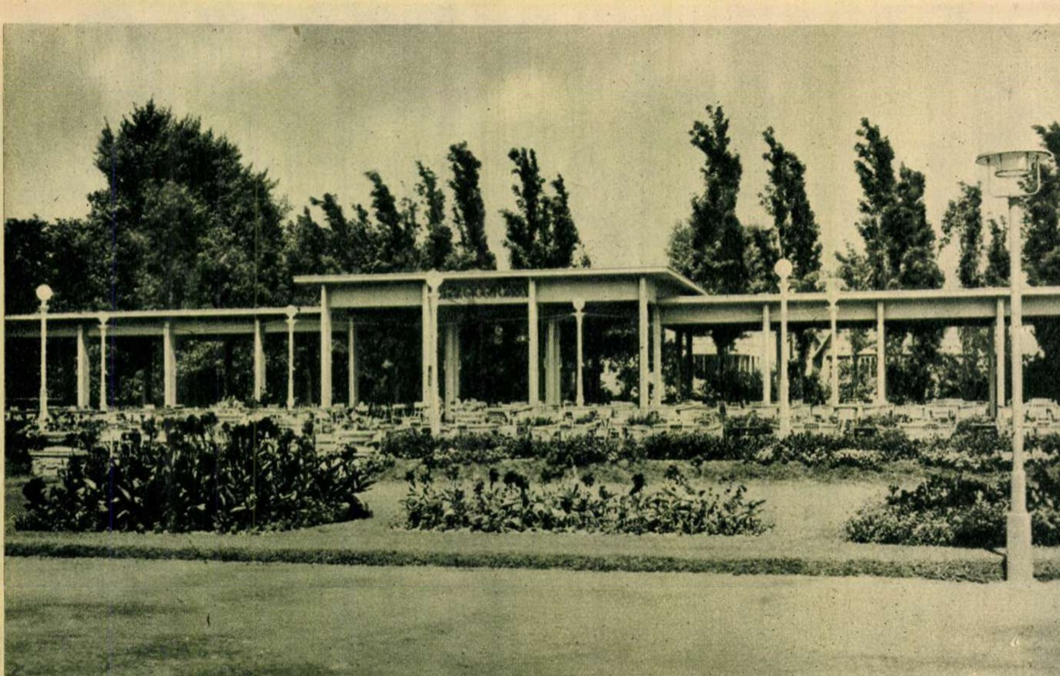
A SZENT MARGITSZIGET

A *Fővárosi Közmunkák Tanácsa* viseli gondját annak a csodálatosan szép szigetnek, amely Buda és Pest közé ékelt szépsége a Dunának, az egész fővárosnak s az idegenforgalom egyik leghatalmasabb erőforrása. Páratlan fekvése, pormentes, ózondus levegője a csönd, a vadregényes sétányok egyuttal a kimerült, üdülést kereső emberek kedvenc Mekkájává varázsolja a Margitszigetet. Ennek a kis tündérkertnek egyik s nem utolsó értéke abban is rejlik, hogy talajából kénes, szénsavas rádióaktiv hévvizforrás tör fel, amely kiváló gyógyhatása miatt évszázadok óta világhires. Hőmérséklete 43.3 C és 118 méteres mélységből tör elő, jelentékeny kéntartalmu és óriási bőségben ömlik a föld felszinére. Különösen rheumás betegségben, izületi bajban szenvedők látogatják nagyszámban a Margitsziget gyógytényezőit és az elért eredmények százszorosan megerősitik a gyógyviz világraszóló régi jó hirnevét.

A Margitsziget fejlődésében a szanatórium és a *Palatinus strandfürdő* létesitése korszakot jelentett, mert lehetővé tette, hogy olyan betegek is élvezhessék a szigetnek és forrásainak áldásait, akiknek fokozott orvosi felügyeletre volt szükségük. A szanatóriumba bevezették a forrásvizet és igy sulyos betegek is használhatják a fürdőket.

De gazdag változatosságot nyujt a Margitsziget szórakozásban és sportolási lehetőségekben is. Van óriási, 15.000 négyzetméter kiterjedésü strandfürdője s a szabad Dunában 50 méteres uszodája. Otthont nyujt a különböző sportegyesületeknek s kluboknak. A zöld pázsitot tenniszpályák tarkitják, egyik hatalmas gyepterület a lovospóló-játéknak van fenntartva. Tavasztól késő őszig egymást követik az atlétikai versenyek, lovasmérkőzések a legcsodásabb angol park kellős közepén szórakoztatják a közönséget.

Olyan keret ez, amiért bizvást megirigyelheti Budapestet bármelyik európai nagyváros. Ezt a csodás parkot sürü fákkal árnyékolt csöndes, gondozott utak szelik keresztül. Hatalmas, smaragdzöld pázsitok, amelyeknek szinéhez hasonlót csak Anglia különös klimája termel; az utak, ligetek, berkek csöndjét nem zavarja sem a kocsik, sem az autók lármája, ezek csak a sziget egyik partján közlekedhetnek. A Duna két ölelő karja védi és tisztitja a sziget levegőjét,

Az ivócsarnok.

A Palatinus strandfürdő.

amelybe igy nem vegyülhet a város pora és zaja. A sziget klimája minden évszakban kellemes. Nyáron a Duna és a növényzet hüti le a levegőt, mig télen ment minden zordságtól. Amilyen gyönyörü a Margitsziget tavaszi köntösében, nyári szinpompájában, olyan költőien szép, ha ősszel rozsdavörösre barnul a fák lombja, vagy ha télen hótakaró födi be.

És ez a kis budapesti paradicsom napról napra, évről évre szemmelláthatólag fejlődik, szépül, tökéletesedik. Minden vágya, törekvése, hogy a nyugati hasonló természeti csodák kényelmét, előnyét, ragyogását, civilizációját és kultúráját nyujtsa.

Valamikor réges-régen a sziget királyi hercegek, főpapok és főnemesek szórakozóhelye volt. Később szerzetesek és apácák kolostoraival népesült. Közbe-közbe ellenség kezére jutott, hol a tatár, hol a török dulta föl ezt a csendes szép kis helyet. Egy-két évszázad óta semmi sem zavarja meg békéjét. De annál lüktetőbb az idegenforgalmi élet a szigeten. Igen, a budapesti idegenforgalom legnagyobb vonzóereje a Szent Margitsziget, amely a gyógyulást keresők, az üdülők menhelye lett.

A sok apró gyermek, a boldogabb jövő reményének tündérkertje.

A felnőttek nyári üdülőhelye a *Palatinus* strandfürdő, amely ujjáépitve hatalmas tömegeket fogad be. Az erdélyi mult emléke a *marosvásárhelyi zenélő kut* s a főváros nyári életének egyik legnagyobb látványossága: a *Szabad szinpad.*

A margitszigeti Palatinus strandfürdő.

Vasárnap Magyar-Valkón. (Foto: Szőllőssy.)

NAGY-MAGYARORSZÁG FÜRDŐI

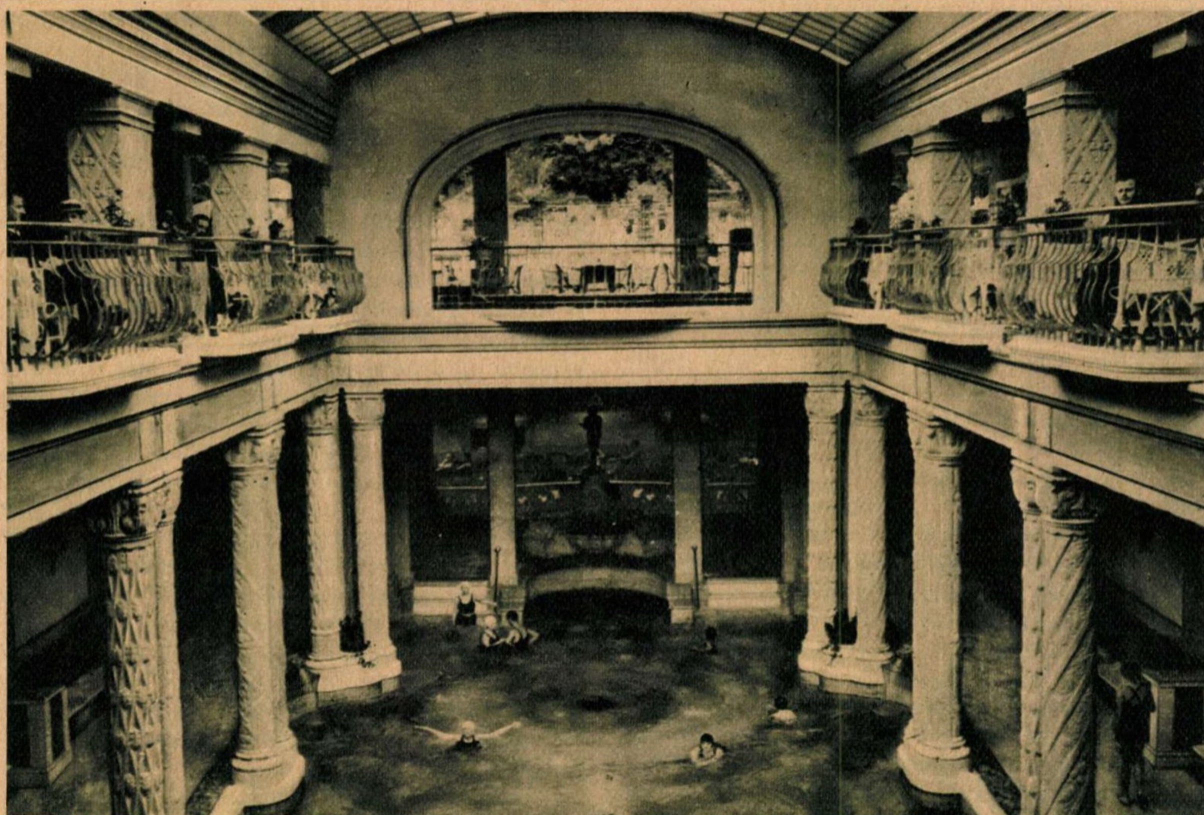
A régiek hite szerint minden forrásnak, pataknak, tónak tündére, jótékony szelleme van. Az aztán meggyógyitja, aki fürdik benne, vagy iszik belőle. A történelmi Magyarország ennek alapján, joggal tekinthető tündérkertnek, mert tán sehol a világon nincs egyetlen ország földjén annyi gyógyitóerejü fürdő és forrásviz, mint itt. A háboru előtti esztendőkben több mint 200 gyógyfürdőnk működött. Egy tudós kutató 1882-ben nem kevesebb, mint 1357 erdélyi ásványvizforrásról ad számot; egy másik Máramarosban 234, egy harmadik pedig Sáros megyében 134 gyógyitó forrást nevez meg. De egészen bizonyos, hogy a Felvidék, Erdély és Horvát-Szlavonország magas hegyei között, vadregényes, álmodó szépségü völgyeiben, félreeső lankáin, erdő mélyén, sziklaszögellések mögött még ma is százával, vagy ezrével bugyognak elő ismeretlen forrásvizek, melyeknek mind megvan a maga hatalmas erejü gyógyitó szelleme. Csak még máig sem fedezték fel, nem értékesitették. Ezek a titokzatos tündérek még nem leplezték le magukat. Talán — ránk várnak. Hiszen magyar tündérek. Kivárják az időt, amig visszakerülnek hozzánk és ismét a magyar nemzetet szolgálhatják egészséget őrző, testet-lelket ifjitó hatalmukkal.

*

Kevés szebb táját találni az országban az Északkeleti és az Északnyugati Kárpátok hatalmas, félkörives hegyvonulatánál. Itt nyulnak legmagasabbra a történelmi Magyarország hegyei. Nyaktörő meredélyek, tátongó szakadékok borzongatják meg a vonat, vagy a gépkocsi utasát; olyan az egész hegysor, mint valami roppant székesegyház, melyben végeláthatatlan fenyvesek zugása és vizesések dörgése pótolja az orgonát. De itt is, ott is, az egyik kanyarulatnál, ebben, vagy amabban a völgytorokban fehér házacskák bukkannak elő. Fürdők, ahol a Természet zabolátlan ereje megszelidülve, a beteg, rokkanttestü ember segitségére siet. Hőforrások buggyannak elő a sziklák közül, bennük vas, mész, kén s hellyel-közzel éltető, gyógyitó radióaktiv anyagok. *Pöstyén*, *Trencsénteplic*, *Rajec* vizei mind gazdagok rádiumban s kénes-vasas hévvizeik már sok százezer embernek adták vissza egészségét. *Vihnye* természetes meleg vasas ásványvize, *Korytnicza* szulfátos-vasas forrásai, *Iglófüred* fenyő-, sós- és lápfürdői világhirüek voltak a történelmi Magyarország idején. A zólyommegyei *Szliács* dus vasforrásait már a középkorban ismerték és folyamodtak hozzájuk a gyógyulást keresők. IV. Béla királyunk 1244-ben, a Zólyom városának adományozott kiváltságlevélben is emliti őket. A Tátrában *Tátrafüred*, *Tátralomnic*, *Tátraszéplak* és egy egész sereg más fürdőhely — magashelységi éghajlata, szénsavas-vasas és savanyuvizforrásai és lápfürdői miatt — a világ leghatalmasabb gyógyitóerejü fürdői közé tartozott. A magyar rátermettség és vendégszeretet értett hozzá, hogy Európaszerte ismert világfürdőket csináljon be-

A Szent Gellért pezsgőfürdője

Négy éve, hogy a Szent Gellért gyógyfürdő igazgatósága megépittette a pezsgőfürdőt, hivatalos nyelven a Szent Gellért fürdő fedett uszodáját és azóta a pezsgőfürdő nemcsak hogy nagyszerüen bevált, hanem a közönség egyik legkedveltebb fürdője lett és Budapest egyik legnagyobb idegenforgalmi nevezetessége. Reggeltől este 8 óráig nyitva van ez a gyönyörü fürdő, amely ragyog a fénytől. Itt mutatjuk meg jól sikerült fényképfelvételben Budapest legujabb fürdőcsodáját.

A Szent Gellért gyógyfürdő pezsgőfürdője

lőlük. A sárosmegyei *Bártfa* ásványvize szinte hozzátartozott minden család házi gyógyszertárához, éppen ugy, mint az Avas pompás, zöldelő ormai felé tekintő *Bikszádfürdőé*.

Mindez azonban csak kis csoport abból a rengeteg fürdőhelyből, mely szinte teleszórja a Kárpátok északi ivét s az egész Felvidéket. Közülük, a visszacsatolt részekkel csak kevés és jobbára kisebb jelentőségü fürdőt kaptunk vissza. Legfontosabbjuk a gömörmegyei *Csíz*. Forrásaiból jótékony jódos-brómos-rádióaktiv viz bugyog elő. Hatásos enyhitője hüdéses és véredényrendszerbeli bajoknak, görvélykóros, csúzos, köszvényes megbetegedéseknek.

*

„Kincses Erdély" nemcsak aranyával-ezüstjével érdemelte ki nevét, hanem gyógyforrásaival is. A Gyergyói Havasokban, ősfenyvesek, bájos rétek és csobogó patakok között fekszik *Borszék*. „Lobogó-fürdői" a Székelyföld természeti ritkaságai közé számitódnak, mert roppant vizmedencéi szinültig telve vannak gyöngyöző, buzgó, habzó szénsavas savanyuvizzel. Az ilyen vizet máshol palackolják és jó pénzen ivóvizként adják el. Itt fürdőnek használják! A háromszékmegyei *Kovászna* szakadatlanul forrongó, szénsavaskonyhasós fürdője, a *„Pokolsár"* is ilyen természeti csoda. A vizmedence falából állandóan előtörő széndioxidgáz szakadatlanul mozgásban tartja a vizet, a falból lesodort agyagpala pedig hamuszürkévé festi, ugyhogy mikor időnként harsogva-fortyogva a part felé tolul, teljes mértékben rászolgál nevére. Egyébként csúzos bajok jótékony gyógyszere.

Nevezetes székelyföldi üdülőhely *Tusnádfürdő;* forrásai szénsavas-vasas-konyhasós-alkalikus vizeket ontanak. De még nevezetesebb páratlan szépségü természeti környezete. 600 méternél magasabban fekszik a tenger szine felett, az Olt völgyében. Déli végétől gyalog két és fél óra alatt eljutunk Erdély egyik legszebb tengerszeméhez, a Szent Anna-tóhoz. Vize kristálytiszta, szinte földöntulian kékes ragyogásu. Körülötte mindenütt az őstermészet tiszteletet parancsoló templomi csendje. Olyan nagy a csend és a szépség, hogy az utas térdrehullna és imádkozna... De ez a hely valóban templom volt valamikor. Pogány templom. A monda szerint, a Természet varázsától megejtett ősmagyarok itt mutatták be egykoron áldozataikat a Hadurnak . . .

Erdély gazdag sóbányákban és sósfürdőkben is. *Bázna, Korond, Marosujvár, Vizakna, Szováta,* mind értékes sósvizek. Gyönyörüek a szovátai meleg sóstavak és környező sósziklák, melyek oszlopokat, várromokat és egyéb fantasztikus szobrászati alakzatokat mutatnak. Száraz időben a sóval átivódott föld olyan, mintha vékony jégkéreg boritaná s az idegent még forró nyáron is egy pillanatra csalódás ejti rabul: félve lép rá, hogy el ne csússzék a sikamlósnak látszó felületen. Ilyen tó van egyébként még a kolozsmegyei *Kolozs* városában; egy roppant sószikla üregét tölti ki s olyan tömény oldata a konyhasónak, hogy az uszó alig merül el benne.

Ezekről a természeti kincsekről ma alig hall a világ. Magyar kézben már régen bucsujáróhelye lenne minden ország fürdővendégeinek, természetjáróinak és tudósainak, ugy amint szépségük és ritkaságuk miatt meg is érdemlik. S ugyanezt mondhatni *Buziásról,* mely a történelmi országnak egyik legnevesebb kösz-vény- és reumafürdője volt s az ezer méternél is magasabbra felnyuló fenyőrengetegek, bükkösök és tölgyesek között rejtekező *Herkulesfürdő*.

*

Horvát-Szlavóniában, a szárazföld belsejében, a háboru előtt ugyszólván csak *Lipik* volt az egyedüli nagyobb fürdőhely. Sós-jódos-rádióaktiv hőforrásai annakidején számos látogatót vonzottak. Még inkább áll ez a tengerparti fürdőkre: *Cirkvenicára* és a *Fiume*-környéki fürdőhelyekre, melyek az akkori Ausztria területéhez tartoztak. Ezek az osztrák-magyar monarchia alatt fejlődtek ki európai hirüekké. Persze, itt már nem a földből fakadó viz ereje volt az, ami gyógyitott, hanem az Adriáé. A történelmi Magyarországon nem kellett a Riviérára, vagy máshová, idegenbe utaznia annak, akinek egészsége tengermelléki üdülést kivánt. Felszállott a vonatra a magyar fővárosban s ahol leszállott, a tengerpart, az is csak magyar terület volt. A beteg nem mozdult ki otthonából s mégis a tenger morajlott lába előtt, végtelenkék tükrével, regényes szigeteivel, sós szellőivel és a hajók felett keringő fehérszárnyu sirályokkal.

A történelmi Magyarország fürdői is mutatják, milyen egységes, zavartalan paradicsom is volt ez a mi hazánk. A hegyvidéktől a tengerig mindenféle fürdőt megtalálhatott benne a beteg és kiválaszthatta a bajára legmegfelelőbbet. Nem kellett külföldre mennie, drága, idegen fürdőhelyeket látogatnia. Övé volt minden, amit a Természet gyógyitó erőben csak nyujtani tudott, a Kárpátoktól az Adriáig.

*

A megcsonkitott föld azonban, amig régi épsége helyreáll, derekasan igyekszik kipótolni a veszteségeket. Ha elvesztettük az Adriát, a *Balaton* lépett helyére, melynek fürdőélete az utolsó husz esztendő alatt bámulatosan kiépült és világhirre emelkedett. Ez most a mi Magyar Tengerünk és büszkék lehetünk rá. Ha elvesztettük a felvidéki, erdélyi és délvidéki ásványosrádióaktiv forrásokat, a magyar tudás és akarat magát az ország fővárosát, *Budapestet* tette meg *a világ legnagyobb fürdőhelyévé*, melynek ma már kilenc hőfürdője, egy keserüvizfürdője, több mint 80 gyógyforrása és 400-nál is több keserüvizforrása van. A fürdők történetében eddig csak fürdőhelyet, vagy fürdővárost ismertek; Budapest ezen a téren egészen ujszerü és meglepő jelenség: fürdőmetropólis, *fürdővilágváros*. Ezen az óriásfürdőhelyen ma már ugyszólván mindenfajta fürdőt és bárminő összetételü gyógyforrást megtalálhat a beteg. De vidéken is sok a jótékonyhatásu fürdő. *Harkány, Eger, Parád* és nem utolsó sorban a *dunamentiek*, melyek az utolsó években a homokparti fürdőzés hatalmas kifejlődése folytán virágoztak fel. Az Alföldön megejtett próbafurások pedig számos ásványvizforrással gyarapitották gyógyvizkincsünket.

A magyar föld jótékony tündérei nem hagynak el bennünket. Itt vannak körülöttünk, egyre seregesebben jelentkeznek, hogy segitsenek edzeni, testileg erősiteni s egészségesebbé tenni a jövő országszerző nemzedékeit . . .

EGY MÚLÓ VILÁGRÓL

IRTA: BÁRSONY ISTVÁN

Halad a világ.

A regényes mult emlékei lassankint eltünedeznek; regényes ész az ujkor ideálja.

Eke szántja a pusztát, ahol azelőtt gulya legelt, csikó száguldott; csatornák erén szivárog le az ingovány vize s a lápok sorvadása megöli lassankint azt a dusgazdag életet, amelynek édesanyja a nádas, terített asztala a hináros rónaviz.

A lápok nomád királya, a pákász, kiveszőben. Régi alakja napról-napra fogy, az ősök unokája már csak olyan közönséges ember, mint a többi.

Egy pár évtized mulva talán nem is lesz már láp Magyarországon. Leghiresebb mocsárterületünkre, az ecsedi lápra, ki van mondva a halálos itélet. Egy pár esztendő mulva kövér buza terem a helyén.

A Sárrét száradóban. A Szernye-mocsár sem a régi már. A Fertő szeszélyes: néha ugy lehet átjárni rajta, mint az ó-testamentomi Vörös tengeren.

A velencei tó környéke nagyon civilizált. Valahol lent, Titel felé, a dunamenti mocsarak közt van talán még egy kis vadság, egy kis igazi magány, amilyen kell a réti sasnak, meg a hófehér kócsagnak.

Egy külön világ van elmulóban.

Egy érdekes, egy csudás meseország, amiről a mai unokáink csak a nagyapó meséiből tudnak majd valamit.

Hallgatják az unokák a mesét, de meg nem értik.

Mi szép, mi költői lehetett abban, hogy valamikor sok volt a viz, sok volt a nád, a káka meg a szunyog?!...

Mi jó lehetett abban: bemenni egy hitvány kéregcsónakon az ösmeretlen nádlabirintba s ott tévelyegni órákon át egy pár vizimadárért, ami a puska elé került, hogy aztán egy kis ügyetlenséggel ott rekedjen az ember a magas zsombó között, ahonnan se ki se tova többet?!

Hiába mesélünk valaha erről.

Aki maga nem látta, aki ott soha nem járt, aki ott nem aggódott, akit a lápi levegő el nem bágyasztott, aki nem ösmeri a lápi hajnalt meg az alkonyatot: az majdnem ugy lesz vele, mint a vak, akinek a szinekről beszélünk.

Mert nincsen olyan remek toll, amely a valóság hangulatát annyira fölébressze, hogy ne legyen többé tudatában az ember, hogy most csak képzelődik.

Erről az elmuló világról, erről a költői szépségekben gazdag lápországról mondok el egyetmást azoknak, akik még láthatták mindannyian; akik el tudnak velem jönni oda, ahol még minden ugy van, ahogy évezredekkel ezelőtt lehetett.

*

Ringó-susogó zöld, pásztásan csillogó barna viz s eltévedt szellők sóhajtása van előttem. Mögöttem a letarolt, napsütötte róna, amelynek egy tenyérnyi rejtett foltja sincs.

Megállok egy kicsit.

Izzadt homlokomat törölgetve nézek vissza a csöndes mezőre. Jó messzire innen egy gólya sétál rajta; bizonyosan egy erecske nyulik arra a lápból, azt gázolja a fehérbegyü, hosszulábu madár.

Közel vagyok a nád labirintjához, de oda már nem igen lehet eljutni csak igy, gyalogszerrel... Oda már csónak kell.

„Pity-pity!"... szól valami.

A halk hang iránya felé kapom a fejemet; biz' a legkisebb mozgást se venni észre a sás közt. Valahol a nádas szélén vizi csirke fogdosta a mocsári rovart, az szólt, mialatt bebujt előlem a korhadó nádtörmelék közé.

Egy pár barázdabillegető surran el mellettem s játszó csivikéléssel, lenge hullámos röpüléssel vágódik le a tarló szélére, a sás-róna szegélyén. Futva folytatják ott kettesben a nagyszerü fogócskát, Nádország küszöbén.

Egy kéreg-csónakhoz vezet a pákászom.

Araszos pocsolyában indulok oda, cipőm megtelik a láp langyos vizével, amint egyre mélyebben jutunk. Amint a csónakba billenek, szortyogó nehezteléssel bugyborékol ki az iszap a talpam alá került sárcsomóból.

Indulunk befelé, Nádországba.

Az imént nagy karattyolás volt a nád árnyékában; veszettül pörölt ott magamagával egy nyiszorgó hangu láplakos. Az a nádi veréb.

Most, hogy arra felé szorul a csónak, felrebben egy szempillantásra, de rögtön el is tünik; arrább szökik; egyik nádszálról a másikra pattan s mikor már nem látjuk, megint fujja-fujja Pán sipjába illő furcsa dalát.

Siklik a csónakom.

Halk suhogás, csöndes zizegés kél; a csónak szelid erővel furódik át a hajlós sürüségen, amely elzár előlünk minden kilátást. A tiszta égen, a tájt, ahonnan mi ide vetődtünk, vércse libeg; ahová lecsap: a rónaság sikja az.

Buzogányos béka áll őrt egy darabon utunk vonalán. Ezek a nehézfejü őrök is el-elmaradoznak nemsokára: már benne vagyunk a láp labirintjában. A nyers erő itt keveset érne már, a kapaszkodás ösztöne meg nem mentene az elsüllyedéstől; uszás meg röpülés határolja a mozgás fogalmait; futni csak a vizi pók tudna itt.

*

Előttem minden zöld, amire a tekintetem esik: a nád, a viz, az árnyék.

Mögöttem egy folyvást távolodó, el-elmaradozó tarka világ: csupa szépség, csupa illat, csupa himes dísze a pusztának. Vidám, természetes hangok vegyülékével telve, igaz meleg szinek ragyogó pompájában uszva.

Amerre megyek, nincs senki, aki várna rám. Ki tudja, visszakerülök-e még? Nem huznak-e le magukkal a mélybe a lápi lidércek, akiknek most kényökrekedvökre biztam a sorsomat?!

Izzó napja julius havának a hőség erejével hajlitja meg utamon a lápi növényzetet. Nem állja szilárdan az sem a fonnyadást; megbénul a dereka s ledől ingó feje a vizre. Hátha egy csöppecske harmat igy hamarabb éri? Hátha a felbukkanó ungok meghintik egy kis nedvességgel, amint szétcsapnak maguk körül s elfröcsögtetik a láp langyos vizét!

Lefekszem a csónak fenekére s óvatosan meghengergőzöm a nyiszorgó sásderekaljon, amit a beszivárgó viz ellen vetettem magamnak. Be' nagy boldogság ez itt, a hallgatás költői honában! A táncos szitakötő is csak korhadt tuskónak néz, mikor derékszögbe hajlitott térdemre ereszkedik. Zizegő nád tenyész mindenütt, hajlós börtönfalat fonva köröm.

Ne higyje senki, hogy ez csak olyan frázis. Könnyü a lápon boldogulni, amig csak buja sás tapsa fogad; könnyü a sik vizen eligazodnod, amely fölött tiszta

IGAZI ÖRÖM... EGY Arkanzas-ajándék
akár apróért — akár bankóért . . .

Egy kis ARKANZAS választék:
Gyönyörű puderdobozok .. P 8.—től
3 soros francia gyöngy csattal .. .. 10.—
Tenyésztett igazgyöngy .. „ 25.—
Legujabb gyümölcsprés.. .. „ 26.—
Olasz „Espresso" kávégép „ 14.—
Fumerette dohányzóállvány „ 36.—
és még ezer más ajándék . . .

Arkanzas
„a különleges ajándékok háza"
IV., Váci-utca 20.

kék ég ragyog; könnyü az éren végigsurrannod, amikor tudod az irányt, amelyre kilyukad utad végcélja. De temesd be magadat a magas nád közé, ahol nincs többé Ariadne-fonál se légben, se vizben; ahol csak az Isten meg a gyakorlatod segit, s épp ugy megtanulsz imádkozni, mint a tengeren.

Susogó nádak hajlanak át csónakom fölött. A lápon majd mindig jár egy kicsike szellő, amely a mocsárviz párázatával születik s nem türi, hogy egy helyben maradjon az erjedés gőzével terhes levegő. Ugy meghimbálódik tőle a fakéregből vájt gyenge alkotmány! Az egyik kákabuzogányról nyálkás, zöld béka pattan le a csónak szélére, onnan pislog rám eleven szemével; egyszerre csak felfujja hófehér tokáját s arcomba brekeg, hogy mingyárt permetezni kezd tőle egy átsuhanó felhőből a ragya. Az elvánnyadt titánok, akiknek a hátán az egész láp nyugszik, felriadnak álmukból a felséges hüvösségre. Nekik nagy öröm az, ha megbizsergeti fölöttük a mozdulatlan vizet a permetező eső.

Én csak várok, meg ujra várok a csónakomban. Mire? Talán hogy leereszkedjék rám az ég nefelejcskéksége és a hit malasztjával elárasztva, a körülem tenyésző reménységgel megerősitse a természet iránt érzett rajongásomat? Nem! A zizegő nád közt én csak a láp zenéjét várom; azt a felséges, különös muzsikát, ami énnekem a szfinx dala, a csengő vizek hullámcsapása, az üveggyönggyé vált harmat gördülése vagy tán még lágyabb, mélább és halkabb mindezeknél.

Behunyom a szememet s magamra erőltetem az ébren alvást, ugy lesem a felséges hangzavart, amely, ugy rémlik, mérföldnyiről hömpölyög felém, alig észrevehető hullámok taraján. Először jön a szellő, a lápi hangverseny karmestere s eldudolja lágyan az introdukciót. Átkutat a környéken mindent, belekukkan az ingovány növényzetének a sürüségébe, összebúgatja a nádtömböket s kirázza belőlök a szunyogot meg a szitakötő ezrét.

Azok elkezdenek vig táncot járni a levegőben.

Hallom megfinomult érzékemmel, amint száraz szárnyaik remegése beletapsol a végtelenségbe; messziről jövő jajszó sirását sejtem a fülem körül ődöngő szunyog dalában. Ujra megszólal a leveli béka, amely az Isten tudja, hogy csuszott be ilyen messzire a láp szivébe, ahol még páfrány sincs, csak sóhajtozó, hajlongó nád-ármádia. Bebuggyan a hináros posványba egy lápi kecskebéka s megszólal valahol a sikvizet szántó vizi madár. Azt sem tudom, miféle hang az; csakhogy beleillik a szaggatott, méla hangváltozatba. Ha felsikkant néha a veszekedő szárcsa, azt hiszem, a primo amoroso vágja ki a magas c-t mellfeszitve. A többi lápi szárnyasnak alig van hangja ebben a kánikulában, amelyet nem élvez ő sem, legfeljebb megszenved s amelytől alkonyatig meg nem menti semmi varázslat.

És mégis, az a néhány hang, ami összeverődik ilyenkor a magány honában: andalitó zene énnekem. Futnék utána, ameddig elérem. Ha elhallgat: felébredek a csendességre s epedve várom, hogy mikor kezdődik megint a folytatása. A nád sugdosása az egyetlen, ami mintha folyvást beszélne hozzám; a magány apoteozisát sejtem a halk suhogásban, ami a pelyhes szárak közül szerte hangzik.

Lenyom a hőség, de nem adnám semmiért azt a lankadást, amivel tönkre tesz. Hisz erre vágytam!... Az exotikus világban, aminek a sejtése is annyira izgat, hogy is képzelhetném nélküle magamat? Ha jön egy szélroham, ami mintha a vizek mélyének a sóhajtása volna: ott siklik el az a nádas aljában. Előbb lódul egyet a gyökér tájéka s a nád bokrétája csak

azután lendül utána. A csónak is megérzi olyankor egy picit a vizek ingását...

Álom ez, édes álom, amelyből bár ne kellene fölébrednem soha. Hadd érezném, hadd sejteném örökre a lassu elmulás szimptomáit, amik a láp életét örökös haldokláshoz teszik hasonlóvá. Hadd látnám örökké a nyári nap lángjának a misztikus munkáját, amely sokszor életet ad, amikor azt hisszük, hogy gyilkol. Es sokszor holtra sorvaszt, amikor azt hisszük, hogy éltet.

Mulnak az órák.

Mintha hosszu évek repültek volna el fölöttem azalatt.

Ugy érzem, hogy egyszerre visszajön elém minden, ami a multban kellemes volt. Semmit sem érzek abból, ami valaha fájt, mindent csak olyat, ami boldogitott.

A lápi szellők surranva járnak-kelnek mögöttem s megzörgetik a nádat.

Uj hang zendül, lágy, kellemes. Ének is, jeladás is. Rövid ideig tart, mégis hosszasan cseng a fülünkben. Egy sötétbarna, rozsdavörössel tarkázott madárka ül egy nádbugán, az szólott. Csdás ékszert hord a nyakán s begyén: jókora azurkék csillagot, amelynek fehéren csillog a közepe. A kékbegyek díszpéldányához van szerencsénk. A kékbegy a lápi fülemilék Adónisza. Nem szereti a tulságos magányt, inkább a lápszélek környékén keres tanyát. Ritka madár s Szent István-nap után már megkezdi vándorlását. A kis kék-csillagok nem minekünk ragyognak azontul.

Tovább, tovább, a láp szive felé! Ahol a partmenti életnek nyoma sincs; ahol a rónaviz fodrán a nád őslakói tartanak néha országgyülést.

Amerre az ölnyi széles ér visz, arra a mi utunk. Egy utca az a nád közt. Az ösvény nádfalát elérem jobbról-balról s végighuzom rajta az ujjamat, mint gyermekkoromban a rácskeritésen. A megérintett nád utána hajlik s amint visszalendül, itt-ott apró lápi csiga hull le száráról.

Egy kanyarodónál halkan buggyan a kiszélesedő ér: kis buvár bukott le a vizbe. Bágyadtan himbálózott langyos fürdőjében, amikor megleptük s nem volt már ideje észrevétlenül csuszni a nád közé.

Az uszómadár zónájában vagyunk.

Beszélő nádak itt is mindenütt. Összesugnak-búgnak, bólintgatnak. Szárcsa sikkant rejtekökben, riadót fuj Nádországnak: „Vigyázzatok! csitt-csitt!... ember van itt!“ Néhol kivillan a fekete madár hóka homloka, néhol csak hallani, hogyan surolja-szántja bujdoklásában a csöndes vizet.

Gácsér repül fel a csónak elől, hápogva lohog, nem száll messzire, hallik, milyet tottyan, amint nehéz testét leejti az apró tavak valamelyikére. Csibor, merü, vizi skorpió, mind ész nélkül menekül a váratlan mozgás közelségéből Vizi lencse sárgászöld mezeje veszi körül a gácsért s amint arrább evez: keskeny, hosszu, üres vonal támad nyomában a lencse szőnyegén.

Nádorszag errefelé mind jobban elvadul. A parti hangokból egy se jut idáig. A vizi csirke elveszne ebben a nádernyős tengerben, itt csak a vizi liliom leveleire szállhat, mert zsombó sehol sincs.

A szalonka-félék is mind ott maradtak, kint a széleken, ahol sárrá gyurja a gulya a zsombikot. Egy-egy szürke halászmadár libben át fölöttünk, megáll a levegőben s rezgeti szárnyát, mint a vércse szokta; azután ráhull a vizre s mintha ruganyos, szárnyas labda lenne, egy pillanat alatt fent van megint, csőrében egy kis élhetetlen hallal.

Ökölnyi göb van amott a nádtömb oldalán. Egy csomó fonnyadt sáslevél talán, amit jelnek dugott be egyszer valamelyik pákász. Arra megyünk. A göb egyszerre megéled, kinyujtózik s röpül. Egy törpe gém volt. Hangtalan szárnycsapással, nehézkesen ereszkedik le valahol, amerre mi már nem követjük.

A magasban nagy, szürke madarak közelednek.

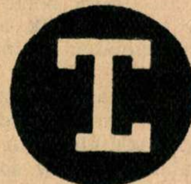
BOXBERGER

KISSINGENI

TERMÉSZETES FORRÁS-SÓ

hashajtó labdacs | fogyasztó tabletta

világhirü közkedvelt gyógyszerkészitmények vezérképviselete és főraktára:

TÖRÖK-LABOR

GYÓGYÁRUNAGYKERESKEDÉS ÉS VEGYÉSZETI GYÁR R. T.

BUDAPEST, VI., KIRÁLY-UTCA 12.

TELEFON: 124-320.

Levélcím: Budapest 4. Postafiók 160.
Sürgönycím: DROGTÖRÖK, Budapest.

POMPÁS KARÁCSONYI AJÁNDÉK A NEMES SZŐRME-BUNDA

DEÁK ÉS HORVÁTH

szücsök, m. kir. udvari szállitók

BUDAPEST, IV, VÁCI-UTCA 13

Lomhán huznak át a légi óceánon. Későn veszik észre a csónakot, de akkor nagyot vakkan egyik is, másik is és ijedten csapkodva fordul más irányba. Szürke gémek azok. Suhogó erőlködéssel igyekeznek mind magasabbra. A kék ködben, amerre vonulnak, egy pár fa látszik: talán valami füzes vagy egy kis égererdő a mocsár szivében. Alkalmasint ott van a gémtanya.

Csak beljebb!... még tovább!... oda, ahol felfelsivit a nagy buvár: ahol a hallgató viz fehér tósággá terpeszkedik a cseretek s a kigyások tarkasága közt.

Ide már nem igen jut el a tanyai kutyák ugatása. De még a lápszélen legelő gulya kolompjának a szavát is elnyeldesi a nádas. A sárga viz mélyében titkosan siklik el egy-egy kárász, füstös oldalát csak egy villanással mutogatja. A lápi gaz közt élénk mozgás kél, amint lenyulok: mocsári rovarok hüsöltek ott az imént.

A tóság tükrét vizi liljom bőrlevelei boritják helyenkint. Sok fehér virág látszik arra. A nagy magány e födetlen templomában mintha ott lenne az oltár.

Hinnők, hogy itt csak az uszómadár lakik s ime, tul a tavon, a sürü nád szorongó erdejében apró szépséges koboldok röppennek elénk. A lombok s a berkek számüzöttei. Valaha tán egy soron voltak a szárazföldi dalos madárral s most a nádasban bujkálva hallgatják a szél zsörtölődését. Itt raknak fészket az ég és a viz között s összebarátkoznak a szárcsával, a vadrucával, a vöcsökkel s a láp többi jött-ment népségével.

Isten tudja, hogy kerültek ide. Talán ahol régente laktak, kiszáradt minden forrás s a szomjuság gyötrelme üzte ide őket. Aztán megtetszhetett az uj életmód nekik, gyönyörüségük telt a nádszál hintájában, szunyogokra való vadászatban; eltanulták a sziszegő hangokat, amit az egymáshoz surlódó káka hallat; szépnek találták ezt az ingó-lengő, vizben álló erdejét a lápnak, ahová a sólyom is csupán véletlenül téved, mert nincs hol megpihenjen, hisz ide csak a bagolyfejü, lassu lápi ölyvek valók.

Vagy tán árviz boritotta el valaha lombházájokat s a sok nedvesség kiölte rajt' a szárazföldi növényt?... vizibetegségbe esett a tölgy, a bükk, leroskadt mind és végre meghalt? a vizből pedig lassankint kinőtt a sás, a nád, a káka...

A szép kis madarak beleszokhattak ebbe is. Lett belőlök az átalakitó, uj világokat teremtő idők folyamán nádat bujó szegény trubadur-nép.

Sosem látja őket, aki nincs otthon a lápon. Bent laknak az elhagyott náderdő rejtekében, ahonnan felfellendülnek a megdézsmálandó szunyograjokhoz. Ha megszólal ösmeretlen hangjok, csudálkozva halljuk. Mi cserreg ugy? mi trilláz oly halkan, el-elfeledve néha a szerepét s éles tilinkó-füttyel szakitva meg a méla pianókat?... A lápi cinkék szólalnak olyankor.

Ahol mi most járunk, a rég elszáradt tavalyi nád között rá is akadunk egynek a fészkére. A zsemlyeszinü barkós cinke lakott valaha benne. A miniatür bambuszerdőben, a kósza-fajzat e hazájában, most megbuvik az élet, de annál nagyobb lehetett itt tavasszal a lárma. A barkós cinke száradó nádhoz hasonló toilettje feltünhetett itt akkor mindenütt; négyöt kis kakas begyeskedett a fajabeli fehér-cseléd körül; képzeletben szinte látom őket, ugy tavaszi díszökben. Ni, nyitva a csőrük!... hogy felborzolja tollukat a hév; szárnyok vége lecsüng, kormánytollaikat felpeckelik, mint egy harcbahivó zászlót...

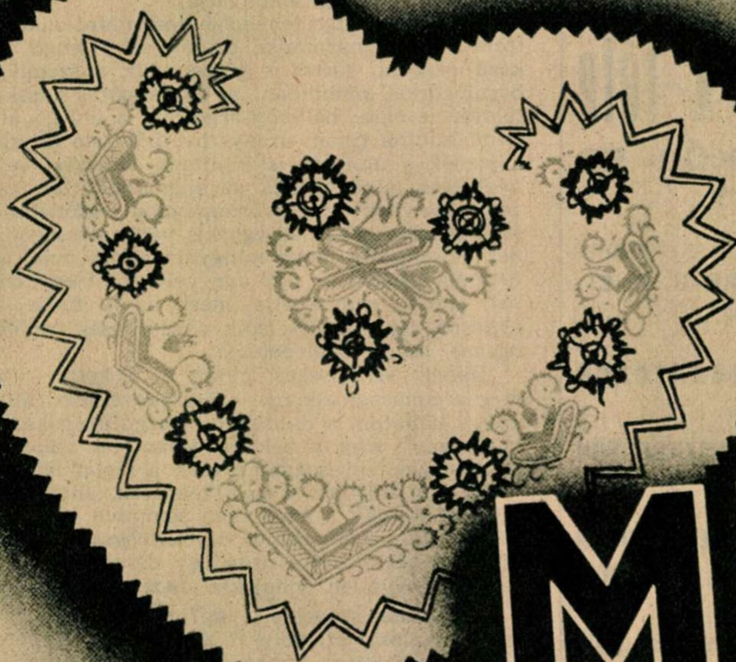
Egy himecske épp most röpült át a csónak fölött s kiváncsian ült meg a nádas szélén. Látom csinos, kedves, fekete császárszakállát, ragyogó gyémántsze-

Capavo Örökéletü klöplifüggöny, ágyteritő, asztalteritő a legujabb divat, házilag mosható. Gyártja: **VORSTEHER, BUDAPEST, ANKERKÖZ 1—3**

Minden szaküzletben kapható. Csak a piros Capavo pecséttel valódi!

foto PINTÉR ZSUZSI

mét. Meglepetést mutat a nézése, mintha magában azt kérdezné: „hogy jöttek ide ezek, az én csöndes sóhajtó világomba, ahol ember nem jár s legfeljebb a lápi ölyvek suhanó árnyéka ijesztget?...“

Ah, a nádas rablójának a közelléte megdobogtatja ugyan a barkás cinke félénk szivecskéjét, de nem tart sokáig az aggodalom s a lecsillapodás után kezdődik megint a régi mulatság, a bujócska a nád közt, a leselkedés mindenfelé jóízü falatokra. Mikor a csipős októberi szél végigsöpri a nádat s komorrá szárítja a fészek környékét, csapatokba gyül a barkós cinke s rajokban járja be a csereteket. Olyankor már nincs szerelemféltés a cinkeszivekben, a gavallérok nem udvarolnak a jércikéknek: a barkós cinke nem félti többé az élete-párját s szabad járást-kelést enged neki a kalandos társaságban, hisz bizonyos róla, hogy ősszel meg nem csalja.

Alkonyodik már!

Siklik a csónakom vissza-vissza!

Mingyárt leszáll a nap. Csak a korongját látni még az égen.

A fehér tóból egyszerre rózsaszinü tó lesz; a nyugati ég pirosló mezeje elkezd halványodni, előbb lilává, aztán sárgás zölddé. Most legcsudásabb, leggyönyörübb az ég. A letünő nap, mintha légi követtel küldene valami üzenetet a földnek: egy hófehér nagy madár száll erre nyugatról. Egy szűzfehér kócsag.

Magasan, nagyon magasan uszik, oda még elér a nap utolsó sugara. A fehér madarat ragyogó rózsás köd fogja körül attól.

Megtelik a nádas az esti árnyékkal; ahogy a szél a nádbugást ringatja: táncoló, remegő, el-eltünedező barna sávok teremnek a tavon. Az esti szél jóval erősebben borzolja a vizet s amint csónakunk a rónavizre lendül: szinte magától halad.

Barna partifecskék raja röpköd a nád fölött s ahol megszakad a hajlongó zöld, ott lebukik a fecske a tó szinére, de egy hüvelyknyire a pici hullámoktól, villámként cikázik vissza megint az egyenes vonalba.

Kifelé, kifelé!...

Hisz az égi tűz aranyszinét felváltja mingyárt az esteli szürkeség. Az alkonyat már itt van.

A hajnal meg az alkonyat édes testvérek, akiknek az a sorsuk, hogy örökké kergessék egymást, örökké hiába.

Édesanyjok a föld, édesapjok a nap. Mikor kikelnek anyjok méhéből, ifju fejökre nyomban ráhull apjok tüzes csókja; attól aranyhaju, vidám arcu, kacagó gyermek lesz az egyik, aki ellenállhatatlan hatalommal fejlődik csakhamar a világot körülölelő fényességgé. A másik gyermek édes, szende arca pedig elkezd halványulni, mikor elcsattant pirosló arcán az égi csók; mélaság ömlik el vonásain, szép szőke haja megsötétedik, utoljára valami titkos barnasággá oszlik az egész bűbájos fantom, amelynek a körvonalai mind jobban és jobban egybefolynak a mögötte feltünő éjszaka árnyékával.

Amaz maga az erő és a csodálatosság; emez maga az elmulásban rejlő fájdalom. Akiknek olyan a szivök, hogy jobban megkapja a bucsu, mint a viszontlátás: azok mindnyájan jobban szeretik az alkonyatot, a bánat e kameleon-leányát, aki más és más hangulatot tud kelteni mindenütt, amerre mosolygó szomoruságát megmutatja.

Ha erdőben látom: a fák hosszura nyult árnyékán tul, csak annál ragyogóbbnak tetszik a visszakivánkozó esteli fény. A lombok mozgásától megijed, arrább fut; azután ellopózik a nyiltabb területekre, ott játszik, reszket, tüneményeskedik egy darabig, mintegy eleven része az elmuló nagy világosságnak. Most még itt, egy pillanat mulva sehol; egy kis dombgerinc elég arra, hogy elfogja szelid völgyétől a lebukó napot. Abban a percben homály borul a völgyre. Ez a mozgalmas, a szinpadi, a hatásvadászó alkonyat. Egy folyvást forgó panoráma ez, amely a fokozatos elsötétülést a művészi hatás minden változatosságával éri

GSCHWINDT-féle
SZESZ-, ÉLESZTŐ-, LIKŐR- ÉS RUMGYÁR R. T.
Központi iroda, likőr- és rumgyár:
BUDAPEST, IX., IPAR-U. 15-21.
TELEFON: 1-350-01, 02, 03.
SZESZ- ÉS ÉLESZTŐGYÁR: BUDAFOKON
FŐZELÉK- ÉS GYÜMÖLCSKONZERVGYÁR: NAGYKŐRÖSÖN
PÁLINKAFŐZDÉK:
NAGYKŐRÖSÖN, ZALASZENTGRÓTON SZATMÁRCSEKÉN ÉS KISARON
Likőr- és gyümölcspárlat különlegességei: Aqua vitae, Abricotine, nagykőrösi barackpálinka a gyár régi, ismert és közkedvelt párlata.

RICHARDS RICHARD GYŐRI FINOMPOSZTÓ-GYÁRA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
TELEFON: 121-627.
KÖZPONTI IRODA:
BUDAPEST,
V., WEKERLE SÁNDOR-UTCA 17.
Teljesen modernül berendezett gyapjuszövet- és finomposztógyár gyapjumosódával, fonódával, szövődével, festődével és kikészitőteleppel (appreturával).
GYÁRTMÁNYOK:
Mindennemü gyapjuszövet elsőrendü és legfinomabb kivitelben. Télikabát- és felöltőszövetek. Double, Flokoné. Ratiné, Covercoat. Frakk-, szmoking- és nadrágkelmék. Egyszinü és divatkamgarnok. Chevioth- és sportszövetek. Női divat- és kabátkelmék. Egyenruha- és finomposztók stb.

el. Az ember visszafojtja a lélegzetét, ugy gyönyörködik benne. Mikor vége van s beállt az est, szeretnénk tapsolni s megujrázni az egész isteni komédiát.

Más a rónaság alkonyatja.

A nappali fény fehérsége lassankint elkezd átváltozni rajta szinarannyá, azután ez a lengő arany elkezd olvadni, forrni s gőzzé válik a szemhatár fölé boruló óriás lombikban. A drága gőzök lerakódnak a földre, az égre; halványsárga lesz a levegő általok; a felhő mintha finom aranyszövetből való fátyolba burkolóznék s utoljára is kihülnek az izzást sejtető fényességek, elkövetkezik az ellenállhatatlan halványodás, amelynek az egyformaságába legföllebb a fényfogó felhők hozhatnak egy kis változatosságot. Az ember előre tudja, hogy mingyárt elfogy már az utolsó fénymorzsácska is; ugy van vele, mint egy szindarabbal, amely nem izgatja, mert ugyis tudja a végét. Lépésről lépésre közeledik a szürkeség, az est; nincs ugrása, nincs meglepetése.

Hanem az felséges, mikor ez a kettő — az erdei meg a rónasági alkony — összekeveredik. Mikor egyszerre láthatom a csudálatos mozgó árnyakat s a futkosó fényt, meg a kék ég egyenletes szinehagyását.

Ahogyan egyesegyedül csak a lápon látom.

Ezen a folyvást susogó tengeren, amelyiken a delejtű nem segit s amelyiken semmivé válnék a viharokat álló acélbordáju hajókolosszus, de a sirály könnyüségével siklik rajta egy darab fakéreg, amit a sósvizek egyetlen sóhajtása összeroppantana.

Vagy nem tenger-e a láp? Bizonytalan, kiismerhetetlen, csalóka, szeszélyes? A zöld szin tengere, amely a julius tüzében habzó, forrongó smaragd örvényt mutat. S ebben az örvényben egy elmult világ sirja van s az elmult világ sirjából a mulandóság kérészbogár élete támad lépten-nyomon.

Egy óriás temető a láp, amelynek minden szöglétét az erjedés tölti be s amely az enyészet nehéz párái közé mégis ugy tudja elkeverni a belőle fakadó élet üde leheletét, hogy az ember ilyen bágyadt lápi levegőben szeretne egyszer haldokolni. Lent, a fenéken, a korhadás, fent, a viz fölött a csalóka remény. Ki tudja, meddig él ez a zöld? A lápok egyre fogynak, az eltikkadás évről-évre jobban kiszivja nedvöket. Mikorra a szikkadás időszaka elkövetkezik, megteszi a maga sirásó dolgát a hinár, a tőzeg; elnyeli lassankint a vizet, megsüriti a föld rétegét, lesz a vizből először mocsár, azután dagadó sár, lassankint megszilárdul a nap tüzében átpörkölt földkéreg, elbirja először az apró állatot, aztán az embert, s egyszer csak lepusztul róla a nád, marad egy ideig a törpe sás, amig az is szomjan nem vész a nagy szárazságban s beadja derekát örökre...

A véghetetlen gyöngeség irtózatos ereju démona a láp: ahol ráteszed a lábadat, ellenállás nélkül süpped le alattad és hiába küzdöl a tehetetlenség e hatalma ellen, az ingovány már magának követel és vissza nem ad többet az eleven világnak.

A nádérdő zöldje a láp szivében nem a remény szine, hanem a kétségbeesésé, mert ennek az erdőnek nincs északi oldala, amelyen a nyirkos mohok megmutatnák az égi tájakat. A nád örökké hajlik, inog; egyformán süti mindenütt a nap, még a kuszó vizinövény se választhat magának naposabb oldalt rajta; észak vagy dél, mindegy a lápok nagy rengetegében. Itt tessék megnézni egy nyári alkonyatot!

Mikor már közeledik az ember a láp felé, messziről megérzi az erjedő nedvességet. Nehéz, ellankasztó szaga van annak, pedig a növényi élet legtökéletesebb zöldje közül hordja szerte a szél. Abban a folyvást érő, kovászos tésztához hasonlatos dagadó humuszban, ami a lápok környékén s szélén évezredes nyugalom után ekevas alá kerül: a kavicsból is csira kelne tán ki.

Hát még maga a láp, ahol a sás zöldelő mezeje boritja a vizet határoló iszapot! Azután következnek a suhogó, fekete kákatömbök s a káka után a hajlós nádsürüségek, amelyek megszorongatják a csónakot magok közt s nem eresztik tovább.

Az ilyen nád közé rekedt csónakkal azután nem bir a legnagyobb vihar sem. Bármerről jöjjön a szél: csak lefekteti szépen az egymást ölelő, összetartó nádszálat, az pedig ráborul a gondjaira bizott csónakra, betakarja, hozzásimul; a vihar vad ereje tehetetlenül száguldoz fölötte, nem tud sehogy se hozzáférni.

S ez a nagy, kietlen erdő tulajdonképpen mégis csak a legtökéletesebb rónaság. Egy csöpp emelkedése se lehet. Ahol kinő a vizszintes vonal fölött: sziget van ott.

S ezt a semmibe vesző nagy mezőséget nem lakja ember. A pákász járja mindössze, mint a bolygó szellem, amelyik nem leli nyugtát, nem leli helyét. De állandó tanyája, biztos otthona annak se mindnek van már odabent; csak olyan pihenő sátrak, csak holmi eső elől bujtató szállások várnak rá itt is, ott is.

Ezen a sikságon, ha végigszalad a hanyatló napsugár, egyszerre megszületik a nád közt a sok settenkedő árnyék, ugy mint az igazi erdőben.

Itt már vannak homályba borult apró vizek, mikor a nagy tóság, a hullámrezgéssel bizsergő rónaviz még csillogó fehér. S amit napközben, mikor a forróság egyenletesen nyomja a levegőt, egyáltalában nem tud észrevenni a szem: alkonyat felé már megszületnek a finom, lengő ködök, amelyek az aranygőz sárgás szinével csillognak eleinte, azután pedig, mint a kihülő ércpára, elhomályosodnak, megfakulnak.

Nincs ebben annyi misztikus, mint az erdőben és mégis félelmesebb; hisz a homály lehetetlenné tesz a lápon minden tájékozást.

S azok a különös, félbenmaradt, szaggatott hangok, amikkel tele van ilyenkor a láp labirintja!

Az erdei alkonyat harmonikus szerenáddal közeledik; a rigók dalos szóval hivogatják egymást; ha csak megpittyen is az erdei madár, kellemes az.

A nádnak ellenben néhány fülemüle-fajtán kivül egyáltalában alig van dalnoka. Hiszen a nádi veréb rekedt pörlekedését csak nem lehet dalnak nevezni! A lápszélét járó szélkiáltó fuvolás „póli"-ja még leggyakoribb, amit egyhangusága mellett is szivesen hallgat a muzsikális fül.

Szinte megriadunk, ha a napszállati csöndbe hirtelen belesivit ijedt hangjával a nagy szürke buvár; a kis malac nyiffan olyanformán, amikor erősebb testvérkéje jól oldalba nyomja. A vizi csirke halk és mégis éles pittyenése akképpen csendül, mintha vizcsöpp hullana jó magasból valami medencébe. Hosszu némaság van néha egy-egy ilyen kitörő hang között. A vadruca megcsapkodja a vizen a szárnyát s háromszor-négyszer ismétli egymásután a messzire hangzó „háp-háp"-ot; a szárcsa megpróbálja, hogyan is tudna ő ugy nyeriteni, ahogyan a vöcsök, de csak kacagógörcs hangjainak tetszik a gurrogása.

Már kint vagyok a lápból. Mikor a hanyatló nap végignézett a vizeken s megfényesitette a sok-sok zöldet: elkezdett mozogni a lápon a sok szárnyas. Azóta már javában tart a húzás. Nekitámaszkodom egy sarjuboglyának, amely a lápszéli rét virágainak fonnyadásától illatozik s onnan lesem, hogy mi lesz már körülöttem.

Egy fekete snepf suhan el mellettem: mikor észrevesz, odalt vág, mint a villám, s éles, sikoltó vészhangokat hallat. A riasztóra egy pár mocsári szalonka csap ki a rét széléről, nem messzire tőlem s merész cikcakkal emelkedik föl jó magasra, azután egy kanyarodással visszavágódik előbbi helyére. Ott bizonyosan marhajárás törte fel a zsombikos gyepet, azért szeret benne a hosszucsőrü.

A nagy nádas fölött szakadatlanul kanyarog a ruca; talán egy vadászó róka, az ingovány e haramiája, zavarta meg ott a pihenőket. Nemsokára indulnak a rajok szellős sétára, pompás légi körutakra, amig egyszerre nyilegyenes irányt vesz egyik-másik csapat, meg a kettesével s egyesével is kóválygó ruca s megy ki a széleken levő apró vizekre, ahol az alacsony iszapban könnyen turkálhat, vagy ha el nem hagyja is az anyalápot, legalább helyet változtat benne éjszakára.

Sokféle főző létezik,
több jófajtát is láttam,
de az
én konyhámban
a legjobb van:

GYORS
TISZTA
TAKARÉKOS

a szabadalmazott
ARDOLUX-PHOEBUS
mely kék gázlánggal, gázvezeték nélkül,
5 edényben főz, süt, forral egyszerre

VEZÉRKÉPVISELET ARDÓ JÓZSEF VI, VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 43

Kérje a 12-es gázvezetéknélküli gáztüzhely
részletes ingyen ismertetojét

A TÖKÉLETES
Rella
Rella
FEHÉRNEMÜ

Az esti ködök akkorra beboritják az egész lápvidéket; a napnyugat utolsó sugara is eltünik a felhők sötét függönye mögött: este van már.

Hallgat vagy csak elvétve szól a bibic, amely egész délután vijjogva kergette egymást a szemünk előtt; megült a bóbitás zománcos had a pocsolyák környékén s csak néha sir fel, amelyik szárnyra kap, hogy arrább repüljön egy kicsit.

A boglya körül szunyograj kavarog, vérszomjasan keresi az utat testünkhöz s mohón ereszti hajszálnál finomabb szivóját bőrünk alá. Jelentkeznek a láp keserves kellemességei.

Egyre gyakrabban, egyre rövidebb időközben halljuk a suhogó szárnyak neszét.

Lövésünk döreje visszhangosan járja be a lápot s felriasztja a sziget égerfáin pihenő réti sast. A nagy madár mint a kis felhő ussza meg az eget, hogy valahol nyugodtabb szállást keressen éjszakára; de kétszer-háromszor is kitériti utvonalából a káka közül fel-fellobbanó villám, utána a dörgés.

Ugy látszik, másnak is volt esze, hogy elállja itt a legjobb rucázó pontokat. Megkeveredik a láp a folytonos tüzeléstől; ijedtség vesz erőt a magasban kóválygó népségen; a menekülő gémek riogva csapkodnak, kinyujtott lábukat nekiszegzik egy pillanatig a föld irányának, nyakok megbicsaklik, aztán rendbeszedik gyorsan magokat s szállnak sietve tovább.

Nyilsebesen, sivitő zugással, mint egy nagy darázsraj, suhan el fölöttem egy kis csapat csörgő. Nagyon meg van vaditva, bizonyosan kapott már lövést s most vetekszik gyorsaságban a villámmal; ne adj' Isten, hogy egyetlen másodpercnyi késéssel még ki lehessen közüle venni a dézsmát. Annál szebben esik a rezgős röpülésü cigánykacsa, amely ha megijed is, hamar visszatalál megint a rendes tempóba s nem kisérti a vadászt olyan istentelen szelességgel.

Félénk izgatottságban van a környékbeli láp minden lakója, csak a szunyogot nem hozza ki a sodrából a nagy durrogatás. Hiába neki a lőporfüst szélcsendben, hiába még a leginymaróbb kapadohány is; folytatja vampir munkáját s százával, ezrével szálldos körülöttünk. Mintha szurós tüskék röpködnének a levegőben! Hol a nyakunkat szijja telhetetlen dühvel, hol éppen akkor csapódik a szemünkbe, amikor már felkaptuk a puskát, hogy egy gyönyörü tőkést leszólitsunk. Jaj nekünk, ha tátott szájjal merünk lélegzetet venni! A szörnyü rajból menten beszippantunk vagy egy féltucatot; jó, ha a cigányutra nem téved néhány a torkunkban, mert akkor ugyancsak fuldokolhatunk, amig megszabadulunk az eleven pehelytől.

Az este is kezd már belehajolni az éjszakába. Egyre kevésbé látni a sötét égen suhogó pontokat, utoljára már csak sejtjük inkább, mint tudjuk: hol röpül a ruca.

Megritkul a lápon a villámlás, mindössze egy-két dörej még, azután elhallgat a háboru végképpen.

A szürke-gémek kezdenek visszaszállingózni; nagyot vakkant egyik a fejem fölött. Eszembe sincs, hogy bántsam.

— Hahó! — szólal meg jó messziről egy vontatott, ösmeretlen hang. Még sokkal távolabbról hallom nemsokára a gyönge választ: hahó!

Ezek már hivják egymást, mennek hazafelé.

Mit tudom én, hogy kik? Jó itt a lápon, ahol nem muszáj ösmerkedni.

Indulok én is. Hű szunyogjaim kisérnek és marnak kegyetlenül. Melancholikus dalokat dudolgatnak folyvást a fülembe; ha agyonütöm a hőstenort, ott terem nyomban a vérszagra egy egész operai kórus. Nincs tőlük sehogy se szabadulás.

Valami pocsogón caflatok keresztül; a langyos mocsárviz ujra beszivárog lápi cipőmbe s kellemesen locsolgatja a sok ácsorgásban kifáradt talpamat.

Valahol még egyszer lőttek. Találgatom az irányt: ahán! bizonyosan a szigeten durrantott egyet az öreg Gerinces, a pákász-generális.

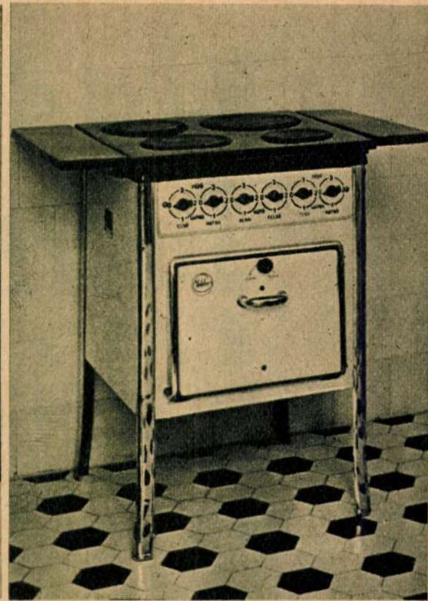

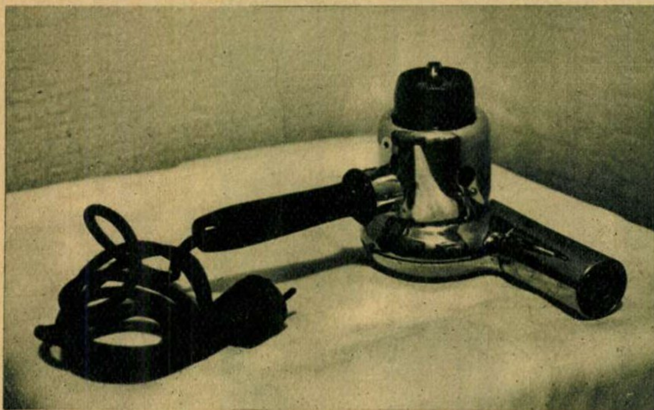
MINDÖSSZE EGY FILLÉR...

Arra tanit a Fővárosi Elektromos Művek uj falragasza, hogy óránkint mindössze egy fillérrel fizet többet a villanyvilágitásért, ki 5 darab 25-ös izzólámpáját 40-es lámpára cseréli ki. Jó megszivlelni ezt a tanitást, mert rossz természete sok embernek, hogy ott takarékoskodik, hol kárát vallja a tulságos takarékoskodásnak. Az egyfilléres költségkülönbözet miatt inkább elszenvedi a rosszul világitott lakás minden kellemetlenségét. Pedig ha 5 darab 25-ös villanykörtéjét 5 darab 40-esre cseréli ki: mindössze egy fillérrel fizet többet óránkint a világitásért, de cserébe 60%-kal jobb világitást kap, mely kényelmet ad és kiméli a szemet. Márpedig a szemünkvilága, meg a kényelmünk mégis csak megéri az egyfilléres árkülönbözetet.

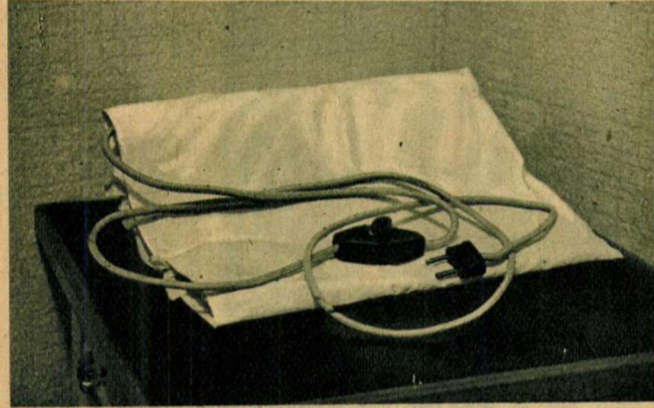

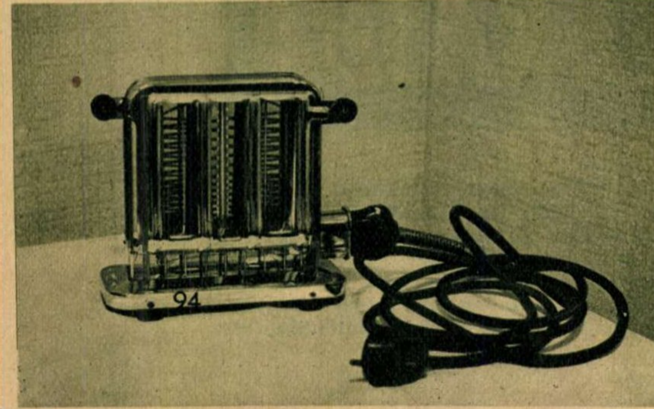

VILLAMOS KÉSZÜLÉKEK A HÁZTARTÁSBAN

Érdemes megfigyelni, hogy a gyönyörü karácsonyi kirakatokban milyen nagy szerepet játszik a villamosság és a villamos készülékek. Azt lehet mondani, hogy a fényt és ragyogást nagyrészt a villamosság adja a keresztény világ nagyszerü ünnepéhez. Lassacskán szinte elektrifikálódik az egész világ. Főuri palotákban és a kis háztartásokban egyaránt megtaláljuk a villamosórát, mely az áram fogyasztását méri. Az utolsó néhány esztendő alatt szinte hihetetlen népszerüségre tettek szert a villamoskészülékek.

Divatos lett a *villamos-tűzhely*. Nem is csoda. A villamostűzhely gusztusos, könnyen kezelhető és nem kormoz. Izletesre süti-főzi az ételt, mert csak annyi meleget fejleszt, amennyi okvetlenül szükséges. Gazdaságos használatát a kis áramfogyasztáson kivül fokozza az is, hogy a sütésnél jelentős mennyiségü zsirt takaritunk meg vele. Sütőjében nem zsugorodik össze a hus és a tészta tökéletes lesz. Ennek pedig az a titka, hogy a villamos tűzhely sütéshez-főzéshez épp csak annyi áramot használ el, amennyi feltétlenül szükséges. A villamos tűzhely tehát olcsón süt-főz. Budapesten egy 4—5 tagból álló család reggelije, ebédje és vacsorája elkészitésének havi áramköltsége átlag 12 pengő. Egyébként a villamos főzőkészülékeket a Fővárosi Elektromos Művek 60 havi részletfizetés mellett adja a fogyasztóknak.

Ma már különben mindenki belátja, hogy még a kis háztartásokban sem fényüzési cikk a villamos készülék, mert tisztán és könnyen kezelhető, kényelmet ad és pénzt takaritunk meg vele. A *villamos vasaló* áramfogyasztása például a budapesti árszabás egységárai mellett 6—9 fillérbe kerül óránként. Egész napi vasalás áramfogyasztása tehát alig egy pengőt tesz ki.

A *vizforraló* egyuttal teafőzésre is használható. Egy liter viznek világitó-árammal való felforralása 2—2½ fillérbe kerül.

A *villamos kenyérpiritó* tisztán, gyorsan piritja ropogósra a kenyeret, vagy a zsemleszeletet. Hat darab kenyérszelet megpiritása mintegy 2 fillérbe kerül.

A *villamos hajszárító* gyorsan és tökéletesen szárit. Tiz percig tartó hajszáritás áramfogyasztása alig 2 fillérbe kerül.

A *villamos melegitőpárna* is hasznos és népszerü készülék. Áramhasználati költsége egy órára alig egy fillér.

Meg ne feledkezzünk a *villamos kávéfőzőről*, mely gyorsan, olcsón, zamatos kávét főz. Egy liter kávénak világitó árammal való megfőzése Budapesten 2—3 fillérbe kerül.

A *villamos porszivót, padlókefélőt* és *forróviztárolót* is meg kell emlitenünk. A *porszivó*, vagy *padlókefélő* egy óra alatt csak 5 fillérnyi áramot fogyaszt. A *forróviztároló* hihetetlen kényelmet jelent a háztartásban, mert olcsó éjszakai árammal melegitett vizet ad a konyhának épp ugy, mint a fürdőnek. Egyébként Budapesten 35—40 fillérbe kerül egy ilyen olcsó árammal melegitett fürdő.

Ezeket a készülékeket különben üzemközben, dijtalanul és vételkényszer nélkül mutatják be a Fővárosi Elektromos Művek, V., Honvéd-utca 22; II., Margit-körut 15 és VII., Baross-tér 2 sz. alatti bemutatóhelyiségeiben.

HADÜZENET A SÖTÉT KONYHÁK ELLEN.

A tiszta konyha a jó gazdasszony büszkesége, de csak jól megvilágitott konyhában végezhetünk igazán tiszta munkát. Ez olyan igazság, ami bizonyitásra sem szorul. Annál meglepőbb, hogy — legalábbis nálunk — a legtöbb háztartásban vajmi keveset törődnek a konyhák világitásával.

Miért sötét a legtöbb konyha?! Mert háziasszonyaink a konyhavilágitáson akarnak takarékoskodni. Azt hiszik, hogy ha kisfényerejü villanylámpát használnak, kisebb lesz a villanyszámla. Pedig amit ilyenformán megtakaritanak, azt a tisztaság bánja meg. Észak-Amerika városaiban százas égővel világitják a konyhát. Mi még nem érkeztünk el idáig, de legalább 65-ös izzólámpa kell hozzá, hogy sötétben ne maradjon a konyhánk. A 65-ös izzólámpa óránkinti áramfogyasztása 20 filléres egységár mellett mindössze egy fillér; 30 filléres egységár mellett pedig másfél fillér. Tehát: 65-ös izzólámpát a konyhába!

Budapest Székesfőváros Gázművei
átalakitott és kibővitett helyiségei.

Rákóczi-ut 18. sz.
Alagut-utca 3.

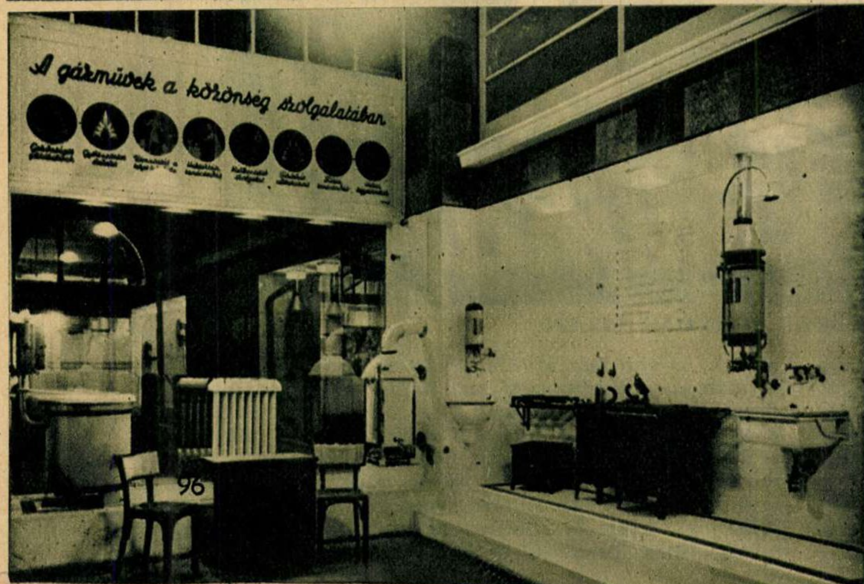
Az izléses kirakatok, a háztartási, ipari gázkészülékek kiállitása, a célszerü berendezés, a szolgálatkész tisztviselők, mind

a gázfogyasztó közönség kivánságainak és ügyeinek gyors és pontos elintézését szolgálják.

Takarékos Háziasszony

gázzal főz! süt! fűt! hűt!

Ha tűzhelyén kivül **vizmelegitésre, fűtésre,** vagy **hűtésre** is gázt használ, szobánként havi 20 m³-en felül

a „takarékgáz" 40%-kal olcsóbb:

m³-ként csak 12 fillér.

Az itt következő néhány szám biztosan meggyőzi Önt is arról, hogy a háztartás olcsó tüzelőanyaga

a GÁZ.

20 filléres gázzal:

egy négytagu család főzési költsége naponta kb	**20**	fillér
egy liter viz felforralása	**1.2**	„
egyórai vasalás	**4-5**	„

12 filléres takarékgázzal:

a gázhütőszekrény 24 órai üzemköltsége a külső hőmérséklettől függően	**8-12**	„
egy fürdő készitése (100-150 liter fürdőviz)	**12-18**	„
egy mosdáshoz szükséges melegviz (10-15 liter).	**1.2-1.8**	„
félórai fürdőszoba fűtés	**6-8**	„

Használjon takarékgázt!

Felvilágositás és tanácsadás a Gázművek Városi Irodáiban:

VII., Rákóczi-ut 18. **I., Alagut-utca 3.**

Főzőbemutató előadások a gáz takarékos használatáról minden kedden és pénteken d. u. 5 órakor a Gázművek VI., Vilmos császár-ut 3. sz. I. emeleti bemutató termeiben.

OLCSÓ

A TAKARÉKGÁZ

FŐZ
SÜT
FŰT
HŰT

és boldog karácsonyt kíván a

GÁZ